

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

แนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้

Guideline for Landscape Tourism Management in The Lower

Northeastern Part of Thailand

โดย สมบัติ ประจัญสานต์ และคณะ

พฤษภาคม 2550

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

แนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้

Guideline for Landscape Tourism Management in The Lower
Northeastern Part of Thailand

คณะผู้วิจัย

สังกัด

1.สมบัติ ประจักษ์นันต์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
2.दनัย นิลสกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
3.จักรกริช พรหมราษฎร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ชุดโครงการธนาคารข้อมูลพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน
กลุ่มจังหวัดอีสานใต้

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษานโยบายการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีด้วยความอนุเคราะห์จาก ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุงและคณะที่จัดประชุมหนุนเสริมตั้งแต่ขั้นตอนการเสนอโครงการ การเขียนโครงการ และระหว่างดำเนินโครงการ และ รศ.ภูมิจิตร เรืองเดช ผู้ที่ให้โอกาสเข้าร่วมประชุมและสนับสนุนให้เกิดการเสนอโครงการ ขอขอบพระคุณรศ.โกวิท เชื่อมกลาง อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ผศ.นิรันดร์ กุลพานันท์ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา ที่ให้การสนับสนุนการทำวิจัย ผศ.อนันต์ ลิขิตประเสริฐ ผศ.กฤษณา วงษาสันต์ คุณสายพิรุณ น้อยศิริ และเจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนทุกท่าน รวมถึงเจ้าบ้านชุมชนบ้านโคกเมือง บ้านละลอกกระสัง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ บ้านสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่ให้ความอนุเคราะห์ร่วมมือในการรวบรวมข้อมูล นักศึกษาสาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรมผู้ช่วยวิจัยรวบรวมข้อมูลภาคสนามและจัดทำภาพนำเสนอ

ท้ายสุดขอขอบคุณสำนักงานประสานงานการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่สนับสนุนงบประมาณและให้โอกาสในการทำงานวิจัย

สมบัติ ประจัญศานต์

दनัย นิลสกุล

จักรกริช พรหมราษฎร์

31 พฤษภาคม 2550

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การศึกษาแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 4 ประการ ได้แก่ เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน สภาพทางกายภาพและสภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน แล้วนำเสนอแนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตร และเพื่อทราบยุทธศาสตร์พึงพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการออกแบบสร้างสรรค์ทางภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งอาศัยการสำรวจ การสัมภาษณ์เชิงลึก การเสนอแนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว รวมทั้งการสังเกต การร่วมประชุม โดยศึกษาจากกรณีศึกษา 3 กรณี ได้แก่ ปราสาทเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ชุมชนบ้านสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง บ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ จากการศึกษาพบว่า แต่ละกรณีศึกษามีบริบทของชุมชนที่มีผลต่อการท่องเที่ยวตามองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ในพื้นที่มีสิ่งดึงดูดใจที่หลากหลาย มีปัญหาเรื่องการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวสำคัญและการเข้าถึงที่ไม่สะดวกนัก แต่มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่สามารถพัฒนาได้ และควรส่งเสริมกิจกรรมบริการเกื้อหนุน เพื่อให้เกิดอาชีพที่หลากหลายในชุมชนและเจ้าบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยว แต่มีความลักษณะร่วมกันของความไม่พร้อม ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและด้านภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีศึกษาแต่ละแหล่งท่องเที่ยวมีองค์ประกอบของ จินตภาพของเมืองทั้งเส้นทาง เส้นขอบ ย่าน ชุมทางและภูมิสัญลักษณ์ในระดับความชัดเจนที่แตกต่างกันพบการตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มเครือญาติ โครงสร้างหมู่บ้านมีระบบถนนเป็นตาราง จัดสรรการใช้ประโยชน์ที่ดินในหมู่บ้านเป็นเขตพักอาศัยรอบนอกเป็นเขตเกษตรกรรม เส้นทางได้รับการปรับปรุงสภาพพื้นผิวทางและการเชื่อมโยงเส้นทางทั้งจากภายนอกและภายในชุมชน มีเส้นขอบที่สำคัญตามแนวของริมฝั่งแหล่งน้ำ ชายป่า หรือเส้นขอบที่เกิดจากกฎหมาย เช่น เขตโบราณสถาน เขตวนอุทยาน เป็นต้น มีลักษณะลวดลายที่มีระบบทางสัญจรเป็นตาราง ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตามริมถนน โดยมีที่ว่างโล่งบริเวณกลางบ้าน สำหรับความละเอียดและความหยابของชุมชนเมืองเป็นชนิดละเอียด (Fine Grain) และมี โครงร่าง (Texture) รายละเอียดโดย

ส่วนรวมของพื้นผิวและการตกแต่งลวดลาย หน้าตาที่ปรากฏในก้อนสีสม่ำเสมอ ซึ่งจัดเป็น Uniform Texture และในชุมชนจะมีที่ว่างโล่งในชุมชนเมือง (Urban space) ได้แก่ บริเวณลานกลางบ้าน และมีที่ว่างระหว่างทางสัญจร (Corridor space) ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตั้งอยู่สองฝั่งของถนน ที่มีความรู้สึกว่าการห้อมล้อมน้อย การสร้างบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัยไม่ประณีตบรรจงมากนัก ไม่พบเรือนที่แสดงเอกลักษณ์ อีสานพื้นถิ่น สภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชนยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรมหรือมีความเหมาะสมเท่าที่ควร ทั้งบริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการ ที่ว่างโล่ง เส้นทางสัญจรและที่จอดรถ ทิวทัศน์และที่หมายตา อาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ และพืชพันธุ์ โดยส่วนใหญ่ยังขาดการออกแบบและการกำหนดมาตรการควบคุม และส่งเสริมเพื่อรักษาคุณค่าและความหมายของทรัพยากรท่องเที่ยว และพบสภาพการจัดการด้านภูมิสถาปัตยกรรมที่ไม่เป็นรูปธรรม แยกส่วน ขาดการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนเจ้าบ้าน หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยว และหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่

ความคิดเห็นของเจ้าบ้านที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว กรณีศึกษานี้ ย่อมมีความแตกต่างในรายละเอียดแต่สรุปผลในภาพรวมพบว่า เจ้าบ้านยังคงแสดงความคิดเห็นที่มีต่อบริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ที่ว่างโล่ง เส้นทางสัญจรอาคารสิ่งก่อสร้าง สิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ พืชพันธุ์ อย่างกว้างๆ ในระดับนามธรรมเชิงนโยบาย ยังไม่สามารถลงสู่แนวปฏิบัติ เป็นมาตรการควบคุม มาตรการส่งเสริมได้ และเห็นว่า มีสภาพขาดแคลน ควรเพิ่มจำนวนหรือขนาด ต้องปรับปรุงด้านความงาม ความเป็นระเบียบ ความสะอาด สามารถแสดงความคิดเห็นที่เป็นปัญหาปัจจุบันที่เกิดจากการใช้สอย หรือบางครั้งจะแสดงความคิดเห็นในลักษณะความต้องการก่อสร้างโครงการ เช่นเดียวกับความคิดเห็นของผู้มาเยือนได้ความคิดเห็นกว้างๆ ระดับนามธรรม เช่น เห็นว่า ขำรุต ควรเพิ่มจำนวนหรือขนาด ต้องปรับปรุงด้านความงาม ความเป็นระเบียบ ความสะอาด แสดงความต้องการ เช่น การเข้าถึงที่ปลอดภัย สะดวกพอสมควร ทรัพยากรท่องเที่ยวได้รับการดูแลรักษา มีมัคคุเทศก์แนะนำ หรือมีป้ายแสดงเรื่องราว การได้รับความสะดวกจากสิ่งบริการขั้นพื้นฐาน เช่น ห้องน้ำ ที่จอดรถ ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก และเห็นว่าควรควบคุมรูปแบบของอาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบให้มีรูปแบบท้องถิ่น ใช้วัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนกับธรรมชาติ นอกจากนี้ผู้มาเยือนสามารถแสดงความคิดเห็นที่เป็นปัญหาปัจจุบันที่เกิดจากการใช้สอยในบางพื้นที่ที่ได้รับรู้แต่ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้ครอบคลุมทั้งหมดของแหล่งท่องเที่ยว

แนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว สามารถแยกเป็นมาตรการควบคุม และ มาตรการส่งเสริม เช่น การกำหนดขอบเขต กิจกรรม ความสูง ระยะห่าง มุมมอง รูปแบบเอกลักษณ์

พื้นถิ่น การใช้วัสดุก่อสร้าง สี สัน พืชพันธุ์ที่ส่งเสริมบรรยากาศ ซึ่งควรเป็นกระบวนการกำหนดร่วมกันของผู้บริหาร ผู้นำชุมชน ชุมชนเจ้าบ้าน นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่หน่วยงานกำกับดูแลแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ เพื่อสามารถนำมาสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ควรวางแผนบูรณาการการพัฒนาชุมชน และการท่องเที่ยว โดยอาศัยภารกิจหลักของหน่วยงานในพื้นที่ นักวิชาการ และชุมชนเจ้าบ้าน โดยให้ความรู้ ความเข้าใจ โดยสนับสนุนให้เกิดโอกาสในการอบรม แลกเปลี่ยน เรียนรู้ สร้างความตระหนักถึงเอกลักษณ์ชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน สภาพกายภาพชุมชนแก่ชุมชนเจ้าบ้าน รวมถึงให้สนับสนุนการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชนในวงกว้าง

ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน ด้วยการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาจากกรณีศึกษา ตัวอย่างการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมกรณีสถานนั้น เป็นเพียงแนวทางหนึ่งที่เหมาะสมกับบริบทของกรณีสึกษาแต่ละกรณี ซึ่งพื้นที่อื่น อาจมีบริบทที่แตกต่างกันต้องออกแบบเฉพาะให้เหมาะสมกับแต่ละกรณี แต่แนวความคิดด้านการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวที่เป็นหลักการนั้นสามารถนำไปเป็นแนวทางให้ผู้นำและชุมชนอื่นพิจารณาเป็นแนวทางและปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชนได้ โดยเริ่มต้นจากการค้นหาเอกลักษณ์ของชุมชน ให้ชุมชนเข้าใจตนเอง เข้าใจแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปควรเน้นการวิจัยแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพื่อตอบคำถามในประเด็นต่างๆ ได้แก่ การค้นหาคุณค่า ความหมายของทรัพยากร และประเมินคุณค่าความหมายในมิติที่เกี่ยวข้องกับเจ้าบ้านและผู้มาเยือน การพัฒนาแผนการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อประโยชน์แก่เจ้าบ้าน และผลพลอยได้ต่อผู้มาเยือน และแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วม ซึ่งต้องมีผู้เกี่ยวข้องร่วมโครงการ เช่น ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ ซึ่งจำเป็นต้องมีกิจกรรมที่เป็นแผนปฏิบัติการ ไม่ใช่แนวทางเชิงนโยบาย

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : RDG4950072
ชื่อเรื่องการวิจัย : แนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้
คณะผู้วิจัย : สมบัติ ประจัญสานต์ ดนัย นิลสกุล จักรกริช พรหมราชฎ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
E-mail Address : sombat_pra@yahoo.com
ระยะเวลาโครงการ : 1 มิถุนายน 2549 – 31 พฤษภาคม 2550

การศึกษาแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 4 ประการ ได้แก่ เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน สภาพทางกายภาพและสภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน แล้วนำเสนอแนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตร รวมถึงเพื่อทราบยุทธศาสตร์พึงพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้ด้วยความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน โดยวิธีทางการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการออกแบบสร้างสรรค์ทางภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งอาศัยการสำรวจ การสัมภาษณ์เชิงลึก การเสนอแนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว รวมทั้งการสังเกต การร่วมประชุม โดยศึกษาจากกรณีศึกษา 3 กรณี ได้แก่ ปราสาทเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ชุมชนบ้านสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง บ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ จากการศึกษาพบว่า แต่ละกรณีศึกษามีบริบทของชุมชนที่มีผลต่อการท่องเที่ยวตามองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ในพื้นที่มีสิ่งดึงดูดใจที่หลากหลาย มีปัญหาเรื่องการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวสำคัญและการเข้าถึงที่ไม่สะดวกนัก แต่มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่สามารถพัฒนาได้ และควรส่งเสริมกิจกรรมบริการเกื้อหนุน เพื่อให้เกิดอาชีพที่หลากหลายในชุมชนและเจ้าบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยว แต่มีคุณลักษณะร่วมกันของความไม่พร้อมด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชนกรณีศึกษาแต่ละแหล่งท่องเที่ยวมีองค์ประกอบของ จินตภาพของเมืองในระดับความชัดเจนที่แตกต่างกัน พบการตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มเครือญาติ โครงสร้างหมู่บ้านมีระบบถนนเป็นตาราง จัดสรรการใช้ประโยชน์ที่ดินในหมู่บ้านเป็นเขต

พักอาศัย รอบนอกเป็นเขตเกษตรกรรม สำหรับความละเอียดและความหยาบของชุมชนเมืองเป็นชนิดละเอียดและมีโครงร่างรายละเอียดโดยส่วนรวมของพื้นผิวและการตกแต่งลดทอน หน้าตาที่ปรากฏในก้อนสีน้ำตาลเข้ม และในชุมชนจะมีที่ว่างโล่งในชุมชนเมือง ได้แก่ บริเวณลานกลางบ้าน และมีที่ว่างระหว่างทางสัญจรที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตั้งอยู่สองฝั่งของถนนที่มีความรู้สึกรู้สึกว่ามีการห้อมล้อมน้อย การสร้างบ้านเรือนไม่ประณีตบรรจงมากนักและไม่พบเรือนที่แสดงเอกลักษณ์อีสานพื้นถิ่น สภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชนยังไม่ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรมหรือมีความเหมาะสมเท่าที่ควร โดยส่วนใหญ่ยังขาดการออกแบบและการกำหนดมาตรการควบคุมและส่งเสริม เพื่อรักษาคุณค่าและความหมายของทรัพยากรท่องเที่ยว และพบสภาพการจัดการด้านภูมิสถาปัตยกรรมที่ไม่เป็นรูปธรรม แยกส่วนขาดการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนเจ้าบ้าน หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยว และหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่

ความคิดเห็นของเจ้าบ้านที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวกรณีศึกษานั้น ย่อมมีความแตกต่างในรายละเอียดแต่สรุปผลในภาพรวมพบว่า เจ้าบ้านยังคงแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างๆ ในระดับนามธรรมเชิงนโยบาย ยังไม่สามารถลงสู่แนวปฏิบัติ เป็นมาตรการควบคุม มาตรการส่งเสริมได้ เช่นเดียวกับความคิดเห็นของผู้มาเยือน

แนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว สามารถแยกเป็นมาตรการควบคุม และมาตรการส่งเสริม เช่น การกำหนดขอบเขต กิจกรรม ความสูง ระยะห่าง มุมมอง รูปแบบเอกลักษณ์พื้นถิ่น การใช้วัสดุก่อสร้าง สี สัน พืชพันธุ์ที่ส่งเสริมบรรยากาศ สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปควรเน้นการวิจัยแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวยั่งยืน

คำหลัก : ภูมิสถาปัตยกรรม

ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว

เขตอีสานใต้

ABSTRACT

Project Code : RDG4950072
Project Title : Guideline for Landscape Tourism Management in The Lower
Northeastern Part of Thailand
Investigators : Prajongsant S. , Ninsakul D. , Proomrach J.
Buriram Rajabhat University
E-mail Address : sombat_pra@yahoo.com
Project Duration : 1 June 2006 – 15 May 2007

The Study of Guideline for Landscape Tourism Management in The Lower Northeastern Part of Thailand. The objectives of the study are : (I) to study community context, physics condition and Landscape Tourism Management condition, (II) to study condition and Landscape Tourism Management condition comment by hosts and guests, (III) to submit Guideline for Landscape Tourism Management of history tour source, Rural tourism source, Ecotourism or Agro- tourism source.(IV) to know energetic strategy to develop and tourism management in The Lower Northeastern Part of Thailand in contact with neighbor country group to Sustainable Tourism. The Research method are quality research by survey, observe, In-depth interview for Landscape design to 3 case studies: Prasat Mueng-tum Kok-mueng village prakoonchai District in Buriram Provice, Saway village community Mueng District in Surin Provice and Lahook-krasang village wilds prakoonchai District in Buriram Provice. This discover are 3 case studies have 5 tourism source elements, i.e. Have varied attraction but have contract tourism source and accessibility problems, have amenities able to develop, support to ancillary service as varied occupation in community and Hosts have good attitude for tourism but not completely about Tourism Management and Landscape Tourism Management.

3 case studies have image of city, i.e. path, edge, district, node and landmark in differ level. To set dwelling as relative, village structure roads are grid system, divide land use as dwelling zone inside village and agriculture zone outside village, to have overhaul path and contract inside and outside village, to have important edge in a line of water sources and a line of wilds or law edge such as; ancient source bounds and national park bounds, to have fine grain pattern and uniform texture ,in village have urban space, i.e. plaza and corridor space. To built a house are not labored and not Isan natives styles. to not design & develop Landscape Tourism Management as edge, district, node, open space, path & park, view & landmark, a building & environs structure and plant by control intentions and support intentions about valuation & meaning tourism source and not participation between host, tourism department and the administration of a country.

The host comments about Landscape Tourism Management condition are differ in detail but are not special comment , do not lead to control intentions and support intentions, as the same as guest comments. The Guideline for Landscape Tourism Management are divide control intentions and support intentions,i.e. to assign edge, activity, high, between distance, view, Isan natives styles, natives materiel, color and plants to natives atmosphere. The next research submit are participation research follow Sustainable Tourism concept.

Keyword : Landscape
 Landscape Tourism Management
 Tourism
 The Lower Northeastern Part of Thailand

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ข
บทคัดย่อภาษาไทย	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ช
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพ	ฏ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความนำ	4
1.2 หลักการและเหตุผล	1
1.3 วัตถุประสงค์ของโครงการ.....	2
1.4 คำถามการวิจัย	3
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	3
1.6 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.7 ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ (Outputs)	4
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ (Outcomes).....	5
1.9 แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	5
1.10 สรุป	5
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
2.1 ความนำ	6
2.2 การทบทวนวรรณกรรม	6
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	32
2.4 สรุป	34
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	36
3.1 ความนำ	36
3.2 กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	36

สารบาญ (ต่อ)

	หน้า
3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	37
3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	43
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	44
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	51
3.7 สรุป	52
บทที่ 4 ผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	53
4.1 ความนำ	53
4.2 ผลการศึกษา : กรณีศึกษาที่ 1	53
4.3 ผลการศึกษา : กรณีศึกษาที่ 2	119
4.4 ผลการศึกษา : กรณีศึกษาที่ 3	165
4.5 อภิปรายผล	211
4.6 ข้อเสนอแนะ	224
4.7 สรุป	226
บทที่ 5 บทสรุป	229
5.1 ความนำ	229
5.2 หลักการและเหตุผล	229
5.3 ระเบียบวิธีวิจัย	230
5.4 ผลการศึกษา.....	230
5.5 อภิปรายผล.....	241
5.6 ข้อเสนอแนะ	249
5.3 สรุป	250
บรรณานุกรม	252
บุคลากรุกรม.....	257
ภาคผนวก	259
ภาคผนวก ก บทความสำหรับการเผยแพร่.....	260

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์.....	272
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับตลอดโครงการ.....	275
ภาคผนวก ง ภาพกิจกรรมดำเนินการ.....	278
ประวัติคณะผู้วิจัย.....	281

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า	
2.1	เปรียบเทียบแนวคิดองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว.....	8
2.2	เปรียบเทียบแนวคิดประเด็นการสำรวจเมือง.....	12
2.3	สรุปประเด็นและหัวข้อที่ใช้ในการวิจัย.....	33
4.1	การปกครองและการแบ่งแยกหมู่บ้าน.....	56
4.2	จำนวนประชากรของบ้านโคกเมืองจำแนกรายหมู่บ้าน.....	56

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1	ประเด็นในการศึกษาทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 6
2.2	สรุปแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน..... 21
3.1	กรอบแนวคิดของการวิจัย 36
3.2	กรอบแนวคิดการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยว 47
4.1	ภาพถ่ายภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานบ้านโคกเมือง 76
4.2	ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านเรือนในชุมชนบ้านโคกเมือง 78
4.3	ผังชุมชนบ้านโคกเมือง..... 79
4.4	ผังจินตภาพของชุมชนบ้านโคกเมือง 83
4.5	ป้ายนานาประเภทที่ติดตั้งในชุมชนบ้านโคกเมือง 85
4.6	การแสดงระบำชนไก่ และการทำนาปลูกข้าว..... 90
4.7	บริเวณลานตลาดเช้า-เย็น และลานจอดรถของกรมศิลปากร 91
4.8	บริเวณปราสาทเมืองต่ำเมื่อมองจากภายนอก และเมื่อเดินเข้าไป มองจากโคปุระ..... 91
4.9	ถนนรอบปราสาทเมืองต่ำด้านทิศเหนือที่มีบารายทะเลเมืองต่ำด้านขวามือ..... 92
4.10	ผังแสดงเส้นทางท่องเที่ยวบ้านโคกเมือง 103
4.11	ผังบริเวณศูนย์บริการข้อมูลเมืองต่ำ 104
4.12	ทัศนียภาพบริเวณศูนย์บริการข้อมูลเมืองต่ำ 105
4.13	ทัศนียภาพบริเวณศูนย์บริการข้อมูลเมืองต่ำ 106
4.14	ทัศนียภาพบริเวณศูนย์บริการข้อมูลเมืองต่ำ 107
4.15	ผังบริเวณตลาดกลางหมู่บ้าน 108
4.16	ทัศนียภาพบริเวณตลาดกลางหมู่บ้าน 109
4.17	ทัศนียภาพบริเวณตลาดกลางหมู่บ้าน 110
4.18	ทัศนียภาพบริเวณตลาดกลางหมู่บ้าน 111
4.19	การปรับปรุงอาคารเดิมบริเวณตลาดกลางหมู่บ้าน 112
4.20	การปรับปรุงซุ้มทางเข้าหมู่บ้าน..... 113
4.21	ป้ายนำทาง ป้ายประชาสัมพันธ์..... 114
4.22	ป้ายบอกทาง 115

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
4.23	ป้ายแสดงชื่อสถานที่	116
4.24	ตราสัญลักษณ์หมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม บ้านโคกเมือง	117
4.25	การประยุกต์ตราสัญลักษณ์สู่งานออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน บรรจุภัณฑ์	118
4.26	กำแพงเมือง-คูเมืองทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และกำแพงเมือง-คูเมือง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	134
4.27	กำแพงเมือง-คูเมืองทิศตะวันตกเฉียงใต้ และกำแพงเมือง-คูเมือง ทิศตะวันออกเฉียงใต้	134
4.28	แผนที่สังเขปของชุมชนโบราณบ้านโคกเมืองในปัจจุบัน	135
4.29	บ่อน้ำโบราณอยู่ตรงกลางหมู่บ้าน และสระโบราณเหลือเพียงร่องรอยในปัจจุบัน	138
4.30	ภาพถ่ายภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานชุมชนสวาย	140
4.31	ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านเรือนในชุมชนสวาย	141
4.32	ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านสหไมตรี และห้องแถวไม้ในชุมชนสวาย	141
4.33	ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอุโบสถพื้นดิน วัดแสงบูรพาและศาลาของวัดศิลาราม	142
4.34	ผังชุมชนสวาย	143
4.35	ผังจินตภาพของชุมชนสวาย	146
4.36	ป้ายประเภทต่างๆ ที่ติดตั้งในชุมชนสวาย	148
4.37	ภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมทอมือ ชุมชนสวาย	149
4.38	ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของกลุ่มอาคารถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร	150
4.39	เขาพนมสวายและแหล่งน้ำในชุมชนสวาย	150
4.40	คูน้ำกำแพงดินชุมชนโบราณ และเกาะตาเล็ก ชุมชนสวาย	151
4.41	ผังเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนสวาย	158
4.42	การปรับปรุงภูมิทัศน์ทางเข้าหมู่บ้าน	159
4.43	ผังบริเวณบริเวณศูนย์บริการการท่องเที่ยว	160
4.44	ทัศนียภาพบริเวณศูนย์บริการการท่องเที่ยว	161
4.45	ป้ายแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยว และป้ายบอกทาง	162
4.46	ป้ายแสดงชื่อสถานที่ ป้ายแผนที่เส้นทางท่องเที่ยว	163

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.47 ตราสัญลักษณ์และการประยุกต์ตราสัญลักษณ์สู่งานออกแบบบรรจุภัณฑ์.....	164
4.48 ภาพถ่ายทางอากาศป่าชุมชนละหอกกระสัง	184
4.49 ผังกายภาพป่าชุมชนละหอกกระสัง	185
4.50 ทิวทัศน์ (Vistas) และเส้นขอบฟ้าของพื้นที่ป่าชุมชนและแหล่งน้ำ	187
4.51 ป้ายนานาประเภทที่ติดตั้งในป่าชุมชน	188
4.52 บริเวณที่เคยถูกขุดดินลูกรังในป่าชุมชน.....	189
4.53 สภาพภายในป่าชุมชน.....	189
4.54 ผังกายภาพของป่าของป่าชุมชนละหอกกระสัง	198
4.55 ผังเส้นทางเดินป่าชุมชนบ้านละหอกกระสัง.....	199
4.56 ผังบริเวณบริเวณลานดินลูกรังของป่าชุมชนบ้านละหอกกระสัง	200
4.57 แปลนอาคารอเนกประสงค์	201
4.58 แปลนห้องน้ำ.....	202
4.59 ทศนียภาพบริเวณตั้งเต็นท์พักแรม.....	203
4.60 ทศนียภาพบริเวณอาคารอเนกประสงค์.....	204
4.61 ชุ่มทางเข้า.....	205
4.62 ป้ายแสดงเส้นทางเดินป่า.....	206
4.63 ป้ายต้อนรับ ป้ายแสดงชื่อพันธุ์ไม้	207
4.64 ฐานการเรียนรู้.....	208
4.65 ศาลาพักผ่อนและม้านั่ง	209
4.66 ตราสัญลักษณ์ของป่าชุมชนบ้านละหอกกระสัง	210

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความนำ

การศึกษาแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ครั้งนี้ มีความสำคัญต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยวของเจ้าบ้านที่ส่งผลกระทบต่อตลาดทางการท่องเที่ยวดังกล่าว และเหตุผล ซึ่งโครงการมีวัตถุประสงค์ของโครงการ คำถามการวิจัย ขอบเขตการวิจัย ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ แนวทางในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ดังต่อไปนี้

1.2 หลักการและเหตุผล

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวของโลกได้พัฒนาขยายตัวอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นธุรกิจให้บริการที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าธุรกิจการผลิตซึ่งในช่วงระยะเวลาไม่น้อยกว่า 2 ทศวรรษอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทยได้ขยายตัวรวดเร็วไปตามลำดับเพื่อให้ทันกระแสโลกโดยรัฐบาลได้มีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างและกระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเป็นผลให้เกิดรายได้หมุนเวียนมีมูลค่าเป็นธุรกิจอันดับต้นๆ ของประเทศ จากการเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังผลให้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวและภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวประสบปัญหาเนื่องจากระบบการจัดการท่องเที่ยวแบบเดิม (Conservation Tourism) ที่มุ่งประโยชน์และความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเป็นหลักและคำนึงถึงแต่การขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญจนทำลายหรือใช้ทรัพยากรธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมอย่างฟุ่มเฟือย แต่จากกรอบแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 ได้มีการประสานการพัฒนาในส่วนที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ได้แก่ Agenda 21 (Travel and Tourism industry) ที่สร้างกระแสความต้องการที่สำคัญต่อการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ใน 3 เรื่อง ได้แก่ การอนุรักษ์และใช้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมอย่างเพียงพอ การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเรียนรู้ความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นโดยมีการกระจายประโยชน์และตอบสนองความต้องการของผู้อยู่ในพื้นที่หรือเจ้าบ้าน อันนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)

ในเขตอีสานใต้ของประเทศไทย จากแนวคิดระบบบริหารราชการแบบบูรณาการมีการกำหนดประเด็นสำคัญของยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัด 7.1 ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี คือ การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (เน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอารยธรรมขอม) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมและอุตสาหกรรมสิ่งทอ และการพัฒนาการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์และการแปรรูปสินค้าเกษตร ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่สำคัญในเขตอีสานใต้ที่อาจนำสู่การพัฒนาารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตร แต่ในสถานการณ์การท่องเที่ยวที่ผ่านมาพบว่า การท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เหตุหนึ่งอาจเป็นผลมาจากการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมที่ต้องอาศัยการออกแบบที่เหมาะสมมีความสมดุลกันระหว่างเจ้าบ้าน (Host) และผู้มาเยือน (Guest) ตามแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เหตุที่ปัจจัยดังกล่าวส่งผลกระทบต่อความสำเร็จเนื่องจากการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการจัดการและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ทำให้ผู้มาเยือนเกิดความประทับใจ สะดวก ปลอดภัย และเจ้าบ้านเกิดความภาคภูมิใจและได้รับประโยชน์โดยตรง

ดังนั้น การศึกษาเพื่อหาแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสมจึงเป็นงานสำคัญงานหนึ่งที่ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในชุมชนให้คงรักษาคุณค่าของวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมให้อยู่รอดในระยะยาวเพื่อเป็นแหล่งรองรับการท่องเที่ยวตลอดไปและส่งผลกระทบต่อรายได้ อันเกิดจากการท่องเที่ยวในชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือกันระหว่างองค์กรท้องถิ่น ภาคธุรกิจท่องเที่ยวและชุมชนดำเนินการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวอันเป็นการสร้างฐานความยั่งยืนของการพัฒนาในพื้นที่ต่อไป

1.3 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1.3.1 ศึกษาบริบทของชุมชน สภาพทางกายภาพและสภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตรในเขตอีสานใต้

1.3.2 ศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตรในเขตอีสานใต้ ของเจ้าบ้าน (Host) และผู้มาเยือน (Guest)

1.3.3 นำเสนอแนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตร

1.3.4 ทราบยุทธศาสตร์ที่พึงพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

1.4 คำถามการวิจัย

1.4.1 บริบทของชุมชน สภาพทางกายภาพ และสภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตรในเขตอีสานใต้เป็นอย่างไร

1.4.2 ความคิดเห็นที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตรในเขตอีสานใต้ของเจ้าบ้าน (Host) และผู้มาเยือน (Guest) เป็นอย่างไร

1.4.3 การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตรมีแนวทางอย่างไร

1.4.4 ยุทธศาสตร์ที่พึงพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านเป็นอย่างไร

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว หมายถึง ย่านและที่รวมกิจกรรม ที่ว่างโล่ง เส้นทาง การสัญจรและที่จอดรถ ทิวทัศน์และที่หมายตา อาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ รวมถึงพืชพันธุ์ในแหล่งท่องเที่ยวกรณีศึกษา

การจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว หมายถึง การวางแผนพัฒนาภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวและดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการและการควบคุมอย่างเหมาะสมเพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้ พร้อมทั้งมีการประเมินผลแผนพัฒนาภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวกรณีศึกษา

เจ้าบ้าน หมายถึง บุคคลอันหมายรวมถึงเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในชุมชน และคนในชุมชนท้องถิ่นของแหล่งท่องเที่ยวกรณีศึกษา

ผู้มาเยือน หมายถึง นักท่องเที่ยว และผู้เยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวกรณีศึกษาซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวและผู้เยี่ยมชมชาวไทย

กรณีศึกษา หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวปราสาทเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ แหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และแหล่งท่องเที่ยวป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง บ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

1.6 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตการวิจัยที่ศึกษาจากกรณีศึกษา 3 กรณี ในช่วงระยะเวลา 12 เดือน คือ ตั้งแต่เดือน มิถุนายน 2549 ถึงเดือน พฤษภาคม 2550

1.7 ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ (Outputs)

1.7.1 ข้อมูลบริบทของแหล่งท่องเที่ยว/ชุมชนที่มีต่อการท่องเที่ยว

1.7.2 ข้อมูลสภาพทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว/ชุมชน

1.7.3 ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวแนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตรของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน

1.7.4 แนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตรที่มีความสมดุลระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือน

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ (Outcomes)

1.8.1 แนวทางการออกแบบและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตร ในเขตอีสานใต้ที่มีความสมดุลระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือนที่ขยายผลสู่นโยบายหรือแผนงานหรือการดำเนินการก่อสร้างปรับปรุงพัฒนาภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวของกลุ่มตัวอย่างและขยายผลเป็นแหล่งเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในเขตอีสานใต้

1.8.2 บทความทางวิชาการ บทความวิจัย 1 บทความ

1.9 แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.9.1 นำเสนอผลงานวิจัยในเวทีการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ และเครือข่าย

1.9.2 ขยายผลสู่นโยบายหรือแผนงานหรือการดำเนินการก่อสร้างปรับปรุงพัฒนาภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวของกลุ่มตัวอย่าง

1.9.3 ขยายผลสู่การร่างยุทธศาสตร์พึงพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

1.10 สรุป

จากการศึกษาหลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ของโครงการ คำถามการวิจัย ขอบเขตการวิจัย ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ แนวทางในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ สามารถนำไปสู่การศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 ต่อไป

บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความนำ

ในการศึกษาแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ครั้งนี้ ได้กำหนดประเด็นในการศึกษาทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ที่ต้องการศึกษาบริบทของชุมชน สภาพกายภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมที่มีผลต่อการท่องเที่ยวความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของเจ้าบ้านและผู้มาเยือนและนำเสนอแนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ดังภาพที่ 2.1

บริบทของชุมชนและสภาพกายภาพที่มีผลต่อการท่องเที่ยว	องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว
	การสำรวจเมือง
ความคิดเห็นของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน	ความคาดหวังของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน
สภาพภูมิสถาปัตยกรรมและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว	การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว การจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

ภาพที่ 2.1 ประเด็นในการศึกษาทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2 การทบทวนวรรณกรรม

2.2.1 องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548: 28 - 29) กล่าวสรุปว่าองค์ประกอบของทรัพยากรท่องเที่ยวควรมีองค์ประกอบหลักอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ที่ตรงกับความสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น ด้านความสวยงามของธรรมชาติ ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านโบราณสถาน รวมถึงภาพลักษณ์และราคาค่าเข้าชมของทรัพยากรท่องเที่ยว

2. เส้นทางขนส่งเข้าถึง (Accessibility) สามารถติดต่อเชื่อมโยงกันระหว่างทรัพยากรท่องเที่ยวหนึ่งกับอีกทรัพยากรท่องเที่ยวหนึ่งที่อยู่บริเวณใกล้เคียง อีกทั้งต้องมีที่จอดรถ สถานีรถไฟ ท่าเรือ หรือท่าอากาศยาน หรือให้ธุรกิจการขนส่งสามารถนำนักท่องเที่ยว เข้าไปท่องเที่ยวยังทรัพยากรท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและปลอดภัย

3. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบาย ความเป็นที่ประทับใจและปลอดภัย

Cooper and Others (1994:81) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวที่จะสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้นั้น จะต้องประกอบด้วย 4A's ได้แก่ 1.สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) 2.การเข้าถึง (Access) 3.สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) และ 4.บริการเสริมที่เจ้าบ้านจัดหาขึ้นมา (Ancillary Service) เช่นบริการด้านข่าวสาร ข้อมูลการท่องเที่ยว

Mill and Morrison (1992 : 201) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวจะต้องประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1.สิ่งดึงดูดใจ ซึ่งเป็นตัวดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาในพื้นที่ 2.สิ่งอำนวยความสะดวก ที่ให้บริการสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ขณะที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยว 3.สาธารณูปโภคและการขนส่งที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถ เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ และ 4.การต้อนรับอย่างมีมิตรไมตรี สอดคล้องกับ Swar brooke (2000:253-299) กล่าวว่า องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวต้องประกอบด้วย 1.สิ่งดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว 2.สิ่งอำนวยความสะดวก 3.การขนส่ง และ 4.การต้อนรับด้วยมิตรไมตรี

ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2542 : 27 อ้างถึงรุ่งรัตน์ ทัศนกรรม. 2545 :13) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวจะต้องประกอบไปด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1.สิ่งดึงดูดใจ อันหมายถึงสิ่งดึงดูดใจที่เกิดจากสถานที่และเหตุการณ์ 2.สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ระบบขนส่ง ระบบการสื่อสาร ระบบสาธารณูปโภค และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร 3.การเข้าถึง ต้องมีระบบการขนส่ง ประกอบด้วย เส้นทาง พาหนะ และผู้ประกอบการ

จากแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าว สามารถระบุองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวดังตารางที่

2.1

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบแนวคิดองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว	ฐิติทธิชุมชนชาติ	บุญเลิศจิตตั้งวัฒนา	Mill and Morrison	Cooper and Others	Swar brooke
1. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction)	-เกิดจากสถานที่และเหตุการณ์	-ตามความสนใจของผู้เยี่ยมชม -ภาพลักษณ์ -ราคาการเข้าชม			
2. การเข้าถึง (Accessibility)	-เส้นทาง -พาหนะ -ผู้ประกอบการ	-เส้นทางขนส่งเข้าถึง -ที่จอดรถ - สถานี -ธุรกิจขนส่ง	-		-การขนส่ง
3. สิ่งอำนวยความสะดวกความสะดวก (Amenities)	-ระบบขนส่ง -ระบบสื่อสาร -ระบบสาธารณูปโภค -สิ่งก่อสร้าง		- สาธารณูปโภค - การขนส่ง		
4. บริการเสริม (Ancillary Service)	-	-	-	-บริการด้านข่าวสาร ข้อมูลการท่องเที่ยว	-
5. อื่น ๆ	-	-	- การต้อนรับอย่างมีมิตรไมตรี	-	- การต้อนรับด้วยมิตรไมตรี

ที่มา คณะผู้วิจัย

จากตารางที่ 2.1 เมื่อเปรียบเทียบแนวคิดองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่จะพบองค์ประกอบที่เป็นความเห็นร่วมกัน ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึง และสิ่งอำนวยความสะดวก โดยมีองค์ประกอบที่แตกต่างได้แก่ บริการเสริม และการต้อนรับอย่างมีมิตรไมตรี

ทั้งนี้ในความคิดเห็นของผู้วิจัยเห็นว่า แหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1. สิ่งดึงดูดใจ 2. ที่ตั้งและการเข้าถึง 3. สิ่งอำนวยความสะดวก 4. บริการเกื้อหนุน และ 5. ทัศนคติของเจ้าบ้าน ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. สิ่งดึงดูดใจ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่จำเป็นต้องมีทรัพยากรท่องเที่ยว อันได้แก่ สภาพทางกายภาพตามธรรมชาติ หรือตามที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี อาคาร รวมถึงกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยปัจจัยที่มีผลต่อระดับความน่าสนใจต่อทรัพยากรท่องเที่ยว หรือกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ ความมีเอกลักษณ์ สภาพความสมบูรณ์ การมีคุณค่า ทั้งคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ คุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม คุณค่าทางวิทยาการ ฯลฯ รวมถึงภาพลักษณ์ที่ดีของแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย

2. ที่ตั้งและการเข้าถึง หมายถึง ตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวที่กินอาณาเขตมีเนื้อที่ มีการใช้ประโยชน์ที่ดินและสภาพแวดล้อมโดยรอบข้างเคียง ซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศ รวมถึงกฎหมาย ข้อบังคับที่มีผลต่อที่ตั้งด้วย สำหรับการเข้าถึงนั้นจะหมายถึงเส้นทางคมนาคมขนส่ง เส้นทางจากภายนอกสู่แหล่งท่องเที่ยวและเส้นทางภายในแหล่งท่องเที่ยว ยานพาหนะ และผู้ประกอบการระบบขนส่ง ระยะเวลา ความถี่ในการให้บริการ รวมถึงราคาค่าเดินทาง โดยมีประเด็นพิจารณาในเรื่องสภาพและการเชื่อมโยง ที่มุ่งให้ผู้มาเยือนได้เดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวด้วยความสะดวก ประหยัดและปลอดภัย ในการเข้าถึงนี้หากพิจารณาเชิงการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรม จะหมายถึง ลักษณะการเชื่อมโยงส่งเสริมการรับรู้ (Perception) และการสร้างความประทับใจ ให้แก่ผู้มาเยือนที่เดินทางตามเส้นทางคมนาคมขนส่ง เข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวด้วยอาศัยมุมมองที่ดี

3. สิ่งอำนวยความสะดวก หมายถึง สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ที่จำเป็นต่อรูปแบบการท่องเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ ระบบสาธารณูปโภค ไฟฟ้า น้ำประปา ระบบสื่อสาร การกำจัดขยะ ป้ายบอกทาง ป้ายประชาสัมพันธ์ ป้ายเล่าเรื่อง ป้ายโฆษณา ห้องน้ำ – ห้องส้วมสาธารณะ ร้านอาหารและเครื่องดื่ม ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ศูนย์บริการทางการท่องเที่ยว ที่พัก เป็นต้น

4. การบริการเกื้อหนุน หมายถึง การบริการที่เจ้าบ้านจัดขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวที่ดำเนินไปอย่างราบรื่น สร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือน เช่น บริการมัคคุเทศก์นำเที่ยว บริการข้อมูลสารสนเทศทางการท่องเที่ยว บริการระบบสื่อสาร บริการยานพาหนะให้เช่า บริการรักษาความ

ปลอดภัย บริการแลกเปลี่ยนเงินตรา บริการแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้มาเยือน บริการฝึกอบรมบุคลากรทางการท่องเที่ยว เป็นต้น

5. ทัศนคติของเจ้าบ้าน หมายถึง ทัศนคติของเจ้าบ้านที่มีต่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งทัศนคตินี้เกิดขึ้นโดยอาศัยพื้นฐานทางสภาพสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของเจ้าบ้าน ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน ก่อให้เกิดความรู้สึกนึกคิด การแสดงออก คำพูด ท่าที ความพร้อมทางด้านจิตใจ ความร่วมมือ การต้อนรับหรือการให้บริการ หรือความพยายามที่จะเป็นเจ้าบ้านที่ดี การสร้างจิตสำนึกรักถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หากมีทัศนคติที่ไม่ดีอาจส่งผลถึงปัญหาการกระทบกระทั่ง การต่อต้าน การก่อการร้าย โจรกรรม อาชญากรรม เป็นต้น

2.2.2 การสำรวจเมือง

การสำรวจเมืองเบื้องต้น (Visual survey) หรือการสำรวจเมืองด้วยตาเปล่าเป็นขั้นตอนการสำรวจโดยสังเขปซึ่งอาศัยประสาทสัมผัสและการรับรู้โดยมีวัตถุประสงค์ของการสำรวจโดยสังเขปเพื่อการออกแบบชุมชนเป็นการตรวจสอบโดยสังเขปถึงรูปลักษณะ สิ่งปรากฏเห็นและองค์ประกอบทางด้านกายภาพและกิจกรรมของชุมชนเมืองซึ่งเป็นการประเมินผลดีและผลเสียในส่วนที่ได้สำรวจและตรวจสอบ จึงทำให้ผู้สำรวจสามารถทราบได้ว่าส่วนใดของชุมชนเมืองต้องการปรับปรุงทางด้านกายภาพ

ทองใหญ่, ม.ร.ว. ทองใหญ่ (ม.ป.ป.:19-41) กล่าวถึงรายละเอียดที่ควรสำรวจ ดังนี้

- จินตภาพของเมือง (Image of city) ตามหลักการของ เควิน ลินช์ (Kevin Lynch) ที่กล่าวว่า ภาพรวมของเมืองจะเกิดขึ้นด้วยความชัดเจนของการรวมตัวขององค์ประกอบ 5 ประการ ได้แก่ เส้นทาง (Path) ขอบเขต (Edge) ย่าน (District) ชุมทาง (Node) และ ที่หมายตา (Land mark)
- ภูมิลักษณะและธรรมชาติ (Landform and Nature) ได้แก่ สภาพพื้นที่ดิน (Topography) ลักษณะเฉพาะของธรรมชาติ (Native character) ลักษณะเด่นของธรรมชาติ (Characteristic features)
- ภูมิอากาศท้องถิ่น (Local climate) ได้แก่ อุณหภูมิ แสงสว่าง สิ่งที่เกิดมาจากท้องฟ้า แสงแดด ลม
- รูปร่าง (Shape)
- ขนาดและความหนาแน่น (Size and density)
- ลวดลาย (Pattern) ความละเอียดและความหยาบ (Grain) โครงร่าง (Texture)

- ที่ว่างในชุมชนเมืองและที่ว่างเปิดโล่ง (Urban space and open space)
 - ทางสัญจร (Routes) ได้แก่ ทางสัญจรในพื้นที่ชนบทนอกเขตเมือง ทางสัญจรในส่วนที่นำเข้าสู่เมือง ทางสัญจรหลักภายในเมือง และทางสัญจรในท้องถิ่น
 - พื้นที่กิจกรรมของชุมชน (Districts) ได้แก่ รูปลักษณะ(Form) ลักษณะพิเศษ (Features) กิจกรรม (Activity) เส้นทางสัญจร (Pathways) ความเป็นศูนย์กลาง (Center) สิ่งที่รบกวน (Intrusions) ความเปลี่ยนแปลง (Change) การปรับปรุง (Improvement)
 - มรรควิถี (Pedestrian areas)
 - ลักษณะของการบ่งบอกทิศทาง (Orientation)
 - รายละเอียดส่วนระดับทางกายภาพ (Detail) ได้แก่ ป้ายและสัญลักษณ์ อุปกรณ์อำนวยความสะดวกและระดับถนน
 - ทิวทัศน์และเส้นขอบฟ้า (Vistas and skyline)
 - ลักษณะที่ไม่เป็นรูปแบบทางกายภาพ (Nonphysical aspects) ได้แก่ กิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี
 - บริเวณพื้นที่ชุมชนเมืองที่เป็นปัญหา (Problem areas)
 - บริเวณพื้นที่ที่มีคุณค่าเพื่อการอนุรักษ์และรักษา (Areas for conservation and preservation)
- วีรวรรณ ศีตติสาร (2531: 39-56) กล่าวถึงประเด็นในการสำรวจเมืองในเบื้องต้น ได้แก่
- หัวข้อสำคัญที่ควรศึกษา ได้แก่ ที่ตั้ง ขนาดของเมืองและขอบเขตของเมือง ลักษณะเฉพาะตัวของเมือง กิจกรรมที่เด่นชัด ระบบการสัญจร ส่วนดีของเมืองและส่วนเสียของเมือง ทั้งด้านกายภาพและด้านความรู้สึก
 - ภาพของเมือง (Image of city) ได้แก่ Pathways Districts Edges Nodes และ Landmarks
 - Urban Mass ได้แก่ ลวดลาย(Pattern) ความละเอียดและความหยาบ (Grain) โครงร่าง (Texture)
 - Urban space ได้แก่ ที่ว่างในชุมชนเมืองและที่ว่างเปิดโล่ง (Urban space and open space)
- กัทร กุลชล (2519 : 38-51) แปลจาก The Architecture of towns and cites ของ Paul D. Spreiregen กล่าวถึง การสำรวจเมืองด้วยตาเปล่าว่าแผนที่สำรวจที่ครบสมบูรณ์ควรประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้
- จินตภาพของเมือง (Image of city) ได้แก่ Pathways Districts Edges Nodes และ

Landmarks

- ลักษณะที่ดินและธรรมชาติ
- ลมฟ้าอากาศประจำท้องถิ่น
- รูปร่าง
- ขนาดและความหนาแน่น
- Urban Mass ได้แก่ ลวดลาย(Pattern) ความละเอียดและความหยาบ (Grain) โครงร่าง (Texture)
- Urban space ได้แก่ ที่ว่างในชุมชนเมืองและที่ว่างเปิดโล่ง (Urban space and open space)
- เส้นทางสัญจร
- เขตที่ตั้งในเมือง ได้แก่ รูปทรง กิจกรรม จุดเด่น ทางสัญจร ศูนย์กลาง จุดเชื่อม การเปลี่ยนแปลง การปรับปรุง
- ศูนย์กิจกรรมพิเศษและโครงสร้างกิจกรรม
- บริเวณที่มีการปรับทิศทางด้วยจุดที่นำมามองเป็นพิเศษทั้งดีและเลว
- บริเวณทางเท้า
- บริเวณที่มีป้าย
- ทิวทัศน์และเส้นขอบฟ้า (Vistas and skyline)
- บริเวณที่มีปัญหา สถานที่ที่ต้องจัดระเบียบให้ใหม่
- เขตที่ตั้งพิเศษ หรือเขตประวัติศาสตร์ บริเวณที่จะอนุรักษ์ ที่จะปรับปรุง และที่จะรื้อถอนใหม่

จากแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าว สามารถระบุประเด็นการสำรวจเมืองดังตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 เปรียบเทียบแนวคิดประเด็นการสำรวจเมือง

ประเด็น	ม.ร.ว.ทองใหญ่ ทองใหญ่	วิวัฒนาการ ศีตีสาร	กำธร กุลชล
จินตภาพของเมือง (Image of city) ได้แก่ Pathways Districts Edges Nodes และ Landmarks	✓	✓	✓

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

ประเด็น	ม.ร.ว.ทองใหญ่ ทองใหญ่	วิวัฒนาการ คีติสาร	กำหนด กุศล
ภูมิลักษณะและธรรมชาติ (Landform and Nature) ได้แก่ สภาพพื้นที่ดิน (Topography) ลักษณะเฉพาะของธรรมชาติ (Native character) ลักษณะเด่นของธรรมชาติ (Characteristic features)	✓		✓
ภูมิอากาศท้องถิ่น (Local climate) ได้แก่ อุณหภูมิ แสงสว่าง สิ่งที่เกิดมาจากท้องฟ้า แสงแดด ลม	✓		✓
รูปร่าง (Shape)	✓		✓
ขนาดและความหนาแน่น (Size and density)	✓		✓
ลวดลาย(Pattern) ความละเอียดและความหยาบ (Grain) โครงร่าง (Texture)	✓	Urban Mass	✓
ที่ว่างในชุมชนเมืองและที่ว่างเปิดโล่ง (Urban space and open space)	✓	✓	open space
ทางสัญจร (Routes)	✓	ระบบการสัญจร	✓
พื้นที่กิจกรรมของชุมชน (Districts) ได้แก่ รูปลักษณะ(Form) ลักษณะพิเศษ (Features) กิจกรรม (Activity) เส้นทางสัญจร (Pathways) ความเป็นศูนย์กลาง (Center) สิ่งที่ยึดกุม (Intrusions) ความเปลี่ยนแปลง (Change) การปรับปรุง (Improvement)	✓		✓
มรรควิถี (Pedestrian areas)	✓		✓
ลักษณะของการบ่งบอกทิศทาง (Orientation)	✓		บริเวณที่มีการปรับทิศทางด้วยจุดที่นำมองเป็นพิเศษทั้งดีและเลว
รายละเอียดส่วนประดับทางกายภาพ (Detail) ได้แก่ ป้ายและสัญลักษณ์ อุปกรณ์อำนวยความสะดวกและประดับถนน	✓		ป้าย
ทิวทัศน์และเส้นขอบฟ้า (Vistas and skyline)	✓		✓

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

ประเด็น	ม.ร.ว.ทองใหญ่ ทองใหญ่	วีรวรรณ คีติสาร	กำธร กุลชล
ลักษณะที่ไม่เป็นรูปแบบทางกายภาพ (Nonphysical aspects) ได้แก่ กิจกรรมทาง วัฒนธรรมประเพณี	✓		
ประเด็นอื่นๆ		ที่ตั้ง	
		ขนาดของเมือง และขอบเขตของ เมือง	
		ลักษณะเฉพาะตัว ของเมืองที่สัมพันธ์ โดยตรงกับ ลักษณะทาง ภูมิศาสตร์และ หน้าที่ของเมือง	
		กิจกรรมที่เด่นชัด ของเมือง	
			ศูนย์กิจกรรม พิเศษและ โครงสร้างกิจกรรม

ที่มา คณะผู้วิจัย

จากตารางที่ 2.2 เมื่อเปรียบเทียบแนวคิดองค์ประกอบของการสำรวจเมือง จะพบประเด็นที่เป็นความเห็นร่วมกัน 7 หัวข้อ ได้แก่ จินตภาพของเมือง ภูมิลักษณะและธรรมชาติ Urban Mass Urban space ระบบการสัญจร บริเวณพื้นที่ชุมชนเมืองที่เป็นปัญหา บริเวณพื้นที่ที่มีคุณค่าเพื่อการอนุรักษ์และรักษา

และคณะผู้วิจัยเห็นว่าควรศึกษาเพิ่มในประเด็นประวัติชุมชน ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน รูปแบบแผนผังชุมชนและองค์ประกอบทางผังชุมชน และสถาปัตยกรรมภายในหมู่บ้าน ทิวทัศน์และ

เส้นขอบฟ้า รายละเอียดส่วนประดับทางกายภาพ (Detail) ได้แก่ ป้ายและสัญลักษณ์ อุปกรณ์อำนวยความสะดวกและประดับถนน และลักษณะที่ไม่เป็นรูปแบบทางกายภาพ (Nonphysical aspects) ได้แก่ กิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี

ดังนั้น การศึกษาบริบทของชุมชนและสภาพกายภาพของชุมชนที่มีผลต่อการท่องเที่ยวจะอาศัยแนวคิด ทฤษฎีเรื่ององค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวและการสำรวจเมืองมาเป็นกรอบในการวิจัย เพื่อตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 1

2.2.3 ความคาดหวังของเจ้าบ้าน และผู้มาเยือนที่มีต่อการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2531: 3-1) กล่าวถึง ความคาดหวังของผู้มาเยือนและเจ้าบ้านที่มีต่อการพัฒนาภูมิทัศน์เมือง ความเป็นเมือง ความว่า ผู้มาเยือนคาดหวังที่จะได้เห็นภูมิทัศน์ในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย ในลักษณะแตกต่างจากที่เคยเห็น (Exotic) ซึ่งอาจมีดังนี้ 1.เอกลักษณ์พื้นที่ 2.ภูมิทัศน์และบรรยากาศเมืองร้อน 3.วิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของคนพื้นที่ และการได้มีส่วนสัมผัสกับเจ้าบ้าน 4. ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความร่มรื่นของสิ่งแวดล้อม ตลอดจนบรรยากาศที่ผ่อนคลายแบบตะวันออก 5. การสัญจรทางเท้าที่เป็นระบบพอสมควร มีความสะดวก ปลอดภัย และง่ายในการเทียบเคียงกับแผนที่ และ 6. ระบบป้ายข้อมูล ที่มีภาษาอังกฤษ สำหรับผู้มาเยือนชาวต่างประเทศ ซึ่งความคาดหวังของเจ้าบ้าน มีแนวโน้มที่ต้องการเห็นความเปลี่ยนแปลงที่ไม่จำเจเหมือนของเดิม ต้องการการพัฒนาที่ทันสมัยแบบชาวตะวันตก ซึ่งสวนทางกับผู้มาเยือนชาวต่างประเทศ แต่ทั้งนี้สิ่งที่เจ้าบ้านคาดหวังจากการพัฒนาภูมิทัศน์เมือง อาจเป็นดังนี้ 1.ได้มีที่พักผ่อนหย่อนใจเพิ่มขึ้น 2.ได้อยู่อาศัยและดำเนินชีวิตในสิ่งแวดล้อมภูมิทัศน์ที่ดี มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงไม่เหมือนกัน ดังนั้นการศึกษาเอกลักษณ์ท้องถิ่นของเมือง จึงน่าจะเป็นในลักษณะการรักษาบรรยากาศท้องถิ่นในภาพรวมโดยมีความหลากหลายได้ในรายละเอียด คือ เมื่อมองเมืองทั้งเมืองแล้วยังคงเห็นความเป็นชนบทได้อยู่ ในขณะที่แต่ละบริเวณของเมือง พื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่บริการนักท่องเที่ยว ย่านการค้า ทางเข้าหลัก อุปกรณ์แต่งถนน อาจจะมีระดับความเข้มข้นของการพัฒนาแตกต่างกัน

Thavarasukha (อ้างถึงในวิรุจ กิจนันทวิวัฒน์. 2549) ได้ให้ข้อเสนอต่อสาเหตุสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยที่ไม่สามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ประการหนึ่งน่าจะมีสาเหตุมาจาก ความต้องการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน ทำให้ไม่สามารถสร้างความพอใจให้เกิดขึ้นกับทั้งสองฝ่ายพร้อมกันได้

สมมาตรี ผลเกิด และคณะ (2547: 56) ศึกษาเครือข่ายและส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจระเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า สมัยก่อนเคยมีบริษัทนำเที่ยว นำคณะนักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนและพักในหมู่บ้าน โดยติดต่อประสานงานกับผู้ใหญ่บ้านและจัดให้มีกิจกรรมต้อนรับคณะนักท่องเที่ยว และจัดที่พักแบบโฮมสเตย์ แต่ปัจจุบันไม่มีกรณีดังกล่าว โดยบริษัทนำเที่ยวให้เหตุผลว่า หมู่บ้านโคกเมืองเป็นหมู่บ้านที่มีสภาพรูปแบบบ้านเรือนเปลี่ยนแปลง นักท่องเที่ยวจึงเปลี่ยนสถานที่ท่องเที่ยวไปหาชุมชนที่ยังคงเป็นหมู่บ้านที่มีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม

สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของ ศรันย์ สุนทรสุข (2546: 173-176) สถาปนิกผู้ออกแบบอาคารทำอากาศยานบนเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่มีการออกแบบอาคารเป็นศาลาชั้นเดียว เสาไม้มะพร้าว โครงหลังคาไม้มะพร้าว มุงหลังคาด้วยหญ้าแฝก รูปทรงเรียบง่าย ไม่ติดตั้งระบบปรับอากาศทั้งหลัง ใช้ระบบระบายอากาศจากธรรมชาติและพัดลม ความว่า นักท่องเที่ยวซึ่งโดยมากเป็นฝรั่งก็ชอบมาจากดอนเมืองหรือประเทศ เขาเป็นอลูมิเนียมเป็นกระจก มาเจอศาลาเดียว มุงแฝก มันกระเทือนอารมณ์ก็ประทับใจ พอจากนั้นมันเกิดกลายเป็นสัญลักษณ์ขึ้นมา และติดตลาด และกล่าวถึงการใช้แฝก จาก ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติในการมุงหลังคาว่า คนไทยไม่มีวัฒนธรรมในการใช้แฝกกับอาคารสถานที่ที่เป็นทางราชการ จะใช้กับอาคารชั่วคราว อาคารของชาวบ้านที่มีต้นทุนต่ำ ไม่เหมือนวัดหรือพระราชวังของญี่ปุ่น ความดูแลแฝก จากวัสดุพื้นถิ่นอยู่กับคนไทยมาตลอด ตั้งแต่ระดับรากหญ้าจนมาถึงระดับรัฐมนตรี

วิโรฒ ศรีสุโร (2547: 14-15) กล่าวว่าลักษณะเขื่อนอีสาน ทั้งเขื่อนเกยก เขื่อนแฝด และเขื่อนโป่ง ในปัจจุบันถูกรื้อถอนและเปลี่ยนแปลงใหม่ จนเกือบหาดูไม่ได้แล้ว เนื่องจากค่านิยมของชาวบ้านได้เปลี่ยนไปตามสังคมใหม่ วิถีชีวิตแบบใหม่ จึงใคร่พัฒนาตนเอง ให้มีรสนิยมเป็นชาวเมือง จะได้ไม่รู้สึกว่าเขา นิยมการลอกเลียนเลียนสมัยใหม่ เป็นรูปทรงบังกะโลหรือแบบบ้านจัดสรร แล้วทาสีฉูดฉาด ตามตัวอย่างที่เห็นในหนังสือพิมพ์ และโทรทัศน์

อภิโชค และกุล และกรุณา รักชวณ (2549) ศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวแบบจับจ่ายสินค้า ศิลปหัตถกรรมที่บ้านถวาย บ่อสร้าง-ต้นเปา จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาถึงความชื่นชอบต่อลักษณะทางกายภาพของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ พบว่า นักท่องเที่ยวชื่นชอบ 1.บรรยากาศพื้นถิ่นของอาคารและบริเวณโดยรอบ โดยเฉพาะรูปแบบของหลังคาอาคารและการใช้วัสดุพื้นถิ่น เช่น ไม้ 2. ลักษณะทางเดินที่คดโค้ง ทำให้เกิดมุมมองที่หลากหลาย 3. ต้นไม้และพืชพันธุ์ธรรมชาติทั้งไม้ใหญ่ในบริเวณและต้นไม้ที่ประดับตกแต่ง 4. ร่มเงาในสวนทางเดินชมสินค้า ที่นั่งพักผ่อน ส่วนกิจกรรมการผลิต 5. ลักษณะการจัดแสดงสินค้าเพื่อให้เห็นถึงความหลากหลายเป็นหลัก และสิ่งที่นักท่องเที่ยวไม่ชื่นชอบได้แก่ 1. ถนนหรือลานจอดรถที่มีแสงจ้าสะท้อนบนผิว 2. ชุมถนนทางเข้าขนาดใหญ่ 3. ภาพ

ที่ไม่มีคน ไม่มีกิจกรรม 4. ลักษณะที่แสดงความเป็นสมัยใหม่ เป็นโครงสร้างเหล็กสูง 5.อาคารและองค์ประกอบของอาคารที่ไม่เป็นระเบียบ และ 6.ทางเท้าที่มีสิ่งกีดขวาง

จากแนวคิด และข้อค้นพบดังกล่าว จะพบความคาดหวังของเจ้าบ้าน ซึ่งมีความต่างจากความคาดหวังของผู้มาเยือน ในประเด็นการพัฒนาเมืองหรือสถาปัตยกรรม และส่งผลต่อการท่องเที่ยว ทั้งนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ้างถึงในรุ่งรัตน์ หัตถกรรม. 2547: 17) กล่าวถึงเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยพิจารณาจากองค์ประกอบ 4 ประการ 1 ในนั้นมีประเด็นการพิจารณาตั้งขึ้นด้านการท่องเที่ยวตามความปรารถนา ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น โดยบุญเลิศ จิตต์วัฒนา (2548 : 18, 20) ได้กล่าวถึงข้อควรคำนึงของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่ต้องคำนึงถึงความต้องการของชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวแล้ว ยังต้องคำนึงถึงความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยวด้วยว่า มีความต้องการจะเห็นสิ่งใด หรือต้องการได้ประโยชน์ใดจากแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นแนวทางพิจารณาจัดหา หรือจัดกิจกรรมเสริมในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวมากที่สุด โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยการจัดให้มีสื่อความหมายธรรมชาติ หรือวัฒนธรรมเพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติ และวัฒนธรรมซึ่งเน้นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยว ให้ได้รับความพึงพอใจกลับไป อันจะเป็นการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวมากขึ้น และทำให้มีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย

ในประเด็นสุดท้าย มีความคิดเห็นแตกต่างจากสมศักดิ์ สุขวงศ์ (สัมภาษณ์. 2546: 86) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ได้ทำเงินให้ชาวบ้านสักเท่าไร และไม่ควรมองหวังว่ามันจะทำเงินด้วย เราต้องการให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปสร้างความยั่งยืนในกระบวนการจัดการทรัพยากรในชุมชนที่ดี มีการรวมตัวจัดการสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ สอดคล้องกับแนวคิดของ Owen and Others (อ้างถึงในรุ่งรัตน์ หัตถกรรม. 2545: 16) การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ได้จริง แก่คนในชุมชนรวมถึงนักท่องเที่ยว แต่การท่องเที่ยวไม่ใช่ทางออกสำหรับการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจเสมอไป

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปความคาดหวังของเจ้าบ้านและผู้มาเยือนที่มีต่อการท่องเที่ยว และส่งผลต่อภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวนั้น มีความแตกต่างกัน อันเป็นผลมาจากการสะสมค่านิยมผ่านกระบวนการทางสังคม การเมือง การปกครอง แบบรวมศูนย์ในแนวตั้งของไทย ที่ผ่านมามีได้ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาแต่ละชาติพันธุ์เคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรม ห่วงแหนวัฒนธรรมของชุมชน แต่ให้ความสนใจแต่วัฒนธรรมส่วนกลางหรือวัฒนธรรมหลวง จึงเป็นการทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความหลากหลายเป็นฐานล่างของสังคม ทำให้เจ้าบ้านในชุมชนไม่เห็นคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญา การสร้างบ้านแปลง

เมืองของบรรพบุรุษ เป็นทุนเดิมเมื่อวิถีชีวิตเริ่มเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมสมัยใหม่ ความเป็นเมืองเริ่มรุกไล่ชนบท ยังผลให้ความเข้าใจต่อการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวคลาดเคลื่อนไปได้ โดยแท้จริงต้องเห็นว่ามรดกวัฒนธรรม หรือทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนของตุนั้นมีคุณค่าอยู่ในตัวเอง ไม่ใช่มีค่าเพราะเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยว แต่ต้องให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติที่มุ่งประโยชน์ในเชิงการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ ระหว่างเจ้าบ้าน และผู้มาเยือน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ ชีบทราบและไม่ทำลายความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมหรือทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนการท่องเที่ยวนั้นเป็นเพียงผลพลอยได้ที่ตามมาเท่านั้นเอง นอกจากนี้อัตลักษณ์ดังกล่าวย่อมเป็นปัจจัยสำคัญต่อสภาพแวดล้อมเมือง

ดังนั้น จึงต้องมีการปรับฐานความคิดของเจ้าบ้านในกรณีนี้ที่ความเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าผู้มาเยือนชนบทต้องการความเจริญแบบเมือง และสนับสนุนเจ้าบ้านในชุมชนที่มีฐานความคิดที่เหมาะสมที่ต้องการรักษาบรรยากาศท้องถิ่น ทำให้ความคาดหวังระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือนสมดุลกัน ซึ่งความความหวังหรือความต้องการดังกล่าวจะมีผลต่อการออกแบบ พัฒนา ปรับปรุง ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมเป็นอย่างดี เพราะหากนักออกแบบเพียงสำรวจความต้องการที่ยังคลาดเคลื่อน ทำตามความต้องการนั้น โดยนำหลักวิชาการออกแบบที่ยั่งยืนมาใช้ แต่สวนทางกับความต้องการของผู้มาเยือนหรือไม่ตรงกับประโยชน์ใช้สอยตามวิถีชีวิตของชุมชนเจ้าบ้าน งานออกแบบนั้นอาจมีอายุไม่ยืนยาว ไม่ได้ใช้ประโยชน์ หรือเป็นงานออกแบบที่ไม่ได้อาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง

ในการศึกษาความคิดเห็นของเจ้าบ้านและผู้มาเยือนที่มีต่อสภาพภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว และการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว จะอาศัยแนวคิดและทฤษฎีข้างต้น เพื่อตรวจสอบข้อสรุปข้างต้น นำสู่การกำหนดความต้องการ และเสนอแนวคิดในการออกแบบ ภูมิสถาปัตยกรรมที่มีความสมดุลระหว่างเจ้าบ้าน และผู้มาเยือนตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2

2.2.4 การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ผลของการเสนอแนวคิด การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) จาก Brandt and Report ใน Our Common Future เมื่อปี พ.ศ. 2530 (ค.ศ.1987) และตามแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) เมื่อปี พ.ศ. 2535 (ค.ศ.1992) ทำให้เกิดแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในประเด็นต่างๆ ตามมา เช่น การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การออกแบบสถาปัตยกรรมแบบยั่งยืน การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน ฯลฯ สำหรับแนวความคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ถือกำเนิดขึ้นจากการประชุม Globe'90 ณ ประเทศแคนาดา เมื่อปี พ.ศ. 2534 โดยให้จำกัดความของการท่องเที่ยว

แบบยั่งยืน(Sustainable Tourism) ว่า “การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและลงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลัง ด้วยการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศ

พงศ์ศักดิ์ วัฒนสินธุ์ (2542: 47) กล่าวว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีหลักการ 10 ประการ ดังนี้

1. อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี
2. ลดการบริโภคที่มากเกินไป และลดของเสีย
3. รักษาความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม
4. วางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับแผนการพัฒนาระดับสูงมีการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม
5. เป็นการท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยพิจารณาควบคู่ไปกับด้านราคาและคุณค่าของสิ่งแวดล้อม
6. มีการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น
7. มีการปรึกษาหารือกัน ระหว่างผู้ประกอบการ ประชากรท้องถิ่น และสถาบันที่เกี่ยวข้องเพื่อเข้าร่วมงานกันในทิศทางเดียวกัน
8. มีการฝึกอบรมบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ ทุกประเภท ให้มีความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืน
9. มีการตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อมมูลที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจ และเคารพในสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรม
10. มีการวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับความหมายที่แท้จริงของคำว่า “การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน” นั้น ยังมีการแลกเปลี่ยนกันจนกระทั่งปัจจุบันว่า แท้จริงแล้วควรหมายถึงอะไร คลอบคลุมถึงอะไรบ้าง แต่ทั้งนี้ องค์การการท่องเที่ยวแห่งโลก (WTO,2004) ได้อธิบายคำจำกัดความล่าสุดของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยวิรุจ กิจนันทวิวัฒน์ (2549) ได้สรุปหลักการและแนวคิดที่สำคัญดังนี้

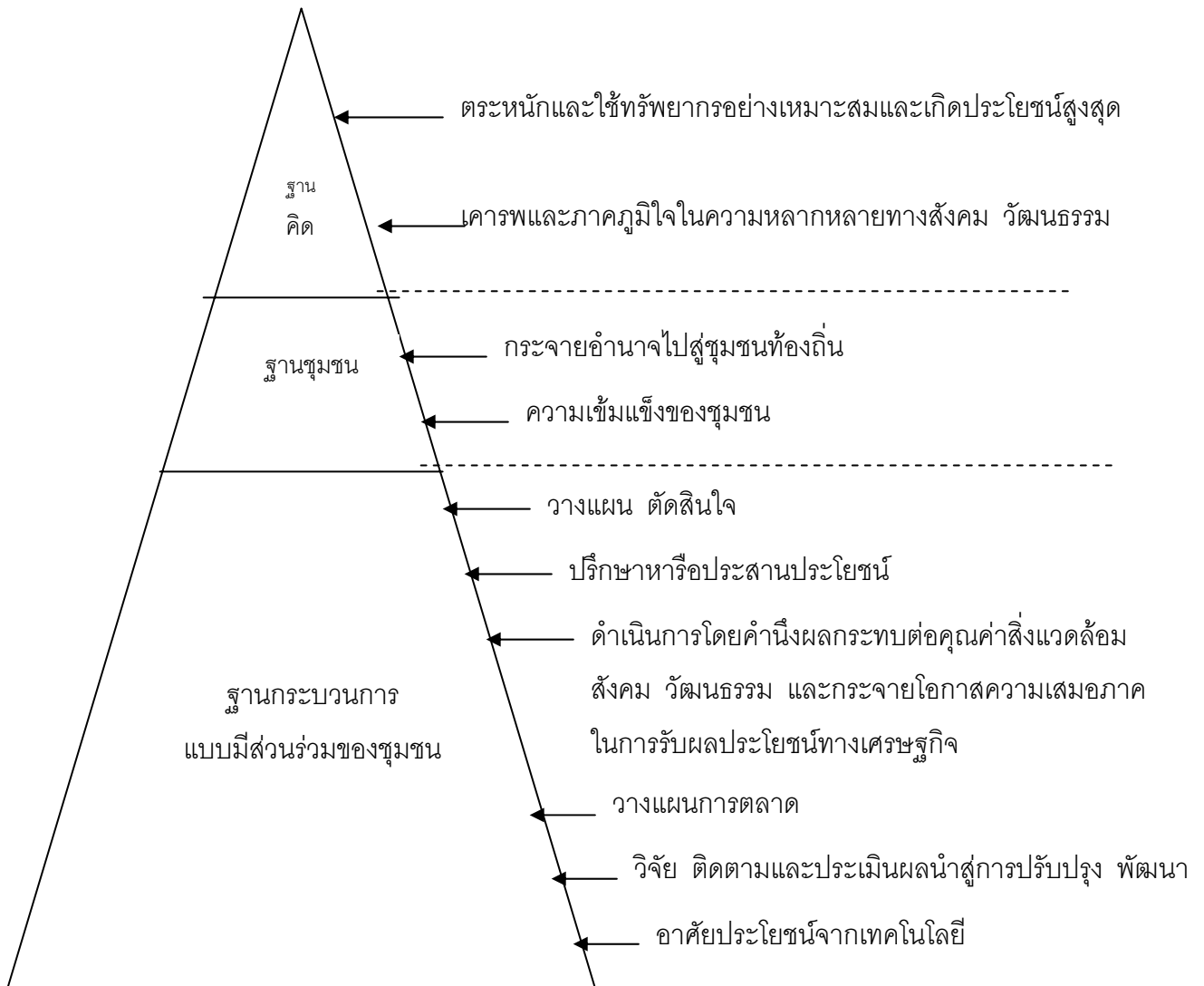
1. ตระหนักและใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด
2. เคารพในสังคมและวัฒนธรรม ประเพณี ของประชาชนพื้นเมือง รวมไปถึงการรู้จักปรับตัวและเข้าใจถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละชุมชน

3. สร้างความเจริญ มั่งคั่งทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ควรก่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและทั่วถึงแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว (Tourism Stakeholders) ซึ่งก่อให้เกิดการจ้างงาน และการสร้างรายได้ ลดความยากจนให้กับชุมชนท้องถิ่น

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะต้องให้ความสำคัญต่อความเสมอภาคระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงสังคมและวัฒนธรรมของคนในรุ่นปัจจุบันต่อไปจนถึงคนในอนาคต และต้องคำนึงถึงความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยวทุกฝ่าย โดยรักษาความพึงพอใจสูงสุดของนักท่องเที่ยว มีการวางแผนและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยเครื่องมือ ดัชนีที่ใช้วัดประสิทธิภาพต่อผลกระทบของการดำเนินการในส่วนต่างๆ เพื่อสามารถนำไปปรับปรุงและแก้ไขเพื่อให้เกิดความยั่งยืนได้ต่อไปในอนาคต

ทั้งนี้ วิรุจ กิจนันท์วิวัฒน์ (2549) กล่าวว่า การจะวางแผนให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งระดับนานาชาติ ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ จนถึงระดับท้องถิ่น ต้องร่วมมือกัน ในการพิจารณาถึงการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ใน 4 มิติ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ด้านการเมืองการปกครอง (ที่มีการกระจายอำนาจสู่ชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน) รวมถึงด้านเทคโนโลยี ซึ่งการนำเทคโนโลยีมาใช้จะช่วยลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน เช่น เว็บไซต์ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ หรือพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีนี้ หากนำมาใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมจะนำความรู้มาสู่ชุมชน หรือการสร้าง เครือข่ายให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล หรือประโยชน์ด้าน เป็น สื่อทางการตลาด โฆษณา ประชาสัมพันธ์ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎี การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนข้างต้นและจากนักวิชาการท่านอื่น ๆ สามารถสรุปเป็นพื้นฐานของฐานคิด ฐานชุมชน และฐานกระบวนการ ได้ดังภาพที่ 2.2 โดยยอดสุดของสามเหลี่ยม คือ ฐานคิดที่หากคนส่วนใหญ่หรือทั้งหมดมีจะถือเป็นคุณค่าร่วมที่มีพลังให้เกิดฐานชุมชนที่เข้มแข็งสามารถใช้อำนาจที่ได้รับอย่างเหมาะสมเกิดเป็นฐานกระบวนการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งเป็นฐานล่างของรูปสามเหลี่ยม

ภาพที่ 2.2 สรุปแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ที่มา คณะผู้วิจัย

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า แผนปฏิบัติการ 21 (Agenda21) ซึ่งเป็นแผนแม่บทโลกสำหรับการดำเนินงานที่จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดแนวคิดเรื่องสถาปัตยกรรมที่ยั่งยืน (Sustainable Architecture) โดย คมกฤษ วงศ์กนิษฐ (2546:53) ได้สรุปว่า การออกแบบอาคารที่ยั่งยืน มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. การออกแบบเพื่อให้เกิดการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการคำนึงถึงทิศทางของแสงอาทิตย์ในการวางผังอาคาร การกำหนดรูปร่างของอาคารที่คำนึงถึงทิศทางลม การเลือกใช้สีของ

อาคาร การกำหนดรูปแบบ ขนาด และตำแหน่งของช่องเปิด รวมถึงการใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อม พืชพันธุ์

2. การคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และวัฒนธรรมในท้องถิ่นโดยการเลือกใช้อุปกรณ์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงลักษณะของท้องถิ่น เพื่อรักษาภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี และลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น และการเลือกใช้แรงงานในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการสร้างระบบเศรษฐกิจพื้นฐาน กระจายรายได้ให้ท้องถิ่น และยังคงแสดงลักษณะงานฝีมือของคนในท้องถิ่น และทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในชุมชน

3. การใช้วัสดุก่อสร้างที่ไม่ทำลายหรือรบกวนสภาพแวดล้อมน้อยที่สุด โดยอาศัยการนำอาคารเดิมมาปรับปรุง (Retrofitting) การเลือกใช้วัสดุที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ (Reuse) หรือนำมาใช้ประโยชน์ใหม่โดยผ่านกระบวนการผลิต (Recycle) และการเลือกใช้วัสดุที่คงทน และเมื่อเสื่อมสภาพก็ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมรวมถึงการดูแลรักษา

4. กระบวนการออกแบบและก่อสร้างที่เกิดจากการมีส่วนร่วมทำให้งานออกแบบนั้นตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง เพราะได้ข้อมูลความต้องการ ตอบสนองความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นจริง ตั้งแต่ขั้นตอนแรกในการออกแบบ ทำให้อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างนั้นได้รับการใช้งานตามวัตถุประสงค์ อีกทั้งยังปลูกสร้างด้วยคนในท้องถิ่น เมื่อต้องการปรับปรุงหรือซ่อมแซม ก็สามารถทำได้โดยคนในท้องถิ่น โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างท้องถิ่น กับภาครัฐ ทั้งการวางผังหรือการออกแบบก่อสร้าง กล่าวคือ ภาครัฐเป็นฝ่ายสนับสนุน ส่วนท้องถิ่นเป็นฝ่ายปฏิบัติ

ในประเด็นสุดท้าย สักรินทร์ แซ่ภู (2548: 89 -106) ได้ทำการวิจัยการเรียนรู้ร่วมกันในกระบวนการสถาปัตยกรรมกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ กรณีศึกษา: ชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้เสนอกระบวนการที่สถาปนิกและชุมชนมีส่วนร่วมโดย มีขั้นตอนดังนี้

1. กระบวนการออกแบบโดยปราศจากสถาปนิก ให้สถาปนิกทำหน้าที่เป็นผู้จัดการให้เกิดกระบวนการทางออกแบบทั้งการจัดวางพื้นที่ จัดผังชุมชน และจัดพื้นที่ของการอยู่อาศัย 2. บริหารจัดการการก่อสร้างโดยชุมชน โดยการลดต้นทุนด้านวัสดุก่อสร้าง การบริหารจัดการวัสดุก่อสร้างแบบรวมทั้งชุมชน 3. การจัดกระบวนการช่างก่อสร้างในอัตราที่ไม่สูงมากนักหรือต่ำกว่าค่าจ้างแรงงานในท้องตลาด 4. การบริหารกลไกทางการเงินในการก่อสร้าง เพื่อลดความเสี่ยงในการทุจริต โดยมีการกลั่นกรองตรวจสอบการใช้งบประมาณ มีการควบคุมงานตรวจรับงานก่อสร้างโดยชุมชน

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น มีผลต่อแนวความคิดในการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว และมีผลต่อกระบวนการออกแบบของคนะผู้วิจัยที่ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของเจ้าบ้านที่มีความลึกมากกว่าการเป็นเพียงผู้ให้ข้อมูล หรือผู้กำหนดความต้องการ บนฐานความคิด

เรื่องทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทใดประเภทหนึ่ง ย่อมเหมาะสมกับผู้มาเยือนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่จะเป็นที่พอใจของผู้มาเยือนทุกกลุ่ม (ฉลองศรี พิมพ์สมพงศ์. 2548: 57)

2.2.5 ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

จากองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ทั้ง 5 องค์ประกอบนั้น มีองค์ประกอบที่เป็นงาน ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว 2 องค์ประกอบ ได้แก่ ที่ตั้งและการเข้าถึงและสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน จึงต้องศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ดังนี้

ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2531: 4 -1 - 13 - 12) ได้จำแนกองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมืองเพื่อการท่องเที่ยว เป็น 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1.ย่านและที่รวมกิจกรรม 2.ที่ว่างโล่ง 3.เส้นทางการสัญจรและที่จอดรถ 4.ทิวทัศน์และที่หมายตา 5.อาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ และ 6.พืชพันธุ์

องค์ประกอบข้างต้น มีที่มาจากองค์ประกอบของการสำรวจเมืองเบื้องต้น (Visual survey) หรือการสำรวจเมืองด้วยตาเปล่าที่ได้ศึกษาทฤษฎี หลักการ ตามข้างต้น และควรศึกษาถึงระบบการตั้งถิ่นฐาน ผังชุมชน รูปแบบสถาปัตยกรรม ดังนี้

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา (2529: 269-270) กล่าวว่า จากการศึกษารูปแบบของ ทิวา ศุภจรรยา พบว่า ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบร่องรอยแหล่งเมืองโบราณ 500 เมือง จาก 900 เมือง โดยมีผังเมืองรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สี่เหลี่ยมผืนผ้า ซึ่งส่วนใหญ่ปรากฏตามชายแดนระหว่างไทยและกัมพูชา ซึ่งเป็นการแสดงออกซึ่งลักษณะการวางผังเมืองแบบเขมร นอกจากนี้ยังพบรูปแบบอื่นๆ เช่น ผังรูปวงรี ผังรูปกลม ผังรูปสามเหลี่ยม

อรศิริ ปาณินท์ (2543: 90-91) กล่าวว่า ผังของหมู่บ้านชนบทในภาคอีสาน แบ่งตามลักษณะทางกายภาพ ได้ 5 รูปแบบ คือ แบบแนวยาว แบบกระจายจากศูนย์กลาง แบบวงแหวน แบบตารางเหลี่ยม และแบบแตกแขนง แต่ไม่ว่าลักษณะของหมู่บ้านซึ่งมีอิทธิพลจากระบบถนนแบบใดก็ตาม การเกาะตัวของบ้านในหมู่บ้านจะออกมาคล้ายคลึงกัน คือ ตัวบ้านเกาะตัวกันเป็นกลุ่มและไร่นาอยู่รอบๆ กลุ่มของบ้าน มีองค์ประกอบหลักที่องค์ประกอบพื้นฐานแบบเดียวกัน คือ กลุ่มบ้าน วัด ศาลาหมู่บ้าน ศาลากลางบ้าน หลังบ้าน โรงเรียน ร้านค้า เขตราชการ เขตอุตสาหกรรม และพื้นที่สาธารณะ

สุนทร ตูลยะสุข (2530: 29-31) กล่าวถึงโครงสร้างของชุมชนชนบทภาคอีสาน พบว่า ประกอบด้วย เขตกลีกรรม เขตที่อยู่อาศัย เขตวัด เขตสาธารณะเป็นป่าที่อยู่ติดหมู่บ้านและวัด ศาลาหมู่บ้านหรือดอนตาปู ศาลากลางบ้าน หลังบ้าน เขตราชการ ร้านค้า เขตอุตสาหกรรม เขตโรงเรียน สถานีนอนามัย

การวางผังบริเวณบ้านชนบทภาคอีสานบริเวณลุ่มแม่น้ำชีตอนกลาง ในชุมชนหนึ่งจะประกอบด้วยบ้านหลายหลังหลายครอบครัว แต่ละครอบครัวมีความผูกพันทางเครือญาติ บ้านแต่ละหลังจะจัดวางไม่เป็นระเบียบ มีทางเดินและลานบ้านเป็นลานดินโล่งอยู่ตรงกลาง รอบคุ่มมีแนวรั้วซึ่งไม่ถาวรมากนักเป็นรั้วต้นไม้ หรือรั้วไม้ไผ่ กิ่งไม้วางพาดเป็นแนวแบ่งเขตระหว่างคุ่มหนึ่งๆ ทางเข้าคุ่มจะมีได้หลายทาง

ฮาดดา สุทธิธรรม (2544: 21) กล่าวถึง การตั้งหมู่บ้านของชาวไทยลาวจะนิยมตั้งหมู่บ้านเป็นกลุ่มบนที่ดอน เรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า โนน โดยยึดทำเลการทำนาเป็นสำคัญ นั่นคือ บริเวณรอบหมู่บ้านจะมีที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ มีหนองน้ำหรือลำน้ำเล็กๆ ที่มีน้ำสำหรับบริโภคในฤดูแล้ง ไม่ห่างไกลหมู่บ้านจะมีป่าละเมาะสาธารถประโยชน์ซึ่งใช้เป็นที่พักสัตว์ ควายในฤดูทำนา และเป็นแหล่งเก็บพืชผักป่าอีกด้วย สถาบันของหมู่บ้าน หากมีวัดจะตั้งอยู่ตอนท้ายหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ เพราะความเชื่อที่ว่า วัดควรแยกจากหมู่บ้าน คือ วิสุคามสีมา (แปลว่า เขตนอกชุมชน) แต่โดยปฏิบัติแล้วพระภิกษุกับชาวบ้านจะมีกิจกรรมร่วมกันอย่างใกล้ชิดทั้ง 12 เดือน พระภิกษุชาวอีสานนอกจากจะเป็นผู้นำทางวิญญาณแล้วยังทำหน้าที่เป็นผู้นำทางกิจประเพณี สถาบันหมู่บ้านที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ ศาลปู่ตา หรือเรียกตามภาษาถิ่นว่า ตูบปู่ตา ซึ่งมักจะตั้งอยู่ทางเข้าหมู่บ้าน ซึ่งเป็นที่ดอนที่ยื่นออกมา บางแห่งมีพื้นที่กว้างใหญ่เรียกว่า ดอนปู่ตา

การสร้างบ้านเรือน ชาวอีสานสร้างเรือนเพื่ออยู่อาศัยไม่ประณีตบรรจงมากนัก นั่นคือ ผู้มีฐานะปานกลางจะสร้างบ้านเรือนที่มีขนาด 2 ห้องนอน และมีส่วนที่เป็นห้องโถง มีชานโล่ง ติดกับครัว บ้านได้ถุนสูงเพื่อทำกิจกรรม เช่น ทอผ้า เก็บเครื่องมือทำนา และให้วัวควายนอนส่วนหนึ่ง

สุจินต์ วงษ์เทศ (2549 : 67) กล่าวว่า ในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นถิ่นพำนักของพวกเขมรป่าดงนี้มีอยู่มักนิยมเรือนทรงสูงและหลังคาจั่วสูง ถ้าหากทำด้วยไม้จริง แต่ถ้าไม่ทำก็ทำเป็นเรือนเครื่องผูกไปเลย โดยเฉพาะพวกกวายนั้นมักสร้างด้วยไม้ไผ่และมุงหลังคาด้วยแฝกเป็นเรือนขนาดเล็กตั้งอยู่ใกล้ๆ กัน

ศรีศักร วัลลิโภดม (2537 : 51,53) กล่าวถึง สิ่งหนึ่งที่ทำให้รูปแบบของบ้านเรือนในภาคอีสานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากมาย ก็คือ การพัฒนาท้องถิ่นตามแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศ ตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมาทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของชุมชนการจัดให้มีถนนภายในหมู่บ้านลักษณะตาราง โดยสนับสนุนให้มีการสร้างรั้วบ้านเรือนมากขึ้น และการสร้างบ้านเรือนให้มีขนาดใหญ่เพื่อให้คนในครอบครัวอยู่รวมกันได้หลายคน โดยไม่คำนึงถึงรูปแบบเรือนว่าจะสวยงามเป็นระเบียบมากน้อยเพียงใด มักหันมาสร้างเรือนที่มีหลังคาหน้าจั่วทรงต่ำทำให้หลังคาลาดต่ำลงมาเพื่อปกคลุมพื้นที่ของเรือนได้กว้างกว่าแต่เดิมหรือไม่ก็ทำเป็นหมวกว่าเดิม และใช้สังกะสีหรือกระเบื้องมุงหลังคาเพื่อปกคลุมพื้นที่ให้ได้มาก ไม่ใช้ฝาปะกนหรือฝายายบัว เพียงแต่ใช้

แผ่นกระดานไม้มาตีแปะกันได้ บางแห่งไม่มีหน้าต่าง การแพร่หลายของเรือนที่มีหน้าจั่วทรงต่ำ เกิดมาจากการเปลี่ยนแปลงของเรือนลาวที่พบทางหนองคายและกาฬสินธุ์แล้วแพร่หลายทั่วไปในภาคอีสาน สะท้อนให้เห็นถึงการแพร่กระจายอย่างแทรกซึมของกลุ่มไทยลาวที่รุกหรือเคลื่อนย้ายลงไปทางอีสานกลางและอีสานใต้รวมทั้งที่อื่นๆ อีกทั้งยังเป็นรูปแบบบ้านเรือนที่เหมาะสมกับสภาพสังคมเศรษฐกิจของคนในอีสานทั้งภาคที่ไม่ต้องการรูปแบบที่มีระเบียบแบบแผนจนเกินไปแต่ต้องการสิ่งที่ยืดหยุ่นและอยู่ร่วมกันแบบง่ายๆ ปลูกบ้านง่ายๆ โดยช่วยเหลือกันเพียงให้มีที่อยู่อาศัยและมีที่ทำกินเท่านั้น โดยลักษณะหลังคาจั่วทรงต่ำ ได้เข้ามาแทนที่เอกลักษณ์ดั้งเดิมในชุมชนชนบทเกือบทุกภูมิภาค

2.2.6 การจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบที่ต้องอาศัยการจัดการเข้าไปเกี่ยวข้อง ดังนั้น จึงศึกษาการจัดการทางการท่องเที่ยวที่มีประเด็นเชื่อมโยงสู่การจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ดังนี้

ชาตรี ประภิตนนทการ (2549: 94,96) กล่าวถึงระดับความรุนแรงของการจัดการการท่องเที่ยวในรอบ 4 ปี ที่ผ่านมาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในแบบทุนนิยมว่า สถานที่ท่องเที่ยววัฒนธรรมถูกแปลงให้เป็นสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) แหล่งวัฒนธรรมใดขาดศักยภาพในเชิงการค้าขายก็ต้องรีบพัฒนาศักยภาพโดยมีเกณฑ์สำคัญ คือความพร้อมในการรับนักท่องเที่ยว และการเพิ่มคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว โดยการพัฒนาด้านนี้ถึงความสะดวกสบายของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการต้องมีที่พักที่สะดวกสบายถนนและระบบขนส่งที่เข้าถึงโบราณสถานง่ายๆ ร้านค้าขายของบริการเกิสนักท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ จนทำลายคุณค่าของโบราณสถาน ในขณะที่ประเทศรอบข้างเรากลับมีการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมได้ดีกว่า และที่สำคัญคือสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ไม่แพ้กัน และออกจะมากกว่าด้วยซ้ำ เช่นเดียวกันกับประเพณีอื่น ๆ ที่กำลังถูกขุดขึ้นมาเป็นสินค้ากันอย่างเอิกเกริกเพื่อขายนักท่องเที่ยว ก็กำลังทำให้มิติในด้านความขลังและศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมเหล่านั้นสูญหายไป ประเพณีทุกอย่างจะเหลือกลายเป็นเพียงมหรสพเพื่อความสำราญไปวัน ๆ

มณีวรรณ ผิวนิม และปรารธนา จันทุพันธ์ (2549 : 2) ศึกษาพัฒนาการและผลกระทบของการท่องเที่ยวกรณีศึกษา ชุมชนตลาดน้ำ กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้ต้องให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผน และดำเนินการให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำในอดีตและปัจจุบัน สร้างกิจกรรมต่อเนื่องที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอวิถีทางวัฒนธรรมวิถีชีวิตริมคลองมากกว่าจะเป็นด้านการขายของอย่างเดียว

วิวัฒน์ชัย บัญญัติ (อ้างถึงในรุ่งรัตน์ หัตถกรรม. 2545 : 12) กล่าวว่า การสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านและพัฒนาไว้เพื่อการท่องเที่ยวนั้นหากเมื่อสังคมมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมแล้ว งานศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างก็ถูกปล่อยปละละเลยให้สูญหายด้วยสาเหตุของประโยชน์ใช้สอยน้อย ความไม่จำเป็นหรือความไม่สะดวกต่อวิถีชีวิตสมัยใหม่ ตลอดจนอิทธิพลของความเจริญหรือความเป็นเมือง แต่เมื่อมีการส่งเสริมดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจึงก่อประโยชน์ขึ้น 2 ทาง คือ การอนุรักษ์หรือสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน และพัฒนาวัฒนธรรมพื้นบ้าน ให้เป็นทรัพยากรท่องเที่ยว

รลิกา อังกูร (2549 : 10) ทำการศึกษาการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น กล่าวว่า สิ่งที่ควรปรับปรุงและพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดต่างๆ ในภาพรวมผู้ให้ข้อมูลที่เป็นเจ้าบ้านและผู้มาเยือนชาวไทย ส่วนใหญ่เห็นว่าต้องปรับปรุงและพัฒนาด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและการเข้าถึงมากที่สุด รองลงมาคือ ภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม

จำเนียร ชุณหโสภาค (2549 : 1-2) ได้ศึกษาเรื่องผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หอการค้าจังหวัด และผู้นำชุมชนกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จังหวัดราชบุรี เสนอว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาบทบาทและความคาดหวังระหว่างกันทั้งในด้านการพัฒนาพื้นที่ด้านกิจกรรมและกระบวนการ ด้านการจัดการและด้านการมีส่วนร่วม โดยสร้างความรู้ความเข้าใจของผู้ประกอบการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการสร้างระบบข้อมูลและเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวให้เข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมาย

รุ่งรัตน์ หัตถกรรม (2545 : 66-67) ศึกษาแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวใหม่ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนมีทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งดึงดูดใจ ก็คือ ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ งานประเพณีสิบสองเดือน ประเพณีที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวัน งานศิลปหัตถกรรม ได้แก่ การทอผ้าไหมและอัญมณีไมตรีของชาวบ้านในหมู่บ้านนาโพธิ์ โดยมีแนวทางการพัฒนาด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ประกอบด้วย การปรับปรุงสภาพนิเวศ การจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลทางการท่องเที่ยว ห้องน้ำสาธารณะ การจัดตั้งองค์กร ทางด้านการท่องเที่ยวของชุมชน การพัฒนาความพร้อมด้านบุคลากร และการจัดการนำเที่ยวของชุมชน

ชัยรัตน์ ลายทองและคณะ (2547: 80) ศึกษารูปแบบและแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านวังอ้อ ตำบลห้วยดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ป่าชุมชน ป่าดงใหญ่ บ้านวังอ้อ เป็นป่าชุมชนที่ถูกทำลายแล้วกลับฟื้นคืนสภาพที่อุดมสมบูรณ์ จากการดูแลรักษา ร่วมกันของชาวบ้านวังอ้อโดยจัดการท่องเที่ยวแบบเดินป่าศึกษาธรรมชาติและการค้างแรมในป่า

แบ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวไว้ 5 กลุ่ม คือ นักศึกษา ประชาชนทั่วไป ผู้มาศึกษาดูงาน เด็กและเยาวชน และผู้มาค้างแรม โดยมีเส้นทางเดินป่า 7 ฐานความรู้ คือ ฐานแผนที่ ฐานอนุรักษ์ป่า ฐานสมุนไพร ฐานทำลาย ฐานอนุรักษ์ป่าชุมชน ฐานเกอวัลย์ ฐานลำเซบาย ทั้งนี้รูปแบบจะไม่ตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์และเงื่อนไขของเวลา ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวคือ ความไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์ของการเปิดพื้นที่อนุรักษ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ที่ต้องการเปิดป่าเพื่อสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างจิตสำนึกให้คนดูแลหวงแหนทรัพยากรป่ามากกว่า รายได้ที่จะเกิดจากการท่องเที่ยวโดยตรง ซึ่งจะสวนทางกับแนวคิดการทำธุรกิจและปัญหาสินค้าชุมชน ซึ่งมีปริมาณไม่มาก เนื่องจากเป็นชุมชนที่ทำการเกษตรตลอดทั้งปีไม่มีช่วงว่างงาน

ชัยรัตน์ ลายทองและคณะ (2547 : 64 - 65) สิ่งอำนวยความสะดวกที่มีในป่าดงใหญ่ คือ แยกกันไฟที่เป็นถนนดิน ที่รถไถนาสามารถผ่านไปได้ ศาลาพักเหนื่อย จำนวน 13 หลัง ป้ายบอกทาง และจุดฐานความรู้ ห้องน้ำ 2 จุด พื้นที่โล่งเหมาะสำหรับกางเต็นท์พักแรมได้ สิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ ส่วนใหญ่ได้รับความสะดวกในระดับปานกลาง ชาวบ้านที่ไปเก็บของป่าและลาดตระเวนเป็นผู้ใช้ประโยชน์เป็นส่วนใหญ่ มีสภาพกลมกลืนกับธรรมชาติ ใช้วัสดุในท้องถิ่น และบอกความเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปะของท้องถิ่น เช่น ตุ่มน้ำดื่ม ศาลามุงแฝก สิ่งอำนวยความสะดวกที่ต้องมีให้เพียงพอคือ ถังขยะ ห้องส้วม ป้ายบอกทาง ป้ายบอกชื่อต้นไม้ รวมทั้งม้านั่ง

ณัฐฉิณี ศรีวงศ์ตระกูล และคณะ (2547 : 174) ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาหมู่บ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ปัญหาที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตำบลวังหมีคือ การขาดการดูแลเอาใจใส่และการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ การขาดเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำ บริการด้านการท่องเที่ยว และการที่ประชาชนท้องถิ่นยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริง และเสนอให้มีการเตรียมความพร้อมขององค์กรหรือชุมชนท้องถิ่น การวางแผนงานโครงการและรายการท่องเที่ยวของชุมชน และการวางแผนพัฒนาซึ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานให้กับนักท่องเที่ยว

สิริวัฒนา ใจมา (2549 : 1) ศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ พบว่า องค์ประกอบในการจัดการการท่องเที่ยวที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนต้องคำนึงถึง 1.ศักยภาพทางพื้นที่ 2.ความเป็นเอกภาพของการจัดการท่องเที่ยว 3.การมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอนที่เกิดจากความสมัครใจ 4.การร่วมมือในระดับบุคคลและการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในการบริหารจัดการที่จำเป็นต้องมีองค์กรหรือสถาบันชุมชนรองรับ และ 5. การกำหนด กฎระเบียบหรือข้อตกลงในการใช้พื้นที่และทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวขึ้นอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร

กาญจนา ท่องเที่ยว (2549 : 56) ศึกษา รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านวังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ได้เสนอแนะการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ควรมีลักษณะดังนี้ 1.ต้องอยู่บนพื้นฐานของวิถีชีวิตของแต่ละชุมชน 2.ชุมชนเข้าใจหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3.ไม่มองการท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นแหล่งรายได้หลักของครอบครัว 4.จัดกระบวนการเรียนรู้กับภาคีที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ชุมชนพัฒนาศักยภาพในการจัดการทรัพยากร และการท่องเที่ยว 5.กระจายรายได้ที่เป็นธรรมในชุมชน และ 6.ต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

พงศ์ศักดิ์ วัฒนสินธุ์ (2542 : 58) ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติเขาสก จังหวัดสุราษฎร์ธานี กล่าวถึงแนวคิดในการออกแบบที่มีหลักการดังนี้ 1.รับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว การออกแบบที่เกิดผลกระทบต่อธรรมชาติที่เบาบางน้อยที่สุด 2.ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ของผู้เกี่ยวข้อง โดยจัดเตรียมส่วนบรรยายกลางแจ้ง และป้ายแสดงความรู้ 3.เน้นความปลอดภัยและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว โดยทางเดินผิวดิน โยทกรวด ทางเดินคอนกรีตเสริมเหล็ก 4.มีการจัดการเพื่อสิ่งแวดล้อม โดยการกำหนดบริเวณที่ให้นำอาหารเข้าไปรับประทานได้ 5.การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ในการก่อสร้างง่าย ๆ (Low Technology) เพื่อให้มีการจ้างงานคนในท้องถิ่น หรือการที่คนในท้องถิ่นมีธุรกิจที่พิกขนาดเล็ก ขายของใช้ของที่ระลึก ขายอาหาร น้ำดื่ม 6.การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โดยการกำหนดมาตรการบางอย่าง เช่น ห้ามนำอาหารเข้าไปบริเวณทางเดินชมธรรมชาติ การจำกัดเรื่องทิ้งขยะ และ 7.ความยั่งยืนของการท่องเที่ยวจากการพัฒนาที่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด โดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว

Henry Sanoff (อ้างถึงในโอฬาร เจริญชัย. 2546 : 190) กล่าวถึง การรักษาเอกลักษณ์ของเมือง โดยการกำหนดรูปแบบอาคารที่เหมาะสมให้กับเมืองว่า การออกแบบอาคารที่จะเกิดขึ้นในเมือง ต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของสถาปัตยกรรม คือ ความสูงอาคาร สัดส่วนอาคาร สัดส่วนช่องเปิดด้านหน้า จังหวะของรูปด้านหน้า จังหวะของที่ว่างระหว่างอาคาร รูปแบบหลังคา วัสดุ ก่อสร้าง พื้นผิว สี รายละเอียด ทิศทางของรูปด้าน มาตราส่วนระหว่างอาคารกับตัวคน ความต่อเนื่องของอาคารเมื่อมองจากถนน และระยะถอยร่นของอาคารจากแนวถนน

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2547 : 9) ได้เสนอให้สถาปนิก นักออกแบบชุมชนเมือง นักผังเมือง ตลอดจนนักวิชาชีพที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เป็นผู้สร้างสรรค์สถาปัตยกรรมบ้านเมืองว่าจะต้องตอบสนองความต้องการทางพฤติกรรม ตามกระบวนการเกี่ยวกับการเรียนรู้ การรู้และการรู้สึทางอารมณ์ รวมถึงการเกิดพฤติกรรมในสภาพแวดล้อม โดยการสร้างสรรค์ให้เหมาะสมใน 3 มิติหลัก ได้แก่ 1.มิติแห่งการสร้างสรรค์ (Sensory Dimension) โดยการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมเมืองให้มีระดับของการสัมผัสในระดับไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป โดยจะต้องมีมาตรการในการควบคุมรูปแบบ

สถาปัตยกรรมให้มีความกลมกลืนภายใต้ความหลากหลาย ควบคุมข่าวสารจากป้ายโฆษณา ควบคุมเขตพื้นที่ 2.มิติแห่งสัญลักษณ์ (Symbolic Dimension) โดยการสร้างสรรค์ให้ส่งเสริมการรับรู้สัญลักษณ์ โดยการจัดระเบียบสภาพแวดล้อมกายภาพเพื่อให้เกิดจินตภาพได้ง่าย โดยเฉพาะการเปิดมุมมองสู่อาคารที่มีคุณลักษณะเป็นสัญลักษณ์ที่มักซ่อนอยู่ในบริบทของเมือง การอนุรักษ์สภาพแวดล้อมกายภาพที่มีคุณค่า และที่ก่อให้เกิดจินตภาพและการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมเพื่อเป็นสัญลักษณ์ใหม่ของเมือง 3.มิติแห่งความยั่งยืน (Sustainability Dimension) โดยการสร้างสรรค์พื้นที่สีเขียว พื้นที่ลานเมือง ที่รวมกิจกรรม การสร้างสรรค์พื้นที่ใช้สอยแบบผสมผสานทั้งในระดับอาคารและระดับเมือง ในรูปแบบเมืองกะทัดรัด (Compact city) เพื่อสนองความต้องการทางพฤติกรรมลดการเดินทางเพิ่มประสิทธิภาพ ด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพ ผสมผสานกลมกลืน ทางสังคมและวัฒนธรรมและด้านการดำรงอยู่ได้เชิงเศรษฐกิจ

ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม (2531 : 4-3 - 9 -16) ได้เสนอแนวทางในการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมในองค์ประกอบต่างๆได้แก่

ย่านและที่รวมกิจกรรม

1. การปรับปรุงสภาพของย่าน โดยการควบคุมรูปแบบของสถาปัตยกรรม ควบคุมความหนาแน่น ควบคุมรูปแบบของป้าย ควบคุมรูปแบบของสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ควบคุมประเภทของการใช้ที่ดิน

2. การแก้ปัญหาความขัดแย้งของการจราจร

3. การส่งเสริมกิจกรรม

4. การปรับปรุงสิ่งประกอบภูมิทัศน์

5. การปรับปรุงขอบเขต

ที่ว่างโล่ง

1. ความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรวม

2. การพิจารณาในการใช้งาน

3. ความสะดวกในการบำรุงรักษา

4. คำเนื่งถึงประโยชน์อื่นๆ ที่จะได้รับ

5. การแยกกิจกรรมและการสัญจรที่เหมาะสม

6. การเลือกใช้วัสดุ

7. การคำนึงถึงสภาพอากาศของบริเวณ

8. การคำนึงถึงการระบายน้ำ

9. การจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก

10. การเพิ่มความสวยงาม ด้วยการใช้น้ำพุ พืชพันธุ์
เส้นทางการสัญจรและที่จอดรถ

1. กำหนดเส้นทางที่เชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยว
2. การจัดเส้นทางในลักษณะวงบรรจบ
3. การจัดเส้นทางให้มีความแตกต่างภายในเมือง
4. การให้ข้อมูลข่าวสารในเส้นทาง
5. การจัดประเภทของพาหนะตามสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ
6. การปรับปรุงบริเวณจุดเริ่มต้นของเส้นทางโดยมีสิ่งอำนวยความสะดวกไว้บริการ
7. ความต่อเนื่องกับเส้นทางที่ศานาจรภายนอกเมือง
8. คำนึงถึงความสะดวกและปลอดภัย

ทิวทัศน์และที่หมายตา

1. การนำนักท่องเที่ยวไปยังจุดที่มีทิวทัศน์พิเศษ
2. การเสริมทิวทัศน์ให้มีคุณค่ามากขึ้น

ภูมิทัศน์เมืองอื่น ๆ เช่น อาคารสาธารณะ สิ่งก่อสร้างและสิ่งประกอบบริเวณ ป้ายโฆษณา

สาธารณูปโภค

1. ปรับปรุงสภาพทางกายภาพของพื้นที่
2. พิจารณาการใช้งานโดยรอบบริเวณ
3. พิจารณาการวางกลุ่มอาคารเพื่อใช้ประโยชน์จากร่มเงา
4. พิจารณาระยะถอยร่นของอาคาร
5. พิจารณาด้านการขยายตัวในอนาคต
6. พิจารณาตำแหน่งโบราณสถาน
7. คำนึงถึงรูปแบบเดิมของท้องถิ่น
8. คำนึงถึงความกลมกลืน ของสิ่งประกอบบริเวณทั้งหมด
9. คำนึงถึงการใช้งานกลางแจ้ง
10. คำนึงถึงการใช้งานของคนจำนวนมาก ในบางโอกาสอาจมีการใช้งานได้หลายประการ
11. กำหนดย่านติดตั้งป้าย
12. กำหนดรูปแบบและลักษณะการติดตั้งป้ายโฆษณา
13. จัดระบบสาธารณูปโภคให้พอเพียง

พืชพันธุ์

1. เลือกรูปแบบของพื้นที่ไม่เหมาะสมกับสภาพอากาศ สภาพดิน ความต้องการ การดูแลรักษา อัตราเจริญเติบโตและประโยชน์ใช้สอย
2. กำหนดตำแหน่งของต้นไม้ คำนึงถึงระยะห่างจากอาคาร หรือสิ่งก่อสร้าง ไม่กีดขวางการใช้งาน และคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย

มหาวิทยาลัยศิลปากร (ม.ป.ป. : 5-1 – 5-4) จัดทำโครงการรักษาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว จังหวัดเพชรบุรี โดยเสนอการบริหารจัดการที่พิจารณาถึงบทบาทของรัฐและภาคเอกชน ในการเข้ามามีส่วนร่วม โดยมีกรอบแนวคิดการบริหารจัดการในด้านการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ บทบาทของรัฐและประชาชนที่มีต่อโครงการโดยการจัดตั้งองค์การชุมชน เพื่อเป็นองค์กรกลางบริหารจัดการพิจารณาประโยชน์จากการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว

โดยเสนอแนวคิดด้านการออกแบบให้รักษาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น คำนึงถึงประวัติความเป็นมา รูปแบบแนวคิดทางสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมดั้งเดิม ในคุณค่าการใช้สอย รูปแบบลักษณะการวิวัฒนาการฝีมือช่างในแต่ละท้องถิ่น ในแต่ละยุคสมัย จนถึงปัจจุบัน จะต้องกำหนดรูปแบบความเป็นเอกลักษณ์ให้ปรากฏเป็นบริเวณกว้าง ลักษณะที่สอดคล้องกลมกลืน แสดงออกของความเป็นพื้นที่หรือบริเวณ หรือย่านของชุมชนแต่ละกลุ่มอย่างชัดเจน ส่วนบริเวณที่ตั้งหรือแหล่งของอาคารสิ่งก่อสร้างเก่าที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมหรือศิลปกรรมจะยังคงอนุรักษ์ตามรูปแบบที่มีอยู่เดิม ไม่ควรสร้างรูปแบบขึ้นมาใหม่ อันเป็นการทำลายคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในบางบริเวณ ก็จำเป็นต้องใช้มาตรการทางกฎหมาย เพื่อใช้บังคับปฏิบัติให้เป็นไปตามรูปแบบที่กำหนด

นิธิ ลิศนันท์ (2547: 103-108) ทำการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนริมน้ำคลองอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า บริเวณดังกล่าว มีสภาพปัญหาทางกายภาพ ได้แก่ ปัญหาการใช้ที่ดิน ปัญหาโครงข่ายการสัญจร ปัญหารูปแบบสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์โดยรอบ รวมถึงสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม และได้เสนอแนวทางการควบคุมทางภูมิสถาปัตยกรรม โดยการควบคุมแนวเส้นขอบฟ้า (Sky Line) และความสูงอาคาร ควบคุมแนวการมอง

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว สามารถสรุปได้ว่า เจ้าบ้านถือเป็นหลักในการตัดสินใจ วางแผน ดำเนินการพัฒนาภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ได้แก่ ย่านและที่รวมกิจกรรม ที่ว่างโล่ง เส้นทางการสัญจรและที่จอดรถ ทิวทัศน์และที่หมายตา รวมถึงพืชพันธุ์ โดยอาศัยการจัดการให้มีองค์กรและบุคคลที่มีหน้าที่ปฏิบัติงาน มีการอำนวยความสะดวก ติดตามและประเมินผล และวางมาตรการควบคุมการออกแบบ ซึ่งกระบวนการจัดการดังกล่าวหากให้เกิดความยั่งยืนแล้ว จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของเจ้าบ้าน โดยอาศัยความคิดเห็น ความคาดหวัง ของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน มาเป็นส่วนประกอบ

ทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีความพร้อมและมีขีดความสามารถในการรองรับผู้เยี่ยมชมที่ เหมาะสม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือน

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมมาตร ผลเกิด และคณะ (2547: บทคัดย่อ) ศึกษาการพัฒนาเครือข่ายและส่งเสริมการ ท่องเที่ยวแบบยั่งยืน :กรณีศึกษาชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจระเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัด บุรีรัมย์ พบว่า ชุมชนมีศักยภาพสูงในการที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ เนื่องจาก ชุมชนมีความพร้อมในด้านทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีความสามัคคี ร่วมมือ ร่วมใจ ในการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว ได้แก่ สภาพภูมิประเทศที่สวยงามมีโบราณสถาน ปราสาทเมืองต่ำ กุฏิอาชีวนบ้านโคกเมือง มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ มีสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ที่แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรมีการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์ สาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ สิ่งแวดล้อม เวรยามรักษาความปลอดภัย แหล่งบริการข้อมูล มัคคุเทศก์ และ อัยยาศัยไมตรี

กฤษณา วงษาสันต์ (2547: 33 - 34) ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนา มาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์ระดับชุมชนของผ้าทอพื้นบ้าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในเขตพื้นที่ จังหวัดสุรินทร์ กรณีศึกษา บ้านสวาย หมู่ที่ 1 ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พบว่า บริเวณหมู่บ้านเป็นแหล่งอารยธรรมโบราณลุ่มแม่น้ำชี เป็นชุมชนโบราณจากหลักฐานทางโบราณคดี คาดว่าบ้านสวายมีอายุกว่า 200 ปี เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เป็นภูเขาไฟ จึงทำให้สภาพดินมีความอุดม สมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม และพบศักยภาพของกลุ่มทอผ้าพื้นไหมบ้านสวาย หมู่ที่ 1 ที่ ได้รับการสนับสนุนวิทยากร และหน่วยงานมาให้ความรู้ด้านการทอผ้า การฝึกอบรม งบประมาณ การตลาด โดยมีสมาชิกส่วนหนึ่งเป็นอาสาสมัครของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งมีส่วน สนับสนุนให้กลุ่มเข้มแข็งยิ่งขึ้น

ดังนั้น จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปประเด็นและ หัวข้อที่ศึกษาหรือปฏิบัติการ เพื่อตอบคำถามการวิจัยในแต่ละข้อดังตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.3 สรุปประเด็นและหัวข้อที่ใช้ในการวิจัย

วัตถุประสงค์ การวิจัย	ประเด็น	หัวข้อ
ข้อที่ 1	บริบทของชุมชนที่มีผลต่อการ ท่องเที่ยว	สภาพทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ
	องค์ประกอบของแหล่ง ท่องเที่ยว	สิ่งดึงดูดใจ ที่ตั้งและการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก บริการเกี่ยวพัน ทักษะคติของ เจ้าบ้าน
	สภาพกายภาพของชุมชน	ประวัติชุมชน ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน รูปแบบแผนผังชุมชน องค์ประกอบทางผัง ชุมชน และสถาปัตยกรรมภายในหมู่บ้าน ภูมิลักษณะและธรรมชาติ จินตภาพของเมือง Urban Mass Urban space ระบบการสัญจร ทิวทัศน์ และเส้นขอบฟ้า ป้ายและสัญลักษณ์ อุปกรณ์อำนวยความสะดวกและระดับ ถนน ลักษณะที่ไม่เป็นรูปแบบทางกายภาพ บริเวณพื้นที่ชุมชนเมืองที่เป็นปัญหา บริเวณพื้นที่ที่มีคุณค่าเพื่อการอนุรักษ์และ รักษา
	การจัดการภูมิสถาปัตยกรรม ทางการท่องเที่ยว	การจัดการองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก การควบคุม

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

วัตถุประสงค์ การวิจัย	ประเด็น	หัวข้อ
ข้อที่ 2	ความคิดเห็นที่มีต่อสภาพ ภูมิสถาปัตยกรรมทางการ ท่องเที่ยวของเจ้าบ้านและผู้มา เยือน	ความคิดเห็นที่มีต่อย่านและที่รวมกิจกรรม ที่ว่างโล่ง เส้นทางการสัญจรและ ที่จอดรถ ทิวทัศน์และที่หมายตา อาคารและ สิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ พืชพันธุ์
	ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการ ภูมิสถาปัตยกรรมทางการ ท่องเที่ยวของเจ้าบ้านและผู้มา เยือน	ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการ ภูมิสถาปัตยกรรมได้แก่ การจัดการองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก การควบคุม
ข้อที่ 3	แนวทางการออกแบบ ภูมิสถาปัตยกรรมทางการ ท่องเที่ยว	แนวทางการออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยว แนวทางการออกแบบผังบริเวณ แนวทางการออกแบบอาคารและ สิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ
	แนวทางการจัดการ ภูมิสถาปัตยกรรมทางการ ท่องเที่ยว	แนวทางการจัดการองค์กร แนวทางการบริหารงานบุคคล แนวทางการอำนวยความสะดวก แนวทางการส่งเสริม การควบคุม

ที่มา คณะผู้วิจัย

2.4 สรุป

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพและการจัดการ
ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว สามารถสรุปได้ว่า เจ้าบ้านถือเป็นหลักในการตัดสินใจ วางแผน
ดำเนินการพัฒนา ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ได้แก่ ย่านและที่รวมกิจกรรม ที่ว่างโล่ง
เส้นทางการสัญจรและที่จอดรถ ทิวทัศน์และที่หมายตา รวมถึงพืชพันธุ์ โดยอาศัยการจัดการให้มี
องค์กรและบุคคลที่มีหน้าที่ปฏิบัติงาน มีการอำนวยความสะดวก ติดตามและประเมินผล และวางมาตรการ
ควบคุมการออกแบบ เพื่อให้ชุมชนยังคงเอกลักษณ์ของการตั้งถิ่นฐาน ผังชุมชน วิถีชีวิต ส่งเสริม

คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวรวมถึงควบคุมสิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นในบริเวณให้มีความกลมกลืนกัน ป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งกระบวนการจัดการดังกล่าวหากให้เกิดความยั่งยืนแล้ว จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของเจ้าบ้าน โดยอาศัยความคิดเห็น ความคาดหวัง ของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน มาเป็นส่วนประกอบทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีความพร้อมและมีขีดความสามารถในการรองรับผู้เยี่ยมชมเยือนที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือน

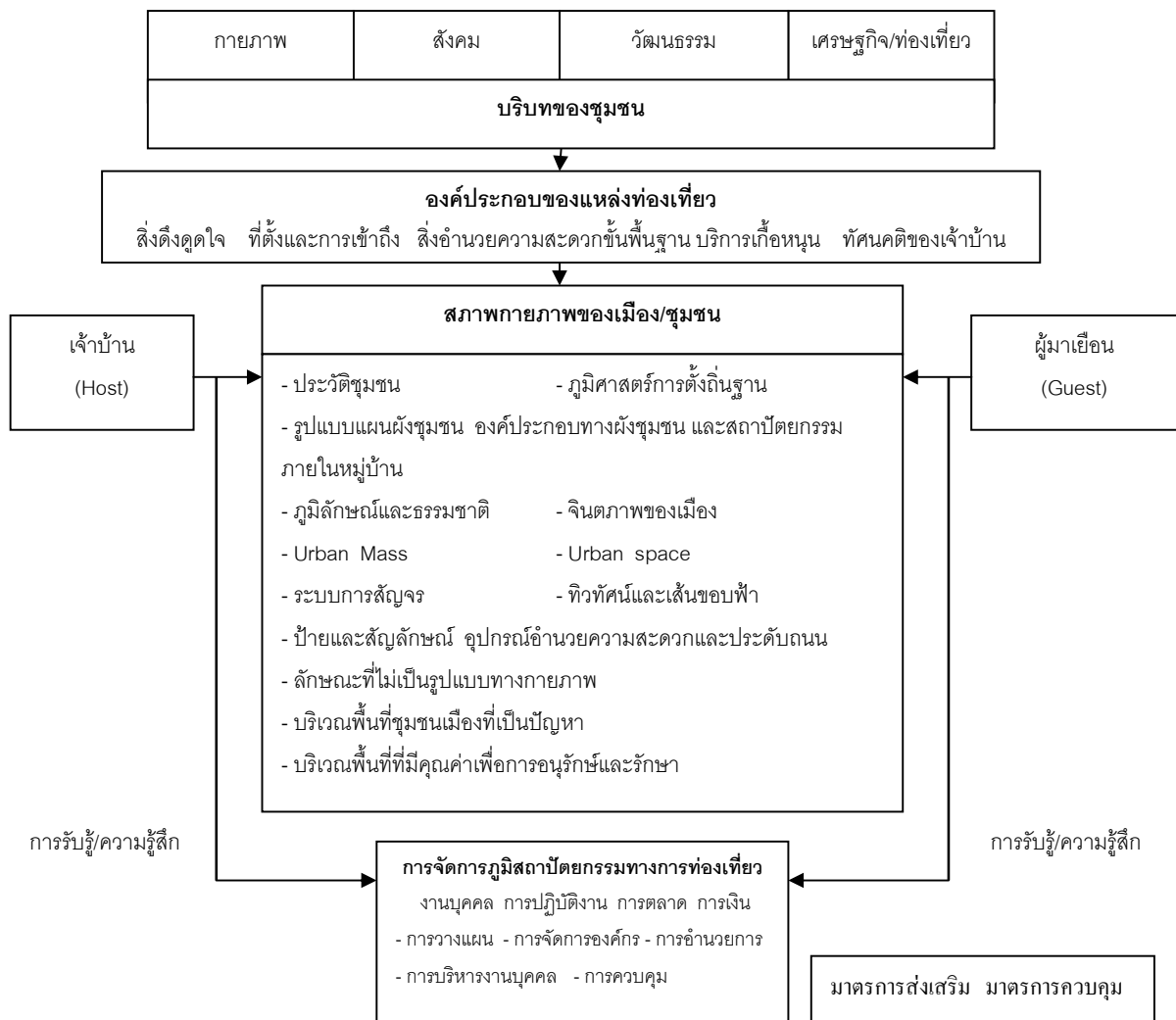
ดังนั้น การศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะสามารถกำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัย และระเบียบวิธีวิจัยที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ในบทที่ 3 ต่อไป

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ความนำ

การศึกษาแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ครั้งนี้ได้เป็นการวิจัยเพื่อเสนอแนวทางออกแบบสร้างสรรค์ทางภูมิสถาปัตยกรรมจากการศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นบริบทของชุมชน องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว สภาพกายภาพของเมืองหรือชุมชน การจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว จะสามารถกำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัย ได้ดังนี้

3.2 กรอบแนวคิดของการวิจัย

ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

การศึกษาแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ครั้งนี้ได้เป็นการวิจัยเพื่อเสนอแนวทางการออกแบบสร้างสรรค์ทางภูมิสถาปัตยกรรม โดยอาศัยการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสามารถตอบคำถามการวิจัยแต่ละข้อ จึงกำหนดระเบียบวิธีวิจัย ประกอบด้วย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล และการสังเคราะห์ข้อมูล แต่เนื่องจากการวิจัยมีขอบเขตของการศึกษา 3 กรณีศึกษา ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพในบริบทของแต่กรณีศึกษาที่แตกต่างกัน จึงทำให้ระหว่างแผนการวิจัยและการปฏิบัติจริงในแต่ละกรณีศึกษามีความแตกต่างกัน เนื่องจากต้องให้วิธีดำเนินการวิจัยให้เจ้าบ้านมีส่วนร่วมมากที่สุด ให้กระบวนการสอดคล้องยืดหยุ่นกับบริบทและความต้องการของแต่กรณีศึกษา ดังนั้น การนำเสนอข้อมูลวิธีการดำเนินการวิจัย จึงนำเสนอในแต่ละหัวข้อให้มีรายละเอียดตามแผนการวิจัยและการปฏิบัติจริงโดยเรียงลำดับตามคำถามการวิจัยในแต่ละข้อ ดังนี้

3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่สอดคล้องกับคำถามการวิจัย ข้อที่ 1

3.3.1.1 แผนการวิจัย เพื่อตอบคำถามการวิจัย ข้อที่ 1 บริบทของชุมชน สภาพทางกายภาพ และสภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตรในเขตอีสานใต้เป็นอย่างไร จึงดำเนินการกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1) แหล่งท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ตามกรอบประเด็นสำคัญของยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัด 7.1 ซึ่งในเขตอีสานใต้มีประเด็นสำคัญของยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัด คือ การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว(เน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอารยธรรมขอม) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมและอุตสาหกรรมสิ่งทอ และการพัฒนาการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์และการพัฒนาการแปรรูปสินค้าเกษตร ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่สำคัญในเขตอีสานใต้ที่นำสู่การพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตร จึงทำการสุ่มตัวอย่างโดยไม่คำนึงความน่าจะเป็นแบบมีจุดมุ่งหมาย (Non-Probability) โดยคำนึงถึงศักยภาพในการท่องเที่ยวระดับปานกลางถึงสูงซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเจ้าบ้านและผู้มาเยือนที่สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกได้ กำหนดได้ทั้งสิ้น 3 แห่ง ตามกรอบของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตร

3.3.1.2 การปฏิบัติจริง

1) การเลือกกรณีศึกษา ทำการรวบรวมรายชื่อแหล่งท่องเที่ยวตามกรอบการวิจัยทั้ง 3 แห่งใน 6 จังหวัด ทำการสุ่มตัวอย่างโดยไม่คำนึงความน่าจะเป็นแบบมีจุดมุ่งหมาย (Non-Probability) โดยมีฐานคิดเลือกกรณีศึกษาจากกลุ่มที่มีกลุ่มหรือชุมชนเข้มแข็งในระดับสูง เนื่องจากการพัฒนาด้านการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมเป็นงานสำคัญที่จะสำเร็จได้และได้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัยสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม กลุ่มหรือชุมชนนั้นจะต้องมีความเข้มแข็งในระดับสูงและมีทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีสิ่งดึงดูดใจ มีที่ตั้งและการเข้าถึงในระดับศักยภาพที่ดีพอสมควร โดยทั้ง 3 กรณีศึกษาจากสภาพปัจจุบันสามารถแบ่งตามระดับของศักยภาพการท่องเที่ยวระดับสูง ปานกลาง และน้อย จากขอบเขตการวิจัยและฐานคิดดังกล่าวจึงได้ทำการสำรวจข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวตามเงื่อนไขข้างต้นจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า 2 แหล่งแรกมีกรณีศึกษาที่น่าสนใจ แต่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรส่วนใหญ่ในเขตอีสานใต้มักมีเจ้าของเป็นเอกชนรายหนึ่งรายใด คนในชุมชนเป็นเพียงแรงงานหรือหากเป็นกลุ่มชุมชนเป็นเจ้าของแต่ก็มีศักยภาพในเชิงการท่องเที่ยวในระดับไม่มาก คณะผู้วิจัยจึงพยายามพิจารณากรอบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรจากกรอบแหล่งผลิตโดยเกษตรกร เป็นธรรมชาติเป็นผู้ผลิตนั่นคือ ป่า ถ้าป่ามีสภาพอุดมสมบูรณ์ ชุมชนอนุรักษ์และรักษาความอุดมสมบูรณ์นั้น และมีการจัดการที่ดีใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อเป็นแหล่งอาหาร พืชผัก เห็ด สมุนไพรรักษาโรค หรือประโยชน์อื่นๆ ก็นับว่ามีความน่าสนใจในประเด็นความเข้มแข็งของชุมชนที่สามารถบริหารจัดการป่าชุมชนได้ซึ่งตรงกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะผู้วิจัยได้ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ด้านการพัฒนาชุมชนในเขตอีสานใต้ ได้แก่ ผศ.อนันต์ ลิขิตประเสริฐ (สาขาวิชาพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์) ผศ.กฤษณา วงษาสันต์ (สาขาวิชาพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์) นางสาวพิรุณ น้อยศิริ อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา (หัวหน้ากลุ่มงานส่งเสริมและพัฒนาสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์) และอาจารย์ รุ่งรัตน์ หัตถกรรม (สาขาวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์) เพื่อให้คำแนะนำกรณีศึกษาที่ตรงกับขอบเขตของการวิจัยและฐานคิดข้างต้น จึงได้กรณีศึกษา 3 กรณี ดังนี้

กรณีศึกษาที่ 1 ปราสาทเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีข้อมูลเบื้องต้นที่น่าสนใจ คือ

ด้านความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนมีความเข้มแข็งสูงเป็นที่ประจักษ์เนื่องจากได้รับรางวัลหมู่บ้านพัฒนาดีเด่น ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2529 และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เกิดกลุ่ม องค์กรทางสังคมภายในชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมกลุ่มด้วยความสำเร็จเรื่อยมา

ด้านสังคมวัฒนธรรม ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่เป็นชนไทยที่สืบเชื้อสายไทยลาว

และบางส่วนเป็นชาวไทยเขมร ซึ่งมีวัฒนธรรมประเพณีตลอดรอบปีที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตเกษตรกรรม ประกอบกับชุมชนมีภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม เช่น การทอผ้า การทอเสื่อกก นวดแผนไทย อาหาร ขนมพื้นบ้านและน้ำสมุนไพร

ด้านท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่รายล้อมปราสาทเมืองต่ำ จึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทเมืองต่ำถือเป็นปราสาทขอมที่สำคัญเป็นอันดับ 2 รองจากปราสาทเขาพนมรุ้ง ตั้งอยู่บนเส้นทางที่สามารถเชื่อมจากปราสาทขอมสำคัญในเขตอีสานใต้ ได้แก่ ปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินพนมวัน จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ เชื่อมต่อไปยังปราสาทขอมในราชอาณาจักรกัมพูชา อีกทั้งผู้นำและชุมชนมีความเข้มแข็งสูง เริ่มตั้งกลุ่มคณะกรรมการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวในชุมชนโดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน และได้รับคัดเลือกเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว OVC (OTOP Village Champion) ประจำปี พ.ศ.2549 ในระดับภาคและผ่านการคัดเลือกจากรอบ 120 หมู่บ้านทั่วประเทศ เข้าสู่รอบ 60 หมู่บ้านเพื่อการพัฒนาต่อไป ถือว่าปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวในระดับสูง จึงเหมาะสมแก่การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถานปราสาทขอม

ด้านภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว กรมศิลปากรซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง-เมืองต่ำ ได้จัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลเมืองต่ำขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 และได้มีการจัดการด้านภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในบริเวณที่รับผิดชอบและชุมชนได้จัดให้มีป้ายนำทางอย่างง่าย จัดให้มีบ้านพักรับรองในบริเวณชุมชน ถือว่ามีการจัดองค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในระดับปานกลางที่สามารถพัฒนาต่อยอดให้ดีขึ้นได้

กรณีศึกษาที่ 2 ชุมชนสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยมีข้อมูลเบื้องต้นที่น่าสนใจ คือ

ด้านความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนมีความเข้มแข็งสูงเป็นที่ประจักษ์เนื่องจากภายในชุมชนมีผู้นำ และการรวมกลุ่มประกอบกิจกรรมต่างๆ หลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มมูลนิธิด้านเกษตรกรอินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่ กลุ่มทอผ้า จำนวน 5 กลุ่ม เป็นต้น

ด้านสังคมวัฒนธรรม ชุมชนส่วนใหญ่เป็นชนไทยที่สืบเชื้อสายไทยเขมร จึงมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ และสอดคล้องกับวิถีชีวิตเกษตรกรรม ประกอบกับชุมชนมี

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมการทอผ้า ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีผลิตตั้งแต่ขั้นตอนการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การเตรียมเส้นใย การฟอกย้อมสี ทั้งสีธรรมชาติ และสีเคมี การมัดหมี่และการทอ ซึ่งผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของแต่ละกลุ่มจะมีรูปแบบความงามแตกต่างกันเป็นเอกลักษณ์

ด้านท่องเที่ยว ด้วยการเป็นแหล่งผลิตผ้าไหมพื้นบ้านที่มีคุณภาพดีจึงเป็นสิ่งดึงดูดใจเป็นอันดับ 3 ของจังหวัดรองจากบ้านท่าสว่าง บ้านเขวาสินรินทร์ แต่ในชุมชนมีกลุ่มทอผ้าไหมพื้นบ้านมากถึง 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มไหมสร้างสรรค์บ้านสวาย หมู่ 2 กลุ่มแม่บ้านสวาย หมู่ 6 กลุ่มรวมพลังพัฒนา หมู่ 5 กลุ่มสตรีสหกรณ์สวายเสรี หมู่ 3 และกลุ่มหัตถกรรมสตรีทอผ้าไหมบ้านสวาย หมู่ 1 จึงเหมาะสมแก่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงชมวิถีชีวิตในชนบทการผลิตผ้าทอพื้นบ้านตั้งแต่ขั้นตอนการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การสาวไหม การเตรียมเส้นไหม การฟอกย้อม มัดหมี่ การทอ และในชุมชนยังเป็นแหล่งเกษตรอินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่ ถือว่าปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง

ด้านภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว จากความสำเร็จของการดำเนินงานของกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนจึงทำให้ชุมชนได้มีโอกาสต้อนรับการศึกษาดูงานของกลุ่มอาชีพอื่นๆ เพื่อเข้ามาศึกษา โดยอาศัยเส้นทางและป้ายนำทางของกรมทางหลวง หรือป้ายนำทาง ป้ายชื่อกลุ่ม ที่กลุ่มจัดทำขึ้น ถือว่ามีการจัดองค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในระดับน้อยต้องพัฒนา

กรณีศึกษาที่ 3 ป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง บ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีข้อมูลเบื้องต้นที่น่าสนใจ คือ

ด้านความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนมีความเข้มแข็งสูงเป็นที่ประจักษ์เนื่องจากภายในชุมชนมีผู้นำ และการรวมกลุ่มเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าที่ถูกทำลายเป็นป่าอนุรักษ์และเป็นป่าชุมชนที่มีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม จนผู้นำกลุ่มได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ประจำปี พ.ศ.2545 ผลดำเนินงานของกลุ่มได้รับการเผยแพร่จากสื่อสารมวลชน และกลุ่มได้ดำเนินการวิจัยไทบ้านที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 จนกระทั่งปัจจุบัน

ด้านสังคมวัฒนธรรม จากประวัติศาสตร์ชุมชนที่เป็นพื้นที่สีชมพู ประชากรอพยพย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดต่างๆในภาคอีสาน จึงมีทั้งชาวไทยที่สืบเชื้อสายไทยเขมร ไทยลาว ไทยโคราช ไทยกวย จึงมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชาติพันธุ์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตเกษตรกรรม และอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

ด้านท่องเที่ยว ด้วยสภาพป่าชุมชนบ้านละลอกกระสังผืนนี้มีความหลากหลายทาง

ชีวภาพ สภาพป่ามีทั้งป่าดงดิบ ป่าที่ดอน ป่าที่ลุ่ม ป่าที่ราบและป่าละเมาะ เมื่อป่าได้รับการฟื้นฟูอนุรักษ์จึงมีความสมบูรณ์ สามารถเป็นแหล่งศึกษาเชิงนิเวศ ประกอบกับกลุ่มมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการป่าชุมชนที่มีการดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จ กลุ่มจึงเป็นแหล่งศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่าย จึงเหมาะสมแก่การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางนิเวศเชิงเกษตร ถือว่าปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวในระดับน้อย เมื่อมองในภาพรวมในเขตอีสานใต้ และในระดับจังหวัด แต่หากพิจารณาถึงศักยภาพด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้บริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมถือว่่าเป็นแหล่งสำคัญในเขตอีสานใต้

ด้านภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว จากความสำเร็จของการดำเนินงานของกลุ่ม จึงทำให้ชุมชนได้มีโอกาสต้อนรับการศึกษาดูงานของกลุ่มอื่นๆ หรือนักเรียน นักศึกษาในท้องถิ่น หรือจากมหาวิทยาลัยในประเทศและต่างประเทศเพื่อเข้ามาศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยอาศัยป้ายนำทางของกรมทางหลวง ถือว่่ามีการจัดองค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในระดับน้อยที่ต้องพัฒนา

2) การเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะให้ข้อมูลสภาพกายภาพและบริบทของชุมชน เมื่อได้กรณีศึกษาทั้ง 3 แหล่งจึงทำการศึกษาสภาพกายภาพและบริบทของชุมชนจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบการทำการสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสนทนากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เข้าใจบริบทของชุมชนที่มีผลต่อการท่องเที่ยว แล้วทำการสำรวจสภาพกายภาพของชุมชน โดยแยกแต่ละกรณีศึกษา ดังนี้

กรณีศึกษาที่ 1 ดำเนินการสนทนากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนจำนวน 18 คน ประกอบด้วย นายกองค้การบรหิรส่วนตำบลจรเข้มาก พัฒนาการชุมชนอำเภอประโคนชัย นักวิชาการพัฒนาชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน 4 หมู่บ้าน อบต. 4 หมู่บ้าน ประธานกลุ่มออมทรัพย์ สมาชิกกรรมการศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว และช่างโยธาองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก

กรณีศึกษาที่ 2 ดำเนินการสนทนากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนจำนวน 8 คน ประกอบด้วย นายกองค้การบรหิรส่วนตำบล และเจ้าหน้าที่ ผู้นำองค์กรพัฒนาชุมชน ประธานกลุ่มสมาชิกกลุ่มทอผ้าและเจ้าบ้าน

กรณีศึกษาที่ 3 ดำเนินการสนทนากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนจำนวน 18 คน ประกอบด้วย ประธานกลุ่มและสมาชิกกลุ่มที่บริหารจัดการป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง

จากการเลือกกรณีศึกษา พบว่าในแต่ละชุมชนมักมีสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะผสมผสาน เช่น ในชุมชนบ้านโคกเมืองซึ่งแหล่งโบราณสถาน จะพบว่่าเป็นแหล่งทอผ้า และมีการทำเกษตรอินทรีย์ หรือในชุมชนสวายซึ่งเป็นแหล่งชมวิถีชีวิตชนบทเน้นด้านการทอผ้าไหม จะพบว่่ามีการทำเกษตร

อินทรีย์ ไร่นาสวนผสม ผลไม้ และยังเป็นชุมชนโบราณพบกำแพงคูเมืองโบราณ เป็นต้น ซึ่งเป็นผลดีในการจัดรายการท่องเที่ยวเนื่องจากมีความหลากหลาย

3.3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่สอดคล้องกับคำถามการวิจัย ข้อที่ 2

3.3.2.1 แผนการวิจัย เพื่อตอบคำถามการวิจัย ข้อที่ 2 ความคิดเห็นที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตรในเขตอีสานใต้ของเจ้าบ้าน (Host) และผู้มาเยือน (Guest) เป็นอย่างไร จึงกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1) เจ้าบ้าน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการการท่องเที่ยวและชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่าง 3 แห่ง เพื่อไม่ให้เกิดการโน้มเอียงของข้อมูลตามหลักการวิจัยจึงกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างเจ้าบ้านแห่งละ 30 คน 3 แห่ง รวม 90 คน โดยอาศัยการสุ่มตัวอย่างที่ไม่คำนึงความน่าจะเป็น (Non-Probability) แบบหิมะ (Snow ball Sampling)

2) ผู้มาเยือน คือ นักท่องเที่ยวชาวไทย (เนื่องจากศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ที่มีในระดับภายในประเทศ) ที่มาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยว 3 แห่ง เพื่อไม่ให้เกิดการโน้มเอียงของข้อมูลตามหลักการวิจัยจึงกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างผู้มาเยือนแห่งละ 30 คน 3 แห่ง รวม 90 คน โดยอาศัยการสุ่มตัวอย่างที่ไม่คำนึงความน่าจะเป็น (Non-Probability) แบบตามสะดวก (Convenient Sampling) ต่อไป

3.3.2.2 การปฏิบัติจริง

1) เจ้าบ้าน ทั้งสามกรณีศึกษาคณะผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากเจ้าบ้านที่เป็นผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม ชาวบ้าน ผู้ประกอบการ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ แต่ไม่ได้ตามจำนวนที่ตั้งไว้ กรณีศึกษาที่ 1 มีเจ้าบ้านที่ให้ข้อมูลจำนวน 18 คน กรณีศึกษาที่ 2 มีจำนวนเจ้าบ้านที่ให้ข้อมูลจำนวน 18 คน และกรณีศึกษาที่ 3 มีเจ้าบ้านที่ให้ข้อมูลจำนวน 8 คน เหตุที่ได้จำนวนผู้ให้ข้อมูลไม่เป็นไปตามแผน คณะผู้วิจัยเห็นว่าไม่เป็นปัญหาต่อความน่าเชื่อถือของข้อมูล เนื่องจากเจ้าบ้านที่ให้ข้อมูลนี้เป็นแกนนำชุมชน แกนนำกลุ่ม หรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างแท้จริง

2) ผู้มาเยือน ดำเนินการตามแผนการวิจัย ยกเว้นกรณีศึกษาที่ 3 ที่ระหว่างดำเนินการวิจัยไม่มีผู้มาเยือน คณะผู้วิจัยจึงต้องอาศัยการสอบถามเจ้าบ้านว่าในอดีตผู้มาเยือนมีความคิดเห็น หรือเคยเสนอแนะในการปรับปรุงสภาพภูมิสถาปัตยกรรมอย่างไร ประกอบกับการลงสำรวจพื้นที่ของ

คณะผู้วิจัยจะนำนักศึกษาผู้ช่วยวิจัยไปด้วย จึงจำลองเสมือนผู้มาเยือน และได้ร่วมสนทนากลุ่มถึงความคิดเห็นที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรม

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.4.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่สอดคล้องกับคำถามการวิจัยข้อที่ 1

3.4.1.1 แผนการวิจัย

1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก หรือการสนทนากลุ่ม เป็นแบบสัมภาษณ์ชนิดเตรียมคำถามไว้ล่วงหน้าโดยมีประเด็นเพื่อทราบบริบทของชุมชนที่มีผลต่อการท่องเที่ยวและสภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของเจ้าบ้าน ในด้านงานบุคคล การปฏิบัติงาน การตลาด การเงิน และปัจจัยที่มีผลให้การจัดการดังกล่าวเกิดประสิทธิภาพ ได้แก่ การวางแผน การจัดการองค์กร การจัดคนเข้าปฏิบัติงาน การอำนวยความสะดวกและการควบคุม

2) แบบสำรวจ เป็นแบบสำรวจทางกายภาพของชุมชนในปัจจุบันประกอบการบันทึกภาพการเขียนภาพร่างของกายภาพของชุมชน ในประเด็น ประวัติชุมชน ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน รูปแบบแผนผังชุมชน องค์ประกอบทางผังชุมชน และสถาปัตยกรรมภายในหมู่บ้าน ภูมิลักษณะและธรรมชาติจินตภาพของเมือง Urban Mass Urban space ระบบการสัญจร ทิวทัศน์และเส้นขอบฟ้า ป้ายและสัญลักษณ์ อุปกรณ์อำนวยความสะดวกและระดับถนน ลักษณะที่ไม่เป็นรูปแบบทางกายภาพ บริเวณพื้นที่ชุมชนเมืองที่เป็นปัญหา และบริเวณพื้นที่ที่มีคุณค่าเพื่อการอนุรักษ์และรักษา

3.4.1.2 การปฏิบัติจริง

1) แบบสำรวจ โดยอาศัยภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ชุมชน จัดทำผังเพื่อสำรวจจินตภาพของเมือง (Image of City) เส้นทาง(Paths) เส้นขอบ(Edges) ย่าน(Districts) ชุมทาง(Node) และภูมิสัญลักษณ์(Landmarks) ที่นำสู่ประเด็นอื่นๆ ประกอบการบันทึกภาพถ่ายตามแผน

2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก หรือการสนทนากลุ่ม เป็นแบบสัมภาษณ์ชนิดเตรียมคำถามไว้ล่วงหน้าโดยมีประเด็นเพื่อทราบบริบทของชุมชนที่มีผลต่อการท่องเที่ยวและสภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของเจ้าบ้าน ในด้านงานบุคคล การปฏิบัติงาน การตลาด การเงิน และปัจจัยที่มีผลให้การจัดการดังกล่าวเกิดประสิทธิภาพ ได้แก่ การวางแผน การจัดการองค์กร การจัดคนเข้าปฏิบัติงาน การอำนวยความสะดวกและการควบคุม

3.4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่สอดคล้องกับคำถามการวิจัยข้อที่ 2

3.4.2.1 แผนการวิจัย

1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นแบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นของเจ้าบ้านและผู้มาเยือนในประเด็น ความคิดเห็นต่อสภาพภูมิสถาปัตยกรรม และการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในปัจจุบันและที่คาดหวังหรือต้องการ

3.4.2.2 การปฏิบัติจริง

1) เครื่องมือที่วางแผนใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกหรือสัมภาษณ์กลุ่ม ในส่วนของเจ้าบ้านต้องปรับให้เป็น ประเด็นการสนทนากลุ่ม โดยไม่สามารถสัมภาษณ์ตามประเด็นย่อยได้ทุกประเด็น เนื่องจากทุกกรณีศึกษาอยู่ในระยะเริ่มต้นของการเริ่มคิด หรือวางแผนจัดการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว จึงยังไม่สามารถตอบเชิงลึกได้

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.5.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลที่สอดคล้องกับคำถามการวิจัย ข้อที่ 1

3.5.1.1 แผนการวิจัย

1) การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียถึงบริบทของชุมชนที่มีผลต่อการท่องเที่ยวและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว โดยอาศัยกรอบการวิจัยเรื่อง องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ในประเด็น สิ่งดึงดูดใจ ที่ตั้งและการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก บริการเก็ทหนุน และทัศนคติของเจ้าบ้านที่มีต่อการท่องเที่ยว

2) การสำรวจสภาพทางกายภาพของชุมชน ประกอบการบันทึกภาพ การเขียนภาพร่างตามกรอบการวิจัยเรื่อง การสำรวจเมือง

3.5.1.2 การปฏิบัติจริง

1) ศึกษาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา บางประเด็นของบริบทของชุมชนมีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพิ่มเติม แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำข้อมูลองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละกรณีศึกษา

2) การสำรวจสภาพทางกายภาพของชุมชนโดยอาศัยเจ้าบ้านเป็นผู้นำทาง ประกอบการบันทึกภาพ แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ ทำการเขียนภาพร่างของแต่ละกรณีศึกษา ดังนี้

กรณีศึกษาที่ 1 : ปราสาทเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย

กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ การสำรวจสภาพกายภาพของชุมชนเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ.2549 ร่วมกับพัฒนาการอำเภอประโคนชัย และการสัมภาษณ์บริบทชุมชน: นายบุญเรือน เพ็งหากิจ (ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 9) นายบุญจันทร์ ชมสา (ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 15) นางพินดา เขียวรัมย์ (ศูนย์ประสานการท่องเที่ยวบ้านโคกเมือง) นายพิทักษ์ บุญอาจ (ประธานกลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษ) นายน้อย หินกรอก (เจ้าของบ้าน Home stay) นางปุ่น ชมสา (เจ้าของบ้าน Home stay) นายอดิศร ถนอมเมือง (ประธานศูนย์อนุรักษ์วัฒนธรรม ดนตรี นาฏศิลป์พื้นบ้าน) นางจิราภรณ์ เปียนประโคน (ปลัด อบต.จรเข้มาก) นางนภา เอี่ยมศิริ (รองนายก อบต. จรเข้มาก) นายเฉลิมเกียรติ แผนกิกเจริญ (พัฒนาการอำเภอประโคนชัย) รวม 10 คน

ผล ได้ข้อมูลสภาพกายภาพและบริบทของชุมชนที่มีผลต่อการท่องเที่ยวพบศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนที่หากได้รับการพัฒนามีโอกาสที่จะประสบผลสำเร็จ

กรณีศึกษาที่ 2 : ชุมชนสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ การสำรวจสภาพกายภาพของชุมชนเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2549 และการสัมภาษณ์บริบทชุมชน: นายจำลอง สนสี (นายก อบต.ตำบลสวาย) นายธีรพล สุลินทานุภรณ์ (เลขาธิการมูลนิธิศึกษาเอเชีย บ้านสวาย) นายพนัส ศรีฐาน (ปลัด อบต.) นายบุญชีพ สุลินทานุภรณ์ (หัวหน้าส่วนโยธา) นายโชคทวี เกิดโชค (ช่างโยธา) นายมงคล ศิลาราย (เจ้าของบ้าน Home stay) นางเยือน ทนเหมาะ (เจ้าของบ้าน Home stay) นางสาวเนียง บุญใสดากร (ประธานกลุ่มหัตถกรรมสตรีทอผ้าไหมบ้านสวาย) รวม 8 คน

ผล ได้ข้อมูลสภาพกายภาพและบริบทของชุมชนที่มีผลต่อการท่องเที่ยวพบศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนที่หากได้รับการพัฒนามีโอกาสที่จะประสบผลสำเร็จ

กรณีศึกษาที่ 3 : ป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย

กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ การสำรวจสภาพกายภาพของชุมชนและป่าชุมชน เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2549 ร่วมกับสมาชิกกลุ่ม และการสัมภาษณ์บริบทชุมชน :นางประมวล เจริญยิ่งและสมาชิกกลุ่ม

ผล ได้ข้อมูลสภาพกายภาพและบริบทของชุมชนที่มีผลต่อการท่องเที่ยวพบศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ การจัดการป่าชุมชน หากได้รับการพัฒนาภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว จะเพิ่มความน่าสนใจให้กับแหล่งท่องเที่ยว

3.5.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลที่สอดคล้องกับคำถามการวิจัย ข้อที่ 2

3.5.2.1 แผนการวิจัย

- 1) การสัมภาษณ์เชิงลึกหรือสัมภาษณ์กลุ่ม เจ้าของบ้าน เพื่อทราบความคิดเห็นที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว
- 2) การสัมภาษณ์เชิงลึกหรือสัมภาษณ์กลุ่ม ผู้มาเยือน เพื่อทราบความคิดเห็นที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

3.5.2.2 การปฏิบัติจริง

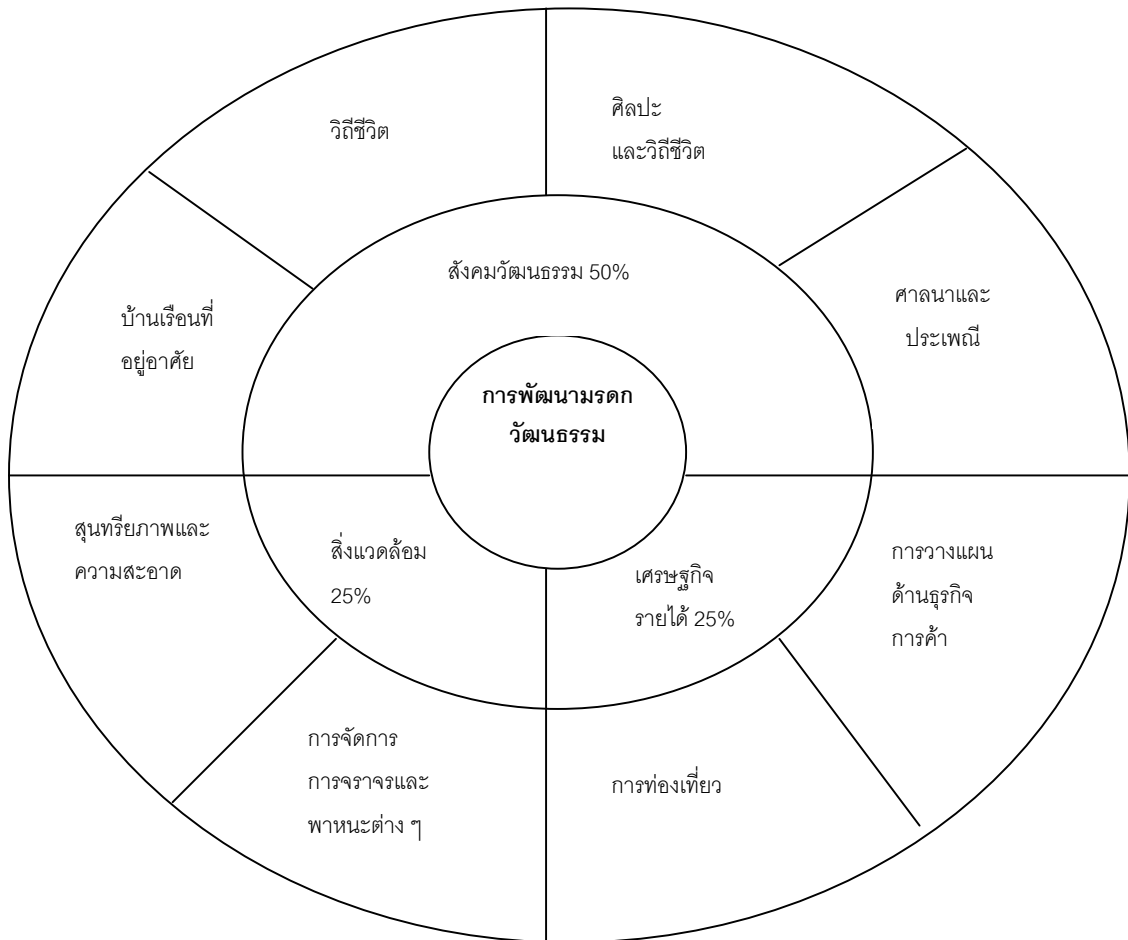
- 1) การสนทนากลุ่มเจ้าของบ้านเนื่องจากชุมชนเจ้าของบ้านให้ความร่วมมืออย่างมาก จึงสามารถจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้โดยสะดวก บางประเด็นที่ไม่ครบถ้วน จึงใช้การไปสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่ไม่ได้มาร่วมเวที เพื่อทราบความคิดเห็นที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว แต่ละกรณีศึกษา ดังนี้

กรณีศึกษาที่ 1 : ปราสาทเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย

กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นที่มีต่อสภาพภูมิสถาปัตยกรรม เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2549 ณ ที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม 19 คน (ไม่รวมคณะผู้วิจัย) ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ อบต. 4 คน ผู้ใหญ่บ้าน 4 คน นายก อบต. 1 คน ฝ่ายประสานงานศูนย์ประสานการท่องเที่ยวบ้านโคกเมือง 1 คน ประธานกลุ่มออมทรัพย์ 1 คน พัฒนาการ 2 คน พัฒนาการอำเภอ 1 คน หัวหน้ากลุ่มงานส่งเสริมและพัฒนา พัฒนาชุมชน จ.บุรีรัมย์ 1 คน ช่างโยธา อบต. 1 คน เจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม 3 คน

ผล ได้ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อสภาพภูมิสถาปัตยกรรม ในชุมชนและความต้องการ โครงการแผนการพัฒนาภูมิสถาปัตยกรรมในชุมชน

กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ การประชุมหารือเพื่อพัฒนาชุมชน ให้สามารถได้รับเลือกเป็นหมู่บ้าน OVC ในรอบต่อไป โดยเจ้าหน้าที่จากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ ในแนวคิดของการเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยเบื้องต้นส่งบ้านโคกเมืองเข้าในกลุ่มหมู่บ้านผลิตภัณฑ์ OTOP ดีเด่น แต่คณะกรรมการจากส่วนกลางมาตรวจเยี่ยมพบศักยภาพที่ควรจัดอยู่ในกลุ่มหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแทน โดยมีแนวคิดของการพัฒนาที่เน้นมิติของสังคม วัฒนธรรม เป็นหลัก ดังภาพ

ภาพที่ 3.2 กรอบแนวคิดการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยว

- ผล** แนวคิดข้างต้น ทำให้พิจารณาการพัฒนาการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ได้ข้อสรุป ดังนี้
- 1) รูปแบบการท่องเที่ยว ต้องมีรูปแบบให้ผู้มาเยือนได้สัมผัส วิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน ต้องเปิดโอกาสให้มีเส้นทางหรือกิจกรรมที่ให้ผู้มาเยือนเข้าไปสัมผัสกับวิถีชีวิต ใช้เวลาอยู่ในหมู่บ้าน
 - 2) ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว เป็นศูนย์รวมข้อมูลที่ดึงความสนใจให้ไปยังสถานที่จริง ตามรายการการท่องเที่ยว มิใช่ศูนย์รวมสิ่งดึงดูดใจทั้งหมดมาไว้ที่ศูนย์ประสานงานฯ
 - 3) แต่ละสถานที่ ควรมีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมสัมผัสกับเจ้าบ้าน เช่น ทดลองทอเสื่ออกก ทดลองปรุงน้ำสมุนไพร ทำขนมไทย เป็นต้น
 - 4) เชื่อมโยงผู้มาเยือนปราสาทเมืองต่ำเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก

- 5) พัฒนาจากทุนทางสังคมเดิม สร้างขึ้นใหม่ให้น้อยที่สุด
- 6) รับฟังความคิดเห็นของชุมชนในการพัฒนา
- 7) ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว บางอย่างต้องการความช่วยเหลือจากนักออกแบบ แต่บางอย่างชุมชนสามารถสร้างได้โดยไม่ต้องรอ เช่น ความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเรือน ถนนหนทาง ชุมชน
- 8) การจัดสรรงบประมาณของ อบต. ที่สัมพันธ์กับการปรับปรุงภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว
- 9) คณะผู้วิจัย เสนอให้ชุมชนร่วมกันสรุปวัฒนธรรมในรอบปีของชุมชน เพื่อพิจารณาว่ากิจกรรมใดที่สามารถนำมาเป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว โดยไม่ทำลายความรู้สึก ความเป็นตัวของเจ้าบ้าน

กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ สำรวจและลงตำแหน่งของสถานที่ตามรายการท่องเที่ยวในแผนที่ชุมชนร่วมกับฝ่ายประสานงานศูนย์ประสานการท่องเที่ยวบ้านโคกเมือง และพัฒนาการ

ผล ได้เส้นทางการท่องเที่ยวในชุมชน

กรณีศึกษาที่ 3 : ป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย

กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ คณะผู้วิจัย จัดหาภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ทหารที่แสดงขอบเขตของชุมชนและป่าชุมชน จัดทำเป็นแผนที่และการสำรวจเส้นทางเดินป่าชุมชน ในวันที่ 30 สิงหาคม 2549 ร่วมกับประธานและสมาชิกกลุ่ม จำนวน 18 คน (ไม่รวมคณะผู้วิจัย) โดยกลุ่มแนะนำจัดเป็น 3 เส้นทางแบ่งสมาชิกผู้นำทาง ที่สามารถให้รายละเอียด

ผล

1) ได้เส้นทางเดินป่า 3 เส้นทางโดยแต่ละเส้นทางมี 3 ฐาน การเรียนรู้ ใช้ระยะเวลาเดินประมาณ 3 ชั่วโมง

2) จัดทำแผนที่เส้นทางเดินป่าชุมชน เพื่อการเรียนรู้

กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ สนทนากลุ่มประเด็นความคิดเห็นที่มีต่อสภาพภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว โดยมีประธานและสมาชิกกลุ่มเข้าร่วมจำนวน 18 คน

ผล ได้ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อสภาพภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของเจ้าบ้าน โดยสรุป ดังนี้

- 1) การพัฒนาให้เป็นไปโดยคงรักษาสภาพธรรมชาติให้มากที่สุด
- 2) ใช้วัสดุที่ก่อสร้างที่เป็นธรรมชาติ หาได้ง่ายในท้องถิ่นโดยของเดิม ไม่ที่จัดทำ

ป้ายกลุ่มซื้อจากเศษฝาไม้ที่ใช้ในการก่อสร้างบ้าน

3) กลุ่มวางแผน ขุดลอกสระเพื่อรองรับน้ำไว้ใช้ในพื้นที่ให้มีอาคารอเนกประสงค์ สำหรับผู้มาเยือน มีห้องน้ำไว้บริการ แต่ไม่ควรมีไฟฟ้าแสงสว่าง และเสนอให้จัดทำป้ายให้ข้อมูล ออกแบบบริเวณฐานการเรียนรู้ ส่วนเส้นทางเดิมเป็นดินลูกรัง พื้นทางแข็งแรงดี ไม่เหลวควรคงสภาพเดิมไว้

4) การพักผ่อนของผู้มาเยือนให้พักที่บ้านสมาชิกกลุ่ม ไม่ควรพักที่ป่าชุมชน เพราะสร้างภาระเรื่องการจัดการขยะ

2) การสัมภาษณ์เชิงลึกหรือสัมภาษณ์กลุ่ม ผู้มาเยือน เพื่อทราบความคิดเห็นที่มีต่อสภาพ และการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ดำเนินการตามแผนการวิจัย

3.5.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลที่สอดคล้องกับคำถามการวิจัย ข้อที่ 3

3.5.3.1 แผนการวิจัย เป็นผลจากการรวบรวมข้อมูล ตามคำถามการวิจัยข้อที่ 1 และ 2 เพื่อให้ได้ผลการวิจัยแนวทางการออกแบบและจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ทั้ง 3 แห่ง

3.5.3.2 การปฏิบัติจริง นำผลจากการรวบรวมข้อมูล ตามคำถามการวิจัยข้อที่ 1 และ 2 มาเสนอแนวทางการออกแบบและจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ทั้ง 3 แห่ง และระหว่าง ดำเนินโครงการศึกษา ได้จัดส่งแบบร่างแนวทางการออกแบบแก่เจ้าบ้านกรณีศึกษาที่ 1 เพื่อใช้ในการปรับปรุงสู่การดำเนินการปรับปรุงภูมิสถาปัตยกรรมเพื่อรองรับโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว โดยกรณีศึกษาที่ 1 มีรายละเอียดดังนี้

กรณีศึกษาที่ 1 : ปราสาทเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย

กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อผลงานออกแบบปรับปรุง ภูมิสถาปัตยกรรม เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2549 ณ ที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม 10 คน (ไม่รวมคณะผู้วิจัย) ประกอบด้วย พัฒนาการ 1 คน ประธานกลุ่มออมทรัพย์ 1 คน ฝ่ายประสานงานศูนย์ประสานการท่องเที่ยวบ้านโคกเมือง 1 คน ผู้ใหญ่บ้าน 4 คน ช่างโยธา อบต. 1 คน ปลัด อบต. 1 คน อาจารย์ 1 คน

ผล จากการนำเสนอผลงานออกแบบปรับปรุงภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ชุมทางเข้าหมู่บ้าน ป้ายนำทาง ป้ายแสดงตำแหน่งที่ตั้ง การปรับปรุงบริเวณตลาดเข้าป้ายสถานที่ ตราสัญลักษณ์ สัญลักษณ์อื่นๆ ได้รับฟังความคิดเห็นจากเวที ได้ข้อสรุป ดังนี้

1) ชุมชนจะนำแบบที่คณะผู้วิจัยนำเสนอประชุมรับฟังความคิดเห็นเพื่อนำมาใช้ปรับปรุงสภาพ

ภูมิสถาปัตยกรรมเดิม โดยจะใช้ของเดิมมาปรับปรุง ใช้วัสดุที่หาง่ายในชุมชน ใช้ช่างท้องถิ่นโดยมีกรอบเวลาประมาณ 2 เดือน เพื่อให้ทันเวลากับการที่คณะกรรมการ OVC ส่วนกลางจะมาตรวจเยี่ยม

2) ป้ายนำทางจะประสานกับเขตการทาง เพื่อจัดทำป้ายมาตรฐาน เพื่อแสดงถึงความถาวรของหมู่บ้านท่องเที่ยวและจะติดตั้งกับป้ายทางปราสาทเมืองต่ำ

3) การปรับปรุงภูมิสถาปัตยกรรม ในพื้นที่ของกรมศิลปากร รับผิดชอบกระทำโดยพลการไม่ได้ ต้องขออนุญาต

4) พืชพันธุ์ที่ต้องปลูกเพิ่มเติมควรใช้ต้นไม้ยืนต้นที่ให้ร่มเงา ไม่ผลัดใบ เช่น ต้นพญาสัตบรรณ เนื่องจากต้องการการดูแลรักษาน้อย และให้ร่มเงาตลอดปีสำรวจความเป็นไปได้ ในการนำแบบไปใช้ โดยผู้ใหญ่บ้าน ช่างโยธา อบต.และคณะผู้วิจัย

ผล ช่างโยธา อบต. รับหน้าที่จัดทำแบบก่อสร้าง โดยปลัด อบต. รับผิดชอบด้านงบประมาณอุดหนุน ส่วนการก่อสร้างจะอาศัยช่างในชุมชน โดยขอให้คณะผู้วิจัย เขียนแบบตราสัญลักษณ์ที่เข้ามาตราส่วน เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการทำงานต่อไป

กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ ช่างโยธา อบต. ดำเนินการพัฒนาจากแบบร่างแนวทางการออกแบบที่คณะผู้วิจัยจัดทำขึ้นเป็นแบบก่อสร้างบริเวณตลาดเช้า และป้ายบอกทาง และอบต.ได้ดำเนินการจัดจ้างตามระเบียบพัสดุฯ ในช่วงเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2549 โดยได้ผู้รับจ้างเป็นช่างท้องถิ่น และเข้าดำเนินการได้ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2549 ซึ่งเป็นช่วงเวลาหลังเก็บเกี่ยว

3.5.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลที่สอดคล้องกับคำถามการวิจัย ข้อที่ 4

3.5.4.1 แผนการวิจัย การสังเกต การร่วมประชุมในเวทียุทธศาสตร์พึงพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

3.5.4.2 การปฏิบัติจริง การสังเกตและร่วมประชุมที่สำนักประสานงานการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้การกำกับของสำนักนายกรัฐมนตรีจัดขึ้น จำนวน 3 ครั้ง ดังนี้

1) ประชุมวิชาการประจำปี พ.ศ. 2549 เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน บนฐานการวิจัยท่องเที่ยวไทย เมื่อวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2549 ณ ห้องประชุม 3 ศูนย์การประชุมองค์การสหประชาชาติ กรุงเทพฯ

2) ประชุมรายงานผลการวิจัยระยะ 6 เดือนแรก เมื่อวันที่ 12-13 พฤศจิกายน ณ ห้องประชุม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีอีสาน นครราชสีมา

3) ประชุมรายงานผลการวิจัย ฉบับสมบูรณ์ หลังสิ้นสุดโครงการและร่วมประชุมในเวที ยุทธศาสตร์พึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความ ยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านต่อไป

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.6.1 การวิเคราะห์ข้อมูลที่สอดคล้องกับคำถามการวิจัยข้อที่ 1

3.6.1.1 แผนการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลสภาพทางกายภาพและบริบทของชุมชน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

3.6.1.2 การปฏิบัติจริง

การวิเคราะห์ข้อมูลสภาพทางกายภาพและบริบทของชุมชน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา และ วิเคราะห์ทัศนียภาพของพื้นที่ วิเคราะห์ทรัพยากรคุณค่าที่ต้องรักษาและปัญหาที่ต้องแก้ไขเพื่อนำสู่ แนวทางการออกแบบ

3.6.2 การวิเคราะห์ข้อมูลที่สอดคล้องกับคำถามการวิจัยข้อที่ 2

3.6.2.1 แผนการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมของเจ้า บ้านและผู้มาเยือน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

3.6.2.2 การปฏิบัติจริง

ดำเนินการตามแผนการวิจัย

3.6.3 การวิเคราะห์ข้อมูลที่สอดคล้องกับคำถามการวิจัยข้อที่ 3

3.6.3.1 แผนการวิจัย

วิเคราะห์ข้อมูลตามข้อ 3.4.1 และ 3.4.2 ร่วมกับการวิเคราะห์ทำเลที่ตั้ง ที่ตั้ง ความ ต้องการของผู้ใช้โครงการ การวิเคราะห์การใช้ประโยชน์ที่ดิน นำสู่การกำหนดแนวความคิดในการ ออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมตามกระบวนการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมเพื่อเสนอแนวทางการออกแบบ และการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวที่มีความสมดุลระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือน

3.6.3.2 การปฏิบัติจริง

ดำเนินการตามแผนการวิจัย

3.7 สรุป

จากการกำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัย และระเบียบวิธีวิจัยเพื่อให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยวิธีทางการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการออกแบบสร้างสรรค์ทางภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งอาศัยการสำรวจ การสัมภาษณ์เชิงลึก การเสนอแนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว รวมทั้งการสังเกต การร่วมประชุม โดยศึกษาจากกรณีศึกษา 3 กรณี ได้แก่ ปราสาทเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ชุมชนบ้านสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง บ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ทั้งนี้ ตามกระบวนการดำเนินการวิจัยในพื้นที่ คณะผู้วิจัยจำเป็นต้องปรับแผนการวิจัยให้ยืดหยุ่นเหมาะสมกับบริบทของแต่ละกรณีศึกษา ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพในบริบทของแต่ละกรณีศึกษาที่แตกต่างกัน จึงทำให้ระหว่างแผนการวิจัยและการปฏิบัติจริงในแต่ละกรณีศึกษามีความแตกต่างกัน เนื่องจากต้องให้วิธีดำเนินการวิจัยให้เจ้าบ้านมีส่วนร่วมมากที่สุด ให้กระบวนการสอดคล้องยืดหยุ่นกับบริบทและความต้องการของเจ้าบ้านในแต่ละกรณีศึกษา โดยมีหลักการที่ชุมชนเจ้าบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยและคณะผู้วิจัยสามารถดำเนินการวิจัยให้ได้ผลตามแผน และสามารถนำเสนอผลการศึกษาในบทที่ 4 ต่อไป

บทที่ 4 ผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

4.1 ความนำ

การศึกษาแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ เนื่องจากขอบเขตการวิจัยได้ดำเนินการศึกษาจากกรณีศึกษาทั้ง 3 แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ปราสาทเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ชุมชนบ้านสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง บ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อให้การลำดับของผลการวิจัยเป็นไปอย่างต่อเนื่องจึงนำเสนอผลตามลำดับของกรณีศึกษาตามประเด็นการศึกษา ดังนี้

4.2 ผลการศึกษา : กรณีศึกษาที่ 1 ปราสาทเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

4.2.1 บริบทของชุมชน

4.2.1.1 สภาพทั่วไป

1) ที่ตั้ง

บ้านโคกเมือง ตั้งอยู่ในเขตตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดบุรีรัมย์ประมาณ 68 กิโลเมตร

2) อาณาเขต มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ จดบ้านกระสัง ตำบลจรเข้มาก

ทิศใต้ จดเขตอำเภอบ้านกรวดและอำเภอละหานทราย

ทิศตะวันออก จดบ้านบัว ตำบลจรเข้มาก

ทิศตะวันตก จดเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ

3) ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านโคกเมือง เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอประโคนชัย พื้นที่โดยทั่วไปมีสภาพเป็นที่ราบ ล้อมรอบด้วยที่ราบที่ชาวบ้านใช้ทำการเกษตรทั้งที่นา และที่ราบเชิงซึ่งพื้นดินบริเวณบ้านโคกเมืองเป็นพื้นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก โดยมีเนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ 20 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 12,488 ไร่ เป็นเนื้อที่หมู่บ้านที่อยู่อาศัยประมาณ 248 ไร่ และเป็นเนื้อที่เพาะปลูกประมาณ 12,240 ไร่

4) ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพอากาศบ้านโคกเมือง มีสภาพอากาศคล้ายคลึงกับภูมิอากาศโดยรวมของจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้

4.1) ที่ตั้ง จังหวัดบุรีรัมย์ตั้งอยู่ในเขตร้อน คือ เขตภูมิอากาศแบบทุ่งหญ้าเขตร้อน (Tropical grassland) จึงมีอุณหภูมิสูงตลอดปี มีช่วงฤดูฝนสลับแห้งแล้งแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน และฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึงเดือนมกราคม

4.2) แนวเทือกเขาทางทิศใต้ ทิศใต้ของจังหวัดบุรีรัมย์มีเทือกเขาดงรัก และเทือกเขาสันกำแพงขวางทิศทางลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ เขตจังหวัดบุรีรัมย์จึงเป็นเขตเงาฝน (Rain Shadow) หรือเป็นเขตอับลม (Leeward Side) มีความชื้นน้อยกว่าจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือซีกตะวันออกของภาคอีสาน ซึ่งเป็นเขตรับลม (Windward Side)

4.3) ลมประจำที่พัดผ่านจังหวัดบุรีรัมย์ มีลมมรสุมและลมพายุพัดผ่านความชื้นและความหนาวเย็นจะเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลของลมประจำดังกล่าว

4.4) ระยะห่างจากทะเล จังหวัดบุรีรัมย์อยู่ห่างจากทะเลด้านฝั่งตะวันออกของอ่าวไทย (จังหวัดชลบุรี) ประมาณ 350 กิโลเมตร อิทธิพลจากทะเลเข้าถึงน้อย ทำให้ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยค่อนข้างต่ำ โดยทั่วไปจึงมีลักษณะอากาศค่อนข้างรุนแรงคือ ฤดูหนาวอุณหภูมิต่ำ และฤดูร้อนอุณหภูมิสูง แตกต่างกันอย่างชัดเจน

4.2.1.2 ประวัติชุมชน

เมื่อปี พ.ศ.2480 นายเพชร โพนินวลศรี กับพวกประมาณ 5 ครอบครัว ได้อพยพครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณใกล้กับปราสาทเมืองต่ำ ซึ่งขณะนั้นอยู่ในเขตปกครองของบ้านบัว โดยมีนายน้อย ลอยประโคน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบัวเป็นผู้ดูแล

บริเวณบ้านโคกเมืองนั้นแต่เดิมเป็นที่ดินว่างเปล่ามีความอุดมสมบูรณ์มาก ชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงมักจะเข้ามาล่าสัตว์และหาของป่า และเห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำการเกษตรจึงพากันอพยพย้ายถิ่นมาตั้งบ้านเรือนมากขึ้น ต่อมาเมื่อคำว้าวคำควายซึ่งเป็นคนอีสาน ทำการค้าขายผ่านมาบริเวณนี้และเห็นว่าเป็นทำเลที่ดี มีที่ดินว่างเปล่าอยู่มากจึงชักชวนกันมาและจับจองที่ทำกินโดยมากจะย้ายมาจากจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดขอนแก่น จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น ส่วนคำว่า“จรเข้มาก” ซึ่งเป็นชื่อตำบลนั้นคาดว่ามาจากแต่เดิมมีลำห้วย และวังน้ำห้วยจรเข้มาก ตามชายฝั่งจะมีก้อนหินอยู่มาก ซึ่งก้อนหินเหล่านั้นจะมีรูปร่างลักษณะคล้ายจระเข้ และ

ชาวบ้านขนานนามว่า “บ้านจระเข้มาก” ต่อมาเมื่อมีราษฎรอพยพตามมาอยู่ร่วมกันมากขึ้นถึง 100 ครอบครัว ทางราชการจึงประกาศจัดตั้งให้เป็นหมู่บ้านโคกเมือง เมื่อปี พ.ศ.2500 ขึ้นกับตำบลจระเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ หมู่ที่ 6 โดยมีนายพร ละม้ายศรีเป็นผู้ใหญ่บ้าน

ในสมัยนั้นการคมนาคมยังไม่สะดวก การเดินทางไปในตัวอำเภอจึงค่อนข้างลำบาก ใช้เกวียนเป็นพาหนะในการเดินทาง และยังมีชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้เดินทางไปจับจองที่ดินในราชอาณาจักรกัมพูชา แต่เมื่อหลังสงครามอินโดจีนสิ้นสุดลง ทางราชการของกัมพูชาก็ขับไล่ชาวบ้านกลุ่มนั้นกลับประเทศไทย และได้มาอาศัยอยู่ในบริเวณบ้านโคกเมืองและจับจองที่ดินทำกินทั้งยังได้ชักชวนญาติพี่น้องให้มาทำกินอยู่ด้วยกันเพิ่มขึ้นด้วย ทำให้มีประชากรในหมู่บ้านโคกเมืองขยายเพิ่มขึ้น

จากนั้นบ้านโคกเมืองก็ได้เปลี่ยนผู้ปกครองหมู่บ้านเป็นลำดับ ในปี พ.ศ.2515 มีนายทองแดง ทับทิมหิน เป็นผู้ใหญ่บ้านและนายทองอยู่ แก้วจันทร์ เมื่อปี พ.ศ.2517 พร้อมทั้งจำนวนครัวเรือนก็เพิ่มขึ้นมากถึง 380 หลังคาเรือนในปี พ.ศ.2518 ทางราชการจึงได้แบ่งออกเป็น 2 หมู่บ้านคือ

บ้านโคกเมือง หมู่ที่ 6 มีนายवास บุญโสม เป็นผู้ใหญ่บ้าน และ

บ้านโคกเมือง หมู่ที่ 9 มีนายมุน สีบวัน เป็นผู้ใหญ่บ้าน

ในปี พ.ศ.2516 - 2517 นั้นได้เริ่มมีโจรผู้ร้ายคอยปล้นสะดมวัว ควาย หมู และสัตว์เลี้ยงอื่น ๆ ของชาวบ้าน ไม่เว้นแม้เวลากลางวัน โดยใช้ปืนและระเบิดในการปล้น นอกจากนี้ยังขูดลูกสาวของชาวบ้านไปด้วย ทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านทนกับพฤติกรรมเช่นนี้ไม่ไหวจึงรวมตัวกันเพื่อปราบโจรผู้ร้าย โดยมีผู้นำคือ นายไฟ ไชยดี นายแก้ว ราศี นายทอง ผุพัน และนายพร ละม้ายศรี เป็นผู้ปราบโจรให้หมดสิ้นไปจากหมู่บ้านได้สำเร็จ

เมื่อปี พ.ศ.2519 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ส่งผู้ปฏิบัติงานทางด้านการทหารและด้านการเมือง เข้ามาปฏิบัติการแทรกซึมเป็นบ่อนทำลายในเขตพื้นที่ตำบลเขาคอก และตำบลจระเข้มาก บ้านโคกเมือง ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งของตำบลจระเข้มากที่ถูกผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์แทรกซึมด้วย

ปี พ.ศ.2523 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศจัดตั้งบ้านโคกเมือง หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 9 เป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันภัยบ้านโคกเมือง ดำเนินการปกครองและพัฒนาหมู่บ้านโดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้บริหารงาน

ปี พ.ศ.2529 หมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันภัยบ้านโคกเมืองได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศในการประกวดหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันภัย ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ปี พ.ศ.2540 บ้านโคกเมืองมีจำนวนครัวเรือนเพิ่มขึ้นถึง 450 หลังคาเรือน ทางราชการจึงได้แยก

บ้านโคกเมืองหมู่ที่ 9 เป็นอีก 1 หมู่บ้านคือ บ้านโคกเมืองหมู่ที่ 15 โดยมีนายบุญจันทร์ ชมสา เป็นผู้ใหญ่บ้าน ดังนั้นบ้านโคกเมืองจึงมี 3 หมู่บ้าน และมีประชากรทั้งสิ้นในขณะนั้นคือ 3,001 คน

ต่อมาในปี พ.ศ.2545 ทางราชการได้แยกบ้านโคกเมืองหมู่ที่ 6 เป็นอีก 1 หมู่บ้าน คือ บ้านโคกเมืองหมู่ที่ 18 โดยมีนายवास บุญโสม เป็นผู้ใหญ่บ้าน

ดังนั้น บ้านโคกเมืองในปัจจุบันจึงประกอบไปด้วย 4 หมู่บ้านคือ บ้านโคกเมืองหมู่ที่ 6 บ้านโคกเมืองหมู่ที่ 9 บ้านโคกเมืองหมู่ที่ 15 และบ้านโคกเมืองหมู่ที่ 18 และได้ยกฐานะเป็น องค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก เมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ.2539

ตารางที่ 4.1 การปกครองและการแบ่งแยกหมู่บ้าน

พ.ศ.	ชื่อหมู่บ้าน	แยกจาก	ผู้ใหญ่บ้าน
2480		-	นายน้อย ลอยประโคน
2500	บ้านโคกเมือง หมู่ที่ 6	บ้านบัว	นายพร ละม้ายศรี
2517	บ้านโคกเมือง หมู่ที่ 6	บ้านบัว	นายทองแดง ทับทิมหิน
2517	บ้านโคกเมือง หมู่ที่ 6	บ้านบัว	นายทองอยู่ แก้วจันทร์วงศ์
2518	บ้านโคกเมือง หมู่ที่ 6	บ้านบัว	นายवास บุญโสม
	บ้านโคกเมือง หมู่ที่ 9	บ้านโคกเมือง หมู่ที่ 6	นายมนู สืบวัน
2540	บ้านโคกเมือง หมู่ที่ 15	บ้านโคกเมือง หมู่ที่ 9	นายบุญจันทร์ ชมสา
2544	บ้านโคกเมือง หมู่ที่ 18	บ้านโคกเมือง หมู่ที่ 6	นายवास บุญโสม

ที่มา (สมมาตร ผลเกิดและคณะ. 2547: 54)

ตารางที่ 4.2 จำนวนประชากรของบ้านโคกเมืองจำแนกรายหมู่บ้าน

หมู่ที่	จำนวนประชากร		รวม (คน)
	ชาย (คน)	หญิง (คน)	
6	378	374	752
9	374	415	789
15	351	368	719

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

หมู่ที่	จำนวนประชากร		รวม (คน)
	ชาย (คน)	หญิง (คน)	
18	377	350	727
รวม	1,480	1,507	2,987

ที่มา (สมมาตร ผลเกิดและคณะ. 2547: 54)

4.2.1.3 การคมนาคม

เส้นทางคมนาคม บ้านโคกเมืองมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับชุมชนอื่นได้หลายเส้นทาง ซึ่งมีความสะดวก ปลอดภัย และสามารถเดินทางได้ทุกฤดูกาล สามารถเดินทางได้ 2 เส้นทาง คือ

เส้นทางที่ 1 ตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 219 จากอำเภอเมืองบุรีรัมย์ ไปยังอำเภอประโคนชัยระยะทางประมาณ 44 กิโลเมตร และแยกเข้าเส้นทาง รพช. ไปอีกประมาณ 19 กิโลเมตร

เส้นทางที่ 2 เดินทางจากจังหวัดนครราชสีมา โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 24 ผ่านอำเภอนางรอง มาเข้าอำเภอประโคนชัย และเดินทางต่อตามเส้นทางที่ 1 ดังที่กล่าวมาแล้ว หรือเดินทางตามทางหลวงหมายเลข 24 แล้วแยกขวาที่บ้านตะโกเข้าไป 12 กิโลเมตร ผ่านปราสาทหินพนมรุ้งไปอีกประมาณ 3 กิโลเมตร แยกของที่บ้านหนองบัวรายเข้าไปอีกประมาณ 5 กิโลเมตร มุ่งตรงสู่อำเภอเมือง

4.2.1.4 ระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ

ภายในหมู่บ้านมีน้ำบาดาลใช้ทุกครัวเรือน มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน โดยเริ่มมีไฟฟ้าใช้มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2522 แล้ว มีโทรศัพท์สาธารณะ มีตลาดสดตอนเช้าและตอนเย็นทุกวัน มีศาลาประชาคม 1 หลัง มีร้านอาหารพื้นเมือง 1 ร้าน มีสถานีนอนมาลัย 2 แห่ง คลินิกแพทย์มี 1 แห่ง และสถานผดุงครรภ์มี 1 แห่ง ปัจจุบันชาวบ้านประสบปัญหาขาดแคลนน้ำใช้เพื่อการเกษตร เนื่องจากว่าแหล่งน้ำธรรมชาติในหมู่บ้านไม่มี และโทรศัพท์สาธารณะมีเพียง 1 ตู้

แหล่งน้ำ แหล่งน้ำในหมู่บ้านโคกเมืองมีอยู่เพียงแหล่งเดียวคือ บารายเมืองต่ำ แต่ชาวบ้านไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ เนื่องจากเป็นโบราณสถาน กรมศิลปากรจึงไม่อนุญาตให้ใช้น้ำเพื่อการเกษตรและบริโภค

ทรัพยากรป่าไม้ จะมีขึ้นหนาแน่นบริเวณเขาปลายบัด แต่ชาวบ้านยังไม่ได้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ อย่างจริงจังนัก เนื่องจากจากป่าไม้ในเขตเขาปลายบัด เป็นพื้นที่ของสำนักสงฆ์ ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ ในการหาของป่าเพื่อเป็นอาหารในชีวิตประจำวัน

4.2.1.5 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

1) ประชากรและโครงสร้างประชากร

ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านโคกเมืองเป็นชาวไทยอีสาน ส่วนใหญ่ใช้ภาษาอีสาน ภาษาไทยและ บางกลุ่มใช้ภาษาส่วย และภาษาเขมรในการติดต่อสื่อสาร บ้านโคกเมืองมีจำนวน 563 หลังคาเรือน มี จำนวนประชากรทั้งหมด 2,987 คน แบ่งเป็นชาย 1,408 คน หญิง 1,507 คน ประชากรทั้งหมด นับถือศาสนาพุทธ (ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก สํารวจเมื่อปี พ.ศ.2545 ยังไม่มีการ สํารวจเพิ่มเติม)

2) อาชีพ

ชาวบ้านโคกเมืองประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก คิดเป็นร้อยละ 95 รองลงมาเป็นอาชีพ รับจ้างร้อยละ 3 อาชีพค้าขายร้อยละ 1 และประกอบอาชีพราชการร้อยละ 1 ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังประสบ ปัญหาการขาดอาชีพเสริมในช่วงหลังฤดูทำนา มีเพียงส่วนหนึ่งที่อาศัยการทำหัตถกรรมจากกก การทอผ้า การทอเสื้อไหมพรม เป็นผลิตภัณฑ์โดยได้รับการส่งเสริมจากสำนักงานพัฒนาชุมชน

3) ความสัมพันธ์ในชุมชน

ชาวบ้านโคกเมืองมีพื้นฐานโครงสร้างสังคมเป็นแบบระบบเครือญาติ ลักษณะครอบครัวใน สมัยก่อนเป็นครอบครัวใหญ่ แต่ปัจจุบันมีการคุมกำเนิดมาทำให้แต่ละครอบครัวมีสมาชิกเพียง 4 – 5 คน บ้านโคกเมืองเป็นสังคมชนบทที่มีความอบอุ่นอารีและเป็นมิตรไมตรีกับคนแปลกหน้า อยู่กันฉันท์พี่น้อง รักใคร่ปรองดองกันดีและมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง สังเกตได้จากเมื่อครั้งที่เกิดมีโจรปล้นสัตว์เลี้ยงภายใน หมู่บ้าน ผู้นำชุมชน และชาวบ้านก็ได้ร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันปราบปรามโจรผู้ร้ายจนหมดสิ้นไป และ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ถึงแม้ว่าบ้านโคกเมืองจะแบ่งออกเป็น 4 หมู่บ้าน และมีผู้นำถึง 4 คน แต่ ทุกหมู่บ้านก็สามารถสามัคคีกันดูได้จาก การก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตที่ประสบความสำเร็จ มี เงินทุนหมุนเวียนกว่า 10 ล้านบาท และมีสมาชิกทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน จำนวน 1,000 กว่าคน

4) สถานศึกษา

ในหมู่บ้านชุมชนโคกเมือง มีสถานศึกษาภายในหมู่บ้าน 3 แห่ง ได้แก่

4.1) ศูนย์การศึกษาก่อนระดับอนุบาล สถานศึกษานี้จะตั้งอยู่ที่ใจกลางหมู่บ้าน ตั้งอยู่ระหว่างหมู่ 6 และหมู่ 9 มีเนื้อที่โดยประมาณ 100 ตารางวา เป็นอาคารเรียนชั้นเดียว ด้านหน้า

เป็นสนามเด็กเล็ก มีเครื่องสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา ห้องน้ำ โทรศัพท์ เป็นต้น โดยได้รับทุนสนับสนุนจากองค์การ CCF และสำนักงานพัฒนาชุมชนของจังหวัดบุรีรัมย์ รับนักเรียนที่มีอายุระหว่าง 2-3 ขวบ โดยส่วนใหญ่เป็นเด็กในหมู่บ้าน ครูในโรงเรียนมีจำนวนทั้งหมด 3 คน (สำรวจปี พ.ศ.2547) ครูทั้งหมดเป็นลูกหลานชาวหมู่บ้านโคกเมือง ผู้ปกครองนิยมนำบุตรหลานของตนสมัครเข้าเรียนเนื่องจากมีค่าใช้จ่ายต่อภาคเรียนเพียงเล็กน้อย

4.2) โรงเรียนชุมชนบ้านโคกเมือง เป็นสถานศึกษาระดับอนุบาลและประถมศึกษา มีนักเรียนอยู่ทั้งหมด 291 คน (สำรวจเมื่อปี พ.ศ.2547) มีจำนวนครูอยู่ทั้งหมด 21 คน เป็นสถานศึกษาที่มีการศึกษาอยู่ตั้งแต่ระดับอนุบาลจนกระทั่งถึงประถมศึกษาปีที่ 6

4.3) ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน ในอดีตนั้นเคยมีการจัดการศึกษาในรูปแบบนี้ในหมู่บ้านโดยใช้สถานที่ตั้งของสถานศึกษาตั้งอยู่ใกล้กับโรงเรียนอนุบาลภายในหมู่บ้าน แต่ในปัจจุบันไม่มีการเรียนการสอน เนื่องจากมีจำนวนนักศึกษาลดลงมากจึงไม่คุ้มกับค่าดำเนินการ หากประชาชนต้องการที่จะศึกษาต้องไปเรียนที่อำเภอประโคนชัย หรือไม่ก็ในอำเภอเมืองบุรีรัมย์

6) สถาบันศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น เป็นปึกแผ่นมาช้านาน มีความเจริญรุ่งเรืองสืบทอดจนถึงปัจจุบัน โดยมีพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบมาช้านานเป็นผู้นำตลอดมา ในอดีตมีพระปลัดบัวหล้า เป็นผู้นำทางแห่งปัญญาในการดำเนินชีวิต แต่ปัจจุบันมรณภาพแล้วโดยมีรูปเคารพเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถาน วิเวกอาศรมเขาปลายบัด และมีวัดปราสาทบูรพาราม ที่ตั้งอยู่ตรงข้ามปราสาทเมืองต่ำ

7) วัฒนธรรมประเพณี

ชาวบ้านโคกเมืองซึ่งส่วนใหญ่สืบเชื้อสายไทย-ลาว เรียกประเพณีว่า งานบุญ โดยปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นประเพณีในแต่ละเดือนทั้ง 12 เดือน หรือเรียกว่า ฮีตสิบสอง โดยปัจจุบันมีประเพณีสำคัญตามกิจกรรมวันสำคัญของไทยมารวมด้วย เช่น วันเด็กแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ วันผู้สูงอายุ เป็นต้น

เดือนอ้าย

การนับเดือนในหนึ่งปีของชาวบ้านจะถือนับตามอย่างไทยแต่ก่อน ได้แก่เริ่มนับเดือนแรกของปีหรือเดือนอ้าย คือ เดือนธันวาคม และยังนิยมการนับวันตามข้างขึ้น ข้างแรม ซึ่งจะต่างจากการนับตามปฏิทินสากลที่ถือเดือนแรก คือ เดือนมกราคม โดยในช่วงเดือนอ้ายนี้จะคาบเกี่ยวระหว่างเดือนธันวาคมและมกราคม ชุมชนบ้านโคกเมืองมีกิจกรรมตามประเพณี ดังนี้

1) **วันขึ้นปีใหม่** ในวันที่ 31 ธันวาคม และ 1 มกราคมของทุกปี ถือเป็นวันส่งท้ายปีเก่า ต้อนรับปีใหม่ตามปฏิทินสากล ชาวบ้านจะนำอาหารไปตักบาตรพระสงฆ์ที่ลานตลาดซึ่งเป็นจุดศูนย์รวมของชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้าน เพื่อความเป็นสิริมงคลอำนวยอวยพรให้ชีวิตในปีใหม่ต่อจากนี้มีความสุข เมื่อพระสงฆ์รับภัตตาหารเสร็จแล้วก็ให้ศีลให้พร และเดินทางกลับไปฉันภัตตาหารที่วัด

2) **วันเด็กแห่งชาติ** จะจัดขึ้นทุกวันเสาร์ที่ 2 ของเดือนมกราคมของทุกปี โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มากเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในจัดงานวันเด็กแห่งชาติประจำชุมชนที่ลานหน้าประสาทมืองต่ำ โดยจัดเวทีการแสดงของเด็ก มีการตอบปัญหาชิงรางวัล แจกขนม นักท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และชมความสามารถของเด็ก และนักเรียนของโรงเรียนทุกโรงเรียนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก

เดือนยี่

บุญกุ่มข้าวใหญ่ ชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกซึ่งได้จากการเก็บเกี่ยวจากนามากองรวมกันที่ลานวัด หรือศาลากลางหมู่บ้าน โดยนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์เย็น ช่วงเช้ามีพิธีตักบาตร โดยมีความเชื่อว่าการถวายข้าวเป็นทานทำให้เกิดอานิสงส์มาก จึงถือเป็นประเพณีสืบมา

เดือนสาม

บุญมาฆบูชา ช่วงนี้ชาวบ้านจะดำเนินการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปีถือเป็นวันมาฆบูชาอันเป็นวันสำคัญตามพุทธศาสนา ชาวบ้านจะเชิญชวนกันนำดอกไม้ธูปเทียนไปวัดเพื่อนมัสการพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทำบุญด้วยการฟังเทศน์ฟังธรรม และในช่วงเย็นมีพิธีเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ ของวัด

เดือนสี่

1) **ประเพณีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาทเมืองต่ำ** องค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มากร่วมกับประชาชนจัดทำบายศรี 9 ชั้น และเครื่องเซ่นไหว้ตามธรรมเนียม ขณะประกอบพิธีมีวงมโหรีปี่พาทย์บรรเลง พ่อพรหมณ์ก็จะสวดอัญเชิญเจ้าพ่อปราสาทเมืองต่ำซึ่งถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาคนในชุมชนมารับเครื่องเซ่นไหว้แสดงความเคารพนับถือ สุดท้ายของพิธีมีการผูกข้อมือผู้หลักผู้ใหญ่ที่มาร่วมงาน เพื่อเป็นสิริมงคล

2) **บุญผะเหวด** หมายถึงบุญพระเวสสันดรชาดก หรือบุญมหาชาติ มีกำหนดทำในเดือน 4 บางครั้งจึงเรียกว่า บุญเดือนสี่ ชาวบ้านจะนำพระพุทธรูปไปที่ชายป่านอกหมู่บ้าน พอถึงเวลาเย็น (ประมาณ 16.00 น.) พระสงฆ์จะเทศน์ให้ศีลให้พร และเทศน์เชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง เมื่อแล้วเสร็จก็จะตั้งธูปเทียนเป็นขบวนนำหน้าพระพุทธรูปไปรวมกันที่วัด

เดือนห้า

1) **บุญเดือนห้า** ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ชาวบ้านจะมารวมกันที่ลานศาลพ่อปู่ แล้วอัญเชิญพ่อปู่เข้าผู้ที่เป็นร่างทรง ก็จะนำร่างทรงของพ่อปู่แห่รอบหมู่บ้าน มีการรำกลองยาว สาคน้ำไปตามถนน ผ่านบ้านเรือนก็จะมีน้ำดื่มไว้ต้อนรับ เมื่อแห่มาถึงบริเวณหน้าปราสาทเมืองต่ำ ขบวนแห่ก็จะหยุดเพื่อเข้าไปสักการะเจ้าพ่อปราสาท เสร็จแล้วก็แห่ต่อไปถึงศาลพ่อปู่ อัญเชิญพ่อปู่เข้าสถิตที่ศาล การแห่พ่อปู่เป็นความเชื่อของชาวบ้านว่า พ่อปู่สามารถให้ในสิ่งที่ทุกคนต้องการและช่วยคุ้มครองให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข หากใครเดือดร้อนก็จะไปบนบานศาลกล่าวขอให้ช่วยเหลือ เมื่อสำเร็จในสิ่งที่ตนขอก็จะนำหวีหมูหรือไก่ไปเซ่นไหว้ตามประเพณี

2) **ประเพณีสงกรานต์** ในวันที่ 13 - 15 เมษายนของทุกปี ชุมชนจะจัดงานประเพณีสงกรานต์ช่วงเช้ามีพิธีทำบุญตักบาตร และแห่ต่าปู เข้าทรงและแห่ผู้เข้าทรงรอบหมู่บ้าน เพื่อความเป็นสิริมงคลของหมู่บ้าน ขบวนแห่สงกรานต์ แล้วจึงมีพิธีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อขอพรเป็นสิริมงคล ซึ่งในช่วงนี้รัฐบาลประกาศให้เป็นวันผู้สูงอายุ องค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มากร่วมกับชาวบ้านจัดงานวันผู้สูงอายุขึ้นในช่วงวันสงกรานต์ โดยผู้สูงอายุในชุมชนจะมารวมกันที่สถานีอนามัย มีการตรวจสุขภาพ แจกยา สูดทำยของพิธีผู้สูงอายุจะรดน้ำผู้สูงอายุขอพรและผูกข้อไม้ข้อมือเพื่อความเป็นสิริมงคลตามประเพณีสงกรานต์ และชาวบ้านจะเล่นรดน้ำกันอย่างสนุกสนานคลายร้อนในช่วงฤดูร้อน

เดือนหก

1) **บุญเดือนหก** ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปีถือเป็นวันวิสาขบูชา อันเป็นวันสำคัญตามพุทธศาสนา ชาวบ้านจะเชิญชวนกันนำดอกไม้ธูปเทียนไปวัดเพื่อนมัสการพระพุทธรูป พระธรรมพระสงฆ์ ทำบุญด้วยการฟังเทศน์ฟังธรรม และในช่วงเย็นมีพิธีเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ ของวัด

2) **บุญบั้งไฟ** ในช่วงเดือนนี้เป็นช่วงย่างเข้าฤดูฝนซึ่งเป็นช่วงก่อนฤดูทำนา ชาวบ้านจะจัดพิธีบุญบั้งไฟ อันเป็นการจุดบั้งไฟเพื่อบวงสรวงพระยาแถนและเสียดาย 3 เรื่อง คือ คน ฟ้าฝน และสัตว์เลี้ยง โดยบั้งไฟแรกเสียดายว่าคนในชุมชนจะอยู่ดีมีสุขหรือไม่ บั้งไฟอันที่สองเสียดายว่าฝนจะตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ หากฝนดียอมอันส่งผลดีต่อผลผลิตในไร่นา และบั้งไฟอันที่สามเสียดายว่าสัตว์ที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ เช่น โค กระบือ เป็ด ไก่ จะอยู่ดีมีโรคภัยหรือไม่ ซึ่งถือว่าหากบั้งไฟแต่ละอันเมื่อมีการจุดแล้วพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าได้สูงเท่าใด ก็ถือว่าในแต่ละเรื่องที่เสียดายดีเท่านั้น หากบั้งไฟอันใดขึ้นได้ไม่สูงหรือแตก ก็หมายถึงกลางไม่ดี มีเหตุที่ต้องระวังหรือหาทางป้องกัน ทั้งนี้ ชาวบ้านจะเตรียมบั้งไฟก่อนวันจุดประมาณ 7 - 10 วัน เมื่อถึงวันประกอบพิธีชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์และนำข้าวปลาอาหารเดินทางไปที่ปราสาทน้อยบนเขาปลายบัดซึ่งตั้งทางทิศเหนือของหมู่บ้าน มีพิธีถวายอาหารเพลแด่พระสงฆ์ พอ

พระสงฆ์ฉันเพลเสร็จก็ให้ศีลให้พร ชาวบ้านก็พากันนำบั้งไฟ ที่เตรียมมาขึ้นจุดบนค้าง (บันไดสูงพาดกับกิ่งไม้) ในช่วงเดือนเริ่มเข้าสู่ฤดูฝนซึ่งถือเป็นช่วงฤดูทำนา ชาวนาเริ่มไถ หว่าน ปัก ดำต้นกล้าในนาข้าว

เดือนเจ็ด

บุญเดือนเจ็ด หรือบุญซำฮะ คือ การชำระล้างสิ่งสกปรกให้สะอาดปราศจากมลทินโทษ สิ่งที่ต้องทำให้สะอาดมี 2 อย่างคือ ความสกปรกภายนอกได้แก่ ร่างกาย เสื้อผ้า อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย และความสกปรกภายในได้แก่ จิตใจที่เกิดความโกรธ ความหลง เพื่อล้างมลทิน ชาวบ้านจึงนัดกันนำดอกไม้รูปเทียน ชันน้ำฝน ไหมในลอน ด้ายผูกแขน หินแสบ (หินกรวดดินลูกรัง) มารวมกันที่ศาลาวัด มีการโยนด้ายสายสิญจน์จากทุกหลังคาเรือนไปรวมกันที่ศาลาวัดที่ประกอบพิธี เพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข พระสงฆ์สวดมนต์ ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ จากนั้นจะนำหินแสบไปหว่านรอบบ้านเรือน

เดือนแปด

บุญเข้าพรรษา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ของทุกปี ชาวบ้านร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล จะเข้มงวด จัดงานวันแห่เทียนพรรษา โดยให้หมู่บ้านร่วมกับทางวัดประกอบพิธีการหล่อเทียนพรรษาที่มีการแกะสลักลวดลายสวยงาม เตรียมการก่อนถึงวันแห่ประมาณ 10 – 15 วัน เมื่อถึงวันเข้าพรรษาแต่ละวัดก็จะตั้งขบวนต้นเทียน โดยแต่ละขบวนประกอบด้วย ขบวนกลองยาว ขบวนพ็อนรำ และขบวนต้นเทียน แห่ไปตามถนนด้านหน้าปราสาทเมืองต่ำ โดยมีการจัดประกวดขบวนแห่ตั้งคณะกรรมการให้คะแนนความสวยงาม ความคิดสร้างสรรค์ และความสามัคคี เมื่อแห่เสร็จแล้วก็จะนำเทียนไปถวายพระที่วัด เพื่อใช้จุดในวันเข้าพรรษา ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน

เดือนเก้า

1) **บุญข้าวประดับดิน** คือ การเอาอาหารและของเคี้ยว ห่อใส่ใบตองเป็นห่อ ๆ นำไปถวายให้ทานบ้าง แขนงไว้ตามต้นไม้บ้าง กระทำกันในวันแรม 8 ค่ำ เดือน 9 ชาวบ้านจัดอาหารคาวหวานไว้ 4 ส่วน ส่วนหนึ่งเลี้ยงดูครอบครัว ส่วนหนึ่งแจกญาติพี่น้อง ส่วนที่สามอุทิศให้ญาติที่ตายไป ส่วนที่สี่นำไปถวายพระสงฆ์

2) **วันแม่แห่งชาติ** ในวันที่ 12 สิงหาคมของทุกปี รัฐบาลประกาศให้เป็นวันแม่แห่งชาติ ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มารับบิณฑบาต รวมกันที่ลานตลาดกลางหมู่บ้าน นำข้าวปลาอาหารมาถวายพระ พระเทศน์ให้ศีลให้พรแล้วเดินทางกลับไปฉันภัตตาหารที่วัด ชาวบ้านร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านเพื่อเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

เดือนสิบ

บุญข้าวสารท เมื่อถึงวัน 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี ชาวบ้านจะจัดอาหารคาวหวานนำไป

ใส่บาตร พอเวลา 16.00 น. พระสงฆ์จะตีกลองโมงเป็นสัญญาณให้ญาติโยมนำข้าวของตนมารวมกันที่ศาลาวัด ในอดีตชาวบ้านจะเขียนชื่อเจ้าภาพใส่ลงไปใส่บาตร และกล่าวคำถวายสลาก เสร็จแล้วยกบาตรให้พระจับสลาก เป็นชื่อใครคนนั้นก็ถวายอาหารแก่พระสงฆ์องค์ที่จับสลากได้ แต่ปัจจุบันไม่ได้ทำการจับสลากแล้ว นำข้าวของใส่บาตรร่วมกันเลย

เดือนสิบเอ็ด

บุญออกพรรษา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปีถือเป็นวันออกพรรษา ชาวบ้านจะนำอาหารไปถวายพระสงฆ์ ฟังเทศน์ฟังธรรม ตอนกลางคืน เวลาประมาณ 19.00 น. มีพิธีเวียนเทียนรอบพระอุโบสถของวัด จุดเทียนที่ได้ประทีป มีการทำต้นดอกเม็่ง(เรือนปราสาทขี้ผึ้งขนาดเล็ก) ซึ่งถือเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับ และมีการปล่อยประทีปโคมไฟลอยขึ้นฟ้าเพื่อพุทธบูชา

เดือนสิบสอง

1) **บุญกฐิน** นับต่อจากวันออกพรรษา วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงเดือน 12 เป็นช่วงทำบุญโดยชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาจะทำบุญถวายผ้าอาบน้ำฝน หรือเครื่องปัจจัยไทยทานแก่พระสงฆ์

2) **บุญผ้าป่าสามัคคี** เป็นการทำบุญร่วมกันของพุทธศาสนิกชน โดยมีจิตศรัทธาร่วมกันบริจาคทรัพย์ สิ่งของ หรือแรงงาน ร่วมกันประกอบการอันเป็นผลดี เช่น การสร้างอาคารให้วัด ซึ่งสามารถกระทำได้ตลอดทั้งปี

3) **ประเพณีลอยกระทง** ในวันที่ 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปีถือเป็นวันลอยกระทง ชาวบ้านร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลจะเข้มมากจะจัดงานวันลอยกระทงขึ้น โดยช่วงเวลาเข้ามีการแข่งขันพายเรือยาวในทะเลเมืองต่ำ (บาราย) โดยเตรียมเรือไว้ 2 ลำ แต่ละหมู่บ้านจะเตรียมคณะฝีพายเข้าประจำเรือและแข่งขัน คนในชุมชนจะมาให้กำลังใจฝีพายของตนเป็นที่สนุกสนานและสร้างความสามัคคีและช่วงเวลาเย็นมีการประกวดนางนพมาศ และประกวดกระทงสวยงาม

นอกจากนี้ในวิถีชีวิตของชาวบ้านยังสืบปฏิบัติตามประเพณีที่สำคัญตามช่วงวัย ได้แก่พิธีอุปสมบท พิธีแห่ขันหมาก-แต่งงาน พิธีศพ

ด้วยชาวบ้านโคกเมืองส่วนใหญ่เป็นชาวนา และยังคงอาศัยธรรมชาติเป็นหลักในการดำรงชีวิต จึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับดินฟ้าอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติ ที่สำคัญเป็นแหล่งอาหาร อันได้แก่ ช่วงฤดูฝน ชาวบ้านจะเข้าป่าเพื่อเก็บหน่อไม้ ดอกกระเจียว หรือเห็ดนานาชนิด ในช่วงฤดูร้อน ชาวบ้านจะเข้าป่าเพื่อเก็บผักหวาน แห้วไซ้มัดแดง ผลิตผลจากธรรมชาติเหล่านี้นำมาประกอบเป็นอาหารพื้นบ้าน และจากการส่งเสริมเรื่องเกษตรอินทรีย์ ชาวบ้านโคกเมืองจึงนิยมทำนาข้าวเกษตรอินทรีย์ ตามโครงการอนุรักษ์เชิง เขียด แอ้ในนาข้าว การปลูกพืชผักที่ไม่ใช้สารเคมีเพื่อบริโภคในชุมชนมากขึ้นอันเป็นการกลับ

วิถีชีวิตชุมชนชาติ

สำหรับในช่วงที่ว่างจากงานทำนา ชาวบ้านจะใช้เวลาสร้างงานศิลปหัตถกรรม เช่น การทอผ้าไหม ทั้งชนิดผ้าไหมพื้นเรียบ หรือไหมมัดหมี่ การทอเสื่อจากต้นกกหรือไผ่ การทำหมอน หรือในปัจจุบันมี กลุ่มการทอเสื่อกันหนาว ผ้าห่มจากด้ายไหมพรม ขึ้นไว้ใช้ในครัวเรือนและเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

ในช่วงงานพิธีสำคัญที่ต้องอาศัยการบรรเลงดนตรีพื้นบ้าน วงมโหรีปี่พาทย์ วงกันตรึม หรือการแสดงพื้นบ้าน บ้านโคกเมืองจะอาศัยนักดนตรี และนักแสดงซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนจากหมู่บ้านบุ ซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้เคียงที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเขมร โดยบ้านบุมีกลุ่มอนุรักษ์ดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน ตั้งเป็นโรงเรียนรับสอนแก่เด็กและเยาวชนในชุมชนหรือผู้สนใจ และรับงานแสดง

4.2.1.6 เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว

เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการปลูกข้าว แต่ยังคงต้องอาศัยดินฟ้าอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการทำนา จึงทำให้รายได้ของชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่แน่นอน แต่ยังคงมีเงินออมในกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตที่มีเงินทุนหมุนเวียนกว่า 10 ล้านบาท และมีสมาชิกทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน จำนวน 1,000 กว่าคน

ส่วนด้านการท่องเที่ยวนั้นเนื่องจากในหมู่บ้านมีแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมที่มีชื่อเสียงในระดับประเทศจึงทำให้มีผู้มาเยือนในลักษณะนักวิชาการ นักโบราณคดี นักเรียนนักศึกษาหรือนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเฉพาะด้านปราสาทขอมมาเยือนปีละจำนวนมาก แต่การเก็บสถิตินักท่องเที่ยวที่เยี่ยมชมปราสาทเมืองต่ำนั้นทางกรมศิลปากรจะเก็บรวมกับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมปราสาทเขาพนมรุ้ง และในอดีตเคยมีบริษัทนำเที่ยวนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้าน และมาติดต่อประสานงานกับผู้ใหญ่บ้านและวัด ให้มีกิจกรรมต้อนรับคณะนักท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมพ็อนรำของนักเรียน บริษัทนำเที่ยวให้ค่าตอบแทนแก่ชาวบ้านในการต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยจัดให้นักท่องเที่ยวพักค้างคืนและจัดหาอาหารให้กับนักท่องเที่ยวเป็นแบบโฮมสเตย์ ทำให้ชาวบ้านรู้สึกดีใจและภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในด้านการท่องเที่ยว และยินดีเต็มใจในการที่จะร่วมกันอนุรักษ์ และดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวโดยเฉพาะปราสาทเมืองต่ำ แต่ปัจจุบันชาวบ้านกลับรู้สึกแปลกแยก และไม่มีส่วนร่วมเหมือนเมื่อครั้งอดีต

ชาวบ้านเคยทำหนังสือสอบถามไปยังบริษัทนำเที่ยวถึงสาเหตุที่ไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมในหมู่บ้าน และได้รับคำตอบเนื่องจากหมู่บ้านโคกเมืองเป็นหมู่บ้านที่เจริญเติบโตแล้ว สภาพถนนเปลี่ยนจากดินลูกรังเป็นถนนคอนกรีต ชาวบ้านมีไฟฟ้าใช้ครบทุกครัวเรือนสภาพรูปแบบบ้านเรือนไป

นักท่องเที่ยวจึงเปลี่ยนสถานที่ท่องเที่ยวไปหาสถานที่ที่ยังคงความเป็นหมู่บ้านดั้งเดิม ทั้งวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ (สมมาตร ผลเกิดและคณะ. 2547: 56)

4.2.2 องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

4.2.2.1 สิ่งดึงดูดใจ ประกอบด้วย สิ่งดึงดูดใจที่เป็นสถานที่ และกิจกรรม ได้แก่

1) สิ่งดึงดูดใจที่เป็นสถานที่ ได้แก่

1.1) ปราสาทเมืองต่ำ ปราสาทขอมศิลปะแบบบาปวน ที่สร้างราว

พุทธศตวรรษที่ 16 – 17 ลักษณะปราสาทขอมที่มีปราสาทประธาน 5 องค์ มีระเบียงคดและกำแพงแก้ว ล้อมรอบ โดดเด่นเรื่องการวางผังบริเวณ และภาพจำหลักที่งดงาม มีคุณค่าทางศิลปะ สถาปัตยกรรม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 ได้รับการขุดแต่งและบูรณะโดยกรมศิลปากร

1.2) บาราย (ทะเลเมืองต่ำ) ใกล้กับปราสาทเมืองต่ำ เป็นสระน้ำขนาดใหญ่ กว้าง 500 เมตร ยาว 1,000 เมตร ที่ขุดขึ้นโดยแรงงานคน สร้างควบคู่กับปราสาทตามแนวคิดประเพณีนิยม ซึ่งเป็นสระขนาดใหญ่ น้ำเต็มตลอดทั้งปี สภาพน้ำใสสะอาด

1.3) กุฏิถาษี ปราสาทขอมประเภทอโรคยศาล ที่สร้างราวพุทธศตวรรษที่ 15 – 16 ประกอบด้วย ปราสาทประธาน บรรณาลัย มีกำแพงแก้วล้อมรอบ

1.4) ปราสาทหินปลายบัด ปราสาทขอมที่สร้างราวพุทธศตวรรษที่ 16 ประกอบด้วย ปราสาทประธาน บรรณาลัย ตั้งอยู่บนเนินป่าบนเขาปลายบัดซึ่งเป็นภูเขาไฟเดิม ยังไม่ได้รับการบูรณะจึงมีสภาพตามกาลเวลา ทำให้เกิดการรับรู้เปรียบเทียบกับปราสาทเมืองต่ำที่ได้รับการบูรณะแล้ว

2) สิ่งดึงดูดที่เป็นกิจกรรม สามารถจำแนกเป็นกิจกรรมในวิถีชีวิตเกษตรกร และอาชีพ กิจกรรมตามประเพณีและศาสนา กิจกรรมเกี่ยวกับการหาอยู่หากินของชุมชน กิจกรรมทางสังคม ได้แก่

2.1) กิจกรรมในวิถีชีวิตเกษตรกรและอาชีพ ได้แก่ การทำนาปลูกข้าว การปลูกพืชผักปลอดสารพิษ การทอเสื่อกก การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอผ้า การทอเสื่อกันหนาวไหมพรม การทำหมอน การทำขนมไทย การนวดแผนไทย

2.2) กิจกรรมทางประเพณีและศาสนา ได้แก่ ประเพณีขึ้นปีใหม่ วันเด็กแห่งชาติ วันผู้สูงอายุแห่งชาติ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง กิจกรรมตามประเพณีฮีด 12 เช่น บุญกุ่มข้าวใหญ่ (เดือนยี่) บุญมาฆบูชา (เดือน3) บุญพระเวส (เดือน 4) บุญเดือนห้า (เดือน 2) บุญวิสาขบูชา (เดือน 6) บุญบั้งไฟ (เดือน 6) บุญข้าสะ (เดือน 7) บุญเข้าพรรษา (เดือน 8) บุญข้าวประดับดิน (เดือน 9) บุญ

ข้าวสาก (เดือน 10) บุญออกพรรษา (เดือน 11) บุญกฐิน (เดือน 12) บุญปีใหม่ (เดือนอ้าย)

2.3) **กิจกรรมเกี่ยวกับการหาอยู่หากินของชุมชน** ได้แก่ กิจกรรมที่ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเพื่อเป็นแหล่งอาหาร เช่นในฤดูฝน เป็นช่วงเก็บหน่อไม้ เห็ด ช่วงฤดูร้อนเป็นช่วงเก็บผักหวาน ดอกกระเจียว แห้วไข่มดแดง

2.4) **กิจกรรมทางสังคม** ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ดีเด่น ครอบครัวยุติธรรม เศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มอาชีพหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และการแสดงดนตรี-นาฏศิลป์พื้นบ้านของกลุ่มเยาวชนบ้านบุซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้เคียง ห่างประมาณ 5 กิโลเมตร

4.2.2.2 ที่ตั้งและการเข้าถึง

1) **ที่ตั้ง** ปราสาทเมืองต่ำ ตั้งอยู่ในชุมชนบ้านโคกเมือง ชุมชนชนบทที่มีการพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปการแล้ว แต่ยังคงวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น มีสภาพความเป็นที่ราบ ที่มีสภาพดินอุดมสมบูรณ์มาก เป็นเนื้อที่หมู่บ้านที่อยู่อาศัยประมาณ 248 ไร่ และเนื้อที่เพาะปลูก ประมาณ 12,240 ไร่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนาข้าวที่มีสีเขียวขจียามฤดูฝน และเป็นสีทองยาวข้าวตกรวงในฤดูหนาว พร้อมต่อการเก็บเกี่ยว โดยมีฉากหลังเป็นภูเขาพนมรุ้ง อันเป็นที่ตั้งของปราสาทเขาพนมรุ้ง ภูเขาปลายบัด อันเป็นที่ตั้งของปราสาทหินปลายบัด และภูเขาดอก มีป่าชุมชนบริเวณด้านหลังของหมู่ที่ 15 และ 16 สภาพอากาศโดยทั่วไปมีสภาพอากาศร้อน ภูมิอากาศแบ่งออกเป็น 3 ฤดู คือ ฤดูฝน เป็นช่วงระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึงกลางเดือนตุลาคม ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ฤดูหนาว เป็นช่วงกลางเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ พัดผ่านประเทศจีน เข้ามาสู่ประเทศไทย และฤดูร้อน เป็นช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม เนื่องจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือมีกำลังอ่อนลงทำให้อากาศร้อนอบอ้าว

ปราสาทเมืองต่ำและโบราณสถานในพื้นที่ทั้งหมดอยู่ในการดูแลของกรมศิลปากร และบ้านโคกเมืองอยู่ในการปกครองของ องค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลจรเข้มาก

2) การเข้าถึง ประกอบด้วย

2.2) **เส้นทางคมนาคม** บ้านโคกเมืองมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับชุมชนอื่น ได้หลายเส้นทาง ซึ่งมีความสะดวกปลอดภัย สามารถเดินทางได้ทุกฤดูกาล โดยสามารถใช้บริการเดินทางด้วยรถไฟ จากสถานีกรุงเทพฯ มายังสถานีบุรีรัมย์ แล้วเดินทางต่อด้วยรถยนต์ หรือเดินทางด้วยเครื่องบินจากท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ กรุงเทพฯ มายังสนามบินบุรีรัมย์ อำเภอสตึก แล้วเดินทางต่อด้วยรถยนต์ ซึ่งการเข้าถึงด้วยรถยนต์ สามารถเดินทางได้ 2 เส้นทาง ได้แก่

เส้นทางที่ 1 จากกรุงเทพฯ - จังหวัดนครราชสีมา - อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ - อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 226 และ 219 จากอำเภอเมืองไปยัง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ระยะทางประมาณ 44 กิโลเมตร และแยกเข้าเส้นทาง รพช. อีก 19 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายบริเวณบ้านหนองบัวลอย อีก 5 กิโลเมตร รวมระยะทาง 68 กิโลเมตร โดยเป็นถนนลาดยางสภาพดี ขนาด 2 เลน

เส้นทางที่ 2 จากกรุงเทพฯ - จังหวัดนครราชสีมา- อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ - อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ - อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 24 และแยกเข้าเส้นทาง รพช. อีก 19 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายบริเวณบ้านหนองบัวลอย อีก 5 กิโลเมตร รวมระยะทาง 68 กิโลเมตร โดยเป็นถนนลาดยางสภาพดี ขนาด 2 เลน

ปราสาทเมืองต่ำ - บ้านโคกเมือง อยู่ในที่ตั้งที่ดี เป็นแหล่งอารยธรรมขอม และมีเส้นทางคมนาคมที่สามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญภายในประเทศ ได้แก่ถ้ำหินตัด (แหล่งหินทรายที่ใช้สร้างปราสาทเขาพนมรุ้ง) อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และสามารถเดินทางได้โดยสะดวกเชื่อมโยงไปยังปราสาทนครวัด นครธม แห่งราชอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งมีระยะทางประมาณ 150 กิโลเมตร

2.3) ยานพาหนะ พาหนะที่สามารถเข้าถึงโดยตรงไปยังปราสาทเมืองต่ำ - บ้านโคกเมือง ได้ก็คือ รถยนต์ส่วนบุคคล หากจะเดินทางด้วยรถไฟ หรือเครื่องบิน จากกรุงเทพฯมายัง จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถเดินทางได้โดยสะดวก แล้วจึงเดินทางต่อด้วยรถยนต์ส่วนบุคคล หรือรถโดยสารประจำทาง และต่อยุทธรถรับจ้างที่ อำเภอประโคนชัย

2.4) ผู้ประกอบการขนส่ง ปัจจุบันยังไม่มีผู้ประกอบการรถโดยสารประจำทางเพื่อการท่องเที่ยวไปยังปราสาทเมืองต่ำโดยตรง จำเป็นต้องอาศัยผู้ประกอบการรถโดยสารประจำทางอำเภอประโคนชัย และต่อยุทธรถรับจ้างไปยังแหล่งท่องเที่ยว

4.2.2.3 สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ในชุมชนมีระบบสาธารณูปโภค ไฟฟ้า น้ำประปาชุมชนใช้ทุกครัวเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่สัญญาณชัดเจนครอบคลุม แต่โทรศัพท์สาธารณะมีจำนวนไม่มากและขาดการบำรุงรักษา การกำจัดขยะใช้การจับเก็บแล้วฝังกลบในที่ว่างเปล่าห่างจากชุมชน

จากเส้นทางหลักทั้ง 3 เส้นทาง มีป้ายนำทางที่จัดทำโดยเขตทางหลวง แต่เป็นป้ายปราสาทเมืองต่ำ และมีป้ายชั่วคราวที่ชุมชนจัดทำขึ้น เพื่อบอกทางมายังหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีป้ายประชาสัมพันธ์

ป้ายเล่าเรื่อง ห้างน้ำ ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ศูนย์บริการข้อมูลเมืองต่ำที่จัดสร้างและบริหารจัดการโดยกรมศิลปากร และในชุมชนยังมีป้ายนำทางศูนย์ประสานการท่องเที่ยว – ที่ทำการกลุ่มอาชีพ OTOP ที่พัก (Home stay) จำนวน 15 หลัง ร้านอาหารพื้นเมือง 1 ร้าน สถานเอนกนาลัย 2 แห่ง คลินิกแพทย์ 1 แห่ง สถานผดุงครรภ์ 1 แห่ง ศาลาประชุม 1 แห่ง ตลาดเช้า – เย็น

4.2.2.4 บริการเก็หนุ่น กรมศิลปากรจัดบริการข้อมูลสารสนเทศทางการท่องเที่ยว ในรูปป้ายนิเทศ ชุมชนจัดบริการยุวมัคคุเทศก์ เพื่อบริการนำชมผู้มาเยือนปราสาทเมืองต่ำ โดยได้รับการอบรมจากเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ในแผนจะมีการให้บริการจักรยานให้ผู้มาเยือนเช่า และมีการตั้งศูนย์บริการการท่องเที่ยวบ้านโคกเมือง เพื่อเป็นศูนย์บริการแก่ผู้มาเยือน นอกจากนี้ในหมู่บ้านใกล้เคียงยังมีศูนย์อนุรักษ์วัฒนธรรม ดนตรี นาฏศิลป์พื้นบ้าน บ้านบุญ ที่เปิดสอนให้กับเด็กและเยาวชนให้เป็นนักดนตรี นักแสดงที่มีความสามารถเปิดการแสดงดนตรี นาฏศิลป์พื้นบ้าน บริการสร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือน ซึ่งในปัจจุบันได้ขอความอนุเคราะห์เปิดการแสดงภายในอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ซึ่งหากมีการบริหารจัดการทางการท่องเที่ยวสามารถนำมาเป็นส่วนหนึ่งของบริการเก็หนุ่น รายการท่องเที่ยวได้

4.2.2.5 ทัศนคติของชาวบ้าน เนื่องจากชุมชนอยู่รายล้อมปราสาทเมืองต่ำ เจ้าบ้านจึงคุ้นเคยกับสภาพการท่องเที่ยว และมีมติริจิดให้การต้อนรับผู้มาเยือน โดยมีทัศนคติเชิงบวกต่อการท่องเที่ยว จนเกิดการตั้งศูนย์ประสานงานหมู่บ้านการท่องเที่ยวบ้านโคกเมืองขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก และอาศัยความเข้มแข็งของผู้นำและชุมชน จึงเกิดการรวมกลุ่มประชุมเพื่อวางแผนพัฒนาชุมชน เพื่อการท่องเที่ยวเป็นประจำ รวมทั้งการศึกษาดูงานการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวแหล่งอื่นๆ เพื่อมาปรับใช้พัฒนางานของหมู่บ้านตนเอง และเกิดโครงการต่างๆที่เอื้อต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว เช่น โครงการมัคคุเทศก์น้อย ซึ่งเป็นเด็กนักเรียนในหมู่บ้านได้ผ่านการอบรมจากเจ้าหน้าที่ศูนย์บริการข้อมูลเมืองต่ำ กรมศิลปากร ทำหน้าที่ให้บริการนำชมปราสาทเมืองต่ำ หรือโครงการจักรยานให้เช่าเพื่อการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน เป็นต้น

นอกจากนี้ ชาวบ้านบ้านโคกเมืองบางส่วนยังคงมีประสบการณ์เป็นนักแสดงในชุดการแสดงแสง สี เสียง ณ ปราสาทเมืองต่ำ ที่มีกลุ่มนักธุรกิจด้านการท่องเที่ยวและโรงแรมของจังหวัดบุรีรัมย์ จัดขึ้นเพื่อต้อนรับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ หรือในโอกาสพิเศษ ซึ่งจากกิจกรรมดังกล่าวสะท้อนถึงทัศนคติที่ดีของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี

4.2.3 สภาพกายภาพของชุมชน

4.2.3.1 ประวัติชุมชน

บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นที่ตั้งของปราสาทอิฐที่

สำคัญ ที่รู้จักกันในนามว่า “ปราสาทเมืองต่ำ” ประมาณการก่อสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 จาก ลวดลายทับหลังและหน้าบันบนองค์ปราสาท ทำให้เชื่อว่าชุมชนขอมโบราณที่บ้านโคกเมืองนี้ เป็นชุมชน ของชาวขอมผู้นับถือศาสนาฮินดูในลัทธิไวษณพนิกาย ซึ่งบูชาพระวิษณุ (พระนารายณ์)

บ้านโคกเมือง หรือที่เรียกกันว่า “เมืองต่ำ” เช่นเดียวกับชื่อปราสาทหินนั้นตั้งอยู่บนสภาพ ภูมิประเทศของพื้นที่ค่อนข้างราบที่มีความลาดเอียงของพื้นดินเล็กน้อย เนื่องจากเป็นที่ราบเชิงเขาของ เทือกเขาปลายบัด(หรือไปรบัด) ซึ่งอยู่ห่างออกไปทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน เป็นระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร ที่ตั้งของบ้านโคกเมืองจึงมีลักษณะตามภูมิพยากรณ์ที่เหมาะสม คือ ด้านหลังเมืองเป็นภูเขา และ ด้านหน้าเมืองเป็นที่ราบ

พื้นที่ที่พักอาศัยของชุมชน จะเห็นลักษณะแผนผังเมืองเป็นกลุ่มก้อนของบ้านพักอาศัย มีถนน ภายในหมู่บ้านตัดกันเป็นลักษณะตาราง มีปราสาทเมืองต่ำตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางชุมชน หันหน้าไปทาง ทิศตะวันออก ด้านทิศเหนือจะเห็นบารายสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ ขนาดกว้าง 360 เมตร ยาว 1,050 เมตร ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ทะเลเมืองต่ำ” ซึ่งได้รับการขุดขึ้นในสมัยอารยธรรมขอม เพื่อเป็นแหล่งเก็บน้ำ หลักของชุมชน โดยกักเก็บน้ำที่ไหลมาจากเทือกเขาปลายบัด จากร่องรอยที่ปรากฏบนพื้นดิน สามารถ วิเคราะห์หาลักษณะแผนผังชุมชนโบราณได้ว่าพื้นที่ชุมชนเมืองต่ำในอดีต น่าจะมีการตั้งบ้านเรือนอยู่ อย่างหนาแน่นตลอดริมฝั่งทะเลเมืองต่ำด้านทิศใต้ และน่าจะมีแผนผังเมืองในอดีตเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 0.5 ตารางกิโลเมตร มีแนวแกนเมืองเป็นถนนเส้นตรง พุ่งเข้ามายังปราสาทตาม ทิศตะวันออก – ตะวันตก

จากการพบร่องรอยภาชนะดินเผาสมัยขอม ที่กระจายตัวอย่างกว้างขวางกว่าพื้นที่พักอาศัยใน ปัจจุบัน จึงทำให้เชื่อได้ว่า พื้นที่พักอาศัยในปัจจุบันไม่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของชุมชนเดิม และมี แผนผังเมืองที่เอียงเบี่ยงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เนื่องจากการตัดถนนสายหลักใหม่ภายในหมู่บ้าน ซึ่งมี แนวคดเคี้ยว

สำหรับพื้นที่ทำการเกษตรกรรมของชุมชน โดยรอบของพื้นที่พักอาศัยจะเป็นพื้นที่นา ซึ่งมีระบบ การวางแผนนาให้รองรับน้ำที่ไหลมาตามธรรมชาติจากเทือกเขาปลายบัด และยังมี การวางแผนแปลงนาเป็นแนวตารางเพื่อรองรับน้ำจากทะเลเมืองต่ำและคลองปูน ซึ่งเป็นคลองธรรมชาติที่ทำหน้าที่เป็น คลองชลประทานที่สำคัญให้กับนาเมืองต่ำด้วย ระบบแปลงนานี้ น่าจะมีมาตั้งแต่สมัยอารยธรรมขอม แสดงถึงระบบการบริหารแหล่งน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ โดยพื้นที่นาโดยรอบชุมชนอยู่ภายใต้ระบบ ชลประทานในอดีต ให้ผลผลิตมากกว่าพื้นที่ที่อาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติแต่เพียงอย่างเดียวเช่นในปัจจุบัน ถึงประมาณ 4 เท่า ด้วยขนาดของชุมชน เทวสถานกลางเมือง และการวางแผนแปลงนาและ

การเกษตรของชุมชนบ้านโคกเมืองในสมัยอารยธรรมขอม จึงน่าจะมีความเจริญรุ่งเรืองมากและเป็นศูนย์กลางในระดับอนุภูมิภาคได้

นอกจากนี้ ความเป็นเมืองที่สำคัญบนที่ราบ ทำให้มีการก่อสร้างเทวบรรพตขึ้นบนยอดเขาปลายบัต ทั้งบริเวณชานเมืองยังมีการก่อสร้าง “อโรคยศาลา” หรือโรงพยาบาลประจำเมืองขึ้นด้วย ดังปรากฏศาสนสถานประจำโรงพยาบาลที่ยังเหลือซากปรักหักพังไว้เป็นที่รู้จักกันในนามว่า “กุฎิฤๅษีเมืองต่ำ”

เมืองต่ำมีความสัมพันธ์กับชุมชนขนาดเล็กที่อยู่ใกล้เคียงอย่างเห็นได้ชัด โดยชุมชนเหล่านั้น มีทั้งชุมชนที่ตั้งขึ้นใหม่ในแบบแผนของชาวขอมเอง เช่น ชุมชนที่บ้านหนองบัวลาย และชุมชนที่มีมาแต่ดั้งเดิมตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ - ทวาราวดี เช่น ชุมชนบ้านตะลุงเก่า โดยชุมชนเหล่านี้น่าจะเป็นไปได้ว่าตกอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองต่ำ

การที่เมืองต่ำเป็นศูนย์กลางระดับอนุภูมิภาคที่สำคัญ ซึ่งน่าจะเป็นเมืองบริวารขึ้นต่อเมืองพิมาย เมืองต่ำจึงเป็นเมืองที่อยู่บนเส้นทางคมนาคมสายหลักระหว่างเมืองพิมายกับเมืองพระนครหลวง ดังปรากฏหลักฐานของ “ธรรมศาลา” หรือศาสนสถานของที่พักคนเดินทาง ปรากฏที่บ้านบุ ซึ่งห่างจากเมืองต่ำไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเพียง 2 กิโลเมตร

นอกจากนี้ใกล้กับเมืองต่ำยังเป็นที่ตั้งของเขapunมรุ้ง ที่อยู่ห่างออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือเพียงประมาณ 3.5 กิโลเมตร ซึ่งถือว่าเป็นเทวบรรพตที่สำคัญของราชอาณาจักรด้วย (ธาดา สุทธิธรรม, 2544: 150-151)

เขาปลายบัต เป็นภูเขาขนาดย่อม ตั้งอยู่บนเส้นต่อเขตแดนระหว่างอำเภอประโคนชัยและอำเภอละหาราย จังหวัดบุรีรัมย์ เขาปลายบัตมีลักษณะเป็นรูปกลมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3 กิโลเมตร มีความสูง 295 เมตรจากระดับน้ำทะเล หรือประมาณ 95 เมตรจากที่ราบเชิงเขา จึงนับได้ว่าเป็นภูเขาที่มีความสูงไม่มากนัก ตั้งอยู่ ๓ กิโลเมตรทางทิศใต้ของเขapunมรุ้ง และห่างจากเมืองต่ำ (บ้านโคกเมือง) ประมาณ 2 กิโลเมตรทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ บนเขาปลายบัต มีเทวาลัยขนาดเล็กในสายอารยธรรมขอมตั้งอยู่ 2 หลัง จากรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ทำให้สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-16 เทวาลัยหลังหนึ่งอยู่จุดสูงสุดของยอดเขา ในเขตอำเภอประโคนชัย สร้างด้วยหินทราย อีกหลังหนึ่งอยู่ต่ำลงมาทอดด้วยอิฐ อยู่ในเขตอำเภอละหาราย ทั้งสองหลังอยู่ในสภาพปลัดหักพัง และอยู่ในเขตพื้นที่รกของป่าสงวนแห่งชาติ

เขาปลายบัตคงจะเป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์มาตั้งแต่ครั้งบรรพกาลเช่นเดียวกับเขาพระวิหาร ที่ประชาชนพื้นเมืองนับถือภูเขามาก่อน ด้วยปรากฏร่องรอยชุมชนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ถึงสมัยทวาราวดี

ที่มีคูน้ำล้อมรอบ ตั้งถิ่นฐานชุมชนอยู่ในพื้นที่ราบเชิงเขามาก่อนที่ชาวขอมจะเข้ามาตั้งถิ่นฐานและครอบครองดินแดนเผยแพร่วัฒนธรรมของตน

ชุมชนขนาดใหญ่ของชาวขอมที่นับถือพระนารายณ์ ในลัทธิไวษณพนิกายซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองต่ำ(บ้านโคกเมือง) 2 กิโลเมตรด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเขาปลายบัดและชุมชนอื่นบริเวณเชิงเขา น่าจะเป็นผู้อุปถัมภ์หรือดูแลเขาปลายบัดแห่งนี้

เมื่อธรรมเนียมการสร้างเทวบรรพตเผยแพร่มารวม การสร้างเทวาลัยบนภูเขาได้รับการปฏิบัติจากเจ้าเมืองแห่งเมืองต่ำ โดยการสร้างเทวาลัยด้วยหินบนจุดสูงสุดของภูเขา ซึ่งประชาชนชาวเมืองต่ำสามารถเดินทางขึ้นเขาได้จากทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างไรก็ตามการที่พบปราสาทอิฐอีกแห่งหนึ่งทางด้านทิศตะวันตก ก็อาจทำให้เป็นไปได้ว่าเขาปลายบัดมิได้อยู่ในความอุปถัมภ์ของเจ้าเมืองแต่เพียงผู้เดียว ชุมชนต่าง ๆ คงร่วมกันอุปถัมภ์ภูเขาศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ และชุมชนทางทิศตะวันตกก็สามารถขึ้นมาประกอบพิธีกรรมบนเขาปลายบัดได้จากทางทิศตะวันตกด้วย

ในขณะที่เขาพนมรุ้งซึ่งอยู่ห่างออกไปจากเมืองต่ำออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ประมาณ 3.5 กิโลเมตรนั้น ถือได้ว่าเป็นเทวบรรพตระดับชาติ ภายใต้ความอุปถัมภ์จากพระราชวงศ์ เขาปลายบัดคงมีฐานันดรเป็นเทวบรรพตของชุมชนในละแวกนั้น โดยเฉพาะของเมืองต่ำนั่นเอง

การสร้างเทวบรรพตของชุมชน จะปรากฏขึ้นได้คงจะต้องอาศัยปัจจัยหลาย ๆ ประการเช่น เจ้าเมืองนั้นคงต้องมีฐานันดรศักดิ์และอำนาจพอสมควร ที่จะสามารถสถาปนาเทวบรรพตให้กับดินแดนของตนได้ และขนาดของเทวาลัยน่าจะมีสัมพันธ์กับฐานันดรศักดิ์หรืออำนาจของเจ้าเมืองนั้น เทวาลัยที่พบบนเทวบรรพตประจำชุมชนจึงมักจะมีขนาดไม่ใหญ่นักและตั้งอยู่บนภูเขาที่ไม่สูงมาก(ธาดา สุทธิธรรม, 2544: 233)

ชุมชนอโรคยศาลาที่เมืองต่ำ ตั้งอยู่บริเวณชายขอบเมือง ห่างจากใจกลางเมืองอันเป็นที่ตั้งของปราสาทเมืองต่ำ เป็นระยะทางประมาณ 500 กิโลเมตร โดยชุมชนอโรคยศาลาจะตั้งอยู่บนฝั่งด้านเหนือของบารายเมืองต่ำ บริเวณมุมด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบาราย “ทะเลเมืองต่ำ”

ชุมชนอโรคยศาลามีศูนย์กลางโรงพยาบาล เป็นวิหารพระโพธิสัตว์ไภษัชยคุรุที่รู้จักกันในนามว่า “กุกุฎาซีเมืองต่ำ” ซึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และมีบารายของโรงพยาบาลตั้งอยู่เบื้องหน้า แม้ในปัจจุบันจะใช้เป็นแปลงนา แต่ก็ยังปรากฏคันทันน้ำของบารายชัดเจน

กุกุฎาซีเมืองต่ำเป็นปราสาทศิลาแลง มีรูปแบบและแผนผังตามแบบมาตรฐานพุทธสถานแห่งพระโพธิสัตว์ไภษัชยคุรุ ปัจจุบันกุกุฎาซีเมืองต่ำแม้จะยังไม่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ แต่ยังเห็นความมี

สัดส่วนวงดงามและมีมือการแกะสลักหินในชิ้นส่วนประดับสถาปัตยกรรม ที่มีทั้งร่วงหล่นอยู่และที่ยังคงติดอยู่กับสถาปัตยกรรม

การกำหนดพื้นที่ของชุมชนอโรคยศาลา โดยให้พื้นที่ชุมชนเมืองต่ำจะอยู่บนฝั่งทิศใต้ของบาราย “ทะเลเมืองต่ำ” และชุมชนอโรคยศาลาตั้งอยู่ฝั่งตรงข้าม ทำให้ชุมชนอโรคยศาลาตั้งอยู่ต่างหากจากชุมชนอย่างชัดเจน

ชุมชนอโรคยศาลากับชุมชนเมืองต่ำ จะมีที่ราบลุ่มน้ำของแนวร่องน้ำที่ไหลลงบารายทะเลเมืองต่ำ คั่นขวางอยู่ ซึ่งประชาชนชาวเมืองต่ำสามารถเดินทางมารับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลแห่งนี้ได้ จะต้องเดินเลาะมาตามตลิ่งบารายด้านทิศใต้ และเลี้ยวไปตามตลิ่งด้านทิศตะวันตก ข้ามสะพานศิลาแลง (ซึ่งในปัจจุบันสะพานดังกล่าวได้ถูกไถทำลาย และเปลี่ยนเป็นท่อระบายน้ำสำเร็จรูปคอนกรีตเสริมเหล็ก รูปทรงกระบอก และทำถนนทับข้างบนไปหมดแล้ว) ข้ามร่องน้ำไหล แล้วจึงเดินต่อไปอีกประมาณ 220 เมตร ก็จะถึงบารายขนาดเล็กกว่าซึ่งเรียกว่า “ทะเลน้อย” ขนาดประมาณ 90 x 200 เมตร ที่ตั้งอยู่หน้าวิหารพระโพธิ์สัตว์โฆษชัยคุรุ ซึ่งกำหนดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนอโรคยศาลา

ชุมชนอโรคยศาลาที่เมืองต่ำแห่งนี้ คงมิใช่ให้การรักษาแต่เฉพาะประชาชนในเมืองต่ำ แต่คงจะรวมถึงประชาชนที่อยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงด้วย เนื่องจากเมืองต่ำเป็นศูนย์กลางการปกครอง และความเจริญในระดับอนุภูมิภาคของพื้นที่ราบแถบอำเภอละหานทราย, อำเภอประโคนชัย และอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

บริเวณชุมชนอโรคยศาลา โดยรอบภูมิภาณี ปัจจุบันเป็นพื้นที่ทำนาไปหมดแล้วแต่ร่องรอยของการวางแปลนนาในปัจจุบันที่ไม่เป็นระเบียบ ชัดแย้งกับระบบแปลงนาที่เป็นตารางโดยรอบ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าในบริเวณที่ดินที่มีแปลงนาไม่เป็นระเบียบ ประมาณ 750 x 750 เมตร (0.5 ตารางกิโลเมตร หรือ 350 ไร่) นั่นคือ พื้นที่ชุมชนอโรคยศาลาเมืองต่ำ ซึ่งในอดีตคงเป็นพื้นที่พักอาศัยและอาคารพยาบาลต่าง ๆ ของโรงพยาบาล และมีตำแหน่งที่ตั้งอยู่ทางด้านหลัง(ทิศตะวันตก) ของวิหารพระโพธิ์สัตว์โฆษชัยคุรุ

นอกจากนี้ ยังมีการสร้างแนวคันดินยาวประมาณ 600 เมตร อยู่ด้านทิศเหนือของชุมชนอโรคยศาลา และทอดตัวตามทิศตะวันออก-ตะวันตก เป็นคันกั้นน้ำที่อาจเอ่อท่วมจากคลองปุ่น ซึ่งวางตัวตามแนวทิศตะวันตกเฉียงเหนือและห่างจากภูมิภาณีประมาณ 1.2 กิโลเมตร ไม่ให้ไหลเข้ามาในชุมชนได้

พื้นที่นาด้านทิศเหนือและตะวันตกของชุมชนอโรคยศาลาแสดงให้เห็นถึงการวางระบบแปลงนาแบบตาราง โดยมีความยาวของบึงน้ำตั้งฉากกับคลองปุ่น เป็นการรองรับน้ำที่ล้นหรือสามารถเข้ามาจากคลองปุ่นได้โดยสะดวก บริเวณพื้นที่นี้อาจเป็นพื้นที่นาประจำชุมชนอโรคยศาลาก็ได้

การสร้างบารายเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ชุมชนโรคยาศาลาต่างหากจากบารายใหญ่ประจำชุมชนนั้น บารายทะเลน้อยในอดีตมีน้ำขังเต็มได้ ก็ด้วยระบบส่งน้ำที่ได้รับการออกแบบเป็นพิเศษโดยขณะที่บารายทะเลเมืองต่ำดักน้ำที่ไหลมาตามร่องน้ำธรรมชาติ น้ำที่ไหลสู่ทะเลน้อยจะเป็นการชักน้ำมาจากอ่างเก็บน้ำขนาดย่อมที่ชาวเมืองต่ำสร้างขึ้นบริเวณเชิงเขาปลายบัดและค้อย ๆ ส่งน้ำมาตามลำคลองขุด และมีการพักน้ำไว้ตามสระน้ำขนาดย่อมเป็นระยะ ๆ อีก 2 สระ ตามเส้นทางประมาณ 2.4 กิโลเมตร ก่อนจะมาถึงทะเลน้อย

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าชุมชนโรคยาศาลาที่เมืองต่ำ เป็นชุมชนที่น่าจะมีการปกครองของตนเอง และเป็นชุมชนที่เลี้ยงตนเองในด้านกรใช้น้ำและการผลิตอาหารทั้งยังสามารถให้บริการชาวเมืองต่ำและชาวเมืองใกล้เคียงที่สามารถเดินทางมาเข้ารับการรักษาพยาบาลด้วย การก่อสร้างแหล่งน้ำต่างหากและตำแหน่งที่ตั้งขานเมืองโดยเฉพาะเมื่อบารายทะเลน้อยอยู่เกือบชนมุ่มกับบารายทะเลเมืองต่ำ แต่ก็ได้ใช้บารายร่วมกัน ทั้งยังมีระบบส่งน้ำต่างหากอีก จึงทำให้สันนิษฐานได้ว่าคงมีการบริหารชุมชนแยกจากกันประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ คงมีความจำเป็นที่ต้องมีสระน้ำต่างหาก เพื่อสุขอนามัยและมิให้เกิดการแพร่กระจายของโรค ในกรณีเกิดโรคระบาดไม่ให้เข้าสู่ชุมชนโดยง่ายอีกด้วย

ร่องรอยของผังชุมชนโรคยาศาลาที่เมืองต่ำ แสดงให้เห็นถึงคติการวางผังชุมชนตามแนวคิดของมณฑลจักรวาลที่ยังคงสืบทอดกันมา โดยมีวิหารพระโพธิ์สัตว์โกษาขยคุรุ เป็นศูนย์กลางชุมชน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีบารายทอดตัวอยู่เบื้องหน้า แม้บารายนี้ปัจจุบันจะไม่มีกักเก็บน้ำ และได้กลายเป็นแปลงนาไปแล้ว แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความเป็นองค์ประกอบของชุมชนที่ชัดเจน และเป็นบารายประจำโรคยาศาลา ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองโดยสมบูรณ์

(ธาดา สุทธิธรรม. 2544: 259-261)

เส้นทางเชื่อมโยงระหว่างดินแดนเขมรสูงกับดินแดนเขมรต่ำ ได้แก่ เส้นทางสำคัญช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-18 ตั้งแต่เมืองพระนครหลวง(เมืองยโสธรปุระ) – เมืองอมเรนทรปุระ (เมืองบันทายฉมาร์)- ช่องปราสาทตาเมือนและช่องโอบก – เมืองต่ำ – เมืองพิมาย

จากจารึกสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ.1724 - 1762) ได้กล่าวถึงเส้นทางหลัก 3 สายในราชอาณาจักร หนึ่งในเส้นทางนั้นอยู่ในประเทศไทย คือเส้นทางระหว่างเมืองพระนครหลวงกับเมืองพิมาย เส้นทางนี้จึงเป็นเส้นทางเชื่อมดินแดนเขมรต่ำกับเขมรสูงที่มีความสำคัญอย่างมาก และผู้คนใช้ติดต่อสัญจรมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-15

เส้นทางสำคัญเส้นหนึ่งที่สามารถเชื่อมระหว่างเมืองพระนครหลวง(เมืองยโสธรปุระ) กับเมือง

พินายได้นั้น คือ เส้นทางที่ผ่านช่องปราสาทตาเมือน อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และช่องโอบก อำเภอ บ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

โดยเฉพาะเส้นทางที่ผ่านช่องปราสาทตาเมือน น่าจะเป็นเส้นทางที่ผู้สัญจรทั่วไปและผู้เดินทางมา จาริกแสวงบุญใช้ เพราะในพุทธศตวรรษที่ 18 พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ผู้ทรงนับถือพุทธศาสนamahayan นอกจากจะทรงให้ก่อสร้างอโรคยศาลาให้กับประชาชนทั่วแผ่นดินแล้ว ยังทรงให้ก่อสร้าง “ธรรมศาลา” 121 แห่ง สำหรับให้ผู้คนเดินทางแวะมาพักบนเส้นทางสายสำคัญทั้ง 3 สาย โดยมีข้อความในจารึกระบุว่า เส้นทางสายหลักจากเมืองพระนครหลวงถึงเมืองพินาย จะมรรวมศาลาอยู่ 17 แห่ง ที่ยังปรากฏเป็น หลักฐาน ได้แก่ ประสาทตาเมือน และปราสาทบ้านบุ ใกล้กับเมืองต่ำและเขาพนมรุ้ง

เส้นทางสายนี้น่าจะมีมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 14 โดยเป็นเส้นทางระหว่างเมืองอมเรนทรปุระ (เมืองบันทายฉมาร์) ได้เป็นเมืองหลวงอยู่ช่วงเวลาหนึ่ง ก่อนที่จะย้ายมาที่เมืองพระนครหลวง (เมือง ยโสธรปุระ) และเมืองโฉกกระคยะ (เมืองเกาะแกร์) ในพุทธศตวรรษที่ 15 แล้วจึงกลับไปเมืองพระนคร หลวง (เมืองยโสธรปุระ) ในพุทธศตวรรษที่ 16-20

ผู้เดินทางจากเมืองพินายไปยังเมืองหลวง จะใช้เส้นทางนี้มาถึงเมืองต่ำและผ่านเทือกเขาพนมดง รัก ออกไปทางช่องปราสาทตาเมือน ไปยังเมืองอมเรนทรปุระ(เมืองบันทายฉมาร์) ซึ่งอยู่ห่างออกไปทาง ทิศตะวันตกเฉียงใต้จากช่องปราสาทตาเมือนประมาณ 40 กิโลเมตร หรือไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ 130 กิโลเมตร ก็จะถึงเมืองโฉกกระคยะ (เมืองเกาะแกร์) หรือหากตรงไปทางทิศใต้ประมาณ 120 กิโลเมตร ก็จะถึงเมืองพระนครหลวง (เมืองยโสธรปุระ)

สำหรับเส้นทางที่ผ่านช่องโอบก จะอยู่ห่างจากเมืองอมเรนทรปุระไปทางเหนือเพียง 25 กิโลเมตร เป็นเส้นทางขนส่งผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญ เนื่องจากที่อำเภอโคกกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งอยู่ ทางทิศเหนือห่างจากช่องโอบกประมาณ 8 กิโลเมตร นอกจากจะพบชุมชนที่ยังคงปรากฏปราสาทเขมรอยู่ มากมายแล้ว ยังพบเตาเผา เครื่องปั้นดินเผาเป็นอุตสาหกรรมจำนวนมาก ทั้งบริเวณเชิงเขาพนมดงรัก บริเวณอำเภอโคกกรวด ยังพบแหล่งตัดหินสร้างปราสาทด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าเส้นทางนี้นอกจากจะ สามารถใช้สัญจรทั่วไปแล้ว ยังเป็นเส้นทางลำเลียงผลิตภัณฑ์ทาง อุตสาหกรรมที่สำคัญระหว่างดินแดน เขมรต่ำกับเขมรสูง

จากช่องโอบกเมื่อเดินทางขึ้นเหนืออีกประมาณ 25 กิโลเมตรก็จะถึงเมืองต่ำหรือจากช่อง ปราสาทตาเมือน เดินทางขึ้นไปทางตะวันตกเฉียงเหนืออีกประมาณ 34 กิโลเมตรก็จะถึงเมืองต่ำ เช่นกัน นับตั้งแต่มีการสถาปนาเมืองพระนครหลวงขึ้นที่เมืองยโสธรปุระ ในพุทธศตวรรษที่ 16 การ เดินทางบนเส้นทางผ่านช่องปราสาทตาเมือน ได้กลายมาเป็นเส้นทางหลักที่เชื่อมโยงระหว่างเมืองพินาย

กับเมื่อพระนครหลวง โดยมีรายละเอียดเส้นทางในประเทศไทยดังนี้

เมืองพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา – ชุมชนแถบเมืองฝ้าย บ้านฝ้าย อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ – ชุมชนแถบอำเภอนารอง จังหวัดบุรีรัมย์ – เมืองต่ำ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ – ช่องปราสาทตาเมือน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ – เมืองพระนครหลวง (เมืองยโสธรปุระ) เป็นระยะทางตามลำดับดังนี้ 0-48-28-35-34-120 กิโลเมตร รวมระยะทางจากเมืองพิมายถึงเมืองพระนครหลวงประมาณ 265 กิโลเมตร ซึ่งนำใช้เวลาในการเดินทางในอดีตประมาณ 7-9 วัน

(ธาดา สุทธิธรรม. 2544: 300-303)

สำหรับเส้นทางสำคัญเส้นหนึ่งที่เชื่อมโยงระหว่างเมืองสำคัญในภาคอีสาน ได้แก่ เมืองพิมายกับเมืองด่านทิศใต้: เมืองพิมาย – กิ่งอำเภอหนองบุญนาก – อำเภอหนองหงส์ – แถบอำเภอนางรอง – เขาพนมรุ้ง – เมืองต่ำ – ช่องปราสาทตาเมือน

เส้นทางจากเมืองพิมายลงมาทางทิศใต้ ผ่านกิ่งอำเภอหนองบุญนาก (ที่ตั้งปราสาทหินบ้านถนนหัก) จังหวัดนครราชสีมาทางหนึ่ง หรืออำเภอหนองหงส์อีกทางหนึ่ง ซึ่งจะผ่านบ้านฝ้าย ซึ่งเป็นเมืองทวารวดีที่สำคัญ และมารวมกันบริเวณอำเภอนางรอง ซึ่งพบปราสาทหินอยู่จำนวนมาก (เช่น ปราสาทหนองตาเปล่ง, ปราสาทบ้านหนองถั่วแปบ, ปราสาทบ้านดอนหวาย เป็นต้น) แล้วจึงเดินทางต่อไปยังเขาพนมรุ้งและเมืองต่ำ ก่อนจะออกไปสู่ดินแดนเขมรต่ำทางช่องปราสาทตาเมือน

เส้นทางนี้อาจกล่าวได้ว่าน่าจะมีผู้ใช้สัญจรมากที่สุด ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-18 และผ่านชุมชนขอมเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นเส้นทางบนพื้นราบ และเป็นเส้นทางที่สั้นและสะดวกในการเดินทางไปยังเมืองพระนครหลวงเส้นทางนี้มีระยะทางยาวประมาณ 170 กิโลเมตร มีระยะทางระหว่างเมืองสำคัญประมาณ 25-35 กิโลเมตร และน่าจะใช้เวลาเดินทางในอดีตประมาณ 6-7 วัน (ธาดา สุทธิธรรม. 2544: 306-309)

ต่อมาอีกหลายพันปีบริเวณชุมชนเมืองต่ำก็ถูกทิ้งร้าง ไม่ปรากฏหลักฐานการสูญสลายของชนชาติที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เดิม และมีชนกลุ่มใหม่อพยพมาตั้งถิ่นฐานซ้อนทับตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ.2480 บริเวณบ้านโคกเมืองนั้นแต่เดิมเป็นที่ดินว่างเปล่ามีความอุดมสมบูรณ์มาก ชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงมักจะเข้ามาล่าสัตว์และหาของป่า และเห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำเกษตรจึงพากันอพยพย้ายถิ่นมาตั้งบ้านเรือนมากขึ้น ต่อมามีพ่อค้าวัวควายซึ่งเป็นคนอีสาน ทำการค้าขายผ่านมาบริเวณนี้และเห็นว่าเป็นทำเลที่ดี มีที่ดินว่างเปล่าอยู่มากจึงชักชวนกันมาและจับจองที่ทำกินโดยมากจะย้ายมาจากจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดขอนแก่น จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น

จากภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ของชุมชนสมัยขอม ถือเป็นเรื่องราวที่ชุมชนควรนำมาสู่การอนุรักษ์เส้นทาง หรือผังกายภาพโบราณไว้โดยไม่ทำลาย โดยหาแนวทางในการควบคุมการใช้ประโยชน์ และนำสู่การนำชมชุมชนประกอบเรื่องราวดังกล่าว

4.2.3.2 ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน

บ้านโคกเมืองตั้งอยู่บนสภาพภูมิประเทศของพื้นที่ค่อนข้างราบที่มีความลาดเอียงของพื้นดินเล็กน้อย เนื่องจากเป็นที่ราบเชิงเขาของเทือกเขาปลายบัดซึ่งอยู่ห่างออกไปทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านเป็นระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร บ้านโคกเมืองในปัจจุบันสามารถเข้าถึงได้สะดวก ปลอดภัย และสามารถเดินทางได้ทุกฤดูกาล สามารถเดินทางได้ 2 เส้นทาง คือ

เส้นทางที่ 1 ตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 219 จากอำเภอเมืองบุรีรัมย์ ไปยังอำเภอประโคนชัยระยะทางประมาณ 44 กิโลเมตร และแยกเข้าเส้นทาง รพช. ไปอีกประมาณ 19 กิโลเมตร

เส้นทางที่ 2 เดินทางจากจังหวัดนครราชสีมา โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 24 ผ่านอำเภอนางรอง มาเข้าอำเภอประโคนชัย และเดินทางต่อตามเส้นทางที่ 1 ดังที่กล่าวมาแล้ว หรือเดินทางตามทางหลวงหมายเลข 24 แล้วแยกขวาที่บ้านตะโกเข้าไป 12 กิโลเมตร ผ่านปราสาทหินพนมรุ้งไปอีกประมาณ 3 กิโลเมตร แยกของที่บ้านหนองบัวรายเข้าไปอีกประมาณ 5 กิโลเมตร มุ่งตรงสู่บ้านโคกเมือง บริเวณโดยรอบหมู่บ้านทั้งหมดเป็นที่ราบเชิงเขาอันกว้างขวางและอุดมสมบูรณ์ของนาข้าวที่มีสีเขียวขจียามฤดูฝนและเปลี่ยนเป็นสีทองยามข้าวตกรวงในฤดูหนาว

ภาพที่ 4.1 ภาพถ่ายภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานบ้านโคกเมือง
ที่มา (ปราสาทเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง, 2549)

4.2.3.3 รูปแบบแผนผังชุมชน องค์ประกอบทางผังชุมชน และสถาปัตยกรรม ภายในหมู่บ้าน

พื้นที่ที่ที่พักอาศัยของชุมชน จะเห็นลักษณะแผนผังเมืองเป็นกลุ่มก้อนของบ้านพักอาศัย มีถนนภายในหมู่บ้านตัดกันเป็นลักษณะตาราง มีเทวาลัยปราสาทเมืองต่ำตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางชุมชน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ด้านทิศเหนือจะเห็นบาราย“ทะเลเมืองต่ำ”ที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ ซึ่งได้รับการขุดขึ้นในสมัยอารยธรรมขอม เพื่อเป็นแหล่งเก็บน้ำหลักของชุมชน โดยกักเก็บน้ำที่ไหลมาจากเทือกเขาปลายบัด เมื่อชาวไทยอีสานซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาวเดินทางเข้ามาถึงชุมชนโบราณนี้ได้ถูกทิ้งร้างไปแล้ว จึงต้องถากถางและฟื้นฟูการใช้ที่ดินขึ้นมาใหม่ โดยได้เลือกที่จะอยู่อาศัยรายล้อมปราสาทเมืองต่ำไปทางทิศใต้ บ้านเรือนของชาวบ้านจะอยู่ใกล้ชิดกันโดยรอบ และมีลักษณะการวางผังชุมชนที่มีองค์ประกอบทางผังเมือง ได้แก่ วัดปราสาทบูรพาราม ที่ตั้งอยู่ตรงข้ามปราสาทเมืองต่ำเป็นศูนย์กลางของชุมชน ทางด้านทิศเหนือของชุมชนจะเป็นที่ตั้งของศาลดอนปู่ตา (บริเวณริมรั้วของเขตปราสาทเมืองต่ำ) ถัดจากนั้นจะเป็นพื้นที่นาข้าวโดยรอบที่พักอาศัย โดยมีถนนสายหลักผ่านลานกลางบ้านซึ่งเป็นที่ว่างตั้งอยู่ใจกลางชุมชนเป็นองค์ประกอบในการชุมนุมรวมคนและประกอบพิธี โดยเฉพาะพิธีบุญกลางบ้าน หรือบุญบ้าน ปัจจุบันเป็นลานตลาดเช้า-เย็น และมีป่าชุมชนขนาดเล็กอยู่ท้ายบ้าน

ในด้านสถาปัตยกรรมภายในหมู่บ้าน ลักษณะบ้านเรือนโดยทั่วไปเป็นบ้านไม้ได้ถุนสูง หลังคาจั่วต่ำ บริเวณได้ถุนบ้านกันเป็นคอกวัว และควาย ที่ตั้งก่อกองผ้า หรือเก็บของ ส่วนยุ้งข้าวสร้างแยกจากตัวบ้าน แต่ในปัจจุบันลักษณะบ้านพักอาศัยของชาวบ้านมีรูปแบบที่เปลี่ยนไปนิยมทำแบบครึ่งตึกครึ่งไม้ โดยเป็นบ้านสองชั้น ชั้นบนเป็นไม้และชั้นล่างก่ออิฐถือปูน หรือบ้านก่ออิฐถือปูนขนาดสองชั้นแบบสมัยนิยมตามอย่างบ้านจัดสรร

ภาพที่ 4.2 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านเรือนในชุมชนบ้านโคกเมือง

ชาวบ้านหมู่บ้านโคกเมืองมักจะจัดสรรพื้นที่บริเวณบ้านส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่ปลูกต้นกก ใช้เป็นวัสดุดิบทอเสื่อจากกกเป็นอาชีพเสริมหลังฤดูทำนา

(ภาพจาก auto cad)

ภาพที่ 4.3 ผังชุมชนบ้านโคกเมือง

(ภาพจาก auto cad)

4.2.3.4 ภูมิลักษณะและธรรมชาติ

บ้านโคกเมืองตั้งอยู่บนสภาพภูมิประเทศของพื้นที่ค่อนข้างราบที่มีความลาดเอียงของพื้นดินเล็กน้อย เนื่องจากเป็นที่ราบเชิงเขาของเทือกเขาปลายบัดซึ่งอยู่ห่างออกไปทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน เป็นระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร ทางทิศเหนือเป็นบารายแหล่งน้ำขนาดใหญ่ โดยในเส้นทางที่ไปเชื่อมกับปราสาทเขาพนมรุ้ง จะมีต้นฝ้ายคำ(สุพรรณิการ) เกิดขึ้นริมฝั่งถนน ออกดอกสีเหลืองในช่วงฤดูร้อน เกิดทัศนียภาพที่สวยงาม

4.2.3.5 จินตภาพของเมือง

การสำรวจสภาพกายภาพของชุมชนดำเนินตามกรอบจินตภาพของเมืองของเควิน ลินช์ (Kevin Lynch) โดยแบ่งออกเป็น 5 องค์ประกอบ ได้แก่ เส้นทาง (Paths) เส้นขอบ (Edges) ย่าน (Districts) ชุมทาง (Node) และภูมิสัญลักษณ์ (Landmarks) ซึ่งบ้านโคกเมืองมีรายละเอียดตามองค์ประกอบ ดังนี้

1) **เส้นทาง (Paths)** ได้แก่ ถนนภายในชุมชน โดยส่วนใหญ่สายหลัก 3 สาย เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กที่เชื่อมโยงกับถนนลาดยางซึ่งเป็นเส้นทางเข้าถึงชุมชน โดยสภาพพื้นที่ทางปัจจุบันสามารถใช้งานได้ดี ภูมิทัศน์ข้างเส้นทางได้รับการดูแลรักษาความสะอาดจากบุคคลในชุมชนด้วยดี แต่ควรปรับปรุงระบบป้ายนำทางเพิ่มเติม

2) **เส้นขอบ (Edges)** ได้แก่ แนวกำแพงของเขตโบราณสถานปราสาทเมืองต่ำ ริมฝั่งน้ำของบารายทะเลเมืองต่ำ สภาพปัจจุบันได้รับการดูแลรักษาจากกรมศิลปากรจึงมีสภาพที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยว

3) **ย่าน (Districts)** ได้แก่

3.1) **ย่านการท่องเที่ยว** ซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งของศูนย์ข้อมูลเมืองต่ำ ที่จอดรถ ห้างสุชา ร้านขายของที่ระลึกและบริเวณปราสาทเมืองต่ำ บารายทะเลเมืองต่ำ สภาพปัจจุบันยังขาดความมีชีวิตชีวา เนื่องจากเป็นศูนย์ข้อมูลที่มีลักษณะเป็นนิทรรศการถาวร และร้านขายของที่ระลึกขาดเอกลักษณ์ของสินค้า และยังไม่สามารถเชื่อมโยงกับร้านค้าของชุมชนได้เท่าที่ควร

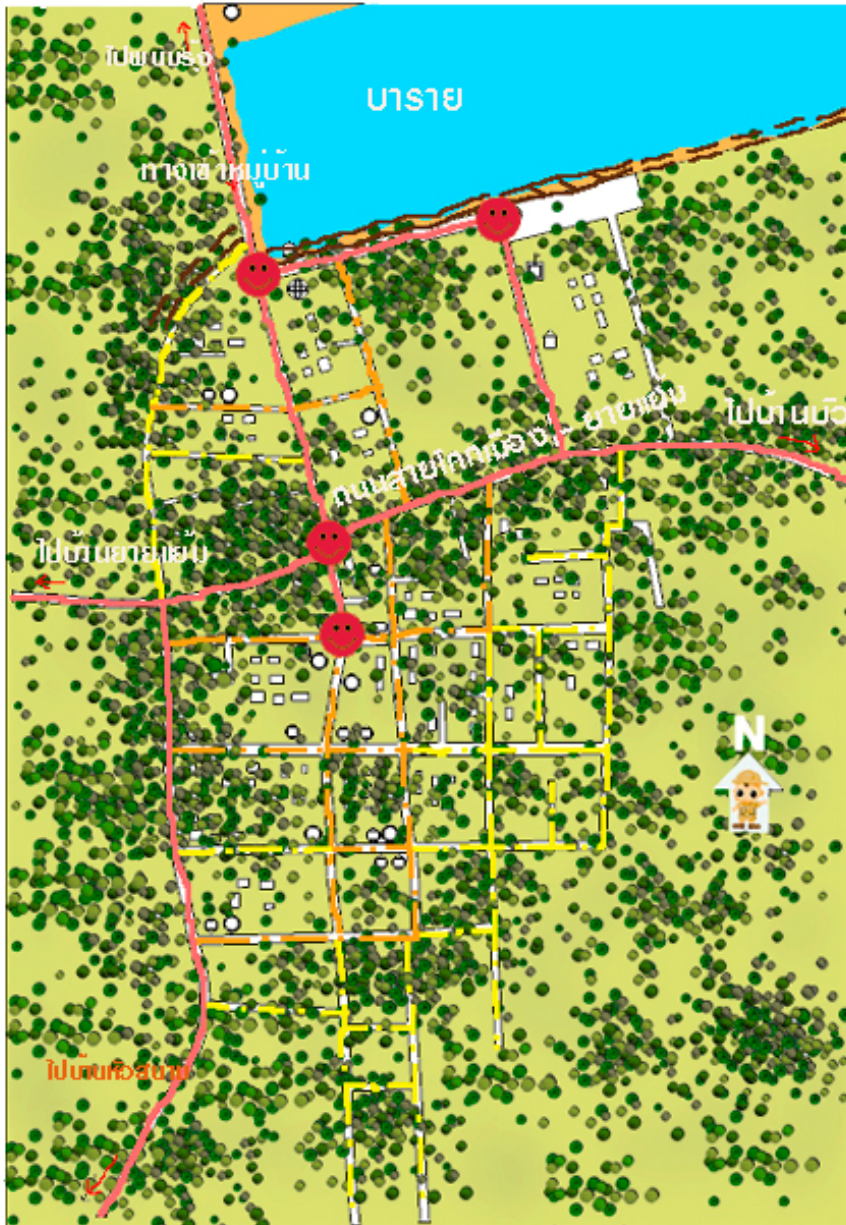
3.2) **ย่านพาณิชย์กรรม** ซึ่งเป็นตลาดเช้าและเย็น ซึ่งอยู่ศูนย์กลางของย่านพักอาศัยสภาพปัจจุบันเป็นลานคอนกรีตซึ่งเป็นพื้นแข็งสะท้อนแสงแดดจ้าส่งผลให้เกิดความร้อนแก่บริเวณ และควรปรับปรุงภูมิทัศน์ให้เป็นที่น่าประทับใจเนื่องจากเป็นที่รวมกิจกรรมของชุมชนและผู้มาเยือน

3.3) **ย่านพักอาศัยและสถานที่ราชการ** ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สถานี

อนามัย วัด สภาพปัจจุบันได้รับการดูแลรักษาดีแต่ยังขาดป้ายบอกสถานที่ที่เป็นเอกลักษณ์

4) **ชุมทาง (Node)** จากเส้นทางหลักเข้าสู่ชุมชน จะบรรจบกันที่ชุมทางบริเวณตลาด
เข้าและเย็น บุคคลจากในชุมชนและชุมชนอื่นจะเข้ามายังบริเวณดังกล่าวในกิจกรรมการค้าขายและ
กิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมในวันสำคัญ และบริเวณลานจอดรถนักท่องเที่ยวในพื้นที่ของกรมศิลปากร ซึ่ง
ถือเป็นชุมทางที่นักท่องเที่ยวจะเข้าถึง แต่พบสภาพการเข้าถึงที่ไม่สะดวกกรณีรถประจำทางเนื่องจาก
ขนาดพื้นที่จำกัดไม่สะดวกแก่การกลับรถรับส่ง

5) **ภูมิสัญลักษณ์ (Landmarks)** ได้แก่ เขาพนมรุ้ง และบารายทะเลเมืองต่ำซึ่ง
สามารถมองเห็นได้ในระยะไกล เมื่อเดินทางเข้าสู่ชุมชนจะเห็นภูเขาอยู่เบื้องหน้าเสมือนที่หมายตา และ
เห็นบารายได้อย่างชัดเจนเนื่องจากเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่

เส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ชุมชนโคกหม้อ อ.ประโคนชัย จ. บุรีรัมย์

Paths

- สายหลัก
- · - สายรอง
- · - สายย่อย

Edges

- ชาติเจม
- ป่ากลาง
- แอย

Node

ภาพที่ 4.4 ผังจินตภาพของชุมชนบ้านโคกเมือง

4.2.3.6 Urban Mass

สำหรับรายละเอียดของ Urban Mass ได้แก่ ลวดลาย(Pattern) ความละเอียดและความหยาบ(Grain) โครงร่าง(Texture) ของชุมชนบ้านโคกเมือง ดังนี้

ลวดลายชุมชนเมือง จะมีทางสัญจร ที่ว่างโล่ง กลุ่มอาคารเป็นตัวกำหนด พบว่า มีลักษณะลวดลายที่มีระบบทางสัญจรเป็นตาราง ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตามริมถนน โดยมีที่ว่างโล่งบริเวณกลางบ้าน สำหรับความละเอียดและความหยาบของชุมชนเมืองจะมีลักษณะบ้านเรือนที่มีขนาดชั้นเดียวหรือสองชั้นบนพื้นที่ดินผืนน้อยๆ ปลูกสร้างบ้านติดๆ กันมีรูปร่าง ขนาดระยะห่างเท่าๆ กันและคล้ายๆ กันเกือบทั้งหมด จึงเป็นชนิดละเอียด (Fine Grain) ไม่เป็น Coarse Grain และมี โครงร่าง (Texture) รายละเอียดโดยส่วนรวมของพื้นผิวและการตกแต่งลวดลาย หน้าตาที่ปรากฏในก้อนสม่ำเสมอ ซึ่งจัดเป็น Uniform Texture

4.2.3.7 Urban space

ชุมชนบ้านโคกเมืองมีที่ว่างโล่งในชุมชนเมือง (Urban space) ได้แก่ บริเวณลานกลางบ้านซึ่งตามหลักภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยอีสาน ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ และในปัจจุบันชุมชนใช้เป็นลานตลาดเช้า- เย็น จึงได้มีการสร้างอาคารห้องแถวชั้นเดียว ผังรูปตัว ปิดล้อมที่ว่างโล่งดังกล่าว และมีที่ว่างระหว่างทางสัญจร (Corridor space) ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตั้งอยู่สองฝั่งของถนนที่มีความรู้สึกว่าการห้อมล้อมน้อย วัสดุผิวพื้นของลานตลาดและถนนภายในชุมชนเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กแม้ว่าจะมีความคงทนแข็งแรงแต่เป็นวัสดุที่สะท้อนความร้อนช่วงกลางวัน เกิดภาพที่แสงจ้าไม่ร่มรื่น และปัจจุบันยังไม่ได้รับการตกแต่งด้วยพืชพันธุ์ไม้เท่าที่ควรรวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สำหรับผู้ใช้ที่ว่าง นอกจากนี้ชุมชนยังมีที่ว่างโล่งตามธรรมชาติ (Open space) ภายนอกชุมชนที่เป็นพื้นที่นาข้าว อยู่รายล้อมพื้นที่พักอาศัย และทางทิศเหนือของชุมชนมีบารายทะเลเมืองต่ำที่มีน้ำเต็มตลอดทั้งปี จึงมีสภาพแวดล้อมที่ดีที่ควรส่งเสริมและรักษา

4.2.3.8 ระบบการสัญจร

ทางสัญจรในพื้นที่นอกเขตชุมชน เป็นถนนลาดยางสภาพดีมุ่งหน้าเข้าสู่ชุมชน รายล้อมด้วยสภาพแวดล้อมที่สวยงามของนาข้าว แลเห็นเขาพนมรุ้งอยู่เบื้องหน้า ผ่านบารายทะเลเมืองต่ำ ในช่วงนี้รูปแบบและทิศทางยังไม่มีลักษณะทำให้ผู้สัญจรทราบชัดเจนว่าจะเริ่มเข้าสู่ชุมชน อาศัยป้ายนำทางที่ตั้งเป็นระยะๆ นำทาง ส่วนทางสัญจรภายในชุมชนเนื่องจากเป็นชุมชนในชนบทจึงยังคงอาศัยรถจักรยาน

จักรยานยนต์เป็นพาหนะสัญจรภายในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ การสัญจรจึงค่อนข้างดี ในช่วงที่มีการจัดตลาดนัดซึ่งมีรถพ่อค้าแม่ขายจากต่างถิ่นมาจำหน่ายสินค้าจะเกิดการจราจรติดขัดได้บริเวณลานกลางบ้าน สำหรับคนเดินเท้ายังต้องอาศัยการเดินบนถนนไม่มีทางเดินเท้าโดยเฉพาะ หรือการตกแต่งด้วยพืชพันธุ์ไม้และอุปกรณ์ประกอบทางสัญจรใด ๆ

4.2.3.9 ทิวทัศน์และเส้นขอบฟ้า

ทิวทัศน์ (Vistas) และเส้นขอบฟ้า (Skyline) เป็นภาพส่วนต่างๆ ของเมืองที่สามารถมองเห็นได้จากจุดต่างในมุมที่กว้างทั้งจากภายในและภายนอกเมืองก่อให้เกิดความประทับใจในองค์ประกอบที่ดีได้แก่ จุดทางเข้าสู่ชุมชนที่เห็นบารายด้านซ้าย และแนวรั้วของปราสาทเมืองต่ำด้านขวามือ จุดบริเวณหน้าปราสาทเมืองต่ำ และจุดมองจากปราสาทเมืองต่ำ ซึ่งจำเป็นต้องมีการควบคุมความสูงของอาคารเพื่อมิให้บดบังปราสาทเมืองต่ำ

4.2.3.10 ป้ายและสัญลักษณ์ อุปกรณ์อำนวยความสะดวกและระดับถนน

เนื่องจากปราสาทเมืองต่ำเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดบุรีรัมย์ จึงมีหลายหน่วยงานจัดทำและการติดตั้งป้ายนำทาง ป้ายแผนที่ ป้ายแสดงตำแหน่ง เช่น แขวงทาง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมศิลปากร สำนักงานพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก ทำให้ป้ายมีรูปแบบหลากหลาย ทับซ้อน ขาดเอกภาพ

ภาพที่ 4.5 ป้ายนานาประเภทที่ติดตั้งในชุมชนบ้านโคกเมือง

4.2.3.11 ลักษณะที่ไม่เป็นรูปแบบทางกายภาพ

ชาวบ้านโคกเมืองซึ่งส่วนใหญ่สืบเชื้อสายไทย-ลาว เรียกประเพณีว่า งานบุญ โดยปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นประเพณีในแต่ละเดือนทั้ง 12 เดือน หรือเรียกว่า ฮีตสิบสอง โดยปัจจุบันมีประเพณีสำคัญตามกิจกรรมวันสำคัญของไทยมารวมด้วย เช่น วันเด็กแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ วันผู้สูงอายุ เป็นต้น

เดือนอ้าย

การนับเดือนในหนึ่งปีของชาวบ้านจะถือนับตามอย่างไทยแต่ก่อน ได้แก่ เริ่มนับเดือนแรกของปีหรือเดือนอ้าย คือ เดือนธันวาคม และยังนิยมการนับวันตามข้างขึ้น ข้างแรม ซึ่งจะต่างจากการนับตามปฏิทินสากลที่ถือเดือนแรก คือ เดือนมกราคม โดยในช่วงเดือนอ้ายนี้จะคาบเกี่ยวระหว่างเดือนธันวาคมและมกราคม ชุมชนบ้านโคกเมืองมีกิจกรรมตามประเพณี ดังนี้

1) **วันขึ้นปีใหม่** ในวันที่ 31 ธันวาคม และ 1 มกราคมของทุกปี มีกิจกรรมทำบุญตักบาตรที่ลานตลาดกลางหมู่บ้าน

2) **วันเด็กแห่งชาติ** จะจัดขึ้นทุกวันเสาร์ที่ 2 ของเดือนมกราคมของทุกปี จัดกิจกรรมที่ลานหน้าประสาทเมืองต่ำ โดยจัดเวทีการแสดงของเด็ก มีการตอบปัญหาชิงรางวัล แจกขนม

เดือนยี่

บุญกุ่มข้าวใหญ่ ชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกซึ่งได้จากการเก็บเกี่ยวจากนามากองรวมกันที่ลานวัด หรือศาลากลางหมู่บ้าน โดยนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์เย็น ช่วงเช้ามีพิธีตักบาตร

เดือนสาม

บุญมาฆะบูชา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปีถือเป็นวันมาฆะบูชาที่มีกิจกรรม ทำบุญด้วยการฟังเทศน์ฟังธรรม และพิธีเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ

เดือนสี่

1) **ประเพณีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาทเมืองต่ำ** องค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มากร่วมกับประชาชนจัดทำบายศรี 9 ชั้น และเครื่องเซ่นไหว้ตามธรรมเนียม ขณะประกอบพิธีมีวงมโหรีปี่พาทย์บรรเลง พ่อพรหมณ์ก็จะสวดอัญเชิญเจ้าพ่อปราสาทเมืองต่ำซึ่งถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาคนในชุมชนมารับเครื่องเซ่นไหว้แสดงความเคารพนับถือ สุดท้ายของพิธีมีการผูกข้อมือผู้หลักผู้ใหญ่ที่มาร่วมงาน เพื่อเป็นสิริมงคล โดยใช้สถานที่ ณ ปราสาทเมืองต่ำ

2) **บุญผะเหวด** บางครั้งจึงเรียกว่า บุญเดือนสี่ ชาวบ้านจะนำพระพุทธรูปไปที่ชายป่านอกหมู่บ้าน พอถึงเวลาเย็น (ประมาณ 16.00 น.) พระสงฆ์จะเทศน์ให้ศีลให้พร และเทศน์เชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง เมื่อแล้วเสร็จก็จะตั้งโองหน้เป็นขบวนนำหน้าพระพุทธรูปไปรวมกันที่วัด

เดือนห้า

1) **บุญเดือนห้า** ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ชาวบ้านจะมารวมกันที่ลานศาลพ่อปู่ แล้วอัญเชิญพ่อปู่เข้าผู้ที่เป็นร่างทรง ก็จะนำร่างทรงของพ่อปู่แห่รอบหมู่บ้าน มีการรำกลองยาว สาดน้ำไปตามถนน ผ่านบ้านเรือนก็จะมีน้ำดื่มไว้ต้อนรับ เมื่อแห่มาถึงบริเวณหน้าปราสาทเมืองต่ำ ขบวนแห่ก็จะหยุดเพื่อเข้าไปสักการะเจ้าพ่อปราสาท เสร็จแล้วก็แห่ต่อไปถึงศาลพ่อปู่ อัญเชิญพ่อปู่เข้าสถิตที่ศาล

2) **ประเพณีสงกรานต์** ในวันที่ 13 - 15 เมษายนของทุกปี ชุมชนจะจัดงานประเพณีสงกรานต์ช่วงเช้ามีพิธีทำบุญตักบาตร และแห่ตาปู่ เข้าทรงและแห่ผู้เข้าทรงรอบหมู่บ้าน ขบวนแห่สงกรานต์ แล้วจึงมีพิธีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อขอพรเป็นสิริมงคล ซึ่งในช่วงนี้รัฐบาลประกาศให้เป็น**วันผู้สูงอายุ** องค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มากร่วมกับชาวบ้านจัดงานวันผู้สูงอายุขึ้นในช่วงวันสงกรานต์ โดยผู้สูงอายุในชุมชนจะมารวมกันที่สถานีนอนามัย มีการตรวจสุขภาพ แจกยา สูดทำยของพิธีผู้น้อยจะรดน้ำผู้สูงอายุขอพรและผูกข้อมือข้อมือเพื่อความเป็นสิริมงคลตามประเพณีสงกรานต์ และชาวบ้านจะเล่นรดน้ำกันอย่างสนุกสนานคลายร้อนในช่วงฤดูร้อน

เดือนหก

1) **บุญเดือนหก** ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปีถือเป็นวันวิสาขบูชา มีกิจกรรมทำบุญด้วยการฟังเทศน์ฟังธรรม และในช่วงเย็นมีพิธีเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ ของวัด

2) **บุญบั้งไฟ** ในช่วงเดือนนี้เป็นช่วงย่างเข้าฤดูฝนซึ่งเป็นช่วงก่อนฤดูทำนา ชาวบ้านจะจัดพิธีบุญบั้งไฟ อันเป็นการจุดบั้งไฟเพื่อบวงสรวงพระยาแถนและเสด็จทวย 3 เรื่อง คือ คน ฟ้าฝน และสัตว์เลี้ยง ชาวบ้านจะเตรียมบั้งไฟก่อนวันจุดประมาณ 7 - 10 วัน เมื่อถึงวันประกอบพิธีชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์และนำข้าวปลาอาหารเดินทางไปที่ปราสาทน้อยบนเขาปลายบัดซึ่งตั้งทางทิศเหนือของหมู่บ้าน มีพิธีถวายอาหารเพลแด่พระสงฆ์ พอพระสงฆ์ฉันเพลเสร็จก็ให้ศีลให้พร ชาวบ้านก็พากันนำบั้งไฟ ที่เตรียมมาขึ้นจุดบนค่าง (บันไดสูงพาดกับกิ่งไม้)

ในช่วงเดือนเริ่มเข้าสู่ฤดูฝนซึ่งถือเป็นช่วงฤดูทำนา ชาวนาเริ่มไถ หว่าน บัก ดำต้นกล้าในนาข้าว

เดือนเจ็ด

บุญเดือนเจ็ด หรือบุญซำฮะ คือ การซำระล้างสิ่งสกปรกให้สะอาดปราศจากมลทินโทษ ชาวบ้านจึงนัดกันนำดอกไม้ธูปเทียน ชันน้ำฝน ไหมไฉลอน ด้ายผูกแขน หินแสบ (หินกรวดดินลูกรัง) มารวมกันที่ศาลาวัด มีการโยงด้ายสายสิญจน์จากทุกหลังคาเรือนไปรวมกันที่ศาลาวัดที่ประกอบพิธี เพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข พระสงฆ์สวดมนต์ ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ จากนั้นจะนำหินแสบไปหว่านรอบบ้านเรือน

เดือนแปด

บุญเข้าพรรษา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ของทุกปี ชาวบ้านร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล จะเข้มมาก จัดงานวันแห่เทียนพรรษา โดยให้หมู่บ้านร่วมกับทางวัดประกอบพิธีการหล่อเทียนพรรษาที่มีการแกะสลักลวดลายสวยงาม เตรียมการก่อนถึงวันแห่ประมาณ 10 – 15 วัน เมื่อถึงวันเข้าพรรษาแต่ละวัดก็จะตั้งขบวนต้นเทียน โดยแต่ละขบวนประกอบด้วย ขบวนกลองยาว ขบวนฟ้อนรำ และขบวนต้นเทียน แห่ไปตามถนนด้านหน้าปราสาทเมืองต่ำ โดยมีการจัดประกวดขบวนแห่ตั้งคณะกรรมการให้คะแนนความสวยงาม ความคิดสร้างสรรค์ และความสามัคคี เมื่อแห่เสร็จแล้วก็จะนำเทียนไปถวายพระที่วัด เพื่อใช้จุดในวันเข้าพรรษา ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน

เดือนเก้า

1) **บุญข้าวประดับดิน** คือ การเอาอาหารและของขบเคี้ยวห่อใส่ใบตองเป็นห่อ ๆ นำไปถวายให้ทานบ้าง แขนงไว้ตามต้นไม้บ้าง กระทำกันในวันแรม 8 ค่ำ เดือน 9 ชาวบ้านจัดอาหารคาวหวานไว้ 4 ส่วน ส่วนหนึ่งเลี้ยงดูครอบครัว ส่วนหนึ่งแจกญาติพี่น้อง ส่วนที่สามอุทิศให้ญาติที่ตายไป ส่วนที่สี่นำไปถวายพระสงฆ์

2) **วันแม่แห่งชาติ** ในวันที่ 12 สิงหาคมของทุกปี รัฐบาลประกาศให้เป็นวันแม่แห่งชาติ ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มารับบิณฑบาต รวมกันที่ลานตลาดกลางหมู่บ้าน นำข้าวปลาอาหารมาถวายพระ พระเทศน์ให้ศีลให้พรแล้วเดินทางกลับไปฉันภัตตาหารที่วัด ชาวบ้านร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านเพื่อเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

เดือนสิบ

บุญข้าวสาร เมื่อถึงวัน 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี ชาวบ้านจะจัดอาหารคาวหวานนำไปใส่บาตร พอเวลา 16.00 น. พระสงฆ์จะตีกลองโหมเป็นสัญญาณให้ญาติโยมนำข้าวของตนมารวมกันที่ศาลาวัด ในอดีตชาวบ้านจะเขียนชื่อเจ้าภาพใส่ลงไปใบบาตร และกล่าวคำถวายสลาก เสร็จแล้วยกบาตรให้พระจับสลาก เป็นชื่อใครคนนั้นก็ถวายอาหารแต่พระสงฆ์องค์ที่จับสลากได้ แต่ปัจจุบันไม่ได้ทำการจับสลากแล้ว นำข้าวของใส่บาตรร่วมกันเลย

เดือนสิบเอ็ด

บุญออกพรรษา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปีถือเป็นวันออกพรรษา ชาวบ้านจะนำอาหารไปถวายพระสงฆ์ ฟังเทศน์ฟังธรรม มีพิธีเวียนเทียนรอบพระอุโบสถของวัด จุดเทียนที่ได้ประทีป มีการทำต้นดอกผึ้ง(เรือนปราสาทผึ้งขนาดเล็ก) ซึ่งถือเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับ และมีการปล่อยประทีปโคมไฟลอยขึ้นฟ้าเพื่อพุทธบูชา

เดือนสิบสอง

1) **บุญกฐิน** นับต่อจากวันออกพรรษา วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงเดือน 12 เป็นช่วงทำบุญ โดยชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาจะทำบุญถวายผ้าอาบน้ำฝน หรือเครื่องปัจจัยไทยทานแก่พระสงฆ์

2) **บุญผ้าป่าสามัคคี** เป็นการทำบุญร่วมกันของพุทธศาสนิกชน โดยมีจิตศรัทธาร่วมกัน บริจาคทรัพย์ สิ่งของ หรือแรงงาน ร่วมกันประกอบการอันเป็นผลดี เช่น การสร้างอาคารให้วัด ซึ่งสามารถกระทำได้ตลอดทั้งปี

3) **ประเพณีลอยกระทง** ในวันที่ 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปีถือเป็นวันลอยกระทง ชาวบ้านร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลจะเข้ามาจะจัดงานวันลอยกระทงขึ้น โดยช่วงเวลาเข้ามีการแข่งขันพายเรือยาวในทะเลเมืองต่ำ (บาราย) โดยเตรียมเรือไว้ 2 ลำ แต่ละหมู่บ้านจะเตรียมคณะพายเข้าประจำเรือและแข่งขัน คนในชุมชนจะมาให้กำลังใจฝีพายของตนเป็นที่สนุกสนานและสร้างความสามัคคี และช่วงเวลาเย็นมีการประกวดนางนพมาศ และประกวดกระทงสวยงาม

ด้วยชาวบ้านโคกเมืองส่วนใหญ่เป็นชาวนา และยังคงอาศัยธรรมชาติเป็นหลักในการดำรงชีวิต จึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับดินฟ้าอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติ ที่สำคัญเป็นแหล่งอาหาร อันได้แก่ ช่วงฤดูฝน ชาวบ้านจะเข้าป่าเพื่อเก็บหน่อไม้ ดอกกระเจียว หรือเห็ดนานาชนิด ในช่วงฤดูร้อน ชาวบ้านจะเข้าป่าเพื่อเก็บผักหวาน แห้วไข่มดแดง ผลิตผลจากธรรมชาติเหล่านี้นำมาประกอบเป็นอาหารพื้นบ้าน และจากการส่งเสริมเรื่องเกษตรอินทรีย์ ชาวบ้านโคกเมืองจึงนิยมทำนาข้าวเกษตรอินทรีย์ ตามโครงการอนุรักษ์สิ่ง เขียด แอ้นนาข้าว การปลูกพืชผักที่ไม่ใช้สารเคมีเพื่อบริโภคในชุมชนมากขึ้นอันเป็นการกลับสู่วิถีธรรมชาติ

สำหรับในช่วงที่ว่างจากงานทำนา ชาวบ้านจะใช้เวลาสร้างงานศิลปะหัตถกรรม เช่น การทอผ้าไหม ทั้งชนิดผ้าไหมพื้นเรียบ หรือไหมมัดหมี่ การทอเสื่อจากต้นกกหรือไผ่ การทำหมอน หรือในปัจจุบันมีกลุ่มการทอเสื่อกันหนาว ผ้าห่มจากด้ายไหมพรม ขึ้นไว้ใช้ในครัวเรือนและผลิตเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

ในช่วงงานพิธีสำคัญที่ต้องอาศัยการบรรเลงดนตรีพื้นบ้าน วงมโหรีปี่พาทย์ วงกันตรึม หรือการแสดงพื้นบ้าน บ้านโคกเมืองจะอาศัยนักดนตรี และนักแสดงซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนจากหมู่บ้านๆ ซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้เคียงที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเขมร โดยบ้านนูมีกลุ่มอนุรักษ์ดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน ตั้งเป็นโรงเรียนรับสอนแก่เด็กและเยาวชนในชุมชนหรือผู้สนใจ และรับงานแสดง โดยชุมชนวางแผนใช้ศาลาที่ตั้งอยู่ด้านข้างของศูนย์เด็กเป็นศาลาแสดงวัฒนธรรม

ภาพที่ 4.6 การแสดงระบำชนไก่ และการทำนาปลูกข้าว

4.2.3.12 บริเวณพื้นที่ชุมชนเมืองที่เป็นปัญหา

บริเวณที่ 1 จุดทางแยกจากอำเภอประโคนชัย ไปยังปราสาทเขาพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ มีป้ายนำทางหลายป้าย ผู้สัญจรไม่สามารถอ่านแต่ป้ายได้ทันทีเนื่องจากเป็นทางแยก

บริเวณที่ 2 จุดทางแยกเข้าบ้านโคกเมืองกับทางตรงไปยังปราสาทเขาพนมรุ้ง ขาดป้ายนำทางสำหรับผู้สัญจรหรือผู้มาเยือน

บริเวณที่ 3 บริเวณโดยรอบแนวรั้วปราสาทเมืองต่ำ ที่ยังขาดการควบคุมความสูง รูปแบบสถาปัตยกรรม หรือการออกแบบฉากหลัง เพื่อมิให้บดบังความงามของโบราณสถาน

บริเวณที่ 4 บริเวณพื้นที่ลานจอดรถ ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก เนื่องจากพื้นที่ลานมีขนาดไม่กว้างมากนัก หากมีรถยนต์จอดยังเขตการจอด รถบัสจะเข้าออก กลับรถค่อนข้างลำบาก และสภาพของบริเวณยังขาดการดูแลรักษา

บริเวณที่ 5 บริเวณพื้นที่ลานตลาดเข้าเย็น เนื่องจากพื้นผิวของลานเป็นคอนกรีตจะสะท้อนแสงแดดจ้า ขาดความร่มรื่น และสภาพของบริเวณยังขาดการออกแบบตกแต่ง รวมถึงอุปกรณ์ตกแต่งถนนภายในหมู่บ้านที่ขาดเอกลักษณ์

ภาพที่ 4.7 บริเวณลานตลาดเช้า-เย็น และลานจอดรถของกรมศิลปากร

4.2.3.13 บริเวณพื้นที่ที่มีคุณค่าเพื่อการอนุรักษ์และรักษา

บริเวณที่ 1 บริเวณพื้นที่ของโบราณสถาน ปราสาทเมืองต่ำ บารายทะเลเมืองต่ำ เนื่องจากเป็นโบราณสถานสถาปัตยกรรมสมัยขอมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปะสถาปัตยกรรม และมีคุณค่าทางจิตใจเนื่องจากชุมชนให้ความนับถือเจ้าพ่อปราสาทเมืองต่ำตั้งแต่วินิจฉัยตั้งชุมชนจนกระทั่งปัจจุบัน

บริเวณที่ 2 บริเวณพื้นที่ลานตลาดเช้าเย็น เนื่องจากเป็นพื้นที่ลานกลางหมู่บ้านตามหลักการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยอีสานวัฒนธรรมไทยลาวที่ต้องมีองค์ประกอบสำคัญได้แก่ ลานกลางบ้าน อีกทั้งยังเป็นที่ยรวมกิจกรรมสำคัญของชุมชน

ภาพที่ 4.8 บริเวณปราสาทเมืองต่ำเมื่อมองจากภายนอก และเมื่อเดินเข้าไป มองจากโคปุระ

ภาพที่ 4.9 ถนนรอบปราสาทเมืองต่ำด้านทิศเหนือที่มีบารายทะเลเมืองต่ำด้านขวามือ

4.2.4 สภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรม

สภาพการจัดการด้านการท่องเที่ยวในชุมชน ในต้นปี พ.ศ.2549 ผู้นำชุมชน และชุมชนได้รับการส่งเสริมจากสำนักงานพัฒนาชุมชนให้ก่อตั้งศูนย์ประสานการท่องเที่ยวบ้านโคกเมือง โดยมีการบริหารงานในรูปแบบของคณะกรรมการประกอบด้วยผู้นำชุมชน นายก องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำกลุ่มอาชีพ ผู้นำกลุ่มออมทรัพย์และกรรมการในชุมชน เพื่อพัฒนาให้หมู่บ้านเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวตามโครงการ หมู่บ้านท่องเที่ยว OVC (โครงการในสมัยรัฐบาล ฯพณฯ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร) จึงได้มีการประชุมวางแผนพัฒนา โดยส่งเข้าประกวดในประเภทหมู่บ้านท่องเที่ยวที่มีผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ดีเด่น แต่เมื่อคณะกรรมการจากส่วนกลางมาตรวจเยี่ยมให้ความคิดเห็นว่าในหมู่บ้านมีทรัพยากรด้านวัฒนธรรม ควรส่งประกวดประเภทหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เมื่อประกาศผลปรากฏว่าบ้านโคกเมืองติดอันดับ 1 ใน 60 หมู่บ้านในระดับประเทศและเข้าสู่การพัฒนาเพื่อคัดสรรให้เหลือ 30 หมู่บ้านในระดับประเทศ (เป็นช่วงเวลาที่คณะผู้วิจัยได้ประสานการทำงานกับชุมชน) โดยทางชุมชนเจ้าบ้านได้วางแผนจัดรายการท่องเที่ยว 2 รายการ ดังนี้

รายการที่ 1 การท่องเที่ยวแบบไป – กลับ ประกอบด้วย

ช่วงเช้าชมความงดงามของปราสาทเมืองต่ำ โบราณสถานขอมศิลปะบาปวนที่สร้างราวพุทธศตวรรษที่ 16 – 17 เป็นปราสาทเดียวในประเทศไทยที่โดดเด่นด้วยการวางผังบริเวณและภาพจำหลักที่งดงาม และชมบารายทะเลเมืองต่ำ แหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่ที่สร้างคู่กับปราสาทเมืองต่ำตามคติความเชื่อของฮินดู จากนั้นแวะชมกุฏิอาชี อโรคยศาลขอม สร้างราวพุทธศตวรรษที่ 15 – 16

ช่วงเที่ยง พักรับประทานอาหารที่บ้านรสชาติแซบ ปูรงด้วยพืชผักจากครัวเกษตรอินทรีย์ พักผ่อนอิริยาบถด้วยการแวะชมการผลิตและเลือกซื้อผ้าไหมพื้นบ้านคุณภาพดี หัตถกรรมเครื่องใช้จากไหมพรมและเครื่องใช้จากกก ผลิตผลของกลุ่มอาชีพในราคาย่อมเยา จากนั้นแวะดื่ม น้ำสมุนไพร และเลือกซื้อผัก ผลไม้ปลอดสารเคมีที่**ครัวเกษตรอินทรีย์** แล้วเดินทางกลับในช่วงบ่ายโดยสวัสดิภาพ

รายการที่ 2 การท่องเที่ยวแบบ 1 คืน 2 วัน ประกอบด้วย

วันที่ 1 ช่วงเช้า ต้อนรับผู้มาเยือนด้วยประเพณีพื้นบ้าน ชมความงดงามของ**ปราสาทเมืองต่ำ** โบราณสถานขอมศิลปะบาปวนที่สร้างราวพุทธศตวรรษที่ 16 – 17 เป็นปราสาทเดียวในประเทศไทยที่โดดเด่นด้วยการวางผังบริเวณและภาพจำหลักที่งดงาม และ**ชมบารายทะเลเมืองต่ำ** แหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่ที่สร้างคู่กับปราสาทเมืองต่ำตามคติความเชื่อของฮินดู จากนั้นแวะชม**พิพิธภัณฑ์** อโรคยศาลขอมสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 15 – 16

ช่วงเที่ยง อิ่มอร่อยกับอาหารพื้นบ้านรสชาติแซบ ปูรงด้วยพืชผักพื้นบ้านและผักสวนครัวจากครัวเกษตรอินทรีย์ พักผ่อนอิริยาบถกับการแวะชมแปลงผักสวนครัว ข้าวโพดหวาน ลิ้มลอง น้ำสมุนไพรแก้กระหาย บำรุงหัวใจ

ช่วงบ่าย ชมการสาธิตและทดลองทำขนมพื้นบ้าน และผ่อนคลายความเมื่อยล้ากับบริการนวดแผนไทย

ช่วงเย็น – ค่ำ อิ่มอร่อยกับอาหารพื้นบ้านรสชาติแซบ พร้อมชมการแสดงดนตรีนาฏศิลป์พื้นบ้าน และเข้าพักยัง Home stay

วันที่ 2 ช่วงเช้า ทำบุญตักบาตร และขึ้นเขาชมวิเวกอากาศริมเขาปลายบัด กราบนมัสการรูปปั้นหลวงปู่พระปลัดบัวหล้า ที่พิพิธภัณฑสถานเพื่อความเป็นสิริมงคล จากนั้นแวะชมการผลิตและเลือกซื้อผ้าไหมคุณภาพดี หัตถกรรมเครื่องใช้จากไหมพรมและเสื่อกก ฝีมือของกลุ่มอาชีพในราคาย่อมเยา และเดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

สำหรับอัตราค่าบริการ แยกเป็นแบบที่ 1 (มาเช้ากลับบ่าย) คนละ 299 บาท (รวมอาหาร 1 มื้อของที่ระลึก ผู้นำเที่ยว รถตู้นำเที่ยว)ในกรณีเป็นกลุ่มจำนวน 15 คน ราคา 1,199 บาท และแบบที่ 2 แบบ 1 คืน 2 วัน อัตราค่าบริการ คนละ 799 บาท (รวมอาหาร 2 มื้อ ที่พัก 1 คืน หมู่คณะ 11,999 บาท ไม่มีการต้อนรับด้วยประเพณีพื้นบ้าน) (เฉลิมเกียรติ แผนกกิจกรรม, สัมภาษณ์)

รายการดังกล่าวยังไม่มีโอกาสได้นำไปทดลองต้อนรับนักท่องเที่ยว และโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว OVC (OTOP Village Champion) ได้ชะงักผลการดำเนินงานเนื่องจากการปฏิรูปการปกครอง อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ.2549 และมีการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐบาล แต่ชุมชน

ยังคงดำเนินงานตามแผนการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยเห็นว่าหากไม่ได้รับการสนับสนุนต่อจากหน่วยงานของทางราชการ ชุมชนยังคงต้องดำเนินการพัฒนาต่อไปเนื่องจากเป็นเสมือนการพัฒนาบ้านของตนเองไม่ถือว่าสูญเปล่า (พนิดา เขียวรัมย์, สัมภาษณ์)

สำหรับบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนนั้นมี 2 หน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง- เมืองต่ำ กรมศิลปากรและองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มากที่มีการวางแผนพัฒนาภูมิสถาปัตยกรรมอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะของกรมศิลปากร เช่น การบูรณะปราสาทเมืองต่ำ จัดสร้างอาคารศูนย์ข้อมูลเมืองต่ำและบริเวณลานจอดรถ ห้างสุขา ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ป้ายนำทาง ป้ายเล่าเรื่อง อุกรณ์ประดับถนน ในพื้นที่โบราณสถานซึ่งบางครั้งได้มีการจ้างช่างท้องถิ่นเพื่อทำการก่อสร้าง ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มากได้พัฒนาชุมชนเมื่อเดือน กรกฎาคม พ.ศ.2549 โดยเร่งจัดทำป้ายบอกทาง และได้จัดทำแผนพัฒนาในปีงบประมาณ 2550 หลายโครงการ รวม 710,000 บาท ได้แก่ โครงการฝึกอบรมให้ความรู้ด้านเทคนิคในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว (งบประมาณ 20,000 บาท) การพัฒนาปรับปรุงลายผ้าทอเอกลักษณ์ (งบประมาณ 5,000 บาท) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ OTOP (งบประมาณ 20,000 บาท) การปรับปรุงชุดการแสดง (งบประมาณ 30,000 บาท) การจัดให้มีรายการแสดงเพิ่มขึ้น (งบประมาณ 10,000 บาท) การฝึกอบรมวิทยากรท้องถิ่น (งบประมาณ 5,000 บาท) การทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์ (งบประมาณ 25,000 บาท) การจัดทำประกาศโฆษณาประชาสัมพันธ์ (งบประมาณ 5,000 บาท) และโครงการที่เกี่ยวข้องกับภูมิสถาปัตยกรรมชุมชน ได้แก่ การปรับปรุงเส้นทางเดินท่องเที่ยวเขาปลายบัด (งบประมาณ 30,000 บาท) การปรับปรุงภูมิทัศน์รอบบารายเมืองต่ำและจัดทำแพเพื่อบริการนักท่องเที่ยว (งบประมาณ 60,000 บาท) การปรับปรุงศูนย์จำหน่าย แหล่งเรียนรู้ OTOP (งบประมาณ 200,000 บาท) การปรับปรุงภูมิทัศน์และจัดระเบียบหมู่บ้าน (งบประมาณ 300,000 บาท) นอกจากนี้ผลจากการจัดเวที ชุมชนให้ความเห็นถึงการดำเนินการที่ไม่ต้องอาศัยงบประมาณแต่อาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน เช่น การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบภายในบ้านเรือน ถนนสาธารณะ หรือความเป็นมิตรต่อนักท่องเที่ยว เป็นต้น

สภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในชุมชน อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง- เมืองต่ำ กรมศิลปากรและองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มากจะดำเนินการพื้นที่ที่หน่วยงานรับผิดชอบตามแผนงานโดยอาศัยเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานออกแบบ เขียนแบบ ดำเนินการจัดจ้าง โดยมีการควบคุมงานก่อสร้าง และตรวจการจ้างตามระเบียบของทางราชการ ในพื้นที่ของกรมศิลปากรหากชุมชนประสงค์ปรับปรุงอย่างไร ต้องนำเสนอขออนุมัติจากกรมศิลปากรก่อนดำเนินการ และในปัจจุบันภายในชุมชนยังไม่

มีมาตรการควบคุมทางกายภาพ เช่น การกำหนดความสูง รูปแบบอาคาร ป้าย การใช้ประโยชน์ที่ดิน ตามเขตผังเมือง

สภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชนมี ดังนี้

1) **ย่านและที่รวมกิจกรรม** ในชุมชนมีย่านและที่รวมกิจกรรมที่ค่อนข้างชัดเจน มีขนาดเหมาะสมกับกิจกรรม แต่การเป็นเจ้าของพื้นที่ย่านการท่องเที่ยวของกรมศิลปากรซึ่งแยกขาดจากพื้นที่ของชุมชนทำให้ขาดการประสานประโยชน์ ผู้มาเยือนสับสน ก่อให้เกิดปัญหาด้านภาพลักษณ์ และขาดความมีชีวิตชีวาควรวางแผนและพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน ปรับปรุงภูมิทัศน์แล้วส่งเสริมให้เกิดกิจกรรม

2) **ที่ว่างโล่ง** ได้แก่ บริเวณบารายทะเลเมืองต่ำ มีสภาพตามธรรมชาติ มีระบบป้ายเล่าเรื่องของกรมศิลปากรตั้งอยู่ในจุดที่ผู้มาเยือนสามารถเดินมาชมได้ต่อจากศูนย์ข้อมูล แต่ปัจจุบันผู้มาเยือนยังไม่ได้ใช้ประโยชน์จากที่ว่างโล่งนั้นนอกเหนือจากการนั่งรถยนต์ชมความงาม ซึ่งในชุมชนมีกิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมที่ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าวซึ่งอาจใช้ประโยชน์เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ดึงดูดทางการท่องเที่ยวได้

3) **เส้นทางสัญจรและที่จอดรถ** สภาพเส้นทางสัญจรในปัจจุบันสามารถใช้งานได้แต่ที่จอดรถสำหรับรถโดยสารประจำทางยังเข้าออกไม่สะดวก และด้วยขนาดเส้นทางสัญจรในปัจจุบันมีขนาดกว้าง 2 เลน บางช่วงของกิจกรรม ควรวางแผนการสัญจร และควรปรับปรุงและเพิ่มป้ายนำทาง

4) **ทิวทัศน์และที่หมายตา** ตลอดสองข้างเส้นทางมีสภาพเป็นทุ่งนาข้าวที่โอบล้อมด้วยภูเขาจึงเป็นทิวทัศน์ที่งดงาม เบื้องหน้าเป็นเขาพนมรุ้ง และเมื่อเดินทางถึงชุมชนจะพบบารายทะเลเมืองต่ำ โดยมีสภาพตามธรรมชาติ แต่ยังคงขาดการกำหนดจุดชมวิวที่เหมาะสมแก่ผู้มาเยือน และมีปราสาทเมืองต่ำโดยจากภายนอกจะสังเกตเห็นแนวรั้วรอบปราสาทเป็นที่หมายตา

5) **อาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ**

5.1) **อาคาร** ได้แก่ อาคารศูนย์ข้อมูลเมืองต่ำ ห้องสุชา ร้านจำหน่ายของที่ระลึก ศาลาที่พัก ในพื้นที่ของกรมศิลปากร พบสภาพขาดการดูแลรักษา และอาคารที่ทำการศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวของชุมชน พบสภาพขาดเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม

5.2) **ป้าย** ได้แก่ ป้ายนำทาง ป้ายเล่าเรื่อง ป้ายแผนที่ ป้ายแสดงตำแหน่ง ยังขาดเอกลักษณ์ร่วม เนื่องจากเป็นป้ายของหลายส่วนจัดทำขึ้น เช่น กรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก

5.3) **ชั่มทางเข้า** ได้รับการก่อสร้างโดยองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก แต่มีรูปแบบเหมือนกับชั่มทางเข้าชุมชนอื่น จึงอาจส่งผลต่อการรับรู้

5.4) **ถังขยะ กระบะต้นไม้ ม้านั่ง** ในพื้นที่ปราสาทเมืองต่ำ กรมศิลปากรออกแบบ

ให้มีรูปแบบสัมพันธ์กัน แต่ในชุมชนยังไม่ได้รับการออกแบบ ใช้ถังขยะทั่วไป ปลูกต้นไม้ในกระถางทั่วไป ไม่มีม้านั่งบริการผู้มาเยือน

6) **พืชพันธุ์** ในพื้นที่ปราสาทเมืองต่ำ กรมศิลปากรออกแบบให้มีการปลูกหญ้าเพื่อเน้นและไม่ให้รากทำลายโบราณสถานใช้ไม้พุ่มเตี้ยปลูกเป็นแนวรั้วและในพื้นที่ชุมชนมีพืชพันธุ์ขึ้นตามธรรมชาติได้บรรยากาศรื่นรมย์พอสมควร

สำหรับการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของกรณีศึกษาที่ 1 มีลักษณะการจัดการแยกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ หน่วยงานอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง เมืองต่ำ กรมศิลปากร และองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก โดยมีการวางแผน จัดทำโครงการ ของงบประมาณ ดำเนินการจัดซื้อจัดจ้างตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี การตรวจรับพัสดุ การดูแลรักษาของแต่ละหน่วยงาน โดยเฉพาะกรมศิลปากรจะอาศัยสถาปนิกของกรมในการออกแบบจัดทำแบบก่อสร้าง ปรับปรุง ตกแต่ง แต่ขององค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มากยังไม่มีบุคลากรด้านนี้โดยเฉพาะมีเพียงนายช่างโยธา ซึ่งหากได้มีการวางแผนและปฏิบัติการร่วมกันจะเกิดผลดีในภาพรวมมากกว่าที่เป็นอยู่ ซึ่งในปัจจุบันชุมชนได้มีความคิดเห็นตรงกันในการพัฒนาหมู่บ้านโคกเมืองให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จึงส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการในด้านต่างๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายรวมทั้งด้านจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวซึ่งหากได้ประสานกับนักวิชาการหรือนักออกแบบ แล้วดำเนินตามแผนย่อมก่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรมที่เป็นประโยชน์สูงสุด

4.2.5 ความคิดเห็นของเจ้าบ้านและผู้มาเยือนที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

4.2.5.1 บริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว

เจ้าบ้านเห็นว่าบริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในชุมชน ได้แก่ บริเวณปราสาทเมืองต่ำ บารายทะเลเมืองต่ำและพื้นที่ของกรมศิลปากรที่จัดสร้างเป็นศูนย์ข้อมูล ร้านค้า ห้องน้ำ ลานจอดรถ ซึ่งเห็นว่าสภาพปัจจุบันยังไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ดูแลไม่ทั่วถึง และบริเวณลานกลางบ้าน โดยเห็นว่ายังไม่ได้รับการออกแบบ มีสภาพตามแต่ช่างท้องถิ่นคิดทำขึ้น ต้องการเพิ่มพื้นที่หรืออาคารสำหรับเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านหัตถกรรม เช่น การทอผ้า การทอเสื่อกก

และเห็นควรให้มีการปรับปรุงพัฒนาบริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวอยู่ในสภาพที่เหมาะสม โดยการควบคุมป้าย ควบคุมรูปแบบสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ ให้มีรูปแบบความกลมกลืนกัน และวางแผนควบคุมการสัญจรบริเวณลานกลางบ้านกรณีการมีตลาดนัด

ผู้มาเยือนเห็นว่าป้ายประชาสัมพันธ์มีจำนวนมากเกินจำเป็นและมีรูปแบบที่ไม่กลมกลืนกัน และเห็นว่าสภาพกายภาพในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงจากอดีตในหลายปีก่อน ทำอย่างไรจะพยายามให้คงสภาพชนบทของชุมชนไว้ให้ได้ เช่น เรื่องความสูงของอาคารที่อยู่โดยรอบปราสาทเมืองต่ำ

ควรเพิ่มห้องน้ำสาธารณะในบริเวณลานตลาดกลางบ้าน และห้องน้ำสาธารณะที่มีอยู่เดิมให้เพิ่มการดูแลความสะอาด และควรมีร้านจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มให้มากกว่าปัจจุบัน

4.2.5.2 ที่ว่างโล่ง

เจ้าบ้านเห็นว่าที่ว่างโล่งที่สำคัญในชุมชน ได้แก่ บริเวณบารายทะเลเมืองต่ำ มีสภาพขอบเขตที่ชัดเจน ในการดูแลของกรมศิลปากร

และเห็นควรให้มีการปรับปรุงพัฒนาบริเวณโดยรอบกำหนดการใช้งานเป็นพื้นที่พักผ่อน และใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยว โดยจัดสร้างแพ และจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น บันไดทำน้ำ

ผู้มาเยือนเห็นว่าบารายทะเลเมืองต่ำเป็นจุดพักสายตาได้ดี โดยมีแนวของไม้ยืนต้นริมฝั่งถนนช่วยให้เกิดความร่มรื่น ซึ่งควรรักษาไว้ เพราะช่วยลดความร้อนและแสงสะท้อนในช่วงที่แดดแรง และควรมีจุดให้ข้อมูลถึงประวัติความเป็นมาของบารายด้วย (กรมศิลปากรออกแบบป้ายข้อมูลไว้แล้ว 1 จุด แต่ผู้มาเยือนอาจไม่ได้ไปพบ : คณะผู้วิจัย)

ผู้มาเยือนจะไม่ค่อยทราบว่ามีนอกจากปราสาทเมืองต่ำแล้วภายในชุมชนยังจัดเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว มีสินค้าชุมชนที่ระลึก ควรหาแนวทางในการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในชุมชน

4.2.5.3 เส้นทางสัญจร

เจ้าบ้านเห็นว่าเส้นทางสัญจรจากภายนอกเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว มีสภาพพื้นผิวที่ใช้งานได้ดีปลอดภัยทุกฤดูกาล และเห็นควรให้มีป้ายนำทางที่มีการใช้รูปแบบที่แสดงเอกลักษณ์ ติดตั้งตลอดเส้นทาง ส่วนเส้นทางสัญจรภายในมีสภาพเป็นถนนคอนกรีตที่มีพื้นผิวที่แข็งแรงดีแล้ว และไม่เห็นว่าจำเป็นต้องมีทางเดินเท้าโดยเฉพาะ เนื่องจากปัจจุบันในชุมชนพื้นที่ถนนไม่มีการกันเขตทาง จึงติดกับที่ดินของชาวบ้านหรือสถานที่ราชการ แต่ที่จอดรถในบริเวณลานจอดรถของกรมศิลปากร พื้นผิวหินคลุก ทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้ดำเนินการปรับปรุงเป็นพื้นผิวลาดยาง

ผู้มาเยือนเห็นว่าเส้นทางสัญจรมีสภาพผิวทางที่ดีและมีป้ายนำทาง แต่ไม่สะดวกเรื่องรถบริการสาธารณะที่เข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยว

4.2.5.4 อาคารสิ่งก่อสร้าง

เจ้าบ้านเห็นว่าบริเวณที่มีความงามและอาคารสิ่งก่อสร้างที่สำคัญเป็นจุดเด่นในชุมชน ได้แก่

บริเวณปราสาทเมืองต่ำ และเห็นว่ากรมศิลปากรดูแลได้ดีแล้ว และบรรยายทะเลเมืองต่ำควรปรับปรุงเพื่อให้ประโยชน์รองรับกิจกรรมพักผ่อน โดยทำท่าเรือ สร้างแพบริการนักท่องเที่ยว ส่วนอาคารศูนย์บริการ ข้อมูลเมืองต่ำ ร้านอาหาร ร้ายขายของที่ระลึก ห้องน้ำห้องส้วม ศาลาที่พัก ที่กรมศิลปากรออกแบบและจัดสร้างมีเอกลักษณ์ แต่ว่ามีต้นทุนที่สูง

ผู้มาเยือนเห็นว่าภายในบริเวณปราสาทเมืองต่ำ มีอาคารที่รูปแบบแตกต่างกันทั้งที่เป็นศาลาเรือนไทย และสิ่งก่อสร้างที่ออกแบบคล้ายสถาปัตยกรรมปราสาทขอมอยู่ ทำให้รู้สึกไม่กลมกลืนกัน อาคารศูนย์ ข้อมูลเมืองต่ำ ควรออกแบบการจัดแสดงให้น่าสนใจ และเห็นว่าบริเวณร้านขายของที่ระลึก ขาดเอกลักษณ์ รู้สึกเหมือนกับร้านขายของที่อยู่ตามน้ำตก

4.2.5.5 สิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ

เจ้าบ้านเห็นว่าส่วนซุ้มทางเข้า ป้ายบอกทาง ป้ายเล่าเรื่อง รั้ว เสาไฟฟ้า ถังขยะ กระถาง- กระบะปลูกต้นไม้ หรือสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณอื่นๆ ที่กรมศิลปากรออกแบบและจัดสร้างมีเอกลักษณ์ แต่ควรควบคุมรูปแบบกับสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณอื่นๆ ที่จัดสร้างโดยหน่วยงานอื่น ให้กลมกลืนกันและกำหนดตำแหน่งที่เหมาะสมต่อการใช้งาน

ผู้มาเยือนเห็นว่าในภาพรวมสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณยังมีรูปแบบหลากหลาย ขาดเอกลักษณ์ แต่ก็เข้าใจว่าเป็นสภาพที่พบในชนบทของไทย แต่ขอให้รักษาความสะอาดเป็นระเบียบ

4.2.5.6 พืชพันธุ์

เจ้าบ้านเห็นว่าพืชพันธุ์ทั้งไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้คลุมดิน ในบริเวณกรมศิลปากรรับผิดชอบดูแล บำรุงรักษาได้ดี แต่พืชพันธุ์ในบริเวณหมู่บ้านยังคงเป็นพืชพันธุ์ที่ขึ้นตามธรรมชาติ ขาดการปลูกตกแต่ง และเห็นว่าการปลูกเพิ่มเติมต้องเลือกชนิดของพืชพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ เป็นพืชที่ต้องการการดูแลรักษาน้อย

ผู้มาเยือนเห็นว่าพืชพันธุ์ที่ขึ้นในชุมชนเป็นตามสภาพธรรมชาติ ยังไม่ได้รับการประดับตกแต่ง ถ้าหากมีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับจะช่วยเสริมบรรยากาศได้ดี และเห็นว่าต้นไม้ยืนต้นที่ขึ้นในบริเวณปราสาทเมืองต่ำต้องพยายามรักษาไว้เพราะช่วยเสริมบรรยากาศให้ร่มเงาได้เป็นอย่างดี

ส่วนบริเวณลานตลาดกลางบ้านซึ่งเป็นลานคอนกรีตที่ร้อนและสะท้อนแสงจ้า ควรปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา

4.2.6 แนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

4.2.6.1 บริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงบริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) กำหนดขอบเขตของบริเวณที่ชัดเจนและกำหนดการใช้งานที่ค้ำนึ่งถึงกิจกรรมของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน ที่สามารถใช้งานร่วมกันได้ตลอดทั้งปี
- 2) ควบคุมรูปแบบและความสูงและระยะถอยร่นของอาคารจากแนวถนนของอาคาร และสิ่งก่อสร้างรอบปราสาทเมืองต่ำ เพื่อควบคุมเส้นขอบฟ้า และให้มีรูปแบบ วัสดุ สีสันทึกลมกลืนกัน เช่น ควบคุมวัสดุผนังหลังคาด้วยกระเบื้องหลังคาสีน้ำตาล ส้ม เป็นต้น อาจอาศัยการกำหนดเป็นข้อตกลงร่วมกันในชุมชนเพื่อให้อาคารและสิ่งก่อสร้างในชุมชนมีเอกลักษณ์พื้นถิ่น มีลักษณะร่วมเพื่อให้เกิดความรู้สึกสำนึกในถิ่นฐานแก่ชุมชนเจ้าบ้านและความรู้สึกประทับใจแก่ผู้มาเยือน
- 3) ควบคุมสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ การควบคุมป้าย ให้มีรูปแบบความกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง
- 4) วางแผนควบคุมการสัญจรเนื่องจากข้อจำกัดการขยายตัวของเขตทาง และกำหนดตำแหน่งของป้าย หรือสิ่งประดับถนนให้มีปริมาณเท่าที่จำเป็น
- 5) จัดระบบการจอดรถของผู้มาเยือนในบริเวณจุดเดียว โดยการท่องเที่ยวภายในชุมชนใช้การเดินเท้า จักรยาน หรือรถบริการของชุมชน

4.2.6.2 ที่ว่างโล่ง

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงที่ว่างโล่งทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) ควรกำหนดขอบเขตของบริเวณที่ชัดเจนและกำหนดการใช้งานที่ค้ำนึ่งถึงกิจกรรมของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน ที่สามารถใช้งานที่ว่างโล่งได้ตลอดทั้งปี
- 2) ควบคุมสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ การควบคุมป้าย ให้มีรูปแบบความกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง
- 3) วางแผนควบคุมการสัญจรเนื่องจากข้อจำกัดการขยายตัวของเขตทาง

4) จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณที่ว่างโล่ง เช่น ม้านั่ง ถังขยะ ระบบไฟฟ้า แสงสว่าง เป็นต้น

4.2.6.3 เส้นทางสัญจร

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงเส้นทางสัญจรให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ควรให้ข้อมูลข่าวสารในเส้นทางที่ชัดเจน ไม่ซับซ้อนเพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึง คำนึงถึงตำแหน่งการติดตั้งและมุมมองจากการสัญจรตามเส้นทาง

2) ควบคุมรูปแบบของป้ายนำทาง ป้ายประชาสัมพันธ์ ป้ายแผนที่ ชู่มทางเข้า หรือ สิ่งประดับถนนที่แสดงเอกลักษณ์ ให้มีรูปแบบความกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง

3) ส่งเสริมการปลูกพืชพันธุ์ ไม้ประดับท้องถิ่นตามเส้นทาง เช่น ดอกฝ้ายคำ เพื่อส่งเสริมบรรยากาศ และเพิ่มจุดขายทางการท่องเที่ยว

4.2.6.4 อาคารสิ่งก่อสร้าง

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงอาคารสิ่งก่อสร้างทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ควบคุมรูปแบบและความสูงของอาคารและสิ่งก่อสร้างรอบปราสาทเมืองต่ำ เพื่อควบคุมเส้นขอบฟ้า และควบคุมสิ่งก่อสร้างอื่นมิให้บดบังปราสาท และควบคุมรูปแบบและความสูงของอาคาร สิ่งก่อสร้างในชุมชนให้มีรูปแบบ วัสดุ สีสีนที่กลมกลืนกัน เช่น ควบคุมวัสดุผนังหลังคาด้วย กระเบื้องหลังคาสีน้ำตาล ส้ม แดง และควบคุมสีของผนังอาคาร เป็นต้น อาจอาศัยการกำหนดเป็น ข้อตกลงร่วมกันในชุมชนเพื่อให้อาคารและสิ่งก่อสร้างในชุมชนมีเอกลักษณ์พื้นถิ่น มีลักษณะร่วมเพื่อให้ เกิดความรู้สึกสำนึกในถิ่นฐานแก่ชุมชนเจ้าบ้านและความรู้สึกประทับใจแก่ผู้มาเยือน

4.2.6.5 สิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงอาคารสิ่งก่อสร้างทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ควบคุมสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ การควบคุมป้าย ให้มีรูปแบบกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง

2) จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณที่ว่างโล่ง เช่น ม้านั่ง ถังขยะ เสาไฟฟ้า แสงสว่าง เป็นต้น ที่มีรูปแบบกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้ แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง

4.2.6.6 พืชพันธุ์

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงพืชพันธุ์ให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) รักษาพืชพันธุ์เดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ ปลูกเสริมในตำแหน่งที่เหมาะสมโดยเลือกชนิดของพืชพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และต้องการการดูแลรักษาน้อย
- 2) บริเวณลานกลางบ้านให้ปลูกตกแต่งพืชพันธุ์ ไม้ยืนต้นให้ร่มเงา ไม้ดอกไม้ประดับเสริมบรรยากาศ
- 3) บริเวณด้านหลังปราสาท ปลูกไม้ยืนต้นในพื้นที่ดินของชาวบ้านเป็นแนวเสริมเป็นฉากหลัง โดยกำหนดระยะห่างจากอาคาร
- 4) บริเวณรอบบาราย ปลูกไม้ยืนต้น เป็นระยะเสริมบรรยากาศ

4.2.7 แนวความคิดในการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

แนวความคิดในการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวชุมชนบ้านโคกเมือง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีแนวความคิดหลัก ดังนี้

4.2.7.1 ค้นหาเอกลักษณ์ จุดเด่นของทรัพยากรบนฐานวิถีชีวิตชุมชน โดยรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนทั้งทางกายภาพ และเอกลักษณ์ที่ไม่เป็นทางกายภาพ

จากผังชุมชนสมัยขอมราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 ทำเลที่ตั้งของบ้านโคกเมืองมีลักษณะด้านหลังเมืองเป็นภูเขา และด้านหน้าเมืองเป็นที่ราบ มีปราสาทเมืองต่ำตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางชุมชน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ด้านทิศเหนือจะเห็นบารายสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ มีการตั้งบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่นตลอดริมฝั่งทะเลเมืองต่ำด้านทิศใต้ พื้นที่ที่พักอาศัยของชุมชน มีลักษณะเป็นกลุ่มก้อนของบ้านพักอาศัย มีถนนภายในหมู่บ้านตัดกันเป็นลักษณะตาราง ผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 0.5 ตารางกิโลเมตร มีแนวแกนเมืองเป็นถนนเส้นตรง พุ่งเข้ามายังปราสาทตามทิศตะวันออก - ตะวันตก และเมืองดังกล่าวได้ถูกทิ้งร้างอยู่นานนับหลายพันปี และเมื่อปี พ.ศ.2480 จึงมีกลุ่มคนอพยพมาตั้งถิ่นฐาน ณ บ้านโคกเมืองได้แก่ กลุ่มชาวไทยลาว ไทยเขมร แต่ส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทยลาวที่มีขนบความเชื่อของการตั้งถิ่นฐานที่มีองค์ประกอบของวัด ดอนปู่ตา ลานกลางบ้าน ป่าชุมชน ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวได้ถูกซ้อนทับในพื้นที่ชุมชนเดิม ย่อมสามารถมองเอกลักษณ์ของผังชุมชนขอม กับองค์ประกอบของผังชุมชนไทยลาวได้ ซึ่งหากเจ้าบ้านสามารถนำเสนอสาระนี้แก่ผู้มาเยือนน่าจะเพิ่มเรื่องราว (Story) การนำเสนอด้านการท่องเที่ยวได้ ประกอบกับเอกลักษณ์ที่ไม่เป็นทางกายภาพที่เป็นวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีล้วนเป็นเอกลักษณ์ที่น่าสนใจใคร่รู้ แต่ชุมชนเจ้าบ้านต้องนำเสนอแต่ไม่ใช่การ

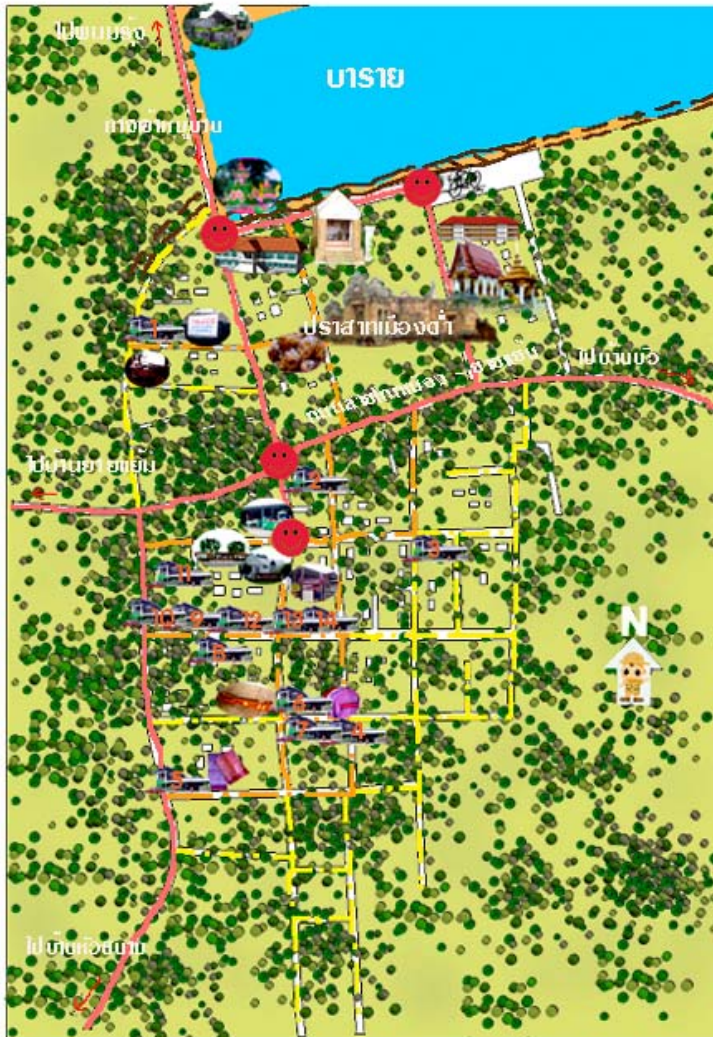
แสดง ต้องมิให้วิถีชีวิต ความรู้สึกของเจ้าบ้านเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากจนกลายเป็นการแสดง ต้องอยู่ในความพอดีที่ผู้มาเยือนไม่รู้สึกรู้สึกรู้สึกถูกบังคับขัดเยียดให้เรียนรู้

4.2.7.2 สนองต่อความคาดหวังของผู้มาเยือน ผู้มาเยือนส่วนใหญ่มีความคาดหวังที่มีต่อการท่องเที่ยวปราสาทเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง นั่นคือ การเข้าถึงที่ปลอดภัย สะดวกพอสมควร ทรัพยากรท่องเที่ยวได้รับการดูแลรักษา มีมัคคุเทศก์แนะนำ หรือมีป้ายแสดงเรื่องราว ได้รับความสะดวกจากสิ่งบริการขั้นพื้นฐาน เช่น ห้องน้ำ ที่จอดรถ ร้านอาหาร ของที่ระลึก เหล่านี้เป็นพื้นฐาน นอกจากนี้แล้ว เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ผู้มาเยือนจึงเป็นผู้มาเยือนเฉพาะกลุ่มที่มีความคาดหวังที่จะเรียนรู้ในวัฒนธรรมของเจ้าบ้าน ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของเจ้าบ้านไม่มากนักน้อย ซึ่งหากชุมชนเจ้าบ้านสามารถจัดเรื่องราวได้ดีมีความน่าสนใจจำเป็นต้องอาศัยระยะเวลาการศึกษา ความคาดหวังเรื่องที่พักในชุมชนที่มีความปลอดภัย ย่อมเชื้อให้เกิดกิจกรรมที่ผู้มาเยือนจะได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของเจ้าบ้านมากยิ่งขึ้น

4.2.7.3 สร้างอัตลักษณ์ขององค์กร นำเสนอและสื่อสารกับผู้มาเยือนอย่างชัดเจน มีเอกภาพ โดยเน้นย้ำตราสัญลักษณ์ และประยุกต์สู่การออกแบบ ภูมิสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรม หรืองานออกแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน บรรจภัณฑ์

แนวความคิดในการออกแบบตราสัญลักษณ์นั้นใช้รูปสามเหลี่ยม อันหมายถึงหน้าบันของบ้าน สะท้อนถึงความเป็นหมู่บ้าน ชุมชน อีกนัยสะท้อนถึงหน้าบันของปราสาทเมืองต่ำ ซึ่งลวดลายภายในรูปสามเหลี่ยม เป็นลวดลายของหินแกะสลักภายในองค์ประกอบของปราสาทเมืองต่ำ ที่ชุมชนได้เคยใช้ในการเป็นตราสัญลักษณ์ของกลุ่มอาชีพทอผ้า จึงนำมาใช้เพื่อสะท้อนถึงปราสาทเมืองต่ำ และให้เป็นตราหลักที่ขยายไปสู่ตราย่อยของกลุ่มอาชีพที่มีอยู่เดิม ซึ่งการนำไปใช้ให้ประยุกต์สู่การออกแบบทั้งหมดของชุมชนได้ เน้นการคุมโครงสี หรือวัสดุเพื่อให้เกิดเอกภาพเดียวกัน โดยเห็นว่าวัสดุที่ใช้ความเป็นวัสดุพื้นถิ่นที่หาได้ง่ายในชุมชน

4.2.8 ตัวอย่างการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

สถานที่

- สถานือนามจันบ้านโคกเมือง
- โรงเรียนวัดบ้านเมืองต่ำ
- วัดปราสาทบูรพาาราม
- สวนศรีเกษตร
- กิจกรรมรอยกระถง
- ศาลพ่อปู่
- รับค่า - ลานจอดรถ ,จุดบริการจักรยานให้เช่า
- แหล่งเรียนรู้การผลิตถักผ้าไหม
- แหล่งเรียนรู้การผลิตเสื้อก
- บวดแผนไทย
- แหล่งผลิตขนมไทย
- ร้านอาหาร
- ตลาด
- ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว
- อาคารแสดงวัฒนธรรม
- แหล่งผลิตถักผ้าไหม
- แหล่งผลิตถักผ้าไหมผสม

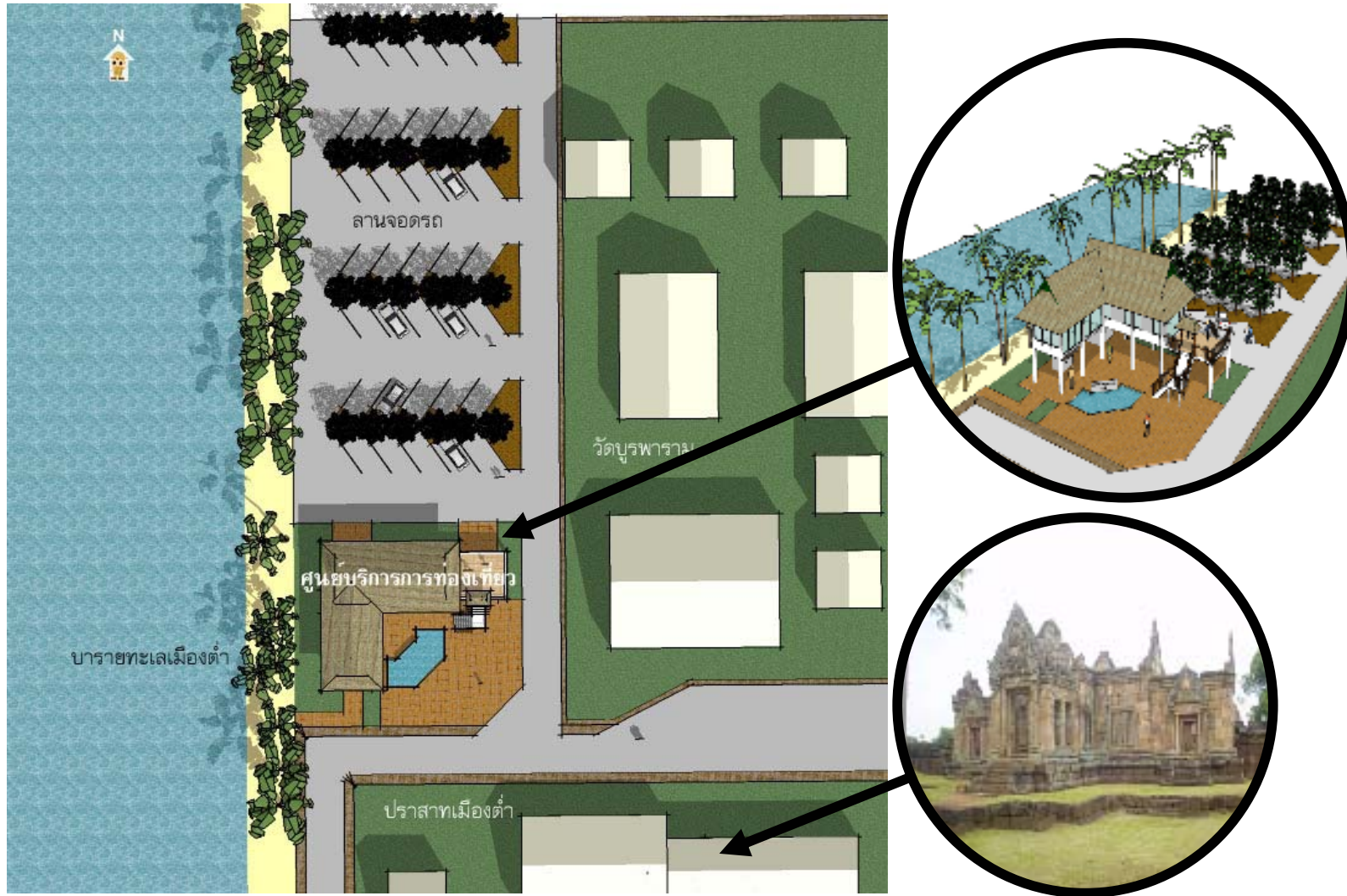
HOME STAY

นางบังอร ทบทิพหิน หมู่ที่ 6	นายจันทร สมสา
นางนงนุช ทาสีทอง หมู่ที่ 18	นางหุบลุณ บุญชัย
นางฉวีฉวี ทาสีทอง หมู่ที่ 18	นางอัม แก้วยอดยาง
นายนิล สิงห์ศิริ หมู่ที่ 15	นางจรัสพันธ์ ศรีสุข
นางหลี่ยม จาระสิทธิ์ หมู่ที่ 9	นายกาน แสงใส
นางบัวโร พุทธชาติ หมู่ที่ 15	นายบุญเรือน เพ่งหากิจ
นางจันทร ฉิมพลีพรรณ	นายน้อ ทินกรอง

เส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชนโคกเมือง อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ภาพที่ 4.10 ผังแสดงเส้นทางท่องเที่ยวบ้านโคกเมือง

ภาพที่ 4.11 ผังบริเวณศูนย์บริการข้อมูลเมืองต่ำ

พื้นที่ใช้สอยของอาคาร

ชั้นล่าง

- โถงพักผ่อน
- ลานจอดรถ
- บริการข้อมูลการท่องเที่ยว
- ห้องจำหน่ายบัตร
- บริการจักรยานให้เช่า
- ห้องน้ำ

ชั้นบน

- ศูนย์ข้อมูลเมืองต่ำ
- คลังวัตถุจัดแสดง
- ห้องทำงานเจ้าหน้าที่

แนวความคิดในการออกแบบ : เป็นอาคารแสดงเอกลักษณ์อีสานพื้นถิ่นขนาด 2 ชั้น เพื่อให้สัมพันธ์กับบ้านเรือนในชุมชน และเน้นให้ปราสาทเมืองต่ำแสดงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น อาคารได้ถูกลงเปิดมุมมองสู่บาราย และใช้เป็นพื้นที่ติดต่อขอรับบริการของผู้มาเยือน และเป็นพื้นที่จัดกิจกรรมของชุมชนเจ้าบ้าน ที่เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนเข้าร่วมกิจกรรม สร้างชีวิตชีวาให้เกิดขึ้นแก่พื้นที่ นำส่วนร้านค้าจำหน่ายสินค้าที่ระลึกไปไว้ในบริเวณตลาดกลางหมู่บ้านเพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวปราสาทไปยังชุมชน

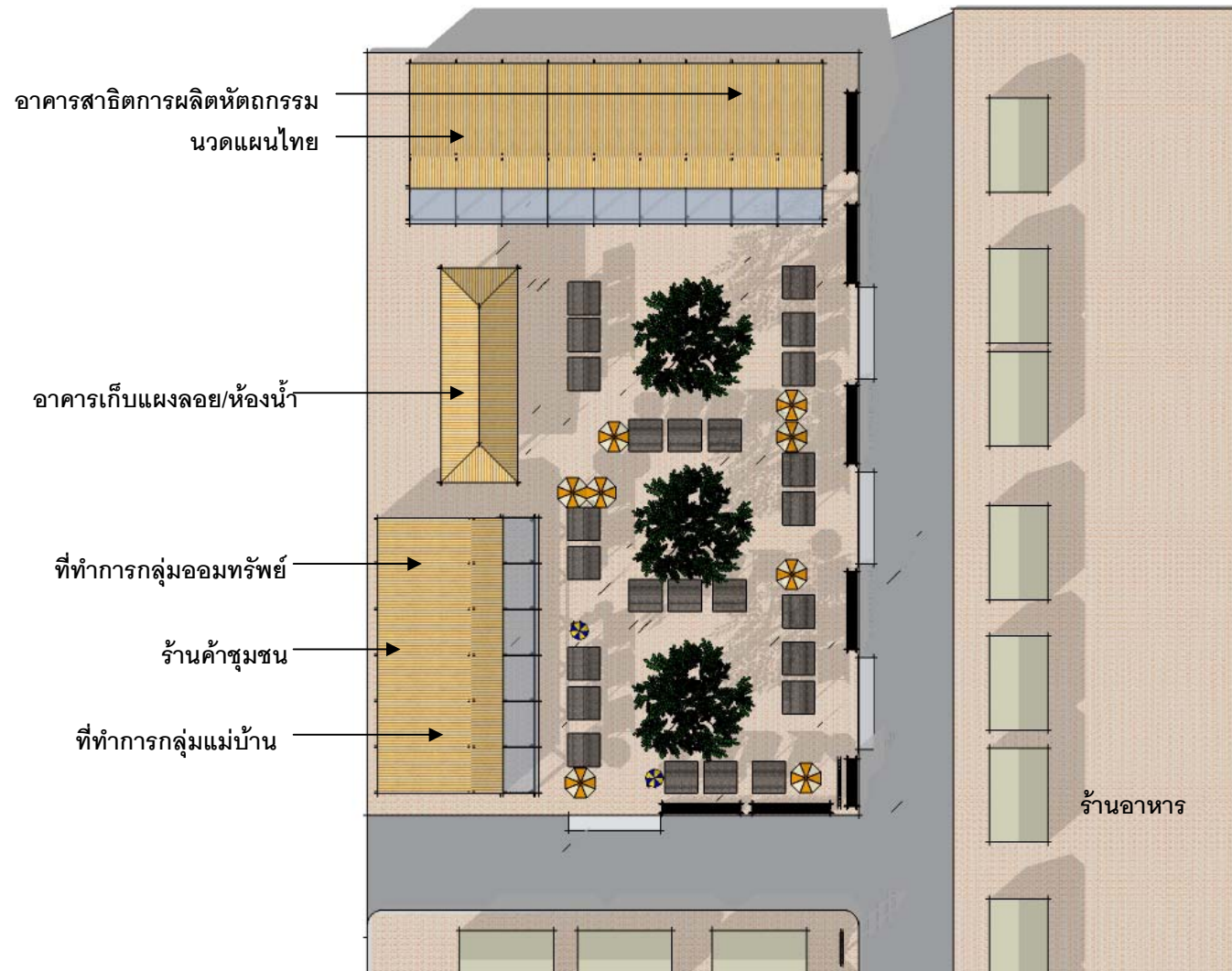
ภาพที่ 4.12 ทศนียภาพบริเวณศูนย์บริการข้อมูลเมืองต่ำ

ภาพที่ 4.13 ทศนียภาพบริเวณศูนย์บริการข้อมูลเมืองต้า

ภาพที่ 4.14 ทศนียภาพบริเวณศูนย์บริการข้อมูลเมืองต่ำ

ภาพที่ 4.15 ผังบริเวณตลาดกลางหมู่บ้าน

ที่รวมกิจกรรมตลาดเช้า-เย็น

แนวความคิดในการออกแบบ : ปรับปรุงลานตลาดกลางหมู่บ้าน เพื่อให้เป็นลานกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว และลานกิจกรรมของชุมชน อาศัยอาคารเดิมโดยการต่อเติมทางเดินที่มีหลังคาคลุมเชื่อมต่อตลอดแนว เจาะพื้นปลูกไม้ยืนต้นให้ร่มเงาแก่บริเวณ

ภาพที่ 4.16 ทศนียภาพบริเวณตลาดกลางหมู่บ้าน

ภาพที่ 4.17 ทศนียภาพบริเวณตลาดกลางหมู่บ้าน

แนวความคิดในการออกแบบ : ออกแบบแผงลอยที่มีเอกลักษณ์พื้นถิ่นโดยใช้วัสดุธรรมชาติ ให้สามารถเคลื่อนย้ายแผงลอยได้

ภาพที่ 4.18 ทศนิยมภาพบริเวณตลาดกลางหมู่บ้าน

แนวความคิดในการออกแบบ : ปรับปรุงอาคารเดิมโดยการต่อเติมทางเดินที่มีหลังคาคลุมเชื่อมตลอดแนว ใช้โครงสร้างเสาคานไม้ มุงหลังคากระเบื้องถูปุกชนิดโปร่งแสง ตอนล่างใช้ไม้ไผ่ลำเล็กยึดที่ท้องจันทัน เพื่อพรางแสง และได้บรรยากาศพื้นถิ่น

ภาพที่ 4.19 การปรับปรุงอาคารเดิมบริเวณตลาดกลางหมู่บ้าน

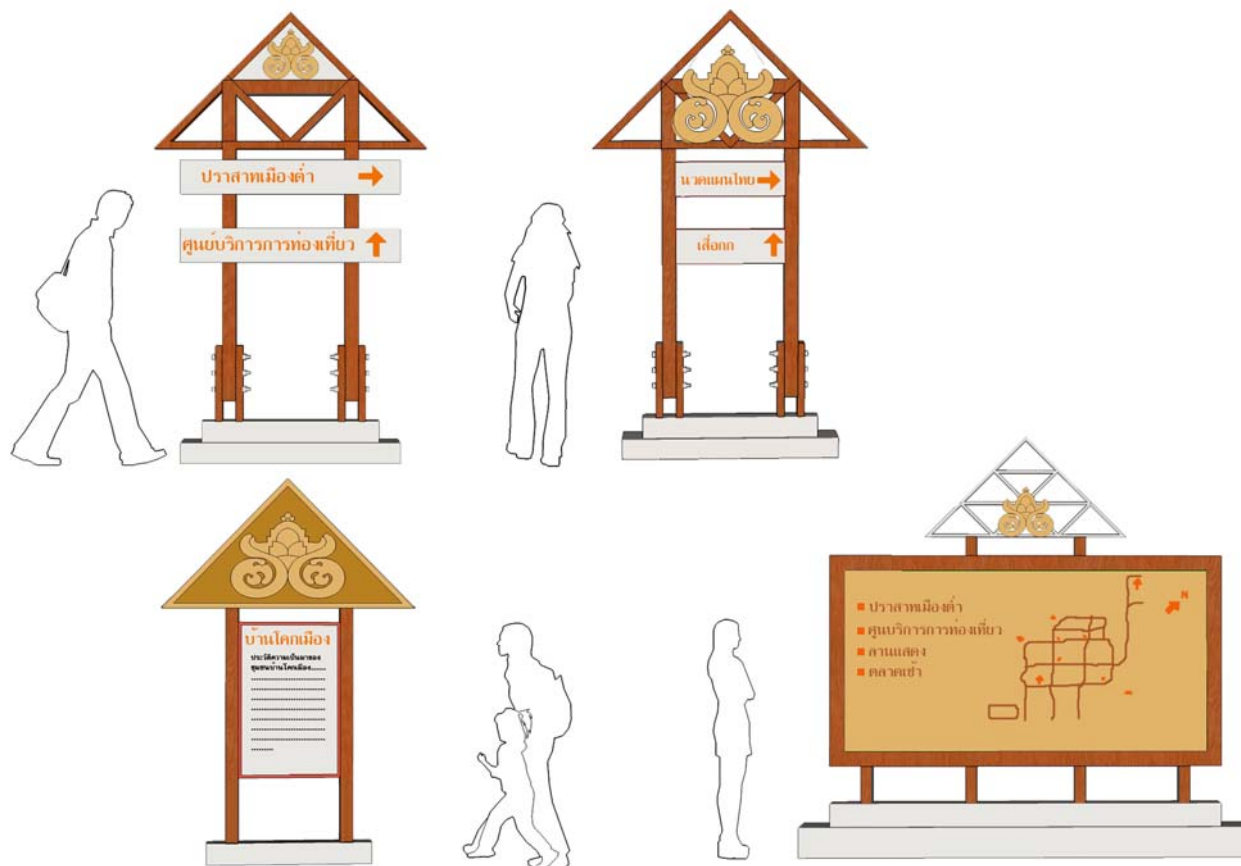

แนวความคิดในการออกแบบ : ปรับปรุงตกแต่งซุ้มทางเข้าที่มีอยู่เดิม ด้วยการประดับตราสัญลักษณ์การท่องเที่ยวของหมู่บ้านเพื่อสร้างอัตลักษณ์

ภาพที่ 4.20 การปรับปรุงซุ้มทางเข้าหมู่บ้าน

แนวความคิดในการออกแบบ : ออกแบบป้ายนำทางด้วยการประดับตราสัญลักษณ์การท่องเที่ยวของหมู่บ้านเพื่อสร้างอัตลักษณ์
ความคุมโครงสี รูปแบบ และแบบอักษร
ภาพที่ 4.21 ป้ายนำทาง ป้ายประชาสัมพันธ์

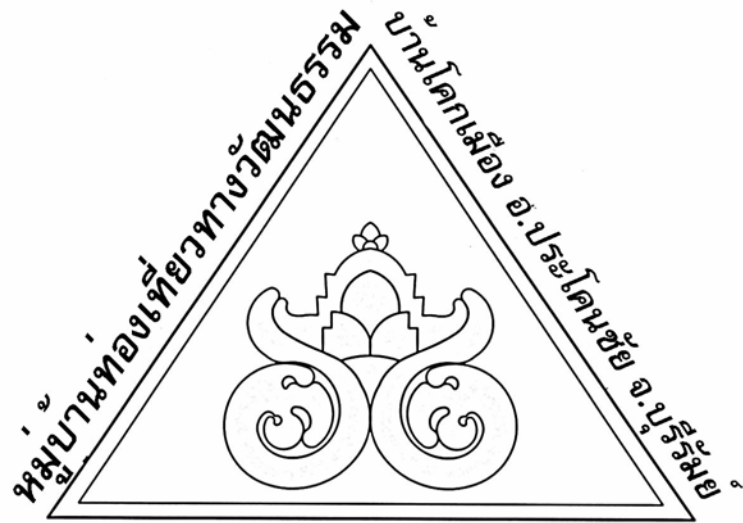

แนวความคิดในการออกแบบ : ออกแบบป้ายบอกทาง ป้ายแสดงแผนที่เส้นทางท่องเที่ยว ป้ายเล่าเรื่องด้วยการประดับตราสัญลักษณ์ การท่องเที่ยวของหมู่บ้านเพื่อสร้างอัตลักษณ์ ควบคุมโครงสี รูปแบบ และแบบอักษร โดยใช้วัสดุธรรมชาติเป็นหลัก

ภาพที่ 4.22 ป้ายบอกทาง

ภาพที่ 4.23 ป้ายแสดงชื่อสถานที่

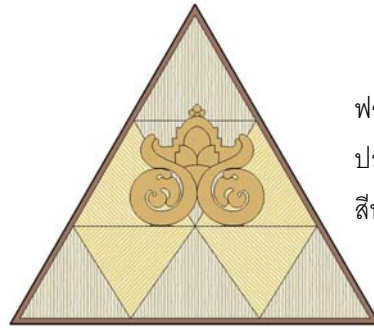
แนวความคิดในการออกแบบ : ตราสัญลักษณ์ออกแบบใช้รูปสามเหลี่ยม อันหมายถึงหน้าบ้านของบ้าน สะท้อนถึงความเป็นหมู่บ้าน ชุมชน อีกนัยสะท้อนถึงหน้าบ้านของปราสาทเมืองต่ำ โดยใช้ลวดลายภายในรูปสามเหลี่ยม เป็นลวดลายของแกะสลักหินภายในองค์ประกอบของปราสาทเมืองต่ำ รอบนอกแสดงชื่อหมู่บ้าน

ภาพที่ 4.24 ตราสัญลักษณ์หมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม บ้านโคกเมือง

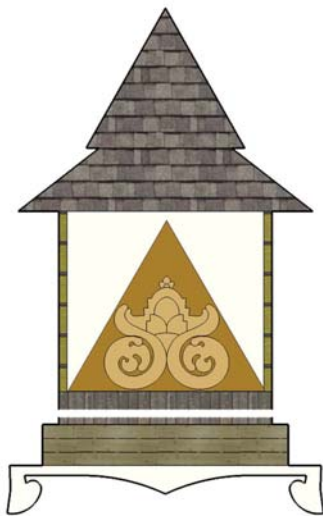
หมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัดแคว

ตราสัญลักษณ์กลุ่มฯ

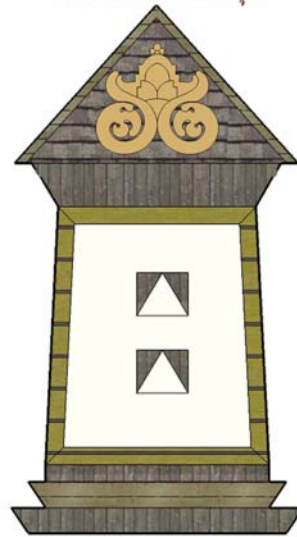

ตกแต่งที่ทำการกลุ่ม

ไม้ไผ่สาน สลับไม้
พองน้ำหุ้มผ้าไหม
ประดับตราสัญลักษณ์
สีทอง

โคมไฟ

บรรจุภัณฑ์สินค้าชุมชน

เสื้อตราสัญลักษณ์

กล่องพลาสติกแข็งใส เพื่อ
แสดงสินค้า มีกระดาษสีทอง
สกรีนตราสัญลักษณ์ พิมพ์ใน
กล่อง ด้านหลังเป็นรายละเอียด
ของสินค้า

ภาพที่ 4.25 การประยุกต์ใช้ตราสัญลักษณ์สู่งานออกแบบตราสัญลักษณ์ย่อย หรือผลิตภัณฑ์ชุมชน และบรรจุภัณฑ์

4.3 ผลการศึกษา : กรณีศึกษาที่ 2 ชุมชนสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

4.3.1 บริบทของชุมชน

4.3.1.1 สภาพทั่วไป

1) ที่ตั้ง

บ้านสวายตั้งอยู่ที่ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ อยู่ห่างจากจังหวัดสุรินทร์ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ 25 กิโลเมตร อยู่ห่างจากชายแดนกัมพูชา 74 กิโลเมตร

2) อาณาเขต มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดบุรีรัมย์

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลตระแสง ตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์

3) ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของตำบลสวายเป็นที่ราบ ด้านทิศตะวันออกมีระดับความสูงประมาณ 150 เมตร บริเวณตอนกลางเป็นที่ราบตลอดและลาดต่ำ ทางทิศตะวันตกมีระดับความสูงประมาณ 140 เมตร ลักษณะทั่วไปเป็นดินปนทราย พื้นที่ส่วนมากเป็นที่ราบลุ่มใช้เป็นที่ตั้งชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรม ตำบลสวายมีเนื้อที่ทั้งหมด 44,648 ไร่ (700,107 ตารางกิโลเมตร) แบ่งเป็นที่อยู่อาศัย 1,297 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 29,764 ไร่ พื้นที่ป่าสงวน 5,536 ไร่

4) ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพอากาศบ้านสวาย มีสภาพอากาศคล้ายคลึงกับภูมิอากาศโดยรวมของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งอยู่ในเขตร้อน คือ เขตภูมิอากาศแบบทุ่งหญ้าเขตร้อน (Tropical grassland) จึงมีอุณหภูมิสูงตลอดปี มีช่วงฤดูฝนสลับแห้งแล้งแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน และฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม

4.3.1.2 ประวัติชุมชนและการแบ่งเขตการปกครอง

คำว่า “สวาย” เป็นชื่อภาษาท้องถิ่น (เขมร) แปลว่า “มะม่วง” ชุมชนสวายเป็นหมู่บ้านเก่าแก่เริ่มก่อตั้งเมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว ที่มีชื่อหมู่บ้านว่า “สวายจ๊ะ” เพราะว่าแต่ก่อนมีต้นมะม่วงต้นหนึ่งใหญ่มาก มีชื่อตามภาษาถิ่นที่ใช้คือ “สวายเจกทม” โดยมีคนกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่คือ ตระกูลดุจจานุทัศน์ และอีกกลุ่มหนึ่งมาจากจังหวัดนครราชสีมาคือ ครอบครัวของนางจิ้น ศรีหมื่นไวย์ สามีชื่อ

นายคราว ศรีหนั้นไวย์ ซึ่งแต่ก่อนยังไม่ได้เป็นตำบลสวาย แต่ขึ้นอยู่กับตำบลคอโค สาเหตุที่บุคคลกลุ่มนี้อพยพมาจากบ้านเดิมก็เนื่องจากต้องการให้ลูกหลานมีที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินใหม่ ต่อมาเมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น บริเวณที่อยู่คับแคบ จึงขยายหมู่บ้านออกไปทางทิศเหนือ และทิศตะวันออกเกิดเป็นบ้านสวายใหม่ บ้านสวายที่เกิดขึ้นต่อมาเรียกว่า “บ้านสวายจ๊ะ” (จะเป็นภาษาเขมร แปลว่า เก่า) และเมื่อไปอยู่รวมกันหลายที่จึงเรียกเป็นคุ้ม เป็นบ้าน เช่น

- 1) คุ้มสวายจ๊ะ เป็นหมู่บ้านเกิดก่อน โดยใช้ต้นมะม่วงใหญ่ของหมู่บ้านเป็นชื่อบ้าน (สวาย หรือสวาย เป็นภาษาพื้นเมืองเขมร แปลว่า มะม่วง)
 - 2) คุ้มเกาะพะเนา (พะ-เนา) คุ้มนี้ตามข้อสันนิษฐาน เป็นคุ้มที่มีต้นมะตูมมาก และชาวบ้านในแถบนี้ใช้ต่างมะตูมสระผม เพราะมีกลิ่นหอม คนสมัยนั้นรู้จักทำยาสระผมใช้เอง จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านเกาะพะเนา (คำว่าเกาะ เป็นภาษาเขมรแปลว่า สระผม คำว่าพะเนา เป็นภาษาเขมรแปลว่า มะตูม)
 - 3) คุ้มปอยปริง (ปริงเป็นภาษาเขมร แปลว่า ต้นหว้า) คุ้มนี้คงมีต้นหว้ามาก และคนมาอยู่ยังไม่มากจึงเรียกว่าปอยปริง
 - 4) คุ้มปอยปะเดียก ปะเดียกเป็นชื่อต้นไม้ตามภาษาพื้นเมือง ส่วนภาษาไทยเรียกว่าต้นกะบาก คุ้มนี้เข้าใจว่า เมื่อก่อนที่จะเป็นหมู่บ้าน คงมีต้นกะบากอยู่มาก จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่าปอยปะเดียก
 - 5) คุ้มโคกละลวด หมู่บ้านนี้ห่างจากโรงเรียนบ้านสวายประมาณ 3 กิโลเมตร เมื่อคุ้มปอยปริง คุ้มปอยปะเดียก และบ้านสวายจ๊ะหนาแน่น ประชากรก็อพยพไปอยู่ เพราะเป็นที่เนินหรือโคกใกล้ไร่นา การดำเนินกิจกรรมประจำวันจะสะดวก บ้านนี้จึงตั้งชื่อตามต้นไม้ เช่นเดียวกับบ้านอื่น คำว่าละลวด เป็นต้นไม้ชนิดหนึ่ง ภาษาไทยเรียกว่าต้นทองหลวง คำว่าโคก คือที่มีความสูง น้ำท่วมไม่ถึง รวมความได้ว่าโคกละลวด คือโคกที่มีต้นทองหลวง
- ปัจจุบัน คุ้มสวายจ๊ะ คุ้มปอยปะเดียก คุ้มปอยปริง คุ้มเกาะพะเนา คุ้มโคกละลวด อยู่ในเขตการปกครองของหมู่ที่ 1 บ้านสวายจ๊ะ ตำบลสวาย
- 6) คุ้มตารอด ตารอดเป็นชื่อคน แกเป็นคนไปตั้งรกรากอาศัยอยู่มาก่อน แกไปเปิดทางน้ำ ตรงที่สร้างสถานีอนามัยในปัจจุบัน ส่วนทางน้ำที่ตารอดปิดกั้นไว้ เวลาเมื่อน้ำมากก็ไหลลงสู่หนองตารอด ตารอดมาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ แกมีอาชีพทำนา เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย ไก่ ตอนหลังมีราษฎรมาอยู่ด้วยมากขึ้น จึงกลายเป็นหมู่บ้านเล็กๆ เลยตั้งชื่อว่าบ้านตารอด
 - 7) โคกตาดีอม ตาดีอมเป็นชื่อคน ตาดีอมแกอยู่บ้านตารอดได้ไปสร้างคอกวัว คอกควาย อยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านตารอดก่อนคนอื่น คนรุ่นหลังเลยเรียกว่า บ้านโคกตาดีอม เป็นชุมชนเล็กๆ มีประชากรอาศัยอยู่ไม่ค่อยมาก ปัจจุบันประชากรเริ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

8) โคกตาฉิม ตาฉิมเป็นชื่อคน ตาฉิมกับตาตี๋อมเป็นเพื่อนบ้านตารอดด้วยกัน แยกออกไปสร้างคอกเลี้ยงวัว ควาย ไก่ คนรุ่นหลังจึงเรียกชื่อว่า โคกตาฉิม ปัจจุบันเป็นชุมชนเล็กๆ

9) โคกสนวน ประชากรที่อพยพมาอยู่โคกสนวนส่วนมากมาจากบ้านตารอด ตอนแรกมาสร้างคอกเลี้ยงวัว ควาย ไก่ ปลูกพืชไร่ ต่อมาเมื่อมีคนมาอยู่มากขึ้น คำว่า สนวน เป็นชื่อต้นไม้ขนาดใหญ่ใบหนา ใช้เลี้ยงสัตว์ได้

ปัจจุบันนี้ คุ่มตารอด โคกตาตี๋อม โคกตาฉิม โคกสนวน อยู่ในเขตการปกครองของหมู่ที่ 2 บ้านตารอด ตำบลสวาย

10) คุ่มตลาดอันชาย สืบถามได้ความว่า อันชายเป็นภาษาพื้นเมืองแปลว่า กระจ่าย ตามปกติกระจ่ายนั้นมักชอบออกมาชมแสงจันทร์ ในคืนเดือนหงายและมีการผสมพันธุ์กัน กล่าวถึงชุมชนแห่งนี้ มีผู้คนเป็นจำนวนมาก มีหญิงสาวสวย และมักจะมีหนุ่มจากบ้านอื่นมาเกี่ยวพาราดี ชอบพอกันจึงไปอยู่กินด้วยกัน โดยมีได้มีการขอให้ถูกต้องตามประเพณี เมื่อเห็นลักษณะอย่างนี้หลายๆคู่ จึงมีบุคคลตั้งชื่อให้ว่า คุ่มอันชาย เพราะเปรียบเทียบกับหนุ่มสาวที่รักกัน และพากันไปผสมสุเช่นเดียวกับกระจ่ายในคืนเดือนหงาย

11) บ้านโคกตาชวด เป็นหมู่บ้านที่อพยพไปจากบ้านสวาย เมื่ออยู่ในหมู่บ้านใหญ่ คนหนาแน่นขึ้นไม่มีที่จะปลูกสร้างบ้าน จึงไปตั้งรกรากใหม่ ใช้ชื่อตาชวด ผู้ที่อยู่ก่อนเป็นชื่อหมู่บ้าน

12) บ้านโคกเวง เป็นหมู่บ้านที่อพยพไปจากหมู่ที่ 3 ในปัจจุบัน เพราะในหมู่บ้านใหญ่ ผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น จึงอพยพไปอยู่ตามโคกตามเนินที่น้ำท่วมไม่ถึง เลี้ยงวัว ควาย ไก่ โคกนี้คงจะมีความยาว จึงใช้ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านโคกเวง (เวงเวง อยู่ในเขตการปกครองของหมู่ที่ 3 บ้านอันชาย ตำบลสวาย)

13) บ้านตะเปียงจรัญ สถามได้ความว่า มีหนองน้ำบริเวณใกล้ตรงนั้น เมื่อก่อนเป็นที่ขุดเอาแร่เหล็กไปถลุงทำมีด พรำ เคียว ขวาน เป็นต้น พอขุดไปยังลึกและเอามูลดินมาทิ้งข้างถนน ครั้นอยู่หลายปีเข้า มูลดินที่ทิ้งก็พังลงกลายเป็นตลิ่งพัง และเกิดเป็นหนองน้ำขึ้น ชาวบ้านเรียกว่า ตะเปียงจรัญ (ตะเปียงเป็นภาษาเขมร แปลว่า หนองน้ำ จรัญ แปลว่า ตลิ่ง)

14) บ้านตะเปียงโจรว ตะเปียงโจรวเป็นทางน้ำไหลจากหนองตาระวี พอน้ำไหลเซาะนานๆเข้าจึงเป็นหนองน้ำลึก ชาวบ้านเรียกว่า ตะเปียงโจรว เมื่อมีผู้คนมาอาศัยอยู่มากขึ้นจึงเรียกว่า บ้านตะเปียงโจรว (โจรวเป็นภาษาเขมร แปลว่า ลึก)

15) บ้านโคกตาเกิด เป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นทีหลัง เนื่องจากผู้คนในหมู่บ้านใหญ่อยู่กันอย่างแออัดคับแคบ จึงย้ายไปอยู่กันเพื่อปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ คนที่ไปอยู่ก่อนชื่อตาเกิด จึงเรียกว่าบ้านโคกตาเกิด

16) บ้านจรวดตระมุง เป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นใหม่ อยู่ทางทิศเหนือของบ้านโคกตาเกิด สมัยก่อนกันดารมาก การสัญจรไปมาลำบาก เพราะเป็นป่าและถนนที่จะเข้าไปก็ไม่มี ต้องเดินอ้อมไปทางโคกตาเกิด

สันนิษฐานว่าคงจะมีต้นส้มโอมาก และเป็นทางเล็กๆเข้าไป เก็บยอดส้มโอมองใส่ต้ม แกง เพราะยอดส้มโอมง มีรสเปรี้ยว จึงเรียกว่าจรวดตระมุง เมื่อมีผู้คนไปอาศัยเพิ่มขึ้นจึงเรียกว่า บ้านจรวดตระมุง (จรวด เป็น ภาษาเขมรแปลว่า กรอกหรือใส่ ตระมุง แปลว่า ส้มโอมง)

17) บ้านกันจวน บ้านนี้อยู่ทางทิศเหนือบ้านหนองโจรว เป็นหมู่บ้านเล็กๆ มีฐานะยากจนประกอบ อาชีพทำนา

18) บ้านตึกจุม (คำว่าตึก เป็นภาษาเขมร แปลว่า น้ำ จุม แปลว่า ชุม) ตึกจุมคือทางน้ำไหลมา รวมกันตรงบริเวณนั้น ซึ่งต่อมาเรียกว่า ตึกจุม พอมีผู้คนมาอาศัยอยู่มากขึ้นจึงเรียกว่าบ้านตึกจุม ปัจจุบัน บ้านตะเปียงจรั้ง บ้านตะเปียงโจรว บ้านโคกตาเกิด บ้านจรวดตระมุง บ้านกันจวน บ้านตึกจุม อยู่ในเขตการปกครองของหมู่ที่ 4 บ้านตะเปียงจรั้ง ตำบลสวาย

19) บ้านตาระวี ตาระวีเป็นบุคคลที่ตั้งรกรากอยู่เป็นครอบครัวแรกใกล้หนองน้ำใหญ่ ชาวปลา อาหารอุดมสมบูรณ์ จึงมีผู้คนอพยพตามมาอยู่อีกเป็นจำนวนมาก จึงใช้ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านตาระวี และ หนองน้ำใหญ่ก็ให้ชื่อว่า หนองตาระวี

20) บ้านดองต้วง ในสมัยก่อนมักจะมีการสร้างศาลากลางหมู่บ้าน เพื่อไว้ใช้ประโยชน์เกี่ยวกับ กิจกรรมทางศาสนา ทำบุญอื่นๆ และมักจะทำเสาธงที่ยาวและใหญ่ แกะเป็นรูปหงส์และอื่นๆให้เกิดความ สวยงาม จึงใช้เรียกชื่อหมู่บ้านว่า บ้านดองต้วง (ดอง เป็นภาษาพื้นเมืองเขมร แปลว่า ไม้ที่นำมาแกะสลัก ต้วง แปลว่า ธง)

21) บ้านกบาลแตก บริเวณนี้สันนิษฐานว่ามีแร่เหล็กอยู่ ชาวบ้านไปขุดเจอแร่เหล็กที่มีความแข็ง มาก ไม่สามารถขุดหรือเจาะลงไปได้ จึงให้ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านกบาลแตก (กบาล เป็นภาษาเขมร แปลว่า หัว หรือศรีษะ แตก แปลว่า เหล็ก)

22) บ้านปอยเจระ คำว่าเจระเป็นต้นไม้ชนิดหนึ่ง ลำต้นใหญ่ใบเล็ก เป็นลักษณะใบรวมยอดอ่อน เถกไปต้มจิ้มน้ำพริกได้ อยู่ทางตะวันออกของหนองตาระวี มีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น จึงเรียกชื่อหมู่บ้านตาม ต้นไม้วัว ปอยเจระ

23) บ้านโคกโชค เป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นใหม่จากการอพยพของชาวบ้านหมู่ที่ 5 ตาระวี ที่เริ่มจะคับ แคบ บ้านนี้สันนิษฐานว่าสมัยก่อนที่หนองน้ำคงจะมีดอกบัวขึ้นมากและเป็นเนินสูง จึงเรียกหมู่บ้านว่า บ้านโคกโชค (โชค เป็นภาษาพื้นเมืองเขมร แปลว่า บัว)

24) บ้านโคกเสน็จ คำว่าเสน็จคงจะเป็นต้นไม้ยืนต้นชนิดหนึ่ง เมื่อมีผู้คนอพยพมาอยู่รวมกันเลยใช้ ชื่อต้นไม้เป็นชื่อบ้าน คือ บ้านโคกเสน็จ อยู่ใกล้กับบ้านโคกโชค ปัจจุบันบ้านตาระวี บ้านดองต้วง บ้าน

กบาลแตก บ้านดอยเจ๊ะ บ้านโคกโชค บ้านโคกเสด็จ อยู่ในการปกครองดูแลของหมู่ที่ 5 บ้านตาระวี ตำบลสวาย

25) บ้านตะลวก ที่เรียกว่าตะลวก เพราะบริเวณนั้นมีต้นตะลวกใหญ่ขึ้นอยู่ มีหนองน้ำ มีความอุดมสมบูรณ์ ผู้คนจึงอพยพมาอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเรียกว่าบ้านตะลวก

26) บ้านตาดีอม อยู่ทางตะวันตกของหนองน้ำ คำว่าตาดีอมเป็นชื่อคนที่มาอาศัยอยู่เป็นคนแรก ต่อมาผู้คนอพยพมาอยู่เป็นจำนวนมาก และเป็นที่ยึดมั่นของชุมชน จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่า บ้านตาดีอม

27) บ้านระไซร์ตบ บ้านนี้สันนิษฐานว่า คงจะมีต้นไผ่เป็นจำนวนมาก เมื่อมีผู้คนไปอาศัยอยู่มากจึงเรียกชื่อว่า บ้านระไซร์ตบ (ระไซร์ เป็นภาษาพื้นเมืองเขมร แปลว่า ต้นไผ่ ตบ แปลว่า ป่า)

28) บ้านสังเกิด สังเกิดเป็นพืชชนิดหนึ่ง ลำต้นมีหนาม มีกลิ่นเหม็นตลบเหม็น ยอกสังเกิดใช้จุ่มน้ำพริกได้ บ้านสังเกิดอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหนองน้ำตาดีอม มีผู้คนอพยพไปจากบ้านตาดีอมไปอยู่ จึงเรียกหมู่บ้านว่า บ้านสังเกิด

29) บ้านโคกจ๊ะ เป็นบ้านเก่าแก่อยู่ทางตะวันออกของวัดตาดีอมจอมสวาย ปัจจุบันมีผู้คนอาศัยอยู่น้อย ประมาณ 8 ครัวเรือน (คำว่าจ๊ะ เป็นภาษาเขมร แปลว่า เก้าหรือแก่)

30) บ้านโคกตมอด อยู่ทางตะวันออกของบ้านโคกจ๊ะ ห่างไปประมาณ 700 เมตร สันนิษฐานว่าคงจะมีต้นตาลเป็นสัญลักษณ์ จึงใช้ชื่อบ้านว่าบ้านโคกตมอด ปัจจุบันมีผู้คนอาศัยอยู่น้อย ประมาณ 2 ครัวเรือน (ตมอด เป็นภาษาพื้นเมืองเขมร แปลว่า ตมอด) ปัจจุบันบ้านตะลวก บ้านตาดีอม บ้านระไซร์ตบ บ้านสังเกิด บ้านโคกจ๊ะ บ้านโคกตมอด อยู่ในการปกครองดูแลของหมู่ที่ 6 บ้านตะลวก ตำบลสวาย (พนัส ศรีฐาน, สัมภาษณ์)

ปัจจุบันตำบลสวายแบ่งการปกครองออกเป็น 14 หมู่บ้าน โดยมีกำนัน และผู้ใหญ่บ้าน มีสถานีตำรวจทำหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้กับประชาชน องค์การบริหารส่วนตำบลสวายทำหน้าที่บริหาร องค์การบริหารส่วนตำบลสวาย และเพื่อความสะดวกในการปกครองของท้องถิ่น แบ่งกลุ่มการปกครองตามภูมิศาสตร์ ดังนี้ กลุ่มโคกสวายทม หมู่ที่ 1-6 กลุ่มปอยเดิร หมู่ที่ 7-10 และกลุ่มโคกเมือง หมู่ที่ 11-14

4.3.1.3 การคมนาคม

การคมนาคมในเขตตำบลและนอกเขตตำบลใช้เดินเท้า รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ และรถโดยสารประจำหมู่บ้าน เพื่อเดินทางไปยังอำเภอเมืองสุรินทร์ หรือเดินทางต่อไปยังจุดหมาย โดยใช้ถนนลาดยาง รพช. สร. 11029 ซึ่งแยกมาจากทางหลวงจังหวัดหมายเลข 226 ในตำบลคอโค ผ่านตำบลตระแสง ไปอำเภอปราสาท หรือใช้ถนนคอนกรีต ถนนลูกรังซึ่งแยกมาจากถนนสายหลักเข้าสู่ทุกหมู่บ้าน

ของตำบล สภาพถนนช่วงฤดูฝนการคมนาคมไม่สะดวก เส้นทางเข้าสู่บ้านสวาย เข้าได้ 3 เส้นทางหลัก
ได้แก่

- 1) เส้นทางสายกระสัง - สุรินทร์ แยกโนนดินแดง ทางลูกรัง ระยะทาง 12 กิโลเมตร
- 2) เส้นทางสายคอคโค - ตระแสง - บ้านสวาย ระยะทาง 15 กิโลเมตร
- 3) เส้นทางสายสุรินทร์ - ปราสาท แยกกิโลเมตรที่ 11 นาสาม - สวาย ทางลาดยาง ระยะทาง
12 กิโลเมตร

4.3.1.4 ระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ

ภายในหมู่บ้านมีน้ำบาดาลใช้ทุกครัวเรือน มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน มีโทรศัพท์สาธารณะ มีตลาด
สด มีศาลาประชาคม 1 หลัง มีร้านอาหารพื้นเมือง 1 ร้าน มีสถานีนอนมัย 1 แห่ง

แหล่งน้ำตามธรรมชาติสำคัญที่คอยหล่อเลี้ยงตำบลสวายเพื่อการเกษตร และการประมงคือ ห้วย
ระไซร์ และลำน้ำชี และมีแหล่งน้ำอื่นเพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภค ดังนี้

- 1) หนองน้ำสวายจ๊ะ หมู่ที่ 1
- 2) หนองน้ำตะเปียงจรั้ง หมู่ที่ 4
- 3) หนองน้ำตาระวีใจกลางตำบลสวาย หมู่ที่ 1, 2, 3, 4, 5
- 4) หนองน้ำตาดมและตาลวก หมู่ที่ 6
- 5) หนองน้ำตราชวเกียรติและตระแสง หมู่ที่ 7
- 6) หนองน้ำตะเปียงทม หมู่ที่ 8 และ 9
- 7) หนองน้ำตาดวน หมู่ที่ 10
- 8) หนองน้ำสระแวง หมู่ที่ 11
- 9) ทำนบเซียว หมู่ที่ 12, 13 และ 14
- 10) หนองน้ำโชคทม หมู่ที่ 5

4.3.1.4 สภาพสังคมและวัฒนธรรม

1) ประชากรและโครงสร้างประชากร

ตำบลสวายมีประชากรทั้งหมด 13,808 คน ชาย 6,789 คน หญิง 7,019 คน คิดเป็น 5,536
หลังคาเรือน

2) อาชีพ

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพหลักด้านเกษตรกรรมมีรายได้จากการทำนา อาชีพรอง ได้แก่ การทอ
ผ้าไหม ระหว่างเดือนมกราคม - เมษายน ผู้ชายก็ทำสวน เลี้ยงสัตว์ รับจ้างทั่วไป บางส่วนเข้าไปทำงาน

ยังต่างจังหวัดบ้าง ผู้หญิงก็จะทอผ้าไหม รวเดือนพฤษภาคม – กรกฎาคม เป็นช่วงระยะเวลาทำนา การเลี้ยงสัตว์ก็เลี้ยงอยู่เหมือนเดิม รวเดือนสิงหาคม – ตุลาคม การทำนาสิ้นสุดลงรอการเจริญงอกงาม ผู้หญิงจะมีทอผ้ากันเกือบทุกครัวเรือน รวเดือนพฤศจิกายน เป็นช่วงฤดูเก็บเกี่ยว การทอผ้าอาจจะลดลงบ้าง เพราะเร่งเก็บเกี่ยวผลผลิต

การผลิตผ้าไหมของกลุ่ม จะผลิตได้ตลอดปี เพราะสมาชิกกลุ่มมีอาชีพทอผ้าไหมเป็นหลัก ทำนาเป็นอาชีพรอง เป็นการทำให้เพียงเก็บเกี่ยวผลผลิตไว้เพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้น ไม่ได้ผลิตเพื่อจำหน่าย โดยมีสมาชิก 28 คน ทำการทอด้วย ทำงานบ้านด้วย ใช้เวลา 10 วัน ในการทอผ้ามัดหมี่ 2 เมตร 1 ผืน 4 เมตร 1 ชุด ทออย่างเดียว การทอผ้าพื้นใช้เวลาทอเร็วกว่ามัดหมี่ ผ้าพื้น 2 เมตรใช้เวลา 3 วัน ปัจจุบันทอผ้าทั้งปี เพราะการทำนาในปัจจุบันเป็นนาแบบหว่าน และมีการจ้างแรงงานทำนา

3) ความสัมพันธ์ในหมู่บ้าน

ในชุมชน คนมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติเป็นส่วนใหญ่ เสมือนพี่น้อง พี่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สภาพความเป็นอยู่มีความอบอุ่นพอสมควร มีบางครอบครัวที่พ่อแม่ไปทำงานต่างถิ่น แต่ความสัมพันธ์ในครอบครัวก็ยังคงมีความอบอุ่น เข้าใจกันดี ความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนเป็นแบบพี่น้องช่วยเหลือกัน พี่งพาอาศัยกันโดยการขอแรง แต่ปัจจุบันไม่สามารถช่วยเหลือได้ในทุกกรณีเหมือนก่อน บางกรณีต้องจ้างแรงงาน

4) มูลนิธิเพื่อการกุศล

ในชุมชนมีมูลนิธิที่ก่อตั้งเพื่อการกุศลรวมแล้ว 6 มูลนิธิ ได้แก่ มูลนิธิศึกษาเอเชียฝ่ายพัฒนา อีสานใต้ สำนักงาน หมู่ที่ 6 มูลนิธิปัญญาคุณิสุนทร สำนักงาน วัดแสงบูรพา หมู่ที่ 5 มูลนิธิแสงบูรพา สำนักงาน วัดแสงบูรพา หมู่ที่ 5 มูลนิธิตาตอม สำนักงาน วัดจอมสวาย หมู่ที่ 6 มูลนิธิสว่างอารมณ์ สำนักงานตั้งอยู่ วัดสว่างอารมณ์ หมู่ที่ 7 มูลนิธิภาวนานุกิจ สำนักงาน วัดนารายบุรินทร์ หมู่ที่ 3 และกำลังจัดตั้งสหมูลนิธิ เพื่อรวบรวมมูลนิธิต่างๆ ในตำบลสวาย ทำงานร่วมกันในการพัฒนาหมู่บ้านตำบลสวายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน

5) สถานศึกษา

ตำบลสวายมีสถานศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา ดังนี้

5.1) ศูนย์พัฒนาเด็กตำบลสวาย โดยกรมพัฒนาชุมชนร่วมกับมูลนิธิศึกษาเอเชีย เป็นศูนย์ตัวอย่างของจังหวัดสุรินทร์ ปี พ.ศ.2543 บริการเด็กอายุ 2.5 – 4 ปี มีเด็กทั้งหมด 220 คน ครูพี่เลี้ยงมี 8 คน ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 เปิดบริการเมื่อปี พ.ศ.2532 เขตพื้นที่บริการ หมู่ที่ 1 – 10

5.2) ศูนย์พัฒนาเด็กวัดศิลาราม (โคกเมือง) สนับสนุนโดยกรมศาสนา มีเด็กทั้งหมด 81 คน ครูพี่เลี้ยง 4 คน ตั้งอยู่ที่วัดศิลาราม หมู่ที่ 13 เขตพื้นที่บริการ หมู่ที่ 11 – 14

5.3) โรงเรียนโคกเมือง ตั้งอยู่หมู่ที่ 13 เป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา มีนักเรียน 516 คน ครู 12 คน เขตพื้นที่บริการหมู่ที่ 11 – 14

5.4) โรงเรียนบ้านปอยเดิร ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 มีนักเรียน 409 คน ครู 14 คน เปิดสอนระดับอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เขตพื้นที่บริการ หมู่ที่ 7 – 10

5.5) โรงเรียนบ้านสวาย ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 มีนักเรียน 1,075 คน ครู 39 คน เปิดสอนระดับอนุบาลถึงชั้นประถมปีที่ 6 เขตบริการหมู่ที่ 1 – 6 เป็นโรงเรียนรางวัลพระราชทานและรางวัลอื่น ๆ ทั้งนักเรียน ครู มีชื่อเสียงระดับประเทศ

5.6) โรงเรียนสวายวิทยาคาร ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 มีนักเรียน 748 คน เปิดสอนระดับมัธยมตอนต้น ถึงมัธยมตอนปลาย (ม.1 – ม.6) เป็นโรงเรียนพระราชทาน และรางวัลอื่น ๆ ทั้งนักเรียน ครู มีชื่อเสียงระดับประเทศ

6) สถาบันศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น เป็นปึกแผ่นมาช้านาน มีความเจริญรุ่งเรืองสืบทอดจนถึงปัจจุบัน โดยมีพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบมาช้านานเป็นผู้นำตลอดมา ปัจจุบันมีพระครูปัญญาวุฒสุนทร (ตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด) เป็นผู้นำทางแห่งปัญญาในการดำเนินชีวิต ตำบลสวายมีวัด 7 แห่ง ได้แก่ วัดสว่างอารมณ์ วัดตาดอมจอมสวาย วัดแสงบูรพา วัดป่าเจริญผล วัดนารายณ์นรินทร์ วัดศิลาราม วัดชลประทานราชดำริ

7) วัฒนธรรมประเพณี

วัฒนธรรมในชุมชนเป็นวัฒนธรรมที่ยังยึดประเพณีที่ดีงามอย่างเหนียวแน่นสืบทอดกันมานาน ถึงแม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงามของท้องถิ่นยังมีอยู่ จึงพอสรุปได้แก่ การเคารพผู้สูงอายุ การนียมทำบุญตักบาตรทุกๆ เช้า พิธีโกนจุก บวชนาค ขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีลอยกระทง ประเพณีขึ้นเขาสวาย ซึ่งตรงกับ ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 (มีนาคม) ของทุกปี

4.3.1.6 เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว

รายได้ของประชาชนบ้านสวาย โดยเฉลี่ยประมาณ 20,000 บาท / ครอบครัว / ปี โดยทั่วไปอาชีพหลักของประชาชนคือ ทำนา อาชีพรองคือการทอผ้าไหม แต่บางครอบครัวถือว่าเป็นอาชีพหลัก

วิถีชีวิตของชุมชนบ้านสวาย เป็นชุมชนชนบทอยู่กับท้องไร่ท้องนา หลังจากเสร็จจากภารกิจ

หลักก็จะพากันรวมกลุ่มทำการทอผ้าไหมเพื่อไว้ใช้ และไว้จำหน่ายในโอกาสต่าง ๆ หรือไว้แลกเปลี่ยนสินค้าต่างประเภทกัน ผ้าไหมทอมือบ้านสวาย นับเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดจนเป็นเอกลักษณ์ มีการทอผ้าไหมพื้นเมืองแทบทุกหลังคาเรือน มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเอง ย้อมสีธรรมชาติจากครั่ง หรือส่วนต่าง ๆ ของพืช มัดลายย้อมแล้วนำมาทอ ลวดลายส่วนใหญ่จะเป็นการทอลายลูกแก้ว ลายเกล็ดเต่าหรือลายมัดหมี่ลายโฮล และการทอแต่ละผืนจะใช้เวลานานด้วยอาศัยความชำนาญและความประณีตอย่างมาก โดยมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้า การย้อมสี การมัดลาย โดยผู้ที่ชำนาญการมักได้รับการเชิญเป็นวิทยากรอบรมแก่กลุ่มอื่นในชุมชนอื่นตลอดมา สำหรับการรวมตัวกันเป็นกลุ่มสตรีทอผ้าไหมนั้น เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 สมาชิกจะช่วยกันเตรียมเส้นไหม ย้อมสีในคราวเดียวแล้วจัดสรรวัตถุดิบแบ่งกันทอเป็นผ้าไหมและมัดหมี่ เคยมีลูกค้าชาวต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น สวิตเซอร์แลนด์ สั่งซื้อโดยไม่จำกัดจำนวนบุคคลที่สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น (การทอผ้าไหม) ของบ้านสวาย หมู่ที่ 1 ตำบลสวาย มีดังนี้

1) นางสาวเนียง บุญใสดากร มีความถนัดในการมัดหมี่ ออกแบบลวดลาย การย้อมสีธรรมชาติ และสามารถทอได้ทุกลาย

2) นายบัวสอน ใจกล้า มีความถนัดในการทอ ออกแบบลาย การย้อมสีธรรมชาติ

3) นางวราภรณ์ จันทร์สิงห์ มีความถนัดในการทอได้ทุกลาย และการย้อมสีธรรมชาติ

4) นางสาวกรวย พิชนาหะรี มีความถนัดในการทอได้ทุกลาย และการย้อมสี

5) นางเพียบ เกิดพระ มีความถนัดในการทอได้ทุกลาย (กฤษณา วงษาสันต์. 2547: 20)

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่เป็นกลุ่มอาชีพสตรีทอผ้าไหมหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลสวาย รวม 6 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มไหมสร้างสรรค์ ตั้งอยู่ที่ บ้านเลขที่ 22/1 หมู่ที่ 2 ตำบลสวาย มีสมาชิก 30 คน โดยมีประธาน คือ นางผ่องศรี ศิริสำราญ

2) กลุ่มสหกรณ์สวายเสรี ตั้งอยู่ที่ บ้านเลขที่ 99 หมู่ที่ 3 ตำบลสวาย มีสมาชิก 60 คน โดยมีประธาน คือ นางปุด นิดหนู

3) กลุ่มรวมพลังพัฒนา ตั้งอยู่ที่ บ้านเลขที่ 202 หมู่ที่ 5 ตำบลสวาย มีสมาชิก 30 คน โดยมีประธาน คือ นางระเบียบ ศรีลาไลย

4) กลุ่มแม่บ้านสวาย ตั้งอยู่ที่ บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 6 ตำบลสวาย มีสมาชิก 35 คน โดยมีประธาน คือ นางภาวีณี บุญอาษา

5) กลุ่มทอผ้าบ้านนาแห้ว ตั้งอยู่ที่ บ้านเลขที่ 16 หมู่ที่ 7 ตำบลสวาย มีสมาชิก 70 คน โดยมีประธานคือ นางเหลือ นพพร

สำหรับด้านการท่องเที่ยวภายในชุมชน เนื่องจากชุมชนสวายเป็นพื้นที่ทำงานของมูลนิธิ สิกขา เอเชียฝ่ายพัฒนาอีสานใต้ ซึ่งมีเครือข่ายทั่วประเทศ โดยเป็นมูลนิธิจากประเทศญี่ปุ่นที่เน้นการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน จึงทำให้มีผู้มาเยือนในลักษณะกลุ่มเครือข่ายเด็กและเยาวชนของมูลนิธิที่เป็นชาวไทยและชาวญี่ปุ่น หรือมีชาวญี่ปุ่นและครอบครัวที่ให้การอุปการะเด็กและเยาวชนในพื้นที่เดินทางมาเยี่ยม มาพักค้างตามบ้านและเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน โดยมูลนิธิดำเนินการมาประมาณ 20 ปี ดังนั้น ชาวบ้านจึงคุ้นเคยต่อนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น หรือการมีกลุ่มอาชีพทอผ้าที่มีความชำนาญเป็นที่ยอมรับในระดับจังหวัด หรือกลุ่มเกษตรอื่นๆ ทำให้เป็นเสมือนแหล่งเรียนรู้ศึกษาดูงานของกลุ่มอื่นๆ ทั้งภายในจังหวัด และจากจังหวัดใกล้เคียง

4.3.2 องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

4.3.2.1 สิ่งดึงดูดใจ ประกอบด้วย สิ่งดึงดูดใจที่เป็นสถานที่ และกิจกรรม ได้แก่

1) สิ่งดึงดูดใจที่เป็นสถานที่ ได้แก่

1.1) **ชุมชนโบราณ** บริเวณบ้านโคกเมือง หมู่ที่ 13 เป็นชุมชนที่ถูกล้อมรอบด้วยกำแพงเมือง-คูเมือง ทิศเหนือเป็นกำแพง 3 ชั้น บริเวณตรงกลางหมู่บ้านเป็นเนินสูง มีบ่อน้ำโบราณอยู่ตรงกลางหมู่บ้านและสระโบราณอยู่ใกล้กัน แต่สระน้ำถูกถมจนแทบไม่เหลือร่องรอยให้เห็น บริเวณกลางหมู่บ้านถ้าขุดลงไปประมาณ 30 ซม. จะเห็นซากอิฐฝังอยู่ทั่วไป โดยมีประวัติของชุมชนบันทึกไว้ในคัมภีร์โบราณภาษาขอมโบราณ นอกจากนี้ยังขุดพบโบราณวัตถุจำนวนมาก เช่น พระสัมฤทธิ์ พระพิฆเนศ สัมฤทธิ์ แหวนทอง แหวนสัมฤทธิ์ สร้อยทอง ไหโบราณ จานชามโบราณมีลักษณะคล้ายของชาวจีน เครื่องมือเครื่องใช้โบราณที่ทำจากเหล็ก อุปกรณ์ตีเหล็ก ฯลฯ โดยมีการเก็บรวบรวมโบราณวัตถุที่พิพิธภัณฑสถานชุมชนสวาย ใกล้กับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ปัจจุบันชุมชนโบราณบ้านโคกเมืองได้ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากรเป็นหนึ่งในชุมชนโบราณของจังหวัดสุรินทร์

1.2) **วัดตาดอมจอมสวาย** บ้านทะเลอก หมู่ที่ 6 เป็นวัดที่มีพระพุทธรูปดินปั้นประดิษฐานซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองชุมชนสวายมีอายุเก่าแก่นับพันปี เป็นที่เคารพสักการะ

1.3) **วัดแสงบูรพา** บ้านตาระวี หมู่ที่ 5 เป็นวัดเก่าแก่อุโบสถพื้นถิ่น ซึ่งมีลักษณะเป็นอุโบสถไม้ที่งดงาม

1.4) **วนอุทยานเขาพนมสวาย** เป็นวนอุทยานที่มีความสมบูรณ์ตามธรรมชาติ และเป็นที่ตั้งของวัดศิลาราม อันเป็นที่สักการะอิฐหลวงปู่ดุน เกจิอาจารย์ชื่อดัง และนมัสการพระพุทธรูป

ที่ตั้งบนเนินเขา

1.5) **อ่างเก็บน้ำไธระไชร์** เป็นอ่างเก็บน้ำที่รับน้ำจากแม่น้ำชีซึ่งเป็นเขตติดต่อระหว่างจังหวัดบุรีรัมย์กับจังหวัดสุรินทร์ นอกจากนี้เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำแล้วยังเป็นที่พำนักของนกน้ำ นานาชนิด ทักษะสภาพงดงามยามอาทิตย์อัสดง

1.6) **เกาะตาเล็ก** เป็นเกาะที่อยู่กลางลำน้ำชี องค์การบริหารส่วนตำบลมีแนวคิดพัฒนาเป็นค่ายลูกเสือ โดยมีกิจกรรมพายเรือ นั่งเรือชมทัศนียภาพของลำน้ำชี

2) **สิ่งดึงดูดที่เป็นกิจกรรม** สามารถจำแนกเป็นกิจกรรมในวิถีชีวิตเกษตรกรรมและอาชีพ กิจกรรมตามประเพณีและศาสนา กิจกรรมเกี่ยวกับการหาอยู่หากินของชุมชน กิจกรรมทางสังคม ได้แก่

2.1) **กิจกรรมในวิถีชีวิตเกษตรกรรมและอาชีพ** ได้แก่ การทำนาปลูกข้าวหอมมะลิเกษตรอินทรีย์ หมู่บ้านเกษตรอินทรีย์ บ้านตะเปียงจรัญ หมู่ที่ 4 การทำไร่นาสวนผสมตามเกษตรทฤษฎีใหม่แบบเศรษฐกิจพอเพียง ของนายสุบิน วงษ์งาน บ้านสวาย หมู่ที่ 3 การผลิตปุ๋ยชีวภาพตามหลักเกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์ ของมูลนิธิปัญญาภูมิสุนทร โดยพระครูปัญญาภูมิสุนทร เจ้าคณะอำเภอเมือง สุรินทร์ การปลูกส้มโอและผลไม้ปลอดสารพิษของนายเคลื่อน เสมอภาค บ้านสวาย หมู่ที่ 3 สวนสมุนไพรของโรงเรียนบ้านสวาย การทอเสื่อกก การเลี้ยงโคและการทอผ้าไหมของกลุ่มสตรี ได้แก่ กลุ่มหัตถกรรมสตรีทอผ้าไหมบ้านสวาย หมู่ที่ 1 กลุ่มไหมสร้างสรรค์บ้านสวาย หมู่ที่ 2 กลุ่มสตรีสหกรณ์สวายเสรี หมู่ที่ 3 กลุ่มรวมพลังพัฒนา หมู่ที่ 5 และกลุ่มแม่บ้านสวาย หมู่ที่ 6

2.2) **กิจกรรมทางประเพณีและศาสนา** ได้แก่ ประเพณีขึ้นปีใหม่ วันเด็กแห่งชาติ วันผู้สูงอายุแห่งชาติ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง วันสำคัญทางพุทธศาสนา และวันประเพณีขึ้นเขาสวาย ที่จัดขึ้นในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปี โดยมีมหรสพและการแสดงพื้นบ้าน เช่น กัณฑ์มวญให้ชม

2.3) **กิจกรรมเกี่ยวกับการหาอยู่หากินของชุมชน** ได้แก่ กิจกรรมที่ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเพื่อเป็นแหล่งอาหาร เช่นในฤดูฝน เป็นช่วงเก็บหน่อไม้ เห็ด ช่วงฤดูร้อนเป็นช่วงเก็บผักหวาน ดอกกระเจียว แห้วไซ้มัดแดง

2.4) **กิจกรรมทางสังคม** ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดีเด่นระดับภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นแหล่งศึกษาดูงานด้านการพัฒนาเด็กเล็กที่มีชื่อเสียง และบ้านสหไมตรี ที่ทำการของมูลนิธิศึกษาเอเชีย 1 ใน 10 พื้นที่ดำเนินการของมูลนิธิในประเทศไทยได้รับการสนับสนุนจากประเทศ

ญี่ปุ่น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 โดยมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเป็นประจำทุกปี โดยส่วนใหญ่ เป็นชาวญี่ปุ่น ทั้งกลุ่มเยาวชน กลุ่มครอบครัว กลุ่มพระสงฆ์ และกลุ่มเยาวชนไทยที่ได้รับทุนการศึกษา จากมูลนิธิศึกษาเอเชีย ทั้ง 10 พื้นที่ดำเนินการของมูลนิธิในประเทศไทย

ทางชุมชนเจ้าบ้านได้เคยวางแผนจัดรายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร 1 รายการโดยเกษตรตำบลเป็นผู้ ริเริ่มแต่ยังไม่ได้ทดลองจัด เนื่องจากการย้ายราชการ ทำให้โครงการนี้ยังไม่มีผู้นำดำเนินการต่อ รายการ ท่องเที่ยว มีรายละเอียด ดังนี้

รายการท่องเที่ยวแบบไป – กลับ ประกอบด้วย

ช่วงเช้า ขึ้นรถตู้จากสถานีรถไฟสุรินทร์มุ่งสู่ชุมชนสวาย มายังศูนย์ประสานงานต้อนรับ นักท่องเที่ยว พักรับประทานอาหารเครื่องดื่มและอาหารว่าง ชมโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์ชุมชน ชมกิจกรรมของ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หรือร่วมบริจาคทุนการศึกษา ลำรองที่พักที่บ้านสนไหมตรี ชมสวนสมุนไพรที่โรงเรียน บ้านสวาย ชมความงามของพระพุทธรูปดินปั้นพันปี ณ วัดตาดอมจอมสวาย บ้านทะเลอก หมู่ที่ 6 อุโบสถ ไม้เก่าแก่ล้ำค่า ณ วัดแสงบูรพาราม บ้านตาระวี หมู่ที่ 5 ชมส้มโอและผลไม้ปลอดสารพิษที่สวนบ้านสวาย หมู่ที่ 3 และชมการผลิตและเลือกซื้อผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติคุณภาพดี ระดับ 4-5 ดาว หมู่ที่ 1 2 3 5 หรือ 6

ช่วงเที่ยง พักรับประทานอาหารพื้นบ้าน

ช่วงบ่าย เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์ ของมูลนิธิปัญญาภูมิสุนทร ณ วัด แสงบูรพาราม บ้านตาระวี หมู่ที่ 5 หรือหมู่บ้านเกษตรอินทรีย์ บ้านตะเบียงจรัญ หมู่ที่ 4 หรือเรียนรู้เกษตร ทฤษฎีใหม่แบบเศรษฐกิจพอเพียงที่ไร่นาสวนผสม บ้านสวาย หมู่ที่ 3 ชมคูเมืองชุมชนโบราณ บ้านโคก เมือง หมู่ที่ 13 ล่องเรือลุ่มลำน้ำชีรอบเกาะตาเล็ก บ้านตะเคียน หมู่ที่ 14 สัมผัสธรรมชาติของป่าวน อุทยานเขาพนมสวาย ตำบลนาบัว ชมความงามยามอาทิตย์อัสดงและฝูงนกน้ำที่อ่างเก็บน้ำโอรະໄສร์ บ้านตะเบียงจรัญ หมู่ที่ 4 แล้วเดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

โดยคณะผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่ารายการท่องเที่ยวดังกล่าวควรปรับปรุงเพิ่มกิจกรรมในแต่ละจุดให้ มากขึ้น และลดจุดท่องเที่ยวลงซึ่งทำให้ผู้มาเยือนท่องเที่ยวได้อย่างผ่อนคลายไม่รีบเร่ง มีโอกาสสัมผัสกับ เจ้าบ้าน และสามารถจัดรายการท่องเที่ยวได้หลายเส้นทางหรือรายการ หรือจัดให้มีวันพำนักในชุมชน

4.3.2.2 ที่ตั้งและการเข้าถึง

1) **ที่ตั้ง** ชุมชนสวายมีตำแหน่งที่ตั้งเสมือนศูนย์กลางที่สามารถเชื่อมโยงไปยังชุมชน อื่นๆ ได้หลายเส้นทาง ด้วยที่ตั้งเป็นชุมชนเมืองโบราณจึงยังค้นพบโบราณสถานและโบราณวัตถุในชุมชน รอบชุมชน ตำบลสวายมีเนื้อที่ทั้งหมด 44,648 ไร่ (700,107 ตารางกิโลเมตร) แบ่งเป็นที่อยู่อาศัย

1,297 ไร่ พื้นที่ป่าสงวน 5,536 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 29,764 ไร่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนาข้าวหอมมะลิ เกษตรอินทรีย์ มีความอุดมของสีเขียวขจี ในช่วงฤดูฝน และเป็นสีทองของข้าวตกรวงในฤดูหนาว ซึ่งเป็นช่วงที่ข้าวออกรวงพร้อมการเก็บเกี่ยว มีแหล่งน้ำ จำนวน 13 แหล่งทำให้สามารถปลูกข้าวได้ผลผลิตที่ดี มีฉากหลังเป็นวนอุทยานเขาสวาย แต่มีโรงไหม 4 – 5 โรง ทำให้เกิดมลภาวะทางเสียงและฝุ่น ทางตอนล่างของชุมชน สภาพอากาศโดยทั่วไปมีสภาพอากาศร้อน ภูมิอากาศของตำบลสวาย แบ่งออกเป็น 3 ฤดู คือ ฤดูฝน เป็นช่วงระหว่างเดือน พฤษภาคม ถึงกลางเดือนตุลาคม ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ฤดูหนาว เป็นช่วงกลางเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ พัดผ่านประเทศจีนเข้ามาสู่ประเทศไทย และฤดูร้อน เป็นช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม เนื่องจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือมีกำลังอ่อนลงทำให้อากาศร้อนอบอ้าว

2) การเข้าถึง ประกอบด้วย

2.1) **เส้นทางคมนาคม** บ้านสวายมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับชุมชนอื่น ได้หลายเส้นทาง ซึ่งมีความสะดวกปลอดภัย สามารถเดินทางได้ทุกฤดูกาล โดยสามารถใช้บริการเดินทางด้วยรถไฟ จากสถานีกรุงเทพฯ มายังสถานีสุรินทร์ แล้วเดินทางต่อด้วยรถยนต์ หรือเดินทางด้วยเครื่องบินจากท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ กรุงเทพฯ มายังสนามบินบุรีรัมย์ อำเภอสตึก แล้วเดินทางต่อด้วยรถยนต์ ซึ่งการเข้าถึงด้วยรถยนต์ สามารถเดินทางได้หลายเส้นทาง เข้าสู่หมู่บ้านสวาย เข้าได้ 4 เส้นทางหลัก ได้แก่

เส้นทางที่ 1 สายกระสัง - สุรินทร์ แยกโนนดินแดง ทางลูกรัง ระยะทาง 12 กิโลเมตร

เส้นทางที่ 2 สายคอคโค - ตระแสง - บ้านสวาย ระยะทาง 15 กิโลเมตร

เส้นทางที่ 3 สายสุรินทร์ - ปราสาท แยกกิโลเมตรที่ 11 นาสาม - สวาย ทางลาดยาง ระยะทาง 12 กิโลเมตร แต่เส้นทางที่มีสภาพดี ได้แก่ เส้นทางที่ 2 เดินทางดังนี้

เส้นทางจากกรุงเทพฯ - จังหวัดนครราชสีมา - อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ - อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 226 มีถนน รพช. สร. 11029 ซึ่งแยกมาจากทางหลวงจังหวัดหมายเลข 226 ในตำบลคอคโค ผ่านตำบลตระแสงไปทางอำเภอปราสาท โดยเป็นถนนลาดยางสภาพดี ขนาด 2 เลน

จากชุมชนสวายสามารถเชื่อมโยงไปยังปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์ และมีเส้นทางคมนาคมที่สามารถเชื่อมโยงไปยังปราสาทนครวัด นครธม แห่งราชอาณาจักรกัมพูชาที่ช่องจอม ซึ่งมีระยะทางประมาณ 74 กิโลเมตร

2.2) **ยานพาหนะ** พาหนะที่สามารถเข้าถึงโดยตรงไปยังชุมชนสวาย ได้ก็คือ รถยนต์ส่วนบุคคล หรือรถประจำทาง หากจะเดินทางด้วยรถไฟจากกรุงเทพฯ มายังจังหวัดสุรินทร์ หรือ เครื่องบิน จากกรุงเทพฯ มายังจังหวัดบุรีรัมย์ สามารถเดินทางได้โดยสะดวก แล้วจึงเดินทางต่อด้วย รถยนต์ส่วนบุคคล หรือรถโดยสารประจำทาง

2.3) **ผู้ประกอบการขนส่ง** ปัจจุบันยังไม่มีผู้ประกอบการรถโดยสารประจำทางเพื่อการท่องเที่ยวไปยังชุมชนสวายโดยตรง จำเป็นต้องอาศัยผู้ประกอบการรถโดยสารประจำทาง หรือการจ้างเหมา

4.3.2.3 **สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน** ในชุมชนมีระบบสาธารณูปโภค ไฟฟ้า น้ำประปาชุมชนใช้ทุกครัวเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่สัญญาณชัดเจนครอบคลุม แต่ โทรศัพท์สาธารณะมีจำนวนไม่มากและขาดการบำรุงรักษา การกำจัดขยะใช้การจัดเก็บ เมาหรือฝังกลบ ในที่ว่างเปล่าห่างจากชุมชน

จากเส้นทางหลักมีป้ายนำทางที่จัดทำโดยเขตทางหลวง เพื่อบอกทางมายังหมู่บ้านตามเส้นทาง ยังไม่มีป้ายนำทางมายังชุมชนสวายโดยตรง มีศูนย์ประสานและต้อนรับนักท่องเที่ยวที่จัดทำโดยเกษตร ตำบลซึ่งเป็นอาคารชั้นเดียวในพื้นที่ใกล้กับ องค์การบริหารส่วนตำบลตำบลสวายแต่ไม่ได้มีโอกาสใช้สอย และ ที่พัก (Home stay) จำนวน 30 หลังและบ้านสหไมตรี ที่ใช้เป็นบ้านพักรับรอง มีป้ายที่ทำการกลุ่ม อาชีพ สถานีนอนมัย 1 แห่ง ตลาดสด สถานศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา รวม 6 แห่ง นอกจากนี้ยังขาดป้ายประชาสัมพันธ์ ป้ายเล่าเรื่อง ห้องน้ำ ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ร้านอาหารพื้นเมือง

4.3.2.4 **บริการอินเทอร์เน็ต** องค์การบริหารส่วนตำบลตำบลสวายให้บริการอินเทอร์เน็ต จุดเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนและรถดับเพลิง

4.3.2.5 **ทัศนคติของชาวบ้าน** เนื่องจากชุมชนได้รับการพัฒนาทางสังคมจากภายนอกและ บุคคลภายในชุมชนในลักษณะมูลนิธิประมาณ 20 ปี จึงทำให้ชุมชนเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้กิจกรรม บ้านจึงเคยชินกับสภาพการท่องเที่ยว และมีไมตรีจิตให้การต้อนรับผู้มาเยือน โดยมีทัศนคติเชิงบวกต่อการท่องเที่ยว โดยมีการประสานงานทั้งจากมูลนิธิ โรงเรียน วัด และบ้าน (Home Stay) ที่รองรับ นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นเยาวชนศึกษาภาษาญี่ปุ่นและอังกฤษเพื่อสื่อสารกับผู้มาเยือนด้วยตนเอง เห็นการท่องเที่ยวเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ชุมชนมีความภาคภูมิใจ (มงคล ศิลาราย, สัมภาษณ์)

4.3.3 สภาพกายภาพของชุมชน

4.3.3.1 ประวัติชุมชน

ชุมชนสวายเป็นชุมชนเก่าแก่ สันนิษฐานจากการค้นพบชุมชนโบราณบ้านโคกเมืองหมู่ที่ 13 ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของบ้านสวายหมู่ที่ 3 ซึ่งปัจจุบันถือเป็นศูนย์กลางของชุมชน ชุมชนโบราณบ้านโคกเมืองหมู่ที่ 13 เป็นชุมชนที่ถูกล้อมรอบด้วยกำแพงเมือง-คูเมือง ทิศเหนือเป็นกำแพง 3 ชั้น โดยชั้นนอกสุดเป็นกำแพงดินเตี้ยๆ ทิศใต้มีกำแพงชั้นเดียว ลักษณะของกำแพงเมือง เป็นกำแพงที่ใช้ดินถมจนมีความสูงประมาณ 2.5 – 3 เมตร ระหว่างกำแพงดินทั้ง 2 ชั้นเป็นคูเมือง ปัจจุบันคูเมืองมีลักษณะตื้นเขิน มีน้ำเฉพาะฤดูฝน ฤดูร้อนน้ำจะแห้งหมด ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ ทางเข้าหมู่บ้านมี 4 ทาง คือ ทางทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก ทำให้แยกกำแพงเมือง-คูเมืองออกเป็น 4 ส่วน กำแพงเมืองทางทิศเหนือมีลักษณะค่อนข้างสมบูรณ์ แต่ชั้นนอกสุดคือชั้นที่ 3 ถูกทำลายจนแทบไม่เหลือร่องรอยให้เห็น ทิศใต้เหลือกำแพงดินเพียงชั้นเดียว คือชั้นในสุด ชั้นนอกถูกน้ำกัดเซาะจนเกือบหมด เหลือเพียงข้างละประมาณ 100 เมตร

บริเวณตรงกลางหมู่บ้านเป็นเนินสูง มีบ่อน้ำโบราณอยู่ตรงกลางหมู่บ้าน และสระโบราณอยู่ใกล้กัน แต่สระน้ำถูกถมจนแทบไม่เหลือร่องรอยให้เห็น บริเวณกลางหมู่บ้านถ้าขุดลงไปประมาณ 30 ซม. จะเห็นซากอิฐฝังอยู่ทั่วไป

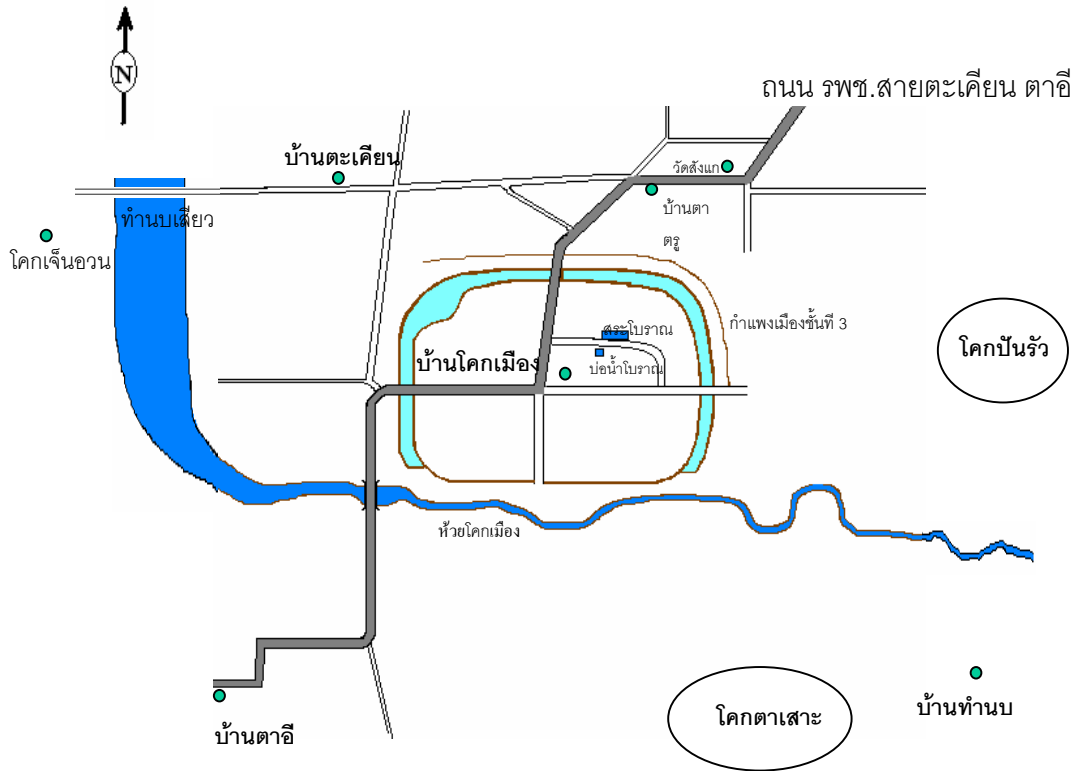
อาณาเขตติดต่อ ทิศเหนือติดบ้านตะเคียน และบ้านตาตู่ ทิศใต้ติดหน่วยโคกเมือง ทิศตะวันออกติดทุ่งนา ทิศตะวันตกติดบางส่วนของบ้านตะเคียน และทุ่งนา ทางเข้าทั้ง 4 ด้านมีต้นมะขามขนาดใหญ่อายุหลายร้อยปีตั้งอยู่ ทางเข้าทางทิศเหนือ มีศาลเพียงตาตั้งอยู่ใต้ต้นจวบขนาดใหญ่

ภาพที่ 4.26 กำแพงเมือง-คูเมืองทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และกำแพงเมือง-คูเมือง
ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
ที่มา องค์การบริหารส่วนตำบลสวาย

ภาพที่ 4.27 กำแพงเมือง-คูเมืองทิศตะวันตกเฉียงใต้ และกำแพงเมือง-คูเมือง
ทิศตะวันออกเฉียงใต้
ที่มา องค์การบริหารส่วนตำบลสวาย

ภาพที่ 4.28 แผนที่สังเขปของชุมชนโบราณบ้านโคกเมืองในปัจจุบัน

ที่มา องค์การบริหารส่วนตำบลสวาย

ประวัติความเป็นมาของชุมชนโบราณบ้านโคกเมือง ปัจจุบันไม่มีใครทราบแน่ชัด เนื่องจากคนที่ทราบประวัติได้เสียชีวิตไปหมดแล้ว ที่พอทราบบ้างก็มีนายเสริม แซ่เต็ง ที่จดจำมาจากคำภีร์โบราณภาษาขอมโบราณของนายเบะ อรรคมุต ที่เคยอ่านให้ฟัง หลังจากที่นายเบะ เสียชีวิตเมื่อ 10 กว่าปีก่อน คำภีร์โบราณเล่มนี้ก็หายไป ในคำภีร์ได้กล่าวถึงตำนานของบ้านโคกเมืองดังนี้

เมื่อนานมาแล้วที่เมืองจีนได้เกิดกบฏขึ้น พวกกบฏได้จับพระราชา พระมเหสี และเชื้อพระวงศ์ ปลงพระชนม์ โอรสรัชสมัย 2 พระองค์ได้หลบหนีรอดมาได้ ชัดเชพเนจรหนีพวกกบฏ มุ่งมาทางทิศใต้ จนมาถึงชุมชนนี้ เมื่อช่วงเวลากลางคืน ก็ได้พักเหนื่อยใต้ต้นไม้ใหญ่ พอใกล้สว่าง ได้มีไก่สองตัวแข่งกันขัน ไก่ตัวแรกขันว่า “กะ กี่ เกิง เก็ด อนาบานซีซัดอัน ไบไง บานชอยเรียด” (แปลว่า มันผู้ใดได้กินเนื้อกู อีกสามวันได้เป็นใหญ่ : สามวันเปรียบได้เท่ากับ สามปี) ไก่ตัวที่สองขันว่า “กะ กี่ เกิง เก็ด อนาบานซีซัดอัน ปราบปี

ใจ บานชอยเรียด” (แปลว่า มันผู้ใดได้กินเนื้อกู อีกเจ็ดวันได้เป็นใหญ่ : เจ็ดวันเปรียบได้เท่ากับ เจ็ดปี) จากนั้นไก่ทั้งสองตัวก็บินลงจากยอดไม้มาสู้กันตรงหน้า ผู้กันจนตายทั้งสองตัว กษัตริย์คนพีได้จับไก่ตัวแรก ส่วนคนน้องได้ไก่ตัวที่สอง จากนั้นพากันหนีต่อเพราะเกรงว่าพวกกบฏจะตามมาทัน จนมาถึง แคลงเป็ล (ทุ่งแสดงพันธุ์ในปัจจุบัน อยู่ทางทิศตะวันตกเขาสวาย) พากันนั่งพักกินเนื้อไก่ บริเวณที่พักกินเนื้อไก่นั้น มีบ่อน้ำขุดลงไปโนน เป็นที่ประหลาด (บ่อน้ำนี้ปัจจุบัน ยังเห็นอยู่) บริเวณที่กินไก่อันต่อมาจึงถูกเรียกว่า จูบตาเมื่อน (แปลว่า กินไก่) หลังจากกินไก่เสร็จแล้วก็พากันเดินทางต่อ จนมาถึงหมู่บ้านหนึ่งเรียกว่าบ้านตาโตบยายเจีย มีตาโตบยายเจียอาศัยอยู่ (สมัยก่อนชื่อหมู่บ้านจะเรียกตามชื่อของคนที่อาศัยอยู่ก่อนคนอื่น) และได้อาศัยอยู่กับตาโตบยายเจีย

ตาโตบยายเจียมีลูกสาวหนึ่งคน เมื่อสองกษัตริย์มาอาศัยอยู่ กษัตริย์องค์พีได้รักกับลูกสาวตาโตบยายเจียและได้อุปภิเษกสมรสในเวลาต่อมา และมีธิดาด้วยกันหนึ่งคน

เมื่อข่าวว่ามีกษัตริย์มาประทับอยู่ที่หมู่บ้านตาโตบยายเจียแพร่ออกไป ได้มีชาวบ้านจากถิ่นอื่นเริ่มอพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่รายรอบทั่วไปตามโคกสูง ทำให้ชุมชนขยายอย่างรวดเร็ว เมื่อเวลาผ่านไปประมาณสามปี กษัตริย์องค์พีได้สถาปนาตัวเองเป็นเจ้าเมืองมีชื่อว่า ไสริวงค์ ส่วนกษัตริย์องค์น้อง ตั้งชื่อว่า ไสระวงค์ ปกครองชุมชนที่อยู่รายรอบ และได้ตั้งเมืองขึ้นบริเวณที่เป็นบ้านโคกเมืองในปัจจุบัน โดยเริ่มเกณฑ์ชาวเมืองส่วนหนึ่งมาขุดคูเมืองขึ้น และนำดินที่ขุดคูเมืองมาถมเป็นกำแพงดินรอบเมือง เริ่มขุดทางทิศเหนือก่อน มีการเกณฑ์ชาวเมืองบางส่วนกันน้ำจากลำห้วยซึ่งอยู่ติดกับทางทิศใต้ของเมือง โดยกันทำนบห่างไปทางทิศตะวันตกของเมือง เพื่อเก็บกักน้ำไว้ในฤดูแล้ง เป็นคันดินเล็กๆ กว้างประมาณสองศอก ทางทิศตะวันออก ทางทิศตะวันตกมีลักษณะเรียวกว้างประมาณหนึ่งศอก จึงเรียกทำนบเขี้ยว (แปลว่า เรียว ปัจจุบันเรียกเพี้ยนว่า ทำนบเสี้ยว) มีร่องสำหรับให้น้ำไหลระบายออกทางทิศตะวันตก มีความลึกมาก ใต้มันทอดเป็นสะพานข้ามร่องน้ำ ส่วนกำแพงเมือง-คูเมืองก็ขุดไปเรื่อย ๆ จนเวลาผ่านไปหลายปีกำแพงเมืองชั้นในและชั้นที่สองก็แล้วเสร็จ คูเมืองมีความลึกมาก จากนั้นก็เริ่มขุดคูเมืองสร้างกำแพงเมืองอีกชั้นทางทิศเหนือ แต่เนื่องจากกำแพงเมือง-คูเมืองมีขนาดใหญ่พอแล้ว ประกอบกับจำนวนคนมีน้อยและต้องการสร้างปราสาท จึงหยุดสร้างกำแพงเมืองชั้นที่ 3 ก่อน แล้วหันมาสร้างปราสาทแทนบริเวณตรงกลางเมือง มีการขุดบ่อน้ำและสระน้ำ ใกล้กับที่สร้างปราสาทเพื่อใช้อุปโภคบริโภค

การก่อสร้างปราสาทยังไม่แล้วเสร็จก็เกิดเหตุสลดใจขึ้นเมื่อพระธิดาของกษัตริย์ ไสริวงค์ ซึ่งอยู่ในวัยรุ่น ได้พายเรือทองคำเล่นในคูเมือง เรือเกิดล่มและจมน้ำหายไปพร้อมกับพระธิดาของกษัตริย์ไสริวงค์ บริเวณทางคูเมืองทิศเหนือ ช่วยกันหาเท่าไรก็ไม่พบ ทำให้กษัตริย์ไสริวงค์โศกเศร้ายิ่งนัก ต่อมาจึงสร้างศาลขึ้นตรงบริเวณที่เรือล่ม

ขณะเดียวกันกบฏที่เมืองจีนสืบข่าวจากรู้ว่ากษัตริย์โสรวิวงศ์ประทับอยู่ที่ไหน จึงยกทัพมาตีเพื่อปลงพระชนม์ของกษัตริย์โสรวิวงศ์ นำทัพโดยแม่ทัพเจินกู่มา กษัตริย์โสรวิวงศ์และโสรระวงศ์ผู้ไม่ได้จึงหนีไปทางท้านบเซียว วิ่งไปตามคันดินไปจนถึงร่องน้ำทางทิศตะวันตก จึงข้ามร่องน้ำไป พบต้นตะเคียนขนาดใหญ่มีโพรงอยู่ จึงพากันเข้าไปซ่อนตัวในโพรงของต้นตะเคียน (ปัจจุบันต้นตะเคียนต้นนี้เหลือแต่รากเป็นร่องรอยมีขนาดใหญ่ประมาณ 4 – 5 คนโอบ) แม่ทัพเจินกู่มาได้ตามมาจนถึงร่องน้ำ ซึ่งขณะนั้นไม่มีน้ำ ขณะกำลังข้ามร่องน้ำเกิดพลัดตกลงไปในร่องน้ำ คอหักตาย จึงเรียกร่องน้ำนี้ว่า ฮองทเลียะเจิน (แปลว่าร่องที่คนจีนตกลงไป)

ฝ่ายทัพจากเมืองจีนเมื่อเห็นว่าแม่ทัพได้เสียชีวิตแล้วจึงยกทัพกลับไป เหลือเพียงบางส่วนของเมืองที่ไม่กลับ จึงสร้างบ้านอยู่อาศัยรอบนอกเมืองตามโคกต่าง ๆ มีชาวจีนชื่อเจินฮวน สร้างบ้านอยู่ทางทิศตะวันตก ท้านบเซียว ต่อมาเรียกบริเวณนี้ว่าโคกเจินฮวน

เมื่อทัพจากเมืองจีนกลับไปแล้ว กษัตริย์โสรวิวงศ์จึงได้ปกครองเมืองต่อ จนบ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรือง ชุมชนที่อยู่รอบนอกมีการทำเครื่องปั้นดินเผา เครื่องทอง เครื่องสัมฤทธิ์ ดีเหล็กทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ มีความเจริญทางด้านวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ

ส่วนกษัตริย์โสรระวงศ์พระอนุชาของกษัตริย์โสรวิวงศ์ เมื่อเห็นว่าบ้านเมืองสงบสุขแล้วจึงได้เดินทางมุ่งหน้าไปทางทิศตะวันตก เพื่อหาที่ก่อสร้างบ้านเมืองต่อไป

ความเจริญรุ่งเรืองสิ้นสุดลงเมื่อถูกทัพขอมตีแตก และกวาดต้อนผู้คนไปจนหมด ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ถูกทำลายรวมทั้งปราสาทที่ยังสร้างไม่เสร็จ ข้าวของมีค่าบางอย่างถูกฝังดินอยู่ทั่วไป บ้านเมืองถูกทิ้งร้าง มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นจนรกทึบไปหมด

เรื่องนี้เป็นเรื่องเล่าโดยย่อที่จำมาจากคัมภีร์โบลานภาษาขอมโบราณ ซึ่งเรื่องที่อยู่ในคัมภีร์มีความยาวมาก น่าเสียดายที่คัมภีร์โบลานได้หายไปแล้ว จึงหาประวัติได้เพียงเท่านี้

ภาพที่ 4.29 บ่อน้ำโบราณอยู่ตรงกลางหมู่บ้าน และสระโบราณเหลือเพียงร่องรอยในปัจจุบัน
ที่มา องค์การบริหารส่วนตำบลสวาย

เมื่อประมาณ 300 – 400 ปีที่ผ่านมาได้มีคนอพยพมาอยู่บริเวณบ้านโคกยางติดกับลำน้ำชี แต่บริเวณนี้ถูกน้ำท่วมบ่อย จึงย้ายมาอยู่ในเมืองร้างแห่งนี้ แล้วเรียกเมืองนี้ว่าบ้านโคกเมือง เนื่องจากมีลักษณะเป็นโคกและเป็นเมืองร้าง ในตอนแรกมีคนมาอยู่ไม่กี่คน เนื่องจากมีสภาพที่บดบังป่าดงดิบจนเมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมาคนเริ่มมากขึ้น มีการตัดต้นไม้สร้างบ้านและทางป่าจนกลายเป็นทุ่งนา เหลือเพียงป่าไม้บางส่วนและกลายเป็นป่าเสื่อมโทรม

บ้านโคกเมืองในปัจจุบัน ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทอผ้า เลี้ยงสัตว์ บริเวณรอบๆ ที่เคยเป็นชุมชนรอบนอกเมือง มีโบราณวัตถุฝังอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะเมื่อ 10 กว่าปีก่อน มีนักหาของโบราณได้นำเครื่องตรวจจับโลหะ มาตรวจหาสมบัติโบราณและได้พบของโบราณจำนวนมาก เช่น พระสัมฤทธิ์ พระพิฆเนศสัมฤทธิ์ แหวนทอง แหวนสัมฤทธิ์ สร้อยทอง ไหโบราณ จานชามโบราณมีลักษณะคล้ายของชาวจีน เครื่องมือเครื่องใช้โบราณที่ทำจากเหล็ก อุปกรณ์ตีเหล็ก ฯลฯ และมีคนพบเงินของชาวจีนโบราณมีลักษณะคล้ายเรือใบ ใส่ไว้ในไหที่ฝังดิน สมบัติโบราณเหล่านี้ถูกนักหาสมบัติขนไปจำนวนมากตลอดระยะเวลา 10 กว่าปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน คนในหมู่บ้านเองบางคนก็ได้พบของมีค่าโดยบังเอิญหลายคน และมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับคนที่ได้พบสมบัติโบราณมากมายหลายเรื่อง

บริเวณที่พบสมบัติโบราณได้แก่ โคกตาเสา โคกบันร้ว โคกปะเปลี้ย โคกวัด โคกมะติ บ้านเก่า บอตามวน บ้านตะเคียน และภายในหมู่บ้านโคกเมือง โดยเฉพาะโคกตาเสาสามารถพบเห็นเศษเครื่องปั้นดินเผาโบราณกระจายเกลื่อนกลาดเคลื่อนอยู่ไป

ปัจจุบันชุมชนโบราณบ้านโคกเมืองได้ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากรเป็นหนึ่งในชุมชนโบราณของจังหวัดสุรินทร์ (พนัส ศรีฐาน, สัมภาษณ์)

สำหรับ ชุมชนสวายซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่เหนือบ้านโคกเมือง ถือเป็นชุมชนที่เริ่มก่อตั้งเมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่มีชื่อหมู่บ้านว่า “สวายจ๊ะ” เพราะว่าแต่ก่อนมีต้นมะม่วงต้นหนึ่งใหญ่มาก มีชื่อตามภาษาถิ่นที่ใช้คือ “สวายเจกทม” ต่อมาเมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น บริเวณที่อยู่คับแคบจึงขยายหมู่บ้านออกไปทางทิศเหนือ และทิศตะวันออกเกิดเป็นบ้านสวายใหม่ และขยายไปเชื่อมยังบ้านโคกเมืองซึ่งเป็นเมืองโบราณ

4.3.3.2 ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน

บ้านสวายตั้งอยู่บนสภาพภูมิประเทศของพื้นที่ค่อนข้างราบที่มีความลาดเอียงของพื้นดินเล็กน้อย เนื่องจากเป็นที่ราบเชิงเขาของเขาพนมสวายซึ่งอยู่ห่างออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน บ้านสวายในปัจจุบันสามารถเข้าถึงได้ค่อนข้างสะดวก ปลอดภัย และสามารถเดินทางได้ทุกฤดูกาล สามารถเดินทางได้ 4 เส้นทางหลัก แต่เส้นทางที่มีสภาพดี ได้แก่ สายคอโค - ตระแสง - บ้านสวาย ระยะทาง 15 กิโลเมตรเส้นทางที่ 2 เดินทางดังนี้ เส้นทางจากกรุงเทพ ฯ – จังหวัดนครราชสีมา – อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ – อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 226 มีถนนรพช. สร. 11029 ซึ่งแยกมาจากทางหลวงจังหวัดหมายเลข 226 ในตำบลคอโค ผ่านตำบลตระแสงไปทางอำเภอปราสาท โดยเป็นถนนลาดยางสภาพดี ขนาด 2 เลน

บริเวณโดยรอบหมู่บ้านทั้งหมดเป็นที่ราบเชิงเขาอันกว้างขวางและอุดมสมบูรณ์ของนาข้าวที่มีสีเขียวขจียามฤดูฝนและเปลี่ยนเป็นสีทองยามข้าวตกรวงในฤดูหนาว ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่คอยหล่อเลี้ยงชุมชนสวายจำนวนมากแหล่ง

และจากชุมชนสวายสามารถเชื่อมโยงไปยังปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์ และมีเส้นทางคมนาคมที่สามารถเชื่อมโยงไปยังปราสาทนครวัด นครธม แห่งราชอาณาจักรกัมพูชาที่ช่องจอม ซึ่งมีระยะทางประมาณ 74 กิโลเมตร

ภาพที่ 4.30 ภาพถ่ายภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานชุมชนสวาย
ที่มา (บ้านสวาย, 2549)

4.3.3.3 รูปแบบแผนผังชุมชน องค์ประกอบทางผังชุมชน และสถาปัตยกรรม ภายในหมู่บ้าน

พื้นที่ที่พักอาศัยของชุมชน จะเห็นลักษณะแผนผังเมืองเป็นกลุ่มก้อนของบ้านพักอาศัย มีถนนภายในหมู่บ้านตัดกันเป็นลักษณะตาราง เมื่อชาวไทยอีสานซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรเดินทางเข้ามาถึงชุมชนโบราณนี้ได้ถูกทิ้งร้างไปแล้ว จึงต้องถากถางและฟื้นฟูการใช้ที่ดินขึ้นมาใหม่ โดยได้เลือกที่จะอยู่อาศัยเริ่มที่บ้านสวายจะ โดยบ้านเรือนของชาวบ้านจะอยู่ใกล้ชิดกันโดยรอบ และมีลักษณะการวางผังชุมชนที่มีองค์ประกอบทางผังเมือง ได้แก่ วัด ซึ่งตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 3 5 6 7 และ 13 มีโรงเรียนและตลาดสดอยู่กลางชุมชน ถัดจากนั้นจะเป็นพื้นที่นาข้าวโดยรอบที่พักอาศัย โดยมีถนนสายหลักผ่านกลางหมู่บ้านเชื่อมโยงแต่ละหมู่ให้ติดต่อถึงกัน

ในด้านสถาปัตยกรรมภายในหมู่บ้าน ลักษณะบ้านเรือนโดยทั่วไปเป็นบ้านไม้ใต้ถุนสูงหลังคาจั่วต่ำ บริเวณใต้ถุนบ้านกันเป็นคอกวัว และควาย ที่ตั้งที่ทอผ้า หรือเก็บของ ส่วนยุ้งข้าวสร้างแยกจากตัวบ้าน นอกจากนี้บ้านหลายหลังเป็นบ้านไม้สองชั้นขนาดใหญ่ หรือบริเวณตลาดเป็นห้องแถวไม้สองชั้น แต่

ในปัจจุบันลักษณะบ้านพักอาศัยของชาวบ้านมีรูปแบบที่เปลี่ยนไปนิยมทำแบบครึ่งตึกครึ่งไม้ โดยเป็นบ้านสองชั้น ชั้นบนเป็นไม้และชั้นล่างก่ออิฐถือปูน หรือบ้านหรือห้องแถวก่ออิฐถือปูนขนาดสองชั้นแบบสมัยนิยมตามอย่างบ้านจัดสรร

ภาพที่ 4.31 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านเรือนในชุมชนสวย

ภาพที่ 4.32 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านสหไมตรี และห้องแถวไม้ในชุมชนสวย

สำหรับสถาปัตยกรรมอาคารทางศาสนาที่สำคัญ ได้แก่ อุโบสถพื้นดินของวัดแสงบูรพา บ้านตาระวี หมู่ที่ 5 ซึ่งเป็นอุโบสถที่ชั้นเดียวเก่าแก่ สร้างด้วยไม้ หลังคาจั่วสองชั้นมีมุขประเจียดยื่นด้านหน้า และหลังคลุมหลังคาทั้งสองชั้นยื่นคลุมทั้งสี่ด้าน

นอกจากนี้อาคารทางศาสนาของวัดอื่นๆ ล้วนเป็นอาคารที่สร้างขึ้นใหม่ และส่วนใหญ่ไม่มีเค้าเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน

ภาพที่ 4.33 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอุโบสถพื้นถิ่น วัดแสงบูรพาและศาลาของวัดศิลาราม

4.3.3.4 ภูมิลักษณะและธรรมชาติ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของตำบลสวายเป็นที่ราบ ลักษณะทั่วไปเป็นดินปนทราย พื้นที่ส่วนมากเป็นที่ราบลุ่มใช้เป็นที่ตั้งชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นท้องทุ่งนา

(ภาพจาก auto cad)

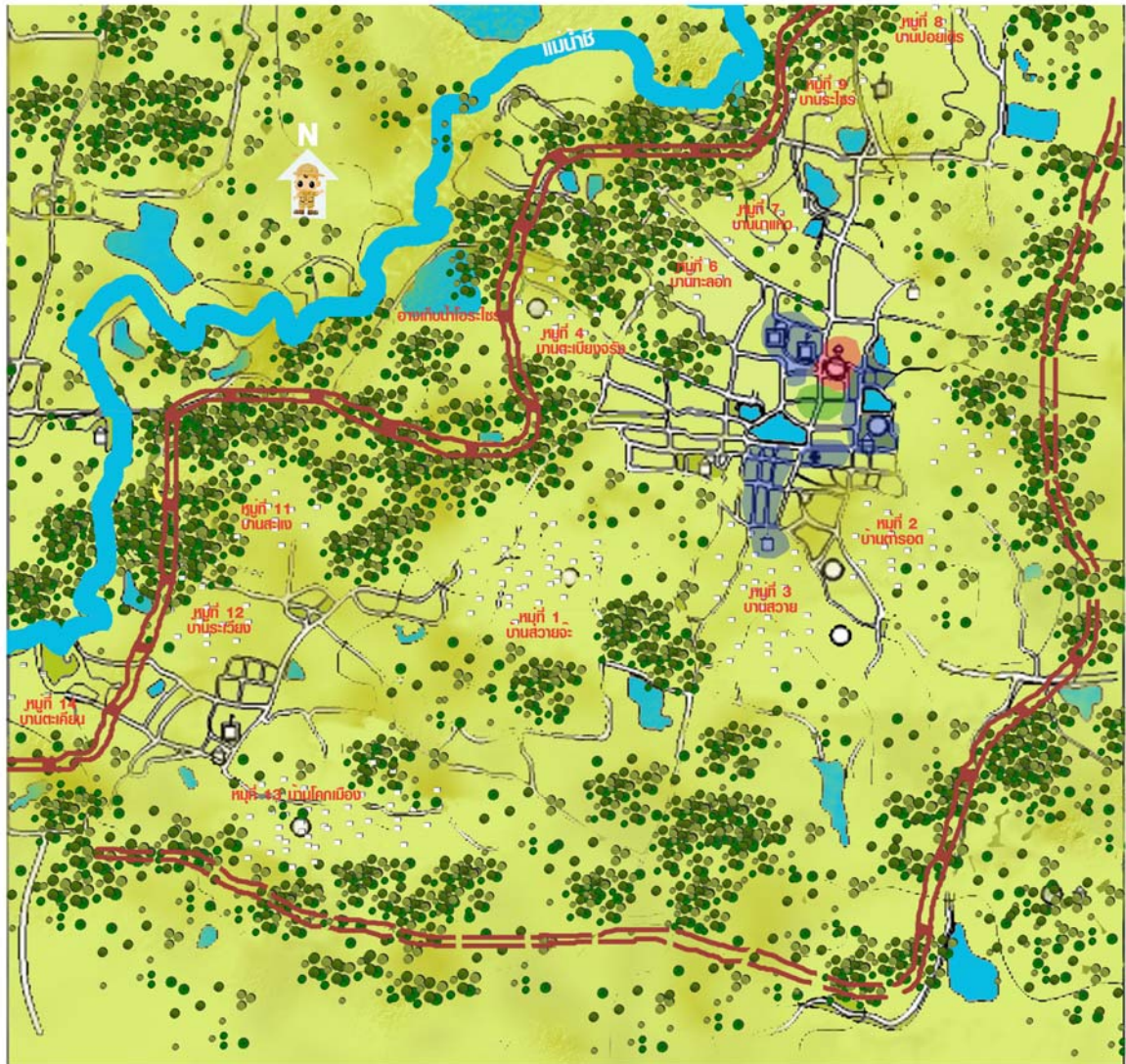
ภาพที่ 4.34 ผังชุมชนสวาย

(ภาพจาก auto cad)

4.3.3.5 จินตภาพของเมือง

บ้านสวายมีจินตภาพของเมืองที่สำคัญดังรายละเอียดตามองค์ประกอบ ดังนี้

- 1) **เส้นทาง(Paths)** ได้แก่ ถนนภายในชุมชนส่วนใหญ่สายหลักเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กที่เชื่อมโยงกับถนนลาดยางซึ่งเป็นเส้นทางเข้าถึงชุมชน หรือทางเชื่อมระหว่างชุมชน โดยสภาพพื้นทางปัจจุบันสามารถใช้งานได้ดีแต่บางช่วงมีสภาพชำรุดเนื่องจากรถบรรทุกขนส่งหินจากโรงโม่หินที่ตั้งอยู่บริเวณเขาพนมสวายท้ายชุมชน ภูมิทัศน์ข้างเส้นทางได้รับการดูแลรักษาความสะอาดจากบุคคลในชุมชนด้วยดี แต่ควรปรับปรุงปรับปรุงสภาพพื้นผิวจราจรที่ชำรุดและระบบป้ายนำทางเพิ่มเติม
- 2) **เส้นขอบ (Edges)** ได้แก่ ริมฝั่งของแหล่งน้ำ หนองน้ำ แนวชายป่าของวนอุทยานพนมสวาย แนวเขา มีสภาพตามธรรมชาติยังไม่ได้รับการดูแลรักษาเท่าที่ควรเพื่อการท่องเที่ยว
- 3) **ย่าน (Districts)** ได้แก่
 - 3.1) **ย่านการท่องเที่ยว** ซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบลสวาย ศูนย์บริการการท่องเที่ยว(มีอาคารแต่ไม่เปิดบริการ) ที่จอดรถ หอประชุม อาคารโรงทอ (มีอาคารแต่ไม่เปิดบริการ) ห้องสุชา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก บ้านสหไมตรี พิพิธภัณฑสถานชุมชน ห้องสมุดประชาชน อาคารดังกล่าวตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ดินเดียวกันมีขนาดใหญ่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้จำนวนมาก แต่ขาดการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวร่วมกัน จึงยังใช้ประโยชน์จากอาคารสถานที่และทรัพยากรที่มีในชุมชนไม่คุ้มค่า
 - 3.2) **ย่านพาณิชยกรรม** ซึ่งเป็นตลาดสดและตลาดนัด ซึ่งอยู่ศูนย์กลางของย่านพักอาศัยสภาพปัจจุบันเป็นโรงเรือนที่เชื่อมกับที่ว่างโล่ง และควรปรับปรุงภูมิทัศน์ให้เป็นระเบียบและสะอาด
 - 3.3) **ย่านพักอาศัยและสถานที่ราชการ** ได้แก่ โรงเรียน สถานีอนามัย วัด องค์การบริหารส่วนตำบล ห้องสมุดประชาชน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สภาพปัจจุบันได้รับการดูแลรักษาจากแต่ละหน่วยงาน
- 4) **ชุมทาง (Node)** ในชุมชนไม่มีชุมทางที่ชัดเจน แต่หากมองชุมทางด้านการท่องเที่ยวในชุมชนจะอาศัยบ้านสหไมตรีซึ่งเป็นของมูลนิธิศึกษาเอเชีย เป็นเสมือนชุมทางจุดแวะพักของผู้มาเยือน
- 5) **ภูมิสัญลักษณ์ (Landmarks)** ในชุมชนไม่มีภูมิสัญลักษณ์เมื่อเข้าสู่ชุมชน แต่ท้ายชุมชนมีภูมิสัญลักษณ์ ได้แก่ เขาพนมสวาย ซึ่งสามารถมองเห็นได้ในระยะไกล

เส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตร
ชุมชนสวาย อ. เมือง จ.สุรินทร์

Districts	Edges
● ย่านการท่องเที่ยว	ย่านกลาง
● ย่านพณิชยกรรม	ย่าน
● ย่านพักอาศัยและสถานที่ราชการ	

ภาพที่ 4.35 ผังจินตภาพของเมืองชุมชนสวาย

4.3.3.6 Urban Mass

สำหรับรายละเอียดของ Urban Mass ได้แก่ ลวดลาย(Pattern) ความละเอียดและความหยาบ(Grain) โครงร่าง(Texture) ของชุมชนสวาย ดังนี้

ลวดลายชุมชนเมือง จะมีทางสัญจร ที่ว่างโล่ง กลุ่มอาคารเป็นตัวกำหนด พบว่า มีลักษณะลวดลายที่มีระบบทางสัญจรเป็นตาราง ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตามริมถนน โดยมีที่ว่างโล่งบริเวณตลาดสด สำหรับความละเอียดและความหยาบของชุมชนเมืองจะมีลักษณะบ้านเรือนที่มีขนาดชั้นเดียวหรือสองชั้นบนพื้นที่ดินผืนน้อยๆ ปลูกสร้างบ้านติดๆ กันมีรูปร่าง ขนาดระยะห่างเท่าๆ กันและคล้ายๆ กันเกือบทั้งหมด จึงเป็นชนิดละเอียด (Fine Grain) ไม่เป็น Coarse Grain และมี โครงร่าง (Texture) รายละเอียดโดยส่วนรวมของพื้นผิวและการตกแต่งลวดลาย หน้าตาที่ปรากฏในก้อนสม่ำเสมอ ซึ่งจัดเป็น Uniform Texture

4.3.3.7 Urban space

ชุมชนสวายมีที่ว่างโล่งในชุมชนเมือง (Urban space) ได้แก่ บริเวณลานตลาดสดที่เชื่อมต่อกับตัวอาคาร และมีที่ว่างระหว่างทางสัญจร (Corridor space) ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตั้งอยู่สองฝั่งของถนนที่มีความรู้สึกว่ามีทางที่อ้อมลัดน้อย วัสดุผิวพื้นถนนภายในชุมชนเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กแม้ว่าจะมีความคงทนแข็งแรงแต่เป็นวัสดุที่สะท้อนความร้อนช่วงกลางวัน เกิดภาพที่แสงจ้าไม่ร่มรื่น และปัจจุบันยังไม่ได้รับการตกแต่งด้วยพืชพันธุ์ไม้เท่าที่ควรรวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สำหรับผู้ใช้ที่ว่าง นอกจากนี้ชุมชนยังมีที่ว่างโล่งตามธรรมชาติ (Open space) ภายนอกชุมชนที่เป็นพื้นที่นาข้าว อยู่รายล้อมพื้นที่พักอาศัย และมีแหล่งน้ำตามที่มีน้ำเต็มตลอดทั้งปี จึงมีสภาพแวดล้อมที่ดีที่ควรส่งเสริมและรักษา

4.3.3.8 ระบบการสัญจร

ทางสัญจรในพื้นที่นอกเขตชุมชน บางเส้นมีสภาพไม่ดี หรือต้องผ่านฝายกันน้ำ มีเพียงเส้นทางสายคอโค - ตระแสง - บ้านสวาย ที่เป็นถนนลาดยางสภาพดีมุ่งหน้าเข้าสู่ชุมชน รายล้อมด้วยสภาพแวดล้อมที่สวยงามของนาข้าว ในช่วงนี้รูปแบบและทิศทางยังไม่ีลักษณะทำให้ผู้สัญจรทราบชัดเจนว่าจะเริ่มเข้าสู่ชุมชน อาศัยป้ายชื่อสถานที่ราชการนำทาง ส่วนทางสัญจรภายในชุมชนเนื่องจากเป็นชุมชนในชนบทจึงยังคงอาศัยรถจักรยาน จักรยานยนต์เป็นพาหนะสัญจรภายในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ การสัญจรจึงคล่องตัวดี ในช่วงที่มีการจัดตลาดนัดทุกวันๆ 7 17 27 ของทุกเดือนจะมีพ่อค้าแม่ขายจากต่างถิ่นมาจำหน่ายสินค้าและตั้งร้านบนถนนสายหลักช่วงกลางหมู่บ้านจึงเกิดการจราจรติดขัดได้ สำหรับคนเดินเท้ายังต้องอาศัยการเดินทางบนถนนไม่มีทางเดินเท้าโดยเฉพาะ ถนนสายหลักช่วงกลางชุมชนเป็นถนน

ขนาด 6 เลนที่มีเกาะกลางปลูกพืชพันธุ์ช่วยให้เกิดความร่มรื่น แต่ยังคงขาดการตกแต่งด้วยพืชพันธุ์ไม้และอุปกรณ์ประกอบทางสัญจรใดๆ โดยเฉพาะ

4.3.3.9 ทิวทัศน์และเส้นขอบฟ้า

ทิวทัศน์ (Vistas) และเส้นขอบฟ้า (Skyline) เป็นภาพส่วนต่างๆ ของเมืองที่สามารถมองเห็นได้จากจุดต่างในมุมที่กว้างทั้งจากภายในและภายนอกเมืองก่อให้เกิดความประทับใจในองค์ประกอบที่ดี ได้แก่ จุดทางเข้าสู่ชุมชนที่เห็นความสดชื่นของพืชพันธุ์ที่ปลูกที่เกาะกลางถนนทางเข้าสายหลัก จุดบริเวณริมฝั่งแหล่งน้ำที่มีอยู่หลายแหล่ง จุดมองไปยังเกาะตาเล็กและจุดมองไปยังเขาพนมสวายที่แลเห็นพระพุทธรูปซึ่งประดิษฐานบนเขา

4.3.3.10 ป้ายและสัญลักษณ์ อุปกรณ์อำนวยความสะดวกและระดับถนน

เนื่องจากชุมชนสวายเป็นแหล่งผลิตผ้าไหมพื้นเมืองที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดสุรินทร์ แต่ด้วยตำแหน่งที่ตั้งและการเข้าถึงที่ไม่สะดวกเท่าแหล่งอื่น จึงยังไม่ได้มีการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการในการจัดทำและการติดตั้งป้ายนำทาง ป้ายแผนที่ ป้ายแสดงตำแหน่ง อุปกรณ์อำนวยความสะดวกและระดับถนนเพื่อการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ

ภาพที่ 4.36 ป้ายประเภทต่างๆ ที่ติดตั้งในชุมชนสวาย

4.3.3.11 ลักษณะที่ไม่เป็นรูปแบบทางกายภาพ

ชาวสวายส่วนใหญ่มีเชื้อสายไทยเขมรที่นับถือพุทธศาสนาจึงมีประเพณีสำคัญที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาและมีกิจกรรมตามวันสำคัญของไทย เช่น ประเพณีขึ้นปีใหม่ วันเด็กแห่งชาติ วันผู้สูงอายุแห่งชาติ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง วันสำคัญทางพุทธศาสนา แต่ประเพณีที่มีเฉพาะชุมชน ได้แก่ วันประเพณีขึ้นเขาสวาย ที่จัดขึ้นในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปี โดยมีการทำบุญ นมัสการพระพุทธรูปที่ประดิษฐานบนเขापนมสวาย โดยมีมหรสพและการแสดงพื้นบ้าน เช่น กันตรึม มวยให้ชมที่วัดนารายณ์บูรินทร์ หมู่ที่ 3

นอกจากนี้ ภูมิปัญญาด้านการผลิตผ้าไหมทอมือของชาวสวายก็ถือเป็นสิ่งที่มีคุณค่าจำเป็นต้องรักษามิให้สูญสลาย โดยการถ่ายทอดแก่ชนรุ่นลูกรุ่นหลาน

ภาพที่ 4.37 ภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมทอมือ ชุมชนสวาย

4.3.3.12 บริเวณพื้นที่ชุมชนเมืองที่เป็นปัญหา

บริเวณที่ 1 บริเวณพื้นที่ของบริเวณองค์การบริหารส่วนตำบลสวาย มีขนาดกว้างขวางเพียงพอที่จะรองรับผู้มาเยือน ประกอบกับมีอาคารที่สามารถใช้สอยได้ เช่น หอประชุม หรือ กลุ่มอาคารถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ที่สร้างเสร็จแล้วแต่ยังไม่ถูกใช้งานสามารถนำมาบริหารจัดการเป็นอาคารศูนย์บริการการท่องเที่ยวได้ แต่ปัจจุบันถูกปล่อยทิ้งร้างไร้การดูแล

ภาพที่ 4.38 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของกลุ่มอาคารถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

บริเวณที่ 2 เส้นทางไปยังที่ค้ำไต้ของชุมชนสำหรับเดินทางไปยังเขาพนมสวาย ซึ่งเป็นเส้นทางของรถบรรทุกของผู้ประกอบการโรงโม่หินจำนวนมากหลายรายในพื้นที่สัจจกร ทำให้มีสภาพเส้นทางที่ไม่ดีและมีฝุ่นละออง

4.2.3.13 บริเวณพื้นที่ที่มีคุณค่าเพื่อการอนุรักษ์และรักษา

บริเวณที่ 1 วนอุทยานเขาพนมสวายที่ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ และกิจกรรมประกอบพิธีประเพณีขึ้นเขาพนมสวาย รวมทั้งบริเวณแหล่งน้ำตามธรรมชาติ

ภาพที่ 4.39 เขาพนมสวายและแหล่งน้ำในชุมชนสวาย

บริเวณที่ 2 พื้นที่โบราณสถานชุมชนโบราณ บ้านโคกเมือง

บริเวณที่ 3 พื้นที่เกาะตาเล็ก เนื่องจากความพิเศษของพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นเกาะมีน้ำล้อมรอบ เข้าถึงได้ด้วยการนั่งเรือ จึงเป็นเสน่ห์ที่น่าสนใจ

ภาพที่ 4.40 คูน้ำกำแพงดินชุมชนโบราณ และเกาะตาเล็ก ชุมชนสวาย

4.3.4 สภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมของชุมชน

ชุมชนสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีสภาพภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ได้แก่

- 1) **ย่านและที่รวมกิจกรรม** ในชุมชนมีย่านและที่รวมกิจกรรมที่ค่อนข้างชัดเจน มีขนาดเหมาะสมกับกิจกรรม ควรปรับปรุงภูมิทัศน์แล้วส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
- 2) **ที่ว่างโล่ง** ได้แก่ บริเวณแหล่งน้ำ มีสภาพตามธรรมชาติ แต่ปัจจุบันเจ้าบ้านและผู้มาเยือนยังไม่ได้ใช้ประโยชน์จากที่ว่างโล่งนั้นนอกเหนือจากการนั่งรถชมความงาม ซึ่งอาจใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่กิจกรรมของเจ้าบ้านและมีส่วนที่ดึงดูดทางการท่องเที่ยวได้
- 3) **เส้นทางสัญจรและที่จอดรถ** สภาพปัจจุบันสามารถใช้งานได้ดีด้วยขนาดเส้นทางสัญจรในปัจจุบันมีขนาดกว้าง 2 เลน บางช่วงมีสภาพพื้นผิวชำรุด ควรปรับปรุงสภาพและปรับปรุงป้ายนำทาง
- 4) **ทิวทัศน์และที่หมายตา** ตลอดสองข้างเส้นทางมีสภาพเป็นทุ่งนาข้าวจึงเป็นทิวทัศน์ที่งดงาม แต่ขาดที่หมายตาจากเส้นทางเข้าถึง อาจเพิ่มป้ายนำทาง

5) อาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ

5.1) อาคาร ได้แก่ อาคารศูนย์บริการการท่องเที่ยว ห้องสุชา ในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลสวาย พบสภาพอาคารศูนย์สร้างแล้วเสร็จแต่ไม่ได้ใช้สอยเนื่องจากจัดสร้างโดยสำนักงานเกษตรตำบล เมื่อเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลผู้เสนอโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตรย้ายราชการจึงทำให้เจ้าบ้านยังไม่มีโอกาสใช้สอยอาคารเนื่องจากขาดผู้รับผิดชอบโครงการ ขาดการดูแลรักษา และพบสภาพขาดเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ส่วนห้องสุชา มีจำนวนไม่มากห้อง

5.2) ป้าย ได้แก่ ป้ายนำทาง มีจำนวนน้อยและไม่ได้ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว ขาดป้ายเล่าเรื่อง ป้ายแผนที่ ป้ายแสดงตำแหน่ง ที่ได้รับการออกแบบให้มีเอกลักษณ์ร่วม

5.3) ชุมทางเข้า ไม่มีชุมทางเข้า

5.4) ถังขยะ กระบะต้นไม้ ม้านั่ง ในชุมชนยังไม่ได้รับการออกแบบ ใช้ถังขยะทั่วไป ปลุกต้นไม้ในกระถางทั่วไป ไม่มีม้านั่งบริการผู้มาเยือน

6) พืชพันธุ์ ในพื้นที่ชุมชนมีพืชพันธุ์ขึ้นตามธรรมชาติ และมีการปลูกไม้ประดับบ้างในพื้นที่ของสถานที่ราชการ

สำหรับการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของกรณีศึกษาที่ 2 มีลักษณะการจัดการที่ไม่เป็นระบบ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลสวายมีการวางแผน จัดทำโครงการ ของงบประมาณ ดำเนินการจัดซื้อจัดจ้างตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี การตรวจรับพัสดุ และการดูแลรักษาของหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยชุมชนยังไม่มีหน่วยงานหลักที่จะประชุมวางแผนเพื่อการพัฒนาเป็นหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวอย่างจริงจังจึงส่งผลให้การจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวยังไม่มีประสิทธิภาพ

4.3.5 ความคิดเห็นของเจ้าบ้านและผู้มาเยือนที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

4.3.5.1 บริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว

เจ้าบ้านเห็นว่าบริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในชุมชน ได้แก่ บริเวณที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบลที่จัดสร้างเป็นศูนย์บริการการท่องเที่ยว อาคารสาธิต หอประชุม ห้องน้ำ ลานจอดรถ ที่เชื่อมต่อกับศาลาสหไมตรี พิพิธภัณฑ์ชุมชน นั้นเห็นว่าสภาพปัจจุบันมีความพร้อมในการใช้สอย แต่มีความต้องการออกแบบตกแต่งภายในอาคารพิพิธภัณฑ์ชุมชน

ผู้มาเยือนเห็นว่าบริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในชุมชนบริเวณดังกล่าวมีความพร้อมดีในระดับหนึ่ง ไม่ได้แสดงความคิดเห็นในรายละเอียด

4.3.5.2 ที่ว่างโล่ง

เจ้าบ้านเห็นว่าที่ว่างโล่งที่สำคัญในชุมชน ได้แก่ บริเวณเกาะตาเล็ก ควรให้มีการปรับปรุงพัฒนาบริเวณโดยรอบกำหนดการจ้างงานเป็นพื้นที่พักผ่อน ค่ายลูกเสือและใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยว โดยจัดสร้างท่าเทียบเรือ เรือรับจ้างข้ามฝากเพื่อบริการนักท่องเที่ยว ส่วนบนเกาะพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ป้ายบอกทาง บริเวณที่นั่งพักผ่อน ดัดแปลงอาคารสำนักวิปัสสนาเดิมเป็นอาคารอเนกประสงค์สำหรับกิจกรรมเข้าค่ายลูกเสือ เป็นต้น

ผู้มาเยือนไม่ได้แสดงความคิดเห็นในรายละเอียดแต่เห็นว่าชุมชนต้องอนุรักษ์รักษาสภาพตามธรรมชาติ

4.3.5.3 เส้นทางสัญจร

เจ้าบ้านเห็นว่าเส้นทางสัญจรจากภายนอกเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว มีสภาพพื้นผิวที่ใช้งานได้ดีปลอดภัยทุกฤดูกาล และเห็นควรให้มีป้ายนำทางที่มีการใช้รูปแบบที่แสดงเอกลักษณ์ ติดตั้งตลอดเส้นทาง ส่วนเส้นทางสัญจรภายในมีสภาพเป็นถนนคอนกรีตที่มีพื้นผิวที่แข็งแรงดีแล้ว และไม่เห็นว่าจำเป็นต้องมีทางเดินเท้าโดยเฉพาะ เนื่องจากปัจจุบันในชุมชนพื้นที่ถนนไม่มีการกันเขตทาง จึงติดกับที่ดินของชาวบ้านหรือสถานที่ราชการ และที่จอดรถในบริเวณลานจอดรถขององค์การบริหารส่วนตำบลมีพื้นที่ขนาดใหญ่เพียงพอต่อการรองรับรถของผู้มาเยือน

ผู้มาเยือนเห็นว่าสภาพพื้นผิวเส้นทางสัญจรบางช่วงชำรุดควรซ่อมแซม ควรเพิ่มป้ายประชาสัมพันธ์ ป้ายนำทาง

4.3.5.4 อาคารสิ่งก่อสร้าง

เจ้าบ้านเห็นว่าบริเวณที่มีความงามและอาคารสิ่งก่อสร้างที่สำคัญเป็นจุดเด่นในชุมชน ได้แก่ อุโบสถวัดแสงบูรพาซึ่งเป็นอุโบสถที่มีอายุเก่าแก่ ส่วนอาคารศูนย์บริการการท่องเที่ยว ที่สำนักงานเกษตรจังหวัดจัดสร้างไว้มีรูปแบบที่เหมาะสมต่อการใช้สอย

ผู้มาเยือนเห็นว่าในชุมชนมีเรือนพื้นถิ่นที่ยังมีการใช้สอยอยู่จำนวนหลายหลัง อุโบสถวัดแสงบูรพาควรอนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

4.3.5.5 สิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ

เจ้าบ้านเห็นว่าส่วนซุ้มทางเข้า ป้ายบอกทาง หรือสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณอื่นๆ ในชุมชนจัดสร้างหรือจัดหาอย่างง่าย อาศัยช่างท้องถิ่น ยังไม่ได้รับการออกแบบให้มีเอกลักษณ์

ผู้มาเยือนไม่ได้แสดงความคิดเห็นในรายละเอียด เห็นว่าควรติดตั้งให้เป็นระเบียบ

4.3.5.6 พืชพันธุ์

เจ้าบ้านเห็นว่าพืชพันธุ์ทั้งไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้คลุมดิน ในบริเวณหมู่บ้านยังคงเป็นพืชพันธุ์ที่ขึ้นตามธรรมชาติ ทำให้ผู้มาเยือนจะได้รับรู้ถึงลักษณะตามธรรมชาติจริงๆ

ผู้มาเยือนเห็นว่าควรเพิ่มไม้ดอกไม้ประดับในบริเวณที่รวมกิจกรรมการท่องเที่ยว

4.3.6 แนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

4.3.6.1 บริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงบริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) กำหนดขอบเขตของบริเวณที่ชัดเจนและกำหนดการใช้งานที่คำนึงถึงกิจกรรมของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน ที่สามารถใช้งานร่วมกันได้ตลอดทั้งปี
- 2) ควบคุมรูปแบบและความสูงและระยะถอยร่นของอาคารจากแนวถนนของอาคารและสิ่งก่อสร้าง เพื่อควบคุมเส้นขอบฟ้า และให้มีรูปแบบ วัสดุ สี สันที่กลมกลืนกัน เช่น ควบคุมวัสดุผนังหลังคาด้วยกระเบื้องหลังคาสีน้ำตาล ส้ม เป็นต้น อาจอาศัยการกำหนดเป็นข้อตกลงร่วมกันในชุมชน เพื่อให้อาคารและสิ่งก่อสร้างในชุมชนมีเอกลักษณ์พื้นถิ่น มีลักษณะร่วมเพื่อให้เกิดความรู้สึกสำนึกในถิ่นฐานแก่ชุมชนเจ้าบ้านและความรู้สึกประทับใจแก่ผู้มาเยือน
- 3) ควบคุมสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ การควบคุมป้าย ให้มีรูปแบบความกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง
- 4) วางแผนควบคุมการสัญจรเนื่องจากข้อจำกัดการขยายตัวของเขตทาง และกำหนดตำแหน่งของป้าย หรือสิ่งประดับถนนให้มีปริมาณเท่าที่จำเป็น
- 5) จัดระบบการจอดรถของผู้มาเยือนในบริเวณจุดเดียว โดยการท่องเที่ยวภายในชุมชนใช้การเดินเท้า จักรยาน หรือรถบริการของชุมชน

4.3.6.2 ที่ว่างโล่ง

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงที่ว่างโล่งทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) ควรกำหนดขอบเขตของบริเวณที่ชัดเจนและกำหนดการใช้งานที่คำนึงถึงกิจกรรมของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน ที่สามารถใช้งานที่ว่างโล่งได้ตลอดทั้งปี

2) ควบคุมสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ การควบคุมป้าย ให้มีรูปแบบความกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง

3) วางแผนควบคุมการสัญจรเนื่องจากข้อจำกัดการขยายตัวของเขตทาง

4) จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณที่ว่างโล่ง เช่น ม้านั่ง ถังขยะ ระบบไฟฟ้า แสงสว่าง เป็นต้น

5) ควบคุมการใช้งานในที่ว่างโล่ง ริมฝั่งแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ไม่ให้ทำลายสภาพแวดล้อม โดยส่งเสริมกิจกรรมใหม่ เช่น พื้นที่พักผ่อนเพื่อการออกกำลังกาย

4.3.6.3 เส้นทางสัญจร

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงเส้นทางสัญจรให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ควรให้ข้อมูลข่าวสารในเส้นทางที่ชัดเจน ไม่ซับซ้อนเพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึง คำนึงถึงตำแหน่งการติดตั้งและมุมมองจากการสัญจรตามเส้นทาง

2) ควบคุมรูปแบบของป้ายนำทาง ป้ายประชาสัมพันธ์ ป้ายแผนที่ ชุมทางเข้า หรือสิ่งประดับถนนที่แสดงเอกลักษณ์ ให้มีรูปแบบความกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง

3) ส่งเสริมการปลูกพืชพันธุ์ เอกลักษณ์ท้องถิ่นตามเส้นทางเพื่อส่งเสริมบรรยากาศและเพิ่มจุดขายทางการท่องเที่ยว

4.3.6.4 อาคารสิ่งก่อสร้าง

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงอาคารสิ่งก่อสร้างทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ควบคุมรูปแบบและความสูงของอาคารและสิ่งก่อสร้าง เพื่อควบคุมเส้นขอบฟ้า และควบคุมสิ่งก่อสร้างอื่นมิให้บังปราสาท และควบคุมรูปแบบและความสูงของอาคาร สิ่งก่อสร้างในชุมชนให้มีรูปแบบ วัสดุ สี สันที่กลมกลืนกัน เช่น ควบคุมวัสดุผนังหลังคาด้วยกระเบื้องหลังคาสีน้ำตาล ส้ม แดง และควบคุมสีของผนังอาคาร เป็นต้น อาจอาศัยการกำหนดเป็นข้อตกลงร่วมกันในชุมชนเพื่อให้อาคารและสิ่งก่อสร้างในชุมชนมีเอกลักษณ์พื้นถิ่น มีลักษณะร่วมเพื่อให้เกิดความรู้สึกสำนึกในถิ่นฐานแก่ชุมชนเจ้าบ้านและความรู้สึกประทับใจแก่ผู้มาเยือน

2) หามาตรการอนุรักษ์อาคารสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าในหมู่บ้าน เช่น อุโบสถวัดแสงบูรพา อาคารห้องแถวร้านค้า อาคารพักอาศัยพื้นถิ่น

4.3.6.5 สิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงอาคารสิ่งก่อสร้างทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) ควบคุมสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ การควบคุมป้าย ให้มีรูปแบบกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นดินที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง
- 2) จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณที่ว่างโล่ง เช่น ม้านั่ง ถังขยะ เสาไฟฟ้า แสงสว่าง เป็นต้น ที่มีรูปแบบกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นดินที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง

4.3.6.6 พืชพันธุ์

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงพืชพันธุ์ให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) รักษาพืชพันธุ์เดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ ปลูกเสริมในตำแหน่งที่เหมาะสมโดยเลือกชนิดของพืชพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และต้องการการดูแลรักษาน้อย
- 2) บริเวณตำแหน่งของสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนให้ปลูกตกแต่งพืชพันธุ์ ไม้ยืนต้นให้ร่มเงา ไม้ดอกไม้ประดับเสริมบรรยากาศ

4.3.7 แนวความคิดในการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

แนวความคิดในการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวชุมชนสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีแนวความคิดหลัก ดังนี้

4.3.7.1 ค้นหาเอกลักษณ์ จุดเด่นของทรัพยากรบนฐานวิถีชีวิตชุมชน โดยรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนทั้งทางกายภาพ และเอกลักษณ์ที่ไม่เป็นทางกายภาพ

ชุมชนสวายเป็นชุมชนเก่าแก่ สันนิษฐานจากการค้นพบชุมชนโบราณบ้านโคกเมืองหมู่ที่ 13 ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของบ้านสวายหมู่ที่ 3 ซึ่งปัจจุบันถือเป็นศูนย์กลางของชุมชน ชุมชนโบราณบ้านโคกเมืองหมู่ที่ 13 เป็นชุมชนที่ถูกล้อมรอบด้วยกำแพงเมือง-คูเมือง ทิศเหนือเป็นกำแพง 3 ชั้น อันเป็นผังชุมชนที่ได้อิทธิพลจากอินเดียโดยผ่านขอม และเมื่อประมาณ 300 – 400 ปีที่ผ่านมาได้มีคนอพยพมาอยู่บริเวณบ้านโคกยางติดกับลำน้ำชี แต่บริเวณนี้ถูกน้ำท่วมบ่อย จึงย้ายมาอยู่ในเมืองร้างแห่งนี้ แล้วเรียกเมืองนี้ว่าบ้านโคกเมือง และได้ขยายตัวไปเชื่อมบรรจบกับบ้านสวายที่มีการตั้งถิ่นฐานเมื่อประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา แล้วมีการขยายตัว ซึ่งกลุ่มคนอพยพส่วนใหญ่ที่มาตั้งถิ่นฐานนั้นเป็นกลุ่มชาวไทยเขมรที่นับถือพระพุทธศาสนาที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีการตั้งถิ่นฐานโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน สังเกตชุมชนสวายในปัจจุบันประกอบด้วย 15 หมู่บ้าน มีวัดจำนวน 7

แห่ง ซึ่งหากเจ้าบ้านสามารถนำเสนอสาระเอกลักษณ์ทางกายภาพนี้แก่ผู้มาเยือนน่าจะเพิ่มเรื่องราว (Story) การนำเสนอด้านการท่องเที่ยวได้ ประกอบกับเอกลักษณ์ที่ไม่เป็นทางกายภาพที่เป็นวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีล้วนเป็นเอกลักษณ์ที่น่าสนใจใคร่รู้โดยเฉพาะการผลิตผ้าไหมทอมือที่เป็นจุดเด่น

4.3.7.2 สนองต่อความคาดหวังของผู้มาเยือน ผู้มาเยือนส่วนใหญ่มีความคาดหวังที่มีต่อการท่องเที่ยวชุมชนสวยงาม นั่นคือ การเข้าถึงที่ปลอดภัย สะดวกพอสมควร ทรัพยากรท่องเที่ยวได้รับการดูแลรักษา มีมัคคุเทศก์แนะนำ หรือมีป้ายแสดงเรื่องราว ได้รับความสะดวกจากสิ่งบริการขั้นพื้นฐาน เช่น ห้องน้ำ ที่จอดรถ ร้านอาหาร ของที่ระลึก เหล่านี้เป็นพื้นฐาน นอกจากนี้แล้วเนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท (การผลิตผ้าไหม) ที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและประวัติศาสตร์ อันเป็นจุดแข็งของความหลากหลายของทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชน จึงสามารถออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวสำหรับผู้มาเยือนเฉพาะกลุ่มได้หลายเส้นทาง เพื่อเพิ่มโอกาสในการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำ โดยแต่ละเส้นทางควรดึงเรื่องราว (Story) ที่น่าสนใจมานำเสนอแต่ไม่ทำให้การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่สร้างความแปลกแยกในวิถีชีวิตของชุมชน

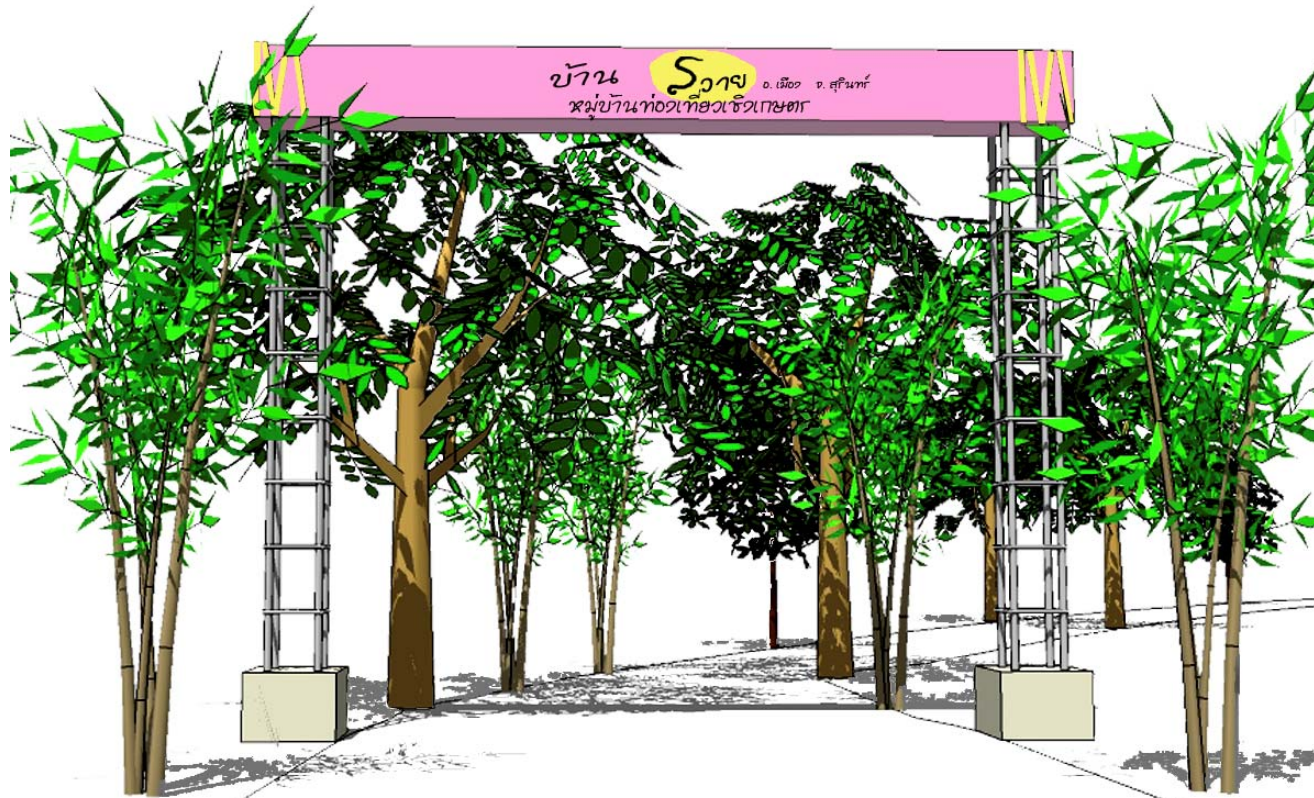
4.3.7.3 สร้างอัตลักษณ์ขององค์กร นำเสนอและสื่อสารกับผู้มาเยือนอย่างชัดเจน มีเอกลักษณ์ โดยเน้นย้ำตราสัญลักษณ์ และประยุกต์สู่การออกแบบ ภูมิสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรม หรืองานออกแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน บรรจุภัณฑ์

แนวความคิดในการออกแบบตราสัญลักษณ์นี้ใช้รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า อันหมายถึงผืนผ้า ที่มุมซ้ายมีลักษณะเป็นเส้นวางพันกัน แสดงถึงเส้นใยที่มีการทอสาน ด้านขวามีรูปวงรี อันหมายถึงรังไหม มีอักษร ส ในตราสัญลักษณ์แบบไทย และอักษร S ในตราสัญลักษณ์แบบสากล สามารถนำไปสู่ตราสัญลักษณ์ย่อยของผ้าไหมสวย หรือการนำไปใช้ให้ประยุกต์สู่การออกแบบทั้งหมดของชุมชนได้ เน้นการคุมโครงสี หรือวัสดุเพื่อให้เกิดเอกภาพเดียวกัน โดยเห็นว่าวัสดุที่ใช้ความเป็นวัสดุพื้นถิ่นที่หาได้ง่ายในชุมชน

4.3.8 ตัวอย่างการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

ภาพที่ 4.41 ผังเส้นทางทางการท่องเที่ยวชุมชนสวาย

แนวความคิดในการออกแบบ : อาศัยโครงสร้างเดิมของขั้วทางเข้าของชุมชน ออกแบบเพิ่มป้ายชื่อชุมชน โดยใช้การออกแบบที่กำหนดรูปแบบ โครงสร้างจากชุดตราสัญลักษณ์เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน

ภาพที่ 4.42 ปรับปรุงขั้วทางเข้าชุมชน

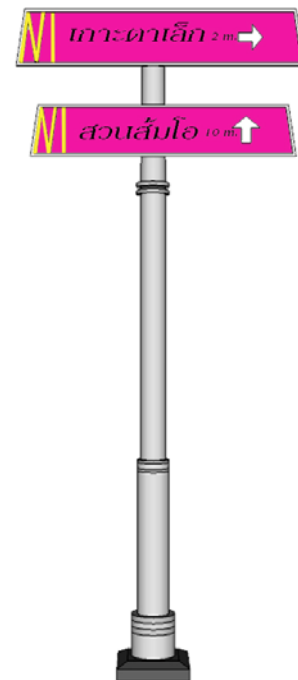
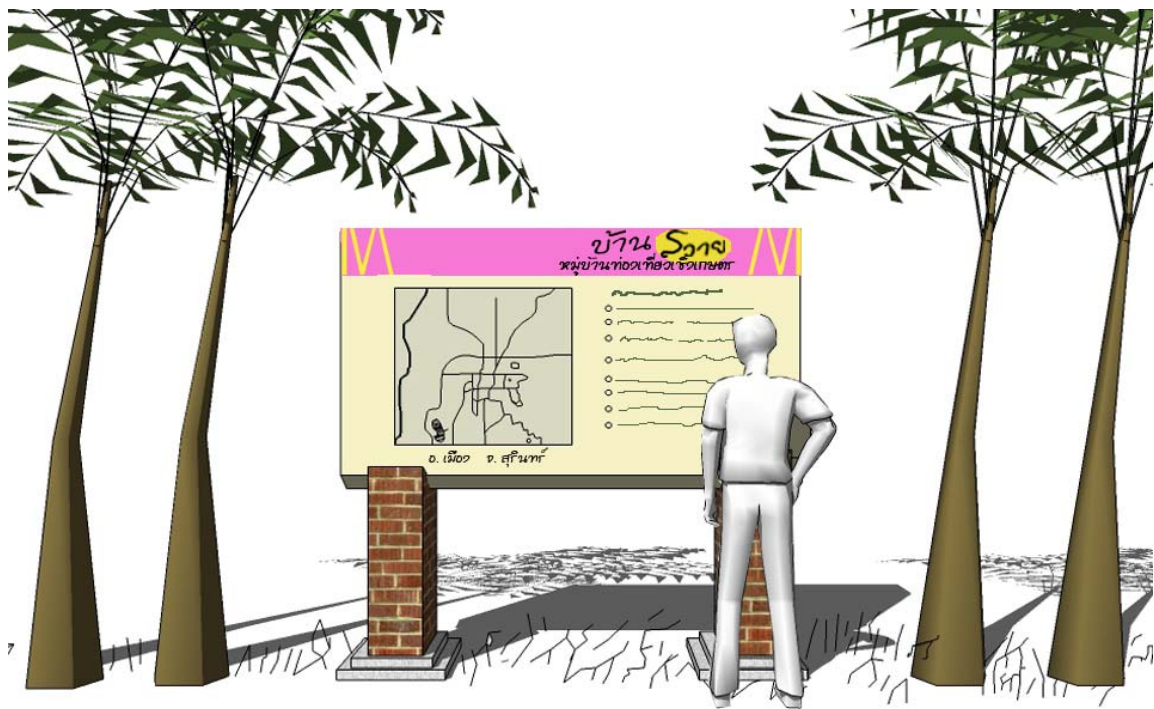
แนวความคิดในการออกแบบ : อาศัยบริเวณพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่มีการสร้างอาคารต่างๆ พร้อมแล้วเป็นพื้นที่ศูนย์บริการการท่องเที่ยว

ภาพที่ 4.43 ผังบริเวณศูนย์บริการการท่องเที่ยว

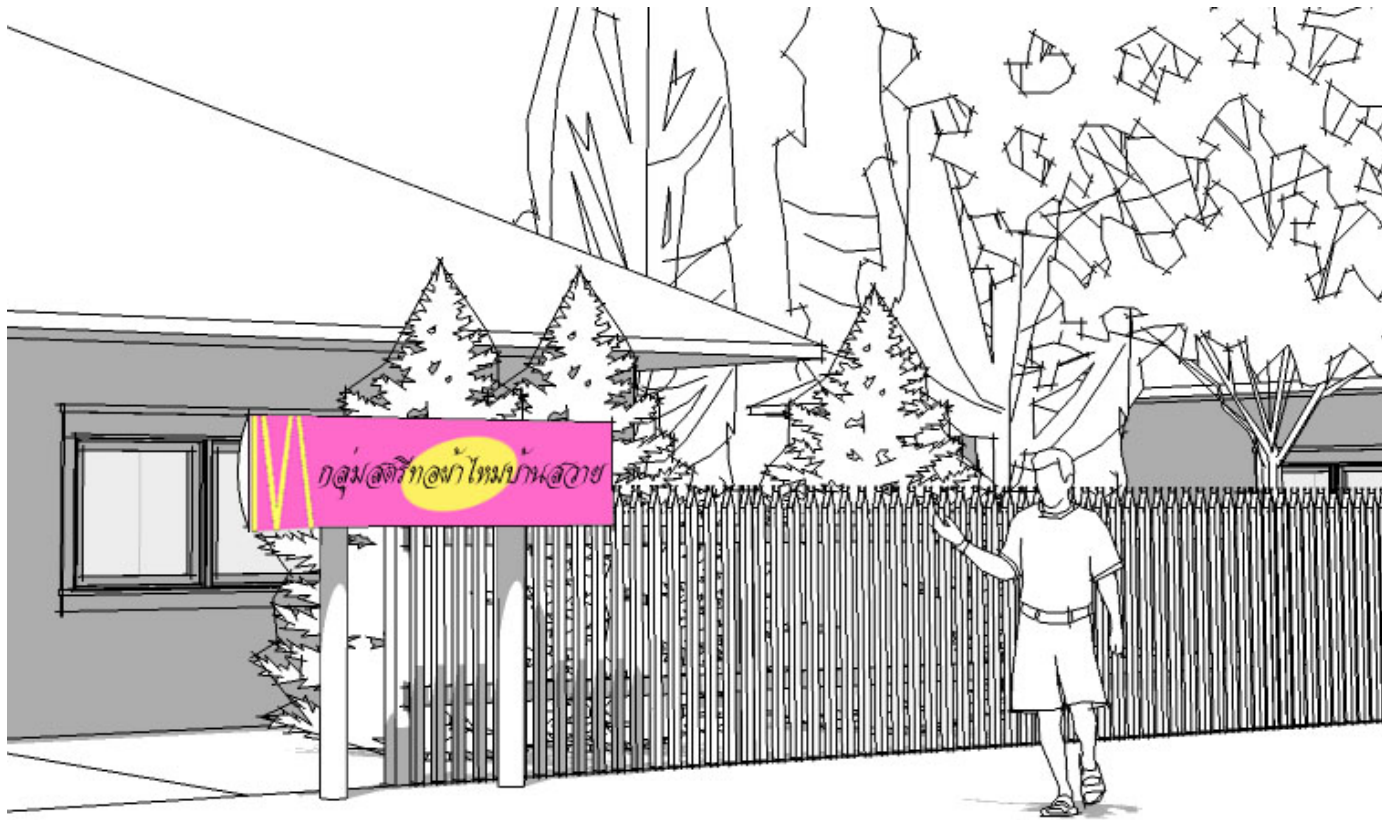
แนวความคิดในการออกแบบ : อาคารอาคารเดิมของในพื้นที่ ปรับปรุงเพื่อใช้เป็นศูนย์บริการการท่องเที่ยว โดยตกแต่งงานภูมิสถาปัตยกรรม ให้เกิดความร่มรื่น สวยงาม ด้านหน้าเป็นป้ายแผนที่แสดงเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชน

ภาพที่ 4.44 ทศนียภาพศูนย์บริการการท่องเที่ยว

แนวความคิดในการออกแบบ : ป้ายแผนที่เส้นทางท่องเที่ยว และป้ายบอกทาง โดยใช้การออกแบบที่กำหนดรูปแบบ โครงสร้างจากชุดตราสัญลักษณ์เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน

ภาพที่ 4.45 ป้ายแผนที่เส้นทางท่องเที่ยว และป้ายบอกทาง

แนวความคิดในการออกแบบ : ป้ายแสดงชื่อสถานที่ เช่น ที่ตั้งกลุ่มทอผ้า สถานที่ท่องเที่ยวตามเส้นทาง โดยใช้การออกแบบที่กำหนดรูปแบบ โครงสร้างจากชุดตราสัญลักษณ์เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน

ภาพที่ 4.46 ป้ายแสดงชื่อสถานที่

เจาะช่องรูปวงรีใส่พลาสติกแข็ง
เพื่อแสดงเนื้อผ้า/ลายผ้า

แนวความคิดในการออกแบบ : ตราสัญลักษณ์ออกแบบใช้รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ที่มีมุมซ้ายมีลักษณะเป็นเส้นสี่เหลี่ยมผืนผ้า แสดงถึงเส้นใยที่มีการทอ ด้านขวามีรูปวงรี อันหมายถึง รังไหมซึ่งเป็นวัสดุหลักในการผลิตผ้าไหม มีอักษรนำ S ในตราสัญลักษณ์แบบไทย และอักษรนำ S ในตราสัญลักษณ์แบบสากล ออกแบบให้มีลักษณะเดียวกัน ตอนล่างเป็นชื่อหมู่บ้าน ชื่อชุมชน สามารถนำไปสู่ตราสัญลักษณ์ย่อย เช่น ตราสัญลักษณ์ของกลุ่มผู้ผลิตผ้าไหม โดยใช้เครื่องหมายการค้าว่า ผ้าสวย โดยใช้การออกแบบที่กำหนดรูปแบบ โครงสีจากชุดตราสัญลักษณ์เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน

ภาพที่ 4.47 ตราสัญลักษณ์ และการประยุกต์ตราสัญลักษณ์สู่งานออกแบบบรรจุภัณฑ์

4.4 ผลการศึกษา : กรณีศึกษาที่ 3 ป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง บ้านละลอกกระสัง ตำบล เขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

4.4.1 บริบทของชุมชน

4.4.1.1 สภาพทั่วไป

1) ที่ตั้ง

ชุมชนละลอกกระสัง ปัจจุบันสังกัด หมู่ที่ 8 ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
ชุมชนละลอกกระสัง เดิมสังกัด หมู่ที่ 9 ตำบลบึงกุ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

2) อาณาเขต ชุมชนละลอกกระสัง มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับป่าชุมชนป่าละลอกกระสัง

ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านหนองไม้งาม ตำบลหนองไม้งาม อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับที่นาของประชาชน และบ้านโคกเศรษฐี ม.11 ตำบล เขาคอก
อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับป่าชุมชนป่าละลอกกระสัง

3) ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นที่ราบอยู่ใกล้กับพื้นที่ป่าและแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งมีอยู่มากมายหลายสาย
เช่น **ห้วยแสงพัน** ชุมชนในละแวกนี้เรียกลำห้วยนี้ว่า **ห้วยไผ่** (เรียกตามลักษณะพื้นที่ที่มีต้นไผ่ป่า
เกิดขึ้นตามลำห้วยมากมาย) ปัจจุบันลำห้วยแสงพันนี้ได้รับการพัฒนาขุดลอกแล้วเมื่อปี พ.ศ.2545 ซึ่ง
ได้รับงบประมาณในการขุดลอกจากกรมชลประทาน ลำห้วยนี้อยู่ทางทิศตะวันตกของป่าชุมชนป่าละลอก
กระสัง เป็นลำห้วยธรรมชาติรองรับน้ำที่ไหลมาจากภูเขา (เขาคอก) ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งรองรับน้ำที่ไหล
มาจากป่าชุมชนป่าละลอกกระสัง และจะไหลลงสู่ลำห้วยเสว และ ลำชีต่อไป

ชลประทานเขาคอก เดิมเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ อยู่ทางทิศเหนือของป่าชุมชน เป็นแหล่งน้ำ
ที่รองรับน้ำมาจากภูเขา (เขาคอก) ทางด้านทิศตะวันออกและจากป่าชุมชนด้านทิศเหนือ แหล่งน้ำนี้เมื่อ
ปี พ.ศ.2515ได้รับการพัฒนาขุดลอกเป็นชลประทานซึ่ง มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 100 ไร่

ห้วยตาเม็ง อยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของป่าชุมชนป่าละลอกกระสัง เป็นลำห้วยสาขา
ของห้วยแสงพัน ปัจจุบันดินเขินยังไม่มีการพัฒนาขุดลอก จะมีน้ำขังเฉพาะหน้าฝนเท่านั้น

ห้วยตาปริม อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของชุมชนละลอกกระสัง และรองรับน้ำมาจากห้วยสูบ ซึ่ง
เป็นลำน้ำที่ไหลมาจากเทือกเขาบรรทัด อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์

4) ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพอากาศบ้านสวาย มีสภาพอากาศคล้ายคลึงกับภูมิอากาศโดยรวมของจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งอยู่ในเขตร้อน คือ เขตภูมิอากาศแบบทุ่งหญ้าเขตร้อน (Tropical grassland) จึงมีอุณหภูมิสูงตลอดปี มีช่วงฤดูฝนสลับแห้งแล้งแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน และฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม

4.4.1.2 ประวัติชุมชน

ในอดีตบริเวณพื้นที่ตั้งชุมชนละหอกกระสังมีสภาพเป็นป่าที่รกร้างซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ของพื้นป่าและแหล่งน้ำ และเป็นบริเวณใกล้เขตชายแดน จึงยังไม่มีผู้คนมาตั้งถิ่นฐาน ประวัติชุมชนบ้านละหอกกระสังนั้นเริ่มจากการอพยพของชนหลายๆ กลุ่ม ทั้งชาวไทยเขมร ไทยลาว และไทยกวย จากหมู่บ้านต่างๆ ทั้งจากจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ มหาสารคาม ที่อพยพหนีความแห้งแล้ง ความลำบากยากแค้นในการประกอบอาชีพของบ้านเกิดเดิม มาอาศัยพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มีป่า มีแหล่งน้ำ โดยคนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรเข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อปี พ.ศ.2509 จำนวนครัวเรือนที่รวมก่อตั้ง 5 ครัวเรือนซึ่งมีนายเมฆ ลอยประโคน เป็นผู้นำเข้ามาตั้งถิ่นฐาน อีก 4 ครัวเรือน ได้แก่ ครัวเรือนของนายแถบ ชะนากุล นายเสเรียน บุญเจียม นายผ่าย ทองนาค (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) และ นายคลอน ทองนาค ปัจจุบันอายุ 70 ปี

นายคลอน ทองนาค ได้เล่าว่า คนกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาอยู่จะอพยพมาจากหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกันแถวนี้ คือนายคลอนกับนายผ่ายนั้นอพยพมาจาก บ้านยายคำ ตำบลยายแยม อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านละหอกกระสังประมาณ 40 กิโลเมตร นายเมฆ ลอยประโคนก็อพยพมาจากบ้านจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ส่วนนายแถบ ชะนากุล และนายเสเรียน บุญเจียม นั้นอพยพมาจากบ้านโคกกี ตำบลบ้านไทร อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีสาเหตุที่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานเนื่องจากที่ดินทำกินมีน้อยทำให้ไม่พออยู่พอกินเพราะบ้านเดิมทำแต่นาอย่างเดียว และได้มาตั้งถิ่นฐานที่นี่เพราะควายหายก็พากันตามรอยควายมาก็มาพบว่าที่มีคนมาปลูกกระต๊อบอยู่ก่อนแล้ว 3 หลังกลางป่าแล้วเห็นพวกเขาปลูกพริกปลูกมะเขือ ได้ผลผลิตที่ดีมากโดยปลูกเพียงครั้งเดียวก็เก็บผลผลิตได้ 3 - 4 ปี และที่ดินตรงบริเวณนี้ไม่ต้องซื้อหาจากใคร ผู้ใดขยันก็บุกเบิกเป็นที่ดินทำกิน ก็เลยตัดสินใจมาอยู่และก็ได้ชวนนายผ่าย ทองนาค มาตั้งรกรากด้วยโดยขนข้าวของใส่เกวียนเดินทางมาผ่านบ้านโคกเมือง บ้านบัว แล้วลัดมาตามเชิงเขาออกใช้เวลาเดินทางหนึ่งวันเต็มๆ จึงมาถึง จากนั้นจึงจับจองที่ทางทำมาหากินกัน พออยู่มาได้ประมาณ 2 - 3 ปี

ในเวลาต่อมาจึงมีผู้คนอพยพมาอยู่เพิ่มเติม ได้แก่ช่วงปี พ.ศ.2512 ก็มีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่อีก 2 ครอบครัว คือครอบครัวนายดำ เจริญยิ่ง ปัจจุบันบวชเป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านละลอกกระสังอยู่ และครอบครัวนายเพ็ง ศรีภา ที่อพยพมาจากบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ (ปัจจุบันนายเพ็ง ศรีภา เสียชีวิตแล้ว)

หลวงพ่อดำ ชันติสาโร เจ้าอาวาสวัดบ้านละลอกกระสัง บ้านเดิมอยู่บ้านโคกสะอาด ตำบลหนองขอน อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งประสบปัญหาฝนแล้งติดต่อกันหลายปี เกิดความอดอยากและลำบากมาก ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2510 ก็อพยพมาอยู่ที่บ้านบัว ตำบลจรเข้มาก อำเภอ ประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านละลอกกระสังประมาณ 12 กิโลเมตร จากนั้นพี่ชาย ได้ชักชวนมาอยู่ด้วยเนื่องจากพี่ชายยังได้เล่าให้ฟังว่าทางนี้ทำนาไม่ต้องใส่ปุ๋ยให้สิ้นเปลืองเงินทอง ที่ดินส่วนใหญ่ยังไม่มีใครจับจองและทุกคนที่อยู่ในชุมชนนี้ก็ชวนให้มาอยู่เป็นเพื่อนบ้านกัน ก็เลยตัดสินใจชวนครอบครัวอพยพมาอยู่ที่นี่ โดยนำเอาควาย 2 ตัวมาแลกที่ดินจากนายเมา ได้ที่ดินประมาณ 80 ไร่ บางส่วนก็เป็นที่ลุ่มก็เลยทำเป็นที่นา ส่วนไหนที่เป็นที่สูงก็ทำเป็นสวนเป็นไร่

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2516 ก็ได้มีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่อีกจำนวนถึง 15 ครัวเรือน จำนวนครัวเรือนที่อพยพเข้าใหม่นั้นมาจาก บ้านหนองบัวแดง ตำบลเขาวไร่ อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม เป็นกลุ่มไทยลาวจำนวน 13 ครัวเรือน อีก 2 ครัวเรือนอพยพมาจาก บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแก่ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีนายตุน ทิพย์วงศา เป็นผู้นำกลุ่มคนที่อพยพมาจาก บ้านหนองบัวแดง (ต่อมาได้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของชุมชนละลอกกระสัง เมื่อปี พ.ศ.2520 ที่ได้รับการแยกหมู่บ้านในขณะนั้น) ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ที่บ้านเดิมนั้นหาอยู่หากินลำบากมากเพราะมีการเพิ่มจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว และเกิดการขยายตัวของชุมชนอย่างต่อเนื่องประกอบกับเกิดความแห้งแล้งติดต่อกันหลายปี จึงทำให้มีการอพยพย้ายที่อยู่กันอย่างมากมายในช่วงปี พ.ศ.2516 และมีอีก 2 กลุ่มที่ได้อพยพไปอยู่ทางอำเภอนองบัวแดง จังหวัด ชัยภูมิ และไปอยู่ที่อำเภอนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ นายตุนยังเล่าต่อว่า ยังจำวันที่อพยพมาอยู่ที่นี่ได้ดีว่า ตรงกับวันขึ้น 9 ค่ำ เดือนสี่ ปีชาล สาเหตุที่เลือกเดินทางในวันนี้เพราะ วันขึ้น 9 ค่ำเป็นวันฟู เหมาะที่จะทำงานการมงคล เดือนสี่ก็เป็นเดือนดี ก่อนอพยพก็ได้ไปดูตำราหาฤกษ์ยามกันก่อนเพื่อให้เป็นสิริมงคลในการมาตั้งหลักปักฐานในที่ใหม่ โดยอำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม อยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดบุรีรัมย์ถ้าจะเดินทางมาที่จังหวัดบุรีรัมย์ก็จะมาได้คือเดือนสี่ เดือนห้าและเดือนหกเท่านั้นเพราะดาวเพดานจะย้ายไปอยู่ทางทิศอุดร (ทิศเหนือ) และถ้าหากใครเดินทางย้ายบ้านหรือทำการมงคลใดๆ ต้องไปในทิศทางที่อยู่ตรงกันข้ามกับดาวเพดานถึงจะดี เช่น ไป

แต่งงานแล้วมุ่งหน้าไปทางดาวเพดานประจำอยู่จะทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย ทำมาหากินก็ไม่เจริญรุ่งเรือง จึงพากันเลิกเดินทางอพยพมาตามวันเวลาดังกล่าว

นางบัวลี ศรีภา อพยพมาในเดือนเดียวกันกับกลุ่มของนายตุ่น แต่กลุ่มของนางบัวลีเป็นกลุ่มเล็ก มาด้วยกัน 2 ครอบครัว อพยพมาจากบ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแขวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ นางบัวลีเล่าว่าที่ได้อพยพมาอยู่ที่นี่เพราะนายवल ศรีภา ที่เป็นสามี (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) ได้มาเยี่ยมพ่อที่อพยพมาอยู่ก่อนแล้ว คือนายเพ็ง ศรีภา แล้วได้ทราบชื่อนายแปลง เกิดประโคน ประสงค์ชายที่นาให้จำนวน 50 ไร่ ในราคา 25,000 บาท จึงได้กลับไปปรึกษากับนางแล้วก็ตัดสินใจมาอยู่ในพื้นที่ เพราะที่บ้านมีที่นาอยู่เพียง 5 ไร่ในขณะเดียวกันก็มีลูกถึง 9 คน ทำนาก็ไม่เคยพออยู่พอกิน หลังฤดูทำนาสามีก็ต้องไปหารับจ้างที่อื่น เพราะอยู่บ้านแล้วไม่มีรายได้ครอบครัวก็เดือดร้อนเพราะลูกมาก รายจ่ายก็มากตามไปด้วย จึงตัดสินใจย้ายบ้านเพื่อขยายพื้นที่ทำมาหากินได้ จากนั้นประชากรในชุมชนก็ขยายเป็น 60 ครัวเรือนในปัจจุบัน

สำหรับประวัติความเป็นมาของป่าชุมชนป่าละหอกกระสัง เดิมเป็นป่าสงวนแห่งชาติมีเนื้อที่ประมาณ 4,000-5,000 ไร่ สภาพทั่วไปของผืนป่าเป็นพื้นที่ราบที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งพืชพันธุ์ไม้ พืชผัก สัตว์ป่านานาชนิด ผู้เฒ่าผู้แก่หลายคนเล่าว่าต้นไม้ในป่าผืนนี้ในอดีตนั้นหนาแน่นมากมองดูสวยงามเหมือนลำเทียน

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2514 ป่าผืนนี้ก็ได้ถูกสัมปทานตัดไม้ซุง ทำให้ต้นไม้ขนาดใหญ่ถูกตัดโค่นอย่างมากมายจะเหลือแต่ไม้ขนาดกลางและขนาดเล็กเท่านั้น ต่อมาอีกสองปี คือเมื่อปี พ.ศ.2517 ป่าผืนนี้ก็ได้ถูกสัมปทานทำถ่าน โดยมีคนงานเข้ามาปักหลักปลูกกระท้อบอยู่กลางป่าเพื่อตัดไม้เถาถ่าน อยู่ประมาณ 2 ปี พอไม้หมดพวกเขาก็ย้ายกลับภูมิลำเนา ส่งผลให้ต้นไม้ในป่าไม่มีต้นไม้ขนาดใหญ่หมดไป คงเหลือแต่ไม้ขนาดเล็กที่ใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้มากมายนัก ช่วงนี้ถือเป็นช่วงที่เลวร้ายที่สุดสำหรับป่าผืนนี้ เพราะนอกจากป่าจะถูกสัมปทานแล้วชาวบ้านได้ฉวยโอกาสเข้าไปบุกรุกพื้นที่เพื่อทำกินและต่างแย่งชิงกันบุกรุกอย่างไม่เกรงกลัวความผิดแต่ประการใด ประกอบกับเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ค่อยสนใจเข้ามาดูแลก็ยิ่งทำให้ชาวบ้านได้ใจใหญ่ สิ่งที่เกิดขึ้นได้ส่งผลให้พื้นที่ป่าถูกบุกรุกทำลายและเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็วและมากขึ้น เมื่อป่าถูกทำลายความหลากหลายและความอุดมสมบูรณ์ในทุกๆ ด้านที่เคยมีในป่าผืนนี้ก็หมดและร่อยหรอลงไปด้วย วิถีชีวิตของชุมชนเริ่มเปลี่ยนไปอาหารที่เคยหาได้ง่ายจากผืนป่าโดยไม่ต้องซื้อหาก็หายากขึ้น ไม่เฉพาะเรื่องอาหารเท่านั้นที่หายากในป่าสิ่งอื่นๆที่เคยมีมากมายในผืนป่าก็หายากขึ้น ผืนฟ้าที่เคยตกต้องตามฤดูกาลก็เปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นความแห้งแล้ง ส่งผลให้เศรษฐกิจในชุมชนถดถอยจนกลายเป็นความเดือดร้อนในการครองชีพ

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2541 ชุมชนบ้านละลอกกระสังได้ตระหนักเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ จึงได้หาแนวทางร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ยังมีอยู่ จำนวนเพียง 2,700 ไร่ และเพื่อให้เกิด ประสิทธิภาพในการดูแลรักษาจึงได้หาแนวทางผนึกกำลังความร่วมมือไปยังหมู่บ้านที่อยู่ใกล้พื้นที่ป่าอีก 4 หมู่บ้าน มีบ้านโคกเศรษฐี ม. 11 บ้านโคกกระนัง ม.6 บ้านเขาคอก ม.1 และบ้านเขาคอก ม. 15 ช่วยกันดูแลรักษาป่า

และในปี พ.ศ.2542 จึงได้ขอจัดตั้งเป็นป่าชุมชน ตาม พ.ร.บ.ป่าชุมชน โดยชุมชนทั้ง 5 ชุมชน ได้ร่วมกันกำหนดกติกาในการดูแลรักษาป่าร่วมกันอย่างมีระบบและยึดหลักปฏิบัติมาโดยตลอด โดยได้ ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ วิถีชีวิต ความผูกพันระหว่างชุมชนกับป่าเป็นอย่างดีประกอบกับ ประสบการณ์ในอดีตสอนให้ชุมชนรู้ว่า ป่าให้พวกเขาได้มากกว่าต้นไม้ (ประมวล เจริญยิ่งและคณะ, สัมภาษณ์)

4.4.1.3 การคมนาคม

เส้นทางคมนาคม ชุมชนบ้านละลอกกระสังมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับชุมชนอื่น ได้ หลายเส้นทางซึ่งมีความปลอดภัย สามารถเดินทางได้ทุกฤดูกาลฤดูกาล โดยสามารถใช้บริการเดินทาง ด้วยรถไฟ จากสถานีกรุงเทพฯ มายังสถานีบุรีรัมย์ แล้วเดินทางต่อด้วยรถยนต์ หรือเดินทางด้วยเครื่องบิน จากท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ กรุงเทพฯ มายังสนามบินบุรีรัมย์ อำเภอสตึก แล้วเดินทางต่อด้วยรถยนต์ ซึ่งการเข้าถึงด้วยรถยนต์ สามารถเดินทางตามเส้นทางหลัก ได้แก่

จากกรุงเทพฯ - จังหวัดนครราชสีมา - อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ - อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 226 และ 219 จากอำเภอเมืองไปยัง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ระยะทางประมาณ 44 กิโลเมตร และเดินทางไปยังเส้นทาง อำเภอประโคนชัย-บ้านกรวด ที่ กิโลเมตรที่ 14 แยกเข้าเส้นทาง รพช. อีก 15 กิโลเมตร เข้าสู่บ้านละลอกกระสัง รวมระยะทาง 97 กิโลเมตร โดยเป็นถนนลาดยางสภาพดี ขนาด 2 เลน

4.4.1.4 ระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ

ภายในหมู่บ้านมีน้ำบาดาลใช้ทุกครัวเรือน มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน มีโทรศัพท์สาธารณะ มีสถานีอนามัย 1 แห่ง

4.4.1.5 สภาพสังคมและวัฒนธรรม

1) ประชากร

ชุมชนบ้านละลอกกระสังมีจำนวนครัวเรือนในปัจจุบันจำนวน 60 ครัวเรือนจำนวนประชากร ทั้งหมด 395 คน แยกเป็น ชาย 199 คน หญิง 196 คน

2) อาชีพ

การประกอบอาชีพของชุมชนละหอกกระสัง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลานั้นแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในแต่ละช่วง ตามคำบอกเล่าของคนหลายๆคนในชุมชนได้พูดคุยให้ฟังถึงแต่ละช่วงเวลา ตั้งแต่เริ่มตั้งภูมิลำเนาจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

ในช่วงระยะเวลาที่ 1 ระหว่างปี พ.ศ.2509 - 2518 นั้นชุมชนละหอกกระสังมีการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันตามความถนัดของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กลุ่มไทยเขมรกับกลุ่มไทยกวยจะประกอบอาชีพเลี้ยงไม้และเผาถ่านขายให้กับบุคคลภายนอกที่เข้ามาหาซื้อ (ส่วนมากพ่อค้าจะมาจากตัวเมืองอำเภอประโคนชัย) และขณะเดียวกันก็มีคนกลุ่มหนึ่งได้รวมตัวกันเป็นหมู่โจรสลัด ปล้นจี้ พวก วัว กระบือ ส่วนหนึ่งเป็นคนในชุมชนเอง อีกส่วนหนึ่งเป็นคนจากชุมชนอื่น ส่วนเวลากลางวันกลุ่มคนพวกนี้ก็ดื่มเหล้าเถื่อนขาย บางคนก็เล่นการพนันบ้างตามความพอใจ เพราะพื้นที่ของชุมชนละหอกกระสังในช่วงเวลานั้นเป็นป่าทึบ บ้านเรือนแต่ละหลังก็อยู่ห่างกันบริเวณรอบบ้านเรือนก็เต็มไปด้วยหญ้าเพ็กที่หนาและสูงจนท่วมหัวคน ประกอบกับทางเจ้าหน้าที่บ้านเมืองก็เข้ามาดูแลไม่ถึง จึงเหมาะกับการประกอบอาชีพทุจริตและยังเป็นแหล่งหลบภัยของพวกโจรผู้ร้ายเป็นอย่างดี และยังเป็นช่วงที่เกิดสงครามในกัมพูชา บางครั้งลูกปืนใหญ่ตกมาถึงเขตพื้นที่ตำบลหนองไม้งามซึ่งห่างจากหมู่บ้านเพียง 8 กิโลเมตรเท่านั้น แล้วพวกโจรคอมมิวนิสต์ก็เข้ามาหลบซ่อนหนีเงื้อมมือกฎหมายอยู่ในพื้นที่ป่าใกล้กับหมู่บ้าน พวกทหารไทยได้ข่าวก็เข้าไปโอบล้อมจึงเกิดการยิงต่อสู้กันขึ้นเสียงปืนสนั่นป่าเลยทีเดียว บางครอบครัวถึงกับอพยพกลับภูมิลำเนาเดิมไปเลยก็มี

ในช่วงปลายระยะเวลานี้ได้มีกลุ่มคนไทยลาวอพยพเข้ามาอยู่หลายครอบครัวได้พากันมานุกเบิกพื้นที่ป่าทำไร่ป่อ ทำนา ทำสวน ในบางพื้นที่ก็จะปลูกข้าวไร่ (วิธีปลูกใช้การหยอดเมล็ดลงหลุมที่ขุดด้วยจอบเป็นแถวๆ) พันธุ์ข้าวที่นำมาปลูกจะเป็นข้าวเหนียวพันธุ์เบา ชื่อพันธุ์ป่องแก้ว เมื่อมีคนมาอยู่มากขึ้นและหันมานุกเบิกจึงทำให้ หญ้าเพ็กในพื้นที่รอบบ้านเรือนของชุมชนหมดไป กลายเป็นสวนปลูกกล้วย ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และปลูกจำพวกไม้ยืนต้นไว้กินผลเช่น ขนุน มะม่วง เป็นต้น วิถีชีวิตของชาวไทยลาวส่วนใหญ่จะขยันหาอยู่หากิน จับสัตว์ ปลา กบ เขียดสำหรับกิน ถนอมอาหารเก็บไว้ หากกินไม่หมดก็เอาไปจำหน่ายหรือนำไปฝากญาติพี่น้องที่อยู่ต่างชุมชน ต่างจากพวกไทยเขมรหรือไทยกวยที่จะหาพอกิน

นางบัวดี ศรีภา เล่าว่า ช่วงที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ.2516 นั้น ถนนหนทางลำบากมาก มีแต่ทางเกวียนกับทางคนเดิน โรงสีข้าวก็ไม่มี ต้องตำข้าวด้วยครกกระเดื่อง ส่วนพวกกลุ่มคนเขมรกับคนกวยเขาจะมีครกที่ตำด้วยมือ บางทีก็หาบใส่ตะกร้าเดินเท้าไปสีถึงบ้านเขาคอกซึ่งมีระยะทางไกลถึง 4

กิโลเมตร เวลาเจ็บป่วยก็ได้อาศัยหมอยาพื้นบ้านและสมุนไพรที่มีอยู่ในป่ามาใช้กัน เช่น เวลามีคนคลอດลูก ก็จะไปหาพวกสมุนไพรมาต้มใส่หม้อกรรมให้กิน (หม้อกรรม หมายถึง หม้อที่ต้มน้ำร้อนให้คนที่คลอດใหม่กิน) เช่น แก่นมะขาม นมสาว เป็นต้น เพื่อให้มีน้ำนมมากพอให้ลูกดื่มกิน คนในช่วงนั้นเวลาคลอດลูกก็จะมีหมอต้าแยคอยทำคลอດให้ แต่การทำคลอດของหมอต้าแยคนไทยลาว กับหมอต้าแยคนไทยเขมร จะทำไม่เหมือนกัน คือ หมอต้าแยคนไทยลาว จะให้คนท้องนั่งคลอດลูก เพราะเชื่อว่าถ้านอนคลอດเลือดจะไหลขึ้นหัวอาจตายได้ ส่วนหมอต้าแยคนไทยเขมรจะให้คนท้องนอนคลอດ เพราะเขาคิดว่าถ้านั่งคลอດแล้วลูกออกมาจะคอหักตาย ในช่วงนั้นหมอต้าแยจะมี 3 คน ทั้งไทยลาวและเขมร หมอต้าแยคนไทยลาวคือ นายสาม เทวรัตน์ กับ นางซา ผาดไธสง (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้วทั้งสองคน) ส่วนหมอต้าแยคนไทยเขมรคือ นางเบีย ทองนาค ส่วนหมอยาพื้นบ้านก็มี นายเสาร์ ภาลี นายทา เลียบบัวป่าและนายเสรีบุญ บุญเยี่ยม

ความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชนละหอกระสังในช่วง 5-6 ปีแรกนั้นเวลาเห็ดออกพากันไปกันไปเก็บเห็ดอยู่แถวใกล้ๆ หมู่บ้านนี้เอง ไม่ต้องไปหาไกลเพราะเห็ดมีเยอะแยะเต็มไปหมด ส่วนมากก็จะเลือกเอาแต่ดอกตูมๆ อย่างเห็ดหอม (บางคนจะเรียกเห็ดโค่ ลักษณะคือจะมีกลิ่นหอมเวลาขยำไฟ) ถ้าเกิดที่ไหนเก็บบริเวณเดียวก็ได้เต็มตะกร้า เห็ดหอมจะชอบขึ้นตามจอมปลวกหรือตามป่าที่มีต้นเต็งขึ้นมากๆ

ในระยะเวลาช่วงที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ.2519 - 2528 ในระยะนี้เป็นช่วงที่ชุมชนมีความหนาแน่นขึ้น ชุมชนจึงมีการบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้น แต่ส่วนพื้นที่ที่ขยายการบุกเบิกได้จะเป็นที่ดอน ชุมชนจึงมีการเพาะปลูกพืชไร่เป็นส่วนใหญ่ เช่น ปลูกปอ ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกละหุ่ง ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปลูกข้าวไร่ โดยมีพ่อค้ามารับซื้อผลผลิตถึงบ้านในบางประเภท เช่น ปอกับละหุ่งก็จะมีพ่อค้าคนไทยเชื้อสายจีนที่อพยพมาอยู่ชุมชนเขาคอกเข้ามาหาซื้อ ถึงชาวบ้านจะถูกกดราคาแค่ไหนก็ต้องขายเพราะอยู่ห่างไกลจากตลาด ถนนหนทางก็ลำบากเป็นทางเกวียน รถยนต์ในชุมชนก็ไม่มีสักคัน จึงไม่สะดวกที่จะนำสินค้าไปขายเอง ส่วนข้าวโพดกับมันสำปะหลังก็ใช้เกวียนขนออกไปขายที่ตลาดบ้านหนองตะลุมพุกซึ่งอยู่ห่างกันประมาณ 7 กิโลเมตร ส่วนคนที่เคยทำอาชีพเลี้ยงไม้ขาย ช่วงนี้ในป่าไม่มีไม้ต้นใหญ่พอให้เลื่อยเหลือแล้ว เพราะป่าถูกภาครัฐจัดสัมปทานให้กับนายทุน จะมีต้นไม้ใหญ่ให้เห็นบ้างก็อยู่ตามที่ตามทางของชาวบ้านเท่านั้น จึงหันมาบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกปอ ปลูกมันเหมือนคนอื่น ๆ และเลิกอาชีพเลี้ยงไม้ขายไปเลยเพราะไม่มีไม้ให้เลื่อย ใครมีที่นาติดกับป่าก็บุกเบิกเข้าไปในป่าเรื่อยๆ แล้วส่วนคนอื่นที่ไม่มีที่ติดกับป่าก็เข้าไปจับจองพื้นที่ในกลางป่า โดยไม่มีหน่วยงานภาครัฐส่วนไหนเข้ามาดูแลห้ามปราม ในที่สุดผลกระทบที่เกิดขึ้นกับป่าในช่วงนี้นับได้ว่ารุนแรงมากที่สุด เท่าที่ผ่านมา สภาพป่าที่เคยมีต้นไม้ขนาดใหญ่เรียงรายกันอยู่อย่างหนาแน่นก็หายไปภายในสองปีที่ป่าถูกสัมปทาน พื้นที่ป่า

ก็ถูกชาวบ้านบุกรุกจนเหลือน้อยลงเรื่อยๆ จำพวกสัตว์ป่าหรือ อาหารจากป่า ที่เคยมีอยู่อย่างมากมายก็หายากขึ้น

แต่พอมาช่วงปี พ.ศ. 2520 เหตุการณ์ก็ดีขึ้นเรื่อยๆ เพราะหัวหน้าแก๊งโจรถูกพวกเดียวกันฆ่าตาย แล้วพวกลูกน้องก็หนีไปอยู่ที่อื่น ส่วนพวกที่ยังเหลืออยู่ในชุมชนไม่กี่คนก็ไม่กล้าไปลักขโมยที่ไหน ประกอบกับรัฐบาลได้ทำถนนลูกรังเข้ามาถึงหมู่บ้าน เป็นถนนโครงเร่งรัดพัฒนาชนบท (ร.พ.ช.) ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจก็เข้ามาในชุมชนบ่อยขึ้น และยังมีทหารมาทำค่าย อ.ส. อยู่กลางหมู่บ้านก็เลยทำให้ชาวบ้านอยู่สงบสุขขึ้นเรื่อยๆ และสามารถประกอบอาชีพได้ไม่ต้องคอยหวาดระแวงกับเรื่องโจรผู้ร้าย ในที่สุดช่วงปี พ.ศ.2520 ชุมชนละหอกกระสังได้บริจาคเงินช่วยกันสร้างอาคารเรียนให้กับลูกหลานได้เรียนอยู่ใกล้หมู่บ้าน โดยเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนบ้านเขาคอก มีครูมาช่วยราชการอยู่ 1 คน คือนายฉอ้อน บุราสิทธิ์ และมีครูช่วยสอนที่เป็นคนที่อยู่ในชุมชนอีก 1 คน คือนายบุญมา เจริญยิ่ง ปี พ.ศ.2521 ก็ได้ร่วมกันสร้างที่พักสงฆ์ขึ้นอีกหนึ่งแห่ง ในปีเดียวกันนี้เองก็ได้รับงบประมาณรัฐบาลมาขุดสระน้ำหนึ่งแห่ง โดยการจ้างแรงงานชาวบ้านขุด

ในระยะเวลาช่วงที่ 3 ระหว่างปี พ.ศ.2529 - 2538 ชุมชนได้มีผู้คนจากหมู่บ้านใกล้เคียงอพยพเข้ามาอยู่เพิ่มคือ ครอบครัวนายขาว โสภาก ที่อพยพมาจากบ้านเขาคอก หมู่ที่ 1 การประกอบอาชีพของชุมชนในช่วงระยะเวลานี้ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก โดยเฉพาะอาชีพการเกษตรปลูกปอ ละหุ่ง ข้าวไร่ ข้าวโพด ต่างก็เลิกทำเพราะดินไม่ดีเหมือนก่อนปลูกไปก็ไม่ได้ผลเท่าที่ควร พอค้าเขาก็ไม่ค่อยอยากซื้อราคาก็ตกต่ำ แล้วก็มีคนทำน้อยลงจนกระทั่งเลิกทำ หันมาปลูกมันสำปะหลังและอ้อยแทนเพราะราคาดีกว่ารัฐบาลก็ให้การสนับสนุนส่งเสริมประกันราคาให้ด้วย การปลูกมันปลูกอ้อยถึงราคาจะดีแต่ก็ลงทุนสูงมากเพราะต้องใส่ปุ๋ยเคมีซึ่งมีราคาแพง การทำนาก็เหมือนกันแต่ก่อนก็ไม่ต้องใส่ปุ๋ยเคมีอะไร แต่ในขณะนี้ก็ต้องใส่เพราะดินเสื่อมสภาพลงมาก เมื่อก่อนเวลาดำนาต้องดำให้ระหว่างต้นห่างกันประมาณ 50 - 60 ซม. เพราะต้นข้าวจะงามและสูงมากถ้าดำถี่จะทำให้ต้นข้าวล้มตอนอู่ท้องทำให้เสียผลผลิตเพราะข้าวออกรวงไม่ได้ แต่ในปัจจุบันเดิมเสื่อมมากถึงจะใส่ปุ๋ยเคมีแค่ไหนก็ต้องดำต้นข้าวให้ถี่ขึ้นประมาณ 15 - 20 ซม.ถึงจะได้ผลคุ้มค่าต่อการลงทุน และการที่ต้องลงทุนในการประกอบอาชีพนี้เองได้ทำให้ชาวบ้านขาดเงินทุนในการประกอบอาชีพ จึงต้องหันไปหาแหล่งเงินกู้ (ธ.ก.ส.) หรือกู้จากนายทุนในชุมชนที่มีดอกเบี้ยสูงมาก คือ เงิน 100 บาทส่งคืนเป็นข้าว 1 กระสอบ เพื่อกู้เงินมาลงทุนในการประกอบอาชีพและใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ในช่วงปี พ.ศ.2530 ที่มีไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านทำให้ชาวบ้านหันไปหาเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ มาใช้ในครัวเรือน เช่น โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เป็นต้น ทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ติดหนี้ติดสินกันตามกันไปด้วยไม่มีที่สิ้นสุด ในช่วงระยะเวลานี้ชุมชน

หันไปพึ่งตลาดมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหาร ยารักษาโรค เสื้อผ้า เพราะอาหาร สมุนไพรที่เคยหาได้จากป่าก็หายากขึ้น เนื่องจากป่าเสื่อมโทรมอย่างหนักชาวบ้านทุกคนในชุมชนเองและคนจากชุมชนใกล้เคียงต่างก็เข้ามาตัดไม้ที่พอมืออยู่ในป่าไปเผาถ่านขายให้กับพวกร้านค้าไถ่ย่างหรือร้านค้าที่ขายอาหารในตลาดใกล้เคียงอยู่ไม่ขาดระยะ ผู้คนที่เข้ามาหาอาหารในป่าก็มีมากขึ้นทั้งจากชุมชนเองก็ยังมีชุมชนในตำบลอำเภอใกล้เคียงอีก สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้คนเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าเพิ่มมากขึ้นเพราะถนนหนทางสะดวกสบายขึ้น

ในช่วงปี พ.ศ.2536 ทางเกษตรอำเภอได้เข้ามาส่งเสริมให้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อให้ชุมชนมีรายได้เพิ่ม ก็เลยมีคนเข้ากลุ่มอบรมเลี้ยงไหมจำนวน 15 คนแต่ก็เลี้ยงได้แค่ 3-4 ปีก็เลิกไปเพราะลูกหลานไม่อยู่ช่วย พวกกันไปทำงานในกรุงเทพฯ หหมด เหลืออยู่แต่คนแก่เฒ่าบ้านจึงทำไม่ไหวแต่ก็มีบางคนที่ยังเลี้ยงไหมอยู่จนถึงปัจจุบัน คือ นางรัตนา บุญทิพย์ กับนายบุญ วาปีสังข์

ระยะเวลาช่วงที่ 4 ระหว่างปี พ.ศ.2539 - 2548 การประกอบอาชีพของชาวบ้านก็ยังทำเหมือนเดิมกับช่วงที่ผ่านมา แต่ความต้องการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้กลับมีมากขึ้นในขณะเดียวกันทรัพยากรป่าไม้กลับเหลือน้อยลงไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้ประโยชน์ของชุมชน แต่ถึงขนาดนั้นก็ยังมียาทุนจากถิ่นอื่นเข้ามาลักลอบตัดไม้อยู่เสมอ จนชุมชนละหอกกระสังได้ตระหนักเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าจึงได้รวมกลุ่มกันดูแลรักษาป่า (ประมวล เจริญยิ่งและคณะ, สัมภาษณ์)

3) ความสัมพันธ์ในหมู่บ้าน

ในชุมชน คนมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติเป็นส่วนใหญ่ เสมือนพี่น้อง พี่พาคอาศัยซึ่งกันและกัน แม้ว่าจะมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ แต่ด้วยประสบการณ์ในอดีตที่การต้องร่วมกันต่อสู้กับโจรผู้ร้าย หรือการร่วมกันรักษาป่าทำให้ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านเกิดความสามัคคี สภาพความเป็นอยู่มีความอบอุ่นพอสมควร มีบางครอบครัวที่พ่อแม่ไปทำงานต่างถิ่น แต่ความสัมพันธ์ในครอบครัวก็ยังคงมีความอบอุ่น เข้าใจกันดี ความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนเป็นแบบพี่น้อง ช่วยเหลือกัน พี่พาคอาศัยกัน โดยการขอแรง

4) สถานศึกษา

ปี พ.ศ.2520 ชุมชนละหอกกระสังได้บริจาคเงินช่วยกันสร้างอาคารเรียน โดยเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนบ้านเขาคอก ปัจจุบันสอนในระดับอนุบาลและประถมศึกษาปีที่ 4 มีนักเรียนจำนวน 23 คน

5) สถาบันศาสนา

ปี พ.ศ.2521 ชุมชนละหอกกระสังได้ร่วมกันสร้างที่พักสงฆ์ขึ้น 1 แห่ง

6) วัฒนธรรมประเพณี

ในชุมชนบ้านละลอกกระสังประกอบด้วยชาวไทยเชื้อสายต่างๆ ที่อพยพหนีความแห้งแล้งจากบ้านเกิดมาตั้งรกรากที่นี่จึงประกอบด้วยชาวไทยลาว ประมาณ 75% ชาวไทยเขมร 20% และชาวไทยกวย 5% (ประมวล เจริญยิ่งและคณะ, สัมภาษณ์) วัฒนธรรมในชุมชนเป็นวัฒนธรรมที่ยังยึดประเพณีที่ดั้งเดิมอย่างเหนียวแน่นสืบทอดกันมานานถึงแม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ประเพณีและวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของท้องถิ่นยังมีอยู่และวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มคนในชุมชนที่เห็นความแตกต่างได้ชัด ได้แก่ พิธีวันสารทก็ถือไม่เหมือนและปฏิบัติไม่เหมือนกัน คือ พวกกลุ่มไทยเขมรกับกลุ่มไทยกวย จะถือวันแรม 14 ค่ำเดือน 10 เป็นวันรวมญาติ (พิธีโคนตา) โดยจะมีญาติพี่น้องตระกูลเดียวกันจัดหาอาหารหวานคาวมารวมกัน เล่นไหว้ผีบรรพบุรุษ แล้วลูกหลานก็จัดหาอาหารส่วนหนึ่งพร้อมเงินคนละห้าบาทสิบบาททำพิธีส่งให้กับดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ ส่วนอาหารอีกส่วนหนึ่งก็จะร่วมรับประทานอาหารในกลุ่มญาติพี่น้อง พอตอนเช้าแรม 15 ค่ำ ก็จะไปทำบุญตักบาตรกวัดน้ำให้กับบรรพบุรุษที่วัดอีกครั้ง ส่วนในกลุ่มคนไทยลาวที่อพยพมาจาก บ้านหนองบัวแดง ตำบลเขาวไร่ อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคามกับกลุ่มคนไทยลาวที่อพยพมาจาก บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ก็ถือเอา วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เป็นวันสารท แต่กลุ่มคนไทยลาวที่อพยพมาจาก บ้านหนองบัวแดง ตำบลเขาวไร่ อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม นั้นจะมีประเพณี ยามกัน (ยามกัน หมายถึง ในวัน ขึ้น 14 ค่ำ ลูกหลานจะนำเอาข้าวสาร กล้วย พริก หรือของกินอื่นที่มีไปให้กับญาติผู้ใหญ่ที่หรือคนที่นับถือ ที่อยู่คนละครัวเรือน แล้วญาติผู้ใหญ่ก็มีของกินตอบแทนและผูกมืออวยพรให้กับลูกหลาน) ส่วนกลุ่มไทยคนลาวที่อพยพมาจาก บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ก็จะทำขนม (ห่อข้าวต้ม, ห่อขนมเทียน) เพื่อเอาไปใส่บาตรในวันขึ้น 15 ค่ำ แต่สิ่งที่ทำเหมือนกันทั้งกลุ่มคนไทยลาวและกลุ่มไทยเขมรคือ จะห่ออาหารหวานคาว ด้วยใบตองกล้วย แล้วนำไปให้พระสวดยัดให้แล้วจะนำไปเช่นไหว้ผีไร้ผีนาให้ได้กินอาหารเหล่านั้นต่อไป เพื่อความเป็นสิริมงคลในการประกอบอาชีพ (ประมวล เจริญยิ่งและคณะ, สัมภาษณ์)

วัฒนธรรมการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชน สืบเนื่องจากการตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากการทำลายป่า การบุกรุกของกลุ่มนายทุน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันเพื่ออนุรักษ์และจัดการป่า โดยมีสมาชิกหลักที่บ้านละลอกกระสังและขยายความร่วมมือกับหมู่บ้านใกล้เคียงรายล้อมพื้นที่ป่า รวมเป็น 5 ชุมชน ประกอบไปด้วย บ้านละลอกกระสัง ม.8 บ้านโคกกระนัง ม.6 บ้านโคกเศรษฐี ม.11 บ้านเขาคอก ม.1 และบ้านเขาคอก ม.15 ซึ่งมีความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ แต่วัฒนธรรมประเพณีบางอย่างได้เกิดการบูรณาการเข้าด้วยกันอย่างมีระบบเพื่อความยั่งยืนอยู่

ร่วมกันเป็นไปอย่างกลมกลืนและเรียบง่าย โดยคณะผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าวัฒนธรรมการอนุรักษ์และจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นวัฒนธรรมที่ดี โดยพบว่า คุณค่าและระบบนี้ก็คิดเหล่านี้ได้ ถูกถ่ายทอด ชีบทราบจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ลูกหลาน ภายในครอบครัว ภายในชุมชน พุศุคยสนทนาเกี่ยวกับป่า มีกิจกรรมเกี่ยวกับป่า ตระหนักถึงความสำคัญของป่าอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากการแสดงละครเด็กเรื่องวิถีชีวิตกับป่า ซึ่งเกี่ยวกับความเป็นมาของป่าและการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง ซึ่งกลุ่มเขียนบทและกำกับเด็กในหมู่บ้านที่เป็นผู้แสดง โดยแสดงในงานประตุมมหานุกฎุไต่บ้าน อีสานพอเพียง ที่จังหวัดขอนแก่น ซึ่งการแสดงวันนั้นเป็นที่ประทับใจของชุมชนและผู้ชมเป็นอย่างมาก หรือการที่กลุ่มได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว หรือการที่กลุ่มลุกขึ้นมาทำวิจัยไต่บ้าน ล้วนเป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้กับเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านที่ต้องการทำวิจัย ต้องการรักษาป่า ด้วยเหตุผลตามประสาเด็กกว่าอยากออกทีวี แต่เบื้องลึกได้สะท้อนวัฒนธรรมการอนุรักษ์ป่าที่อกงามในจิตใจของเด็กและเยาวชนในชุมชนแล้ว

4.4.2 องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

ในกรณีศึกษาไต่ วิจัยเฉพาะป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาตอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ไม่รวมถึงพื้นที่ของชุมชน มีองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

4.4.2.1 สิ่งดึงดูดใจ ประกอบด้วย

สิ่งดึงดูดใจที่เป็นสถานที่และกิจกรรมป่าชุมชนบ้านละลอกกระสังที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีสภาพป่าละเมาะ ป่าที่ลุ่ม ป่าที่ราบ ป่าที่ดอน และป่าดงดิบ มีพืชพันธุ์ที่หลากหลาย เจ้าบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่า กิจกรรมหาอยู่หากินเก็บพืชผัก เห็ด สมุนไพร ไช้ผดแดง และกิจกรรมทางสังคม เช่น กิจกรรมทำแนวเขตกันไฟ ลาดตระเวนระวังไฟป่า การเพาะชำกล้าไม้ ปลูกป่า การปลูกไผ่เป็นแนวป่า ฯลฯ กิจกรรมของกลุ่มละครเด็กอนุรักษ์ป่า กิจกรรมการแสดงพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทยเขมร ไทยลาว ไทยกาย และการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชนชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันอย่างกลมกลืนและเรียบง่าย เป็นต้น

4.4.2.2 ที่ตั้งและการเข้าถึง

1) **ที่ตั้ง** ป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง มีเนื้อที่ขนาด 2,700 ไร่ ตั้งอยู่ทางตอนล่างของอำเภอประโคนชัย ติดเขตอำเภอบ้านกรวด เดิมเป็นป่าสงวนแห่งชาติ แต่เกิดการรวมกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านละลอกกระสัง และได้รับอนุมัติจากผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อจัดตั้งเป็นป่าชุมชน เมื่อปี พ.ศ. 2542 โดยมีสภาพดินเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ดินบนที่สูง(ที่ดอน) จะเป็นดินลูกรัง ถัดจากดินลูกรังจะเป็นดินร่วนปนทราย และดินที่ต่ำซึ่งเป็นที่ลุ่มใกล้ที่นาบางแห่งจะมีน้ำซับบางแห่งจะเป็นดินร่วนปนทราย จากสภาพของดินที่แตกต่างกันนี้ ส่งผลให้เกิดความหลากหลายของพืช

พันธุ์ที่ขึ้นในป่า สมุนไพรหายากและเป็นแหล่งอาศัยของนกป่า นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำที่รองรับน้ำจากป่า ชุมชนอยู่โดยรอบป่า จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ ห้วยแสงพัน(ห้วยไผ่) ชลประทานเขาคอก ห้วยตาเม็ง ห้วยตาปริม และห้วยโสน โดยชุมชนจำนวน 563 ครัวเรือน ได้ใช้ประโยชน์จากป่าทั้งเป็นเชื้อเพลิง และแหล่งอาหาร เช่น ผัก สมุนไพร เห็ด ไข่มดแดง ผลไม้ป่าและหนู

2) การเข้าถึง ประกอบด้วย

2.1) **เส้นทางคมนาคม** ป่าชุมชนบ้านละลอกกระสังมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับชุมชนอื่น ได้หลายเส้นทางซึ่งมีความปลอดภัย สามารถเดินทางได้ทุกฤดูกาลฤดูกาล โดยสามารถใช้บริการเดินทางด้วยรถไฟ จากสถานีกรุงเทพฯ มายังสถานีบุรีรัมย์ แล้วเดินทางต่อด้วยรถยนต์ หรือเดินทางด้วยเครื่องบินจากท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ กรุงเทพฯ มายังสนามบินบุรีรัมย์ อำเภอสตึก แล้วเดินทางต่อด้วยรถยนต์ ซึ่งการเข้าถึงด้วยรถยนต์ สามารถเดินทางตามเส้นทางหลัก ได้แก่

จากกรุงเทพฯ - จังหวัดนครราชสีมา - อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ - อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 226 และ 219 จากอำเภอเมืองไปยัง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ระยะทางประมาณ 44 กิโลเมตร และเดินทางไปยังเส้นทาง อำเภอประโคนชัย-บ้านกรวด ที่ กิโลเมตรที่ 14 แยกเข้าเส้นทาง รพช. อีก 15 กิโลเมตร เข้าสู่บ้านละลอกกระสัง รวมระยะทาง 97 กิโลเมตร โดยเป็นถนนลาดยางสภาพดี ขนาด 2 เลน

ป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง อยู่ในที่ตั้งที่มีเส้นทางคมนาคมที่สามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด ได้แก่ ลานหินตัด (แหล่งหินทรายที่ใช้สร้างปราสาทเขาพนมรุ้ง) อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทเขาพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์

2.2) **ยานพาหนะ** พาหนะที่สามารถเข้าถึงโดยตรงไปยังป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง ได้แก่คือ รถยนต์ส่วนบุคคล หากจะเดินทางด้วยรถไฟ หรือเครื่องบิน จากกรุงเทพฯ มายัง จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถเดินทางได้โดยสะดวก แล้วจึงเดินทางต่อด้วยรถยนต์ส่วนบุคคล หรือรถโดยสารประจำทาง และต่อด้วยรถรับจ้างที่ อำเภอประโคนชัย

2.3) **ผู้ประกอบการขนส่ง** ปัจจุบันยังไม่มีผู้ประกอบการรถโดยสารประจำทางเพื่อการท่องเที่ยวไปยังป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง โดยตรง จำเป็นต้องอาศัยผู้ประกอบการรถโดยสารประจำทาง อำเภอประโคนชัย และต่อรถรับจ้างไปยังแหล่งท่องเที่ยว

4.4.2.3 **สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน** ในชุมชนมีระบบสาธารณูปโภค ไฟฟ้า น้ำประปาชุมชนใช้ทุกครัวเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่สัญญาณชัดเจนครอบคลุม แม้ในพื้นที่ป่า การกำจัดขยะใช้การจับเก็บ เผา

จากเส้นทางหลัก มีป้ายนำทางเข้าหมู่บ้านของเขตทางหลวง แต่มีปริมาณไม่มากพอและยังไม่มีป้ายนำทางเข้าสู่ป่าชุมชนโดยตรง ภายในชุมชนยังขาดบริการร้านอาหาร ห้องน้ำสาธารณะ ที่จอดรถ ซึ่งต้องอาศัยการพักแรมกับเจ้าบ้าน ทั้งนี้ กลุ่มมีแนวคิดที่จะจัดบริการอาหารและที่พักประเภท Home stay ให้แก่ผู้มาเยือน

4.4.2.4 บริการเก็หนุน กลุ่มมีการจัดบริการนำชมป่าชุมชน โดยให้สมาชิกที่มีความชำนาญในการเดินป่า เป็นผู้นำซึ่งเป็นการจัดการโดยสะดวก ยังไม่เป็นระบบ และที่ผ่านมาเป็นการทำงานอาสาสมัคร สมาชิกทุกคนทำด้วยใจ ไม่เคยคิดประโยชน์ผลตอบแทนการให้บริการ เป็นต้น แต่เมื่อเริ่มมีผู้เข้ามาศึกษาดูงานจำนวนมากขึ้น จึงเกิดค่าใช้จ่ายจึงเริ่มคิดวางแผนระบบการเงินโดยไม่มุ่งหวังกำไรขึ้น

4.4.2.5 ทักษะคติของเจ้าบ้าน กลุ่มมีทัศนคติที่ดีต่อผู้มาเยือนต้อนรับด้วยไมตรีจิต เป็นกันเอง โดยมีพื้นฐานจากความภาคภูมิใจในผลงานและได้รับการยกย่องด้านการจัดการป่าชุมชนของกลุ่ม ซึ่งที่ผ่านมากลุ่มได้ให้การต้อนรับคณะอาจารย์และนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย อาสาสมัครองค์กรทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เข้ามาศึกษาป่าและการจัดการป่า โดยให้พักค้างที่บ้านของสมาชิกกลุ่มโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย ผู้มาเยือนส่วนใหญ่จะสัมผัสได้ถึงพลังชุมชนที่มีของชุมชนเจ้าบ้านและกลุ่มยังเป็นเครือข่ายด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงมีการเดินทางไปศึกษาดูงานการจัดการป่าชุมชนแหล่งอื่นๆ เพื่อนำมาพัฒนากิจกรรมของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ

4.4.3 สภาพกายภาพของพื้นที่ป่าชุมชน

4.4.3.1 ประวัติของป่าชุมชน

ป่าชุมชนป่าละหอกกระสังในอดีตนั้นเป็นป่าสงวนแห่งชาติชื่อ “ป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาคอก” มีพื้นที่ราว 4,000 ไร่ ในปัจจุบันเป็นป่าชุมชนมีพื้นที่จำนวน 2,700 ไร่ นับเป็นป่าชุมชนที่มีพื้นที่มากและสมบูรณ์ที่สุดผืนหนึ่งในตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

สภาพนิเวศของป่าชุมชนป่าละหอกกระสังเป็นป่าพื้นราบที่มีความอุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งในจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพที่สมบูรณ์มากในอดีต แต่ในปัจจุบันนี้ป่าชุมชนป่าละหอกกระสังได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับสภาพป่าและระบบนิเวศน์ของป่าอย่างมากมาในแต่ละช่วงแต่ละยุคสมัย ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในช่วงเวลานั้นๆ จากการศึกษาประวัติป่าชุมชนป่าละหอกกระสังได้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงของสภาพนิเวศในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งสามารถแยกช่วงเวลาออกได้เป็น 5 ช่วงระยะเวลา ดังนี้

ช่วงระยะเวลาที่ 1 ระหว่างปี พ.ศ.2492 - 2503 (เป็นช่วงที่เริ่มมีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน) รวมเวลาได้ประมาณ 50 ปีเศษ จากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่หรือกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาอยู่ในช่วงแรกๆ ทราบว่าป่าแห่งนี้ในช่วงระยะนั้นจะมีพื้นที่ประมาณ 4000 ไร่เศษ ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก จนหาที่เปรียบเทียบได้ยาก บางพื้นที่ในป่าจะมีน้ำซับอยู่ตลอดปีจึงมีความหลากหลายของพันธุ์ไม้และสัตว์ป่า ผู้คนที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากก็ยังมีน้อยจึงไม่ได้ส่งผลกระทบต่อป่าแต่ประการใด แต่ก็เริ่มที่จะมีผู้คนหมายปองเข้ามาจับจองอยู่บ้างแล้วในช่วงนี้

ช่วงระยะเวลาที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ.2504 - 2515 เป็นช่วงระยะเวลาที่มีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณรอบป่าเพิ่มขึ้นตามลำดับ บางกลุ่มก็ถึงพากันเข้าไปเจาะพื้นที่กลางป่าเพื่อตั้งถิ่นฐานนั่นคือชุมชนละหอกกระสังในปัจจุบัน ต่อมาการเติบโตของแต่ละชุมชนก็เพิ่มขึ้นทำให้เกิดความต้องการของผู้คนที่ครอบครองพื้นที่ป่าเป็นของตัวเองก็มากขึ้น จึงมีการเข้าไปจับจองและบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำกินกันอย่างมากมาย บางรายก็ไม่ได้จับจองไว้เพื่อทำการเพาะปลูกแต่อย่างใด แต่ก็จับจองไว้ขายให้กับผู้คนที่อพยพมาอยู่ที่หลัง และในปี พ.ศ.2514 ภาครัฐได้มีการจัดสัมปทานป่าไม้ในเขตพื้นที่ป่าเขาคอกขึ้น ได้ทำให้ต้นไม้ถูกทำลายอย่างมาก พอต้นไม้ใหญ่ถูกตัดโค่นลงมากขนาดไหน ก็ยิ่งทำให้การบุกรุกพื้นที่ป่าของชุมชนทำได้ง่ายขึ้น พื้นที่ในผืนป่าตรงไหนที่ทำเลดีเหมาะต่อการทำนา ก็จะถูกจับจองพื้นที่แต่เนื่องจากป่ามีพื้นที่หลายพันไร่ระบบนิเวศจึงยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่

ช่วงระยะเวลาที่ 3 ระหว่างปี พ.ศ.2516 - 2526 จากนโยบายภาครัฐได้จัดให้มีการสัมปทานป่าเขาคอกขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ.2516 ให้กับนายทุนทำถ่าน ได้มีผู้คนที่เป็นคนงานของบริษัทเข้าไปปลูกกระต๊อบเรียงรายอยู่กลางป่าไม่น้อยกว่า 20 ครอบครัวยุค กลุ่มคนงานเหล่านั้นนอกจากจะเผาถ่านส่งให้กับนายทุนแล้วยังพากันล่าสัตว์ป่าไปขายอีกด้วย หลังจากหมดเขตสัมปทาน 2 ปี ได้ทำให้ป่าถูกบุกรุกอย่างมหาศาลเพราะต้นไม้ใหญ่ในป่าไม่เหลือเลย จะยังพอมืออยู่บ้างก็ต้นขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 - 3 นิ้วเท่านั้น ระบบนิเวศของป่าก็ถูกทำลายลงไปด้วย ผู้คนก็ฉวยโอกาสช่วงที่ป่าไม่โล่งเตียนเข้าบุกรุกพื้นที่ป่าทั้งตามหัวไร่ปลายนา และยังมีบางกลุ่มคนได้ไปทำไร่เลื่อนลอยจนป่าแทบจะไม่มีสภาพเป็นป่าเหมือนเดิม พื้นที่ป่าเหลือน้อยลงเรื่อยๆ ส่งผลให้ความอุดมสมบูรณ์ในด้านอื่นๆ ลดน้อยลงตามไปด้วยจนทำให้ผู้คนที่เคยพึ่งพิงป่าในด้านต่างๆ เช่น แหล่งอาหาร สมุนไพร ไม้สำหรับใช้สอยเริ่มมีความยากลำบากมากขึ้น ตามลำดับ

ช่วงระยะเวลาที่ 4 ระหว่างปี พ.ศ.2527 -2537 การบุกรุกพื้นที่ป่าของผู้คนก็ยังมีอยู่บ้างแต่ไม่มากนักเพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ได้มีคนจับจองไปเกือบหมดแล้ว จะมีการบุกรุกอยู่มากคือ การตัดไม้มาเผาถ่านขายแต่เนื่องจากต้นไม้ต้นเล็กนั้นเองการทำถ่านแต่ละเตาจะต้องใช้ต้นไม้จำนวน

มาก ในที่สุดต้นไม้ก็ไม่มีโอกาสได้เจริญเติบโตถูกตัดเผาถ่านจนเกือบหมด เพราะบางครั้งครว้ในบางชุมชนเช่น ชุมชนเขาคอกหมู 15 ยี่ดอชีพเผาถ่านขายอย่างเดียวไม่ได้ทำอะไรทำนาเลย จำนวนมากถึง 4-5 ครัวเรือน ดังนั้น ในช่วงนี้สถานการณ์และระบบนิเวศของป่าอยู่ในระดับที่แยลงยิ่งกว่าในช่วงที่ผ่านมา

ช่วงระยะเวลาที่ 5 ระหว่างปี พ.ศ.2538 - 2548 สภาพป่าโดยทั่วไปนั้นก็ไม่ได้แตกต่างจากช่วงที่ผ่านมาผู้คนยังเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าอยู่เหมือนเดิม ถึงแม้ว่าจะมีเจ้าหน้าที่รักษาป่าจะเข้าแวะเวียนเข้ามาอยู่บ้างแต่ก็ไม่ได้ทำให้ผู้คนเกรงกลัวอะไร เพราะชาวบ้านเขาอยู่ใกล้พื้นที่ป่าจึงคุ้นเคยกับป่ามากกว่าเจ้าหน้าที่รักษาป่าไม่จึงรู้จักเส้นทางหลบเลี่ยงเจ้าหน้าที่ได้ตลอด อีกอย่างเจ้าหน้าที่รักษาป่าไม่ได้มาทุกวันชาวบ้านจึงมีโอกาสเข้าไปลักลอบตัดไม้ได้อย่างสะดวก ต่อมาในปี พ.ศ.2540 ได้มีนายทุนกลุ่มหนึ่งได้พากันเข้ามาลักลอบตัดไม้จำนวนมากจนทำให้ต้นไม้หมดไปหลายสิบไร่โดยจะตัดจนไม่ให้เหลือเลย และได้รุกคืบตัดเข้ามาในป่าใกล้พื้นที่ชุมชนละหอกกระสัง จนในวันหนึ่งได้มี นางลม ทองนาค ชาวบ้านละหอกกระสัง ได้เข้าป่าไปหาเก็บเห็ดตอนเช้ามืด ไปเจอคนจำนวนประมาณ 20 กว่าคน กำลังตัดต้นไม้กันอยู่ และมีต้นไม้ที่ถูกตัดแล้วจำนวนมากกองอยู่หลายสิบกอง นางลม ทองนาค เล่าว่า มีความรู้สึกตกใจกับเหตุการณ์ที่ได้เห็นมาก ในขณะที่เดียวกันก็รู้สึกเสียตายต้นไม้อย่างมากแต่ไม่รู้ว่าทำยังไง พอดีกกลุ่มคนที่กำลังตัดไม้อยู่เห็นตนเองเข้าพวกเขาตกใจเหมือนกันและได้พากันหนีออกจากป่าไปโดยไม่ได้เอาไม้ไปด้วย พอลับมาถึงบ้านก็ไปบอกผู้ใหญ่บ้าน คือ นายบุญมาก ภาลี ผู้ใหญ่บ้าน แต่ผู้ใหญ่บ้านไม่อยู่ก็เลยไปบอกประธานกลุ่มแม่บ้านในขณะนั้น คือ นางประมวล เจริญ ยิ่งจึงได้มีการปรึกษากันและได้ไปแจ้งทางเจ้าหน้าที่ป้องกันรักษาป่า บร. 3 ที่อยู่ห่างจากหมู่บ้าน 16 กิโลเมตร แต่วันนั้นตรงกับวันอาทิตย์จึงถูกปฏิเสธจากเจ้าหน้าที่ไม่ยอมให้ความร่วมมือเลย และให้เหตุผลว่ารถไม่มีน้ำมันหัวหน้าไม่อยู่เบิกน้ำมันไม่ได้ แต่นางประมวล เจริญยิ่งกับนางนิยม ภาลี ก็ไม่ละความพยายามได้ขับรถจักรยานยนต์เดินทางไปขอความช่วยเหลือต่อที่ ค่ายตำรวจตระเวนชายแดนที่ 216 อำเภอประโคนชัย ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 45 กิโลเมตร ทางเจ้าหน้าที่ ตำรวจตระเวนชายแดนที่ 216 ก็ได้นำเจ้าหน้าที่จำนวนหนึ่งเดินทางมาที่ป่าของในพื้นที่รับแจ้งทันทีและได้ร่วมกับชาวบ้านละหอกกระสังไปเฝ้ากองไม้ที่อยู่ในป่าเพื่อต้องการจับผู้มาลักลอบตัดไม้ไปลงโทษตามกฎหมาย แต่ก็ไม่ได้ผล เพราะไม่มีใครกล้าเข้ามานำเอาไม้ออกไป ทางเจ้าหน้าที่ก็นำเอาไม้ไปเก็บไว้ที่หน่วย จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งนั้นเอง ทำให้ นาง ประมวล เจริญยิ่ง ในฐานะประธานกลุ่มพัฒนาสตรีบ้านละหอกกระสัง ได้นำเสนอแนวความคิดการอนุรักษ์ป่าในที่ประชุมประจำเดือนและได้ให้ข้อคิดกับผู้เข้าร่วมประชุมในวันนั้นร่วม 50 คนว่า ป่าไม้เป็นที่พึ่งพิงของทุกคนในชุมชน แทบจะทุกเรื่องถ้าพวกเราไม่ช่วยกันดูแลรักษาไว้ใช้ประโยชน์ร่วมกันแล้ว จะคอยให้ใครมาดูแลให้ก็คงลำบาก เพราะหน้าที่เขาอยู่ไกลและไม่ได้มีหน้าที่มา

ดูแลป่านี้เพียงแห่งเดียว พวกเราควรช่วยกันดูแลรักษาตนเอง และเชื่อว่าทุกคนทำได้ เพียงแต่คอยเฝ้าระวังไม่ให้ใครมาลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าใกล้บ้านเรา และทุกคนก็ต้องเลิกตัดไม้เป็นอันขาด ถ้าจะใช้ไม้ทำฟืนก็ให้ไปเอาต้นที่ตายแล้วเท่านั้น อีกไม่นานพวกเราจะมีป่าที่สมบูรณ์เป็นพวกเราเองแล้วหลายคนในที่ประชุมเห็นด้วยในเหตุผล แต่หลายคนก็ขัดแย้งหาว่าเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่ใช่หน้าของชาวบ้าน แต่นางประมวล เจริญยิ่งก็ไม่ลดละความพยายามที่จะอนุรักษ์ป่าจึงได้ชวนคนที่เห็นด้วยเข้าร่วมโครงการ ในครั้งแรกมีผู้เข้าร่วมโครงการอนุรักษ์ป่าจำนวน 45 คนโดยตั้งชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านชะลอกกระสัง” และเลือกนางประมวล เจริญยิ่งเป็นประธานกลุ่ม แต่การดำเนินงานในการอนุรักษ์ไม่ได้ผลเท่าที่ควร เพราะขาดความร่วมมือจากคนส่วนมาก เกิดปัญหามากมายเพราะงานอนุรักษ์ได้ไปขัดผลประโยชน์กับคนทั้งในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงที่มีพื้นที่ติดเขตป่าที่ยังมีความต้องการบุกรุกพื้นที่ในหัวไร่ปลายนาตัวเอง จึงทำให้นางประมวล เจริญยิ่ง ในฐานะประธานกลุ่มได้คิดหาวิธีการใหม่ในการอนุรักษ์ที่จะไม่ให้เกิดข้อพิพาทระหว่างกลุ่มอนุรักษ์กับเจ้าชาวบ้านและชุมชนที่มีพื้นที่ติดป่า โดยจัดทำโครงการของงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (sif) และได้รับการสนับสนุนจำนวน 50,000 บาท เมื่อปีพ.ศ.2541 เพื่อจัดเวทีสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าโดยเชิญผู้นำในชุมชนใกล้เคียง เจ้าหน้าที่รักษาป่าเข้าร่วมเวที มีคนสนใจเข้าร่วมเวทีถึง 130 คน จึงได้ถือโอกาสแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านที่อยู่รอบป่าเป็นคณะกรรมการร่วมและมีหน้าที่ประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจกับชุมชนตนเอง

ในกรณีที่ยังมีผู้คนยังเข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่า ทางคณะกรรมการร่วมกับผู้นำชุมชนของกลุ่มบุคคลเหล่านั้นจะไปร่วมเจรจาไกล่เกลี่ยทำความเข้าใจกันและอย่างสันติวิธี จนในที่สุดกลุ่มคนเหล่านั้นก็เลิกบุกรุกพื้นที่อย่างเด็ดขาด และยังปล่อยพื้นที่ที่ได้ทำการบุกรุกปลูกมันสำปะหลังมาแล้วเป็นสิบปี คืนให้กับกลุ่มอนุรักษ์ถึง 3 แปลง จำนวนกว่า 80 ไร่

ในปี พ.ศ.2542 ได้มีการขยายเครือข่ายในการอนุรักษ์ไปยังชุมชนใกล้เคียงเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการอนุรักษ์ยิ่งขึ้น เช่น ชุมชนเขาคอกหมูที่ 1 ชุมชนเขาคอกหมูที่ 15 ชุมชนโคกเศรษฐี หมู่ที่ 11 ชุมชนโคกกระนังหมู่ที่ 6 นอกจากนั้นเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์อย่างครอบคลุมจึงได้มีการตกลงกันแบ่งพื้นที่ในการดูแลรักษา ชุมชนใดใกล้กับป่าบริเวณไหนก็ดูแลป่าบริเวณนั้นและในช่วงนี้กลุ่มอนุรักษ์ได้ร่วมกันขออนุมัติจากผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อจัดตั้งเป็นป่าชุมชนและได้รับอนุมัติจัดตั้งเป็นป่าชุมชนเมื่อปลายปี พ.ศ.2542

ในปี พ.ศ.2546 กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้รับการคัดเลือกจากเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมจังหวัดบุรีรัมย์ ให้เป็นเครือข่ายต้นแบบในการจัดการป่าชุมชน และยังได้งบประมาณ

สนับสนุนจำนวน 10,000 บาท จากสถาบันองค์กรพัฒนาชุมชน (พอช.) กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนป่าละหอกกระสังยังได้หาแนวทางการอนุรักษ์ในรูปแบบต่างๆอีกหลายวิธี เช่น จัดทำโครงการป่าพูดได้ โดยการเขียนชื่อพันธุ์ไม้ต่างๆติดไว้โดยทั่วไปในป่า เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้เรียนรู้เรื่องชนิดของพันธุ์ไม้, เขียนคำขวัญ ที่เกี่ยวกับคุณค่าของป่า หรือการเขียนคำเชิญชวนให้ผู้พบเห็นได้อ่านแล้วได้เกิดจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ และทุกครั้งที่เกิดกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนป่าละหอกกระสังมีกิจกรรม เช่น อบรมสร้างจิตสำนึกการปลูกป่า ก็จะไปประสานไปทางสถานศึกษาในท้องถิ่นให้เข้าร่วมอยู่เสมอ เพื่อต้องการให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อนำไปสู่จิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ต่อไป

ในปี พ.ศ.2547 นางประมวล เจริญยิ่ง ประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนป่าละหอกกระสังได้รับรางวัลโล่เกียรติยศ ประเภทบุคคลสร้างสรรค์ผลงานอนุรักษ์ทรัพยากรดีเด่น ครั้งที่ 6 ประจำปี พ.ศ.2547 (ลูกโลกสีเขียว) จากนาย อานันท์ ปันยารชุน สภานิติเวศของป่าชุมชนป่าละหอกกระสังที่เคยถูกบุกรุกทำลายมาโดยตลอดก็ได้รับการดูแลเอาใจใส่ตั้งแต่เริ่มมีกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านละหอกกระสังจนเกิดการขยายเครือข่ายในการดูแลรักษาถึงปัจจุบัน (ประมวล เจริญยิ่งและคณะ, สัมภาษณ์)

4.4.3.2 ภูมิลักษณะและธรรมชาติ

จากการทำวิจัยที่บ้านของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนป่าละหอกกระสัง ได้ทำการเดินสำรวจสภาพนิเวศของ ดิน น้ำ ป่า สิ่งมีชีวิตทั้งสัตว์และแมลง ที่มีอยู่ตามฤดูกาล สรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้

1) **สภาพพื้นที่ดิน** สภาพทั่วไปของดินในบริเวณพื้นที่ป่าชุมชนแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ พื้นที่ดินบนที่สูง (ที่ดอน) จะเป็นดินลูกรัง ถัดจากพื้นที่ดินลูกรังจะเป็นพื้นที่ดินร่วนปนทรายและพื้นที่ด้านล่างสุดของป่ามีสภาพเป็นพื้นที่ลุ่มใกล้กับทุ่งนาบางแห่งจะมีน้ำขัง บางแห่งจะเป็นดินร่วนปนทรายตามแต่ภูมิประเทศในแถบนั้น

คุณภาพดินก็แตกต่างกันตามลักษณะสภาพภูมิประเทศของส่วนนั้นๆ โดยสังเกตดูจากการเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้ เช่น

พื้นที่ดินลูกรัง จะเป็นดินที่มีคุณภาพเรื่องธาตุอาหารต่ำ ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่บริเวณนี้จะแคระแกร็น ไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควร ระวังว่าต้นแต่ละต้นก็จะห่างกัน พันธุ์ไม้ที่ขึ้นบริเวณนี้ส่วนใหญ่ก็จะมีแต่ ไม้ยืนต้นที่ทนต่อสภาพความแห้งแล้งได้ เช่น มะค่าแต้ แดง เต็ง พลวง สะเดา ประดู่ เป็นต้น เนื้อที่มีลักษณะเป็นลูกรังมีทั้งหมดในผืนป่าประมาณ 500 ไร่เศษ จำพวกสัตว์ป่าจะไม่มีให้ในบริเวณนี้ จะมีแต่พวกแมลงเท่านั้น

พื้นที่ดินร่วนปนทรายจะเป็นพื้นที่ดินที่อยู่ถัดจากดินลูกรังลงไป ในพื้นที่บริเวณนี้ความหลากหลาย

ของชนิดพันธุ์ไม้ก็จะมีมากขึ้น ทั้งพันธุ์ไม้ยืนต้นที่มีให้เห็นอยู่ทั่วไปในผืนป่า นอกจากนี้ก็ยังมี พันธุ์ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย พืชสมุนไพรหลากหลายชนิด และมีนกป่าจำพวกนกนานาชนิดอยู่อีกมากมาย ความหนาแน่น หรือสัดส่วนของต้นไม้ก็จะมีมากกว่าบริเวณที่เป็นที่ดอนที่มีสภาพดินลูกรัง พื้นที่บริเวณที่เป็นดินร่วนปนทรายในป่าชุมชนป่าละหอกกระสังจะมีพื้นที่มากกว่าบริเวณอื่นๆ คือ มีประมาณ 2,000 ไร่

พื้นที่ดินที่ลุ่ม ในส่วนนี้เป็นพื้นที่อยู่ต่ำสุดใกล้กับทุ่งนา ในบางจุดจะเป็นดินน้ำขัง ความชุ่มชื้นในบริเวณนี้จะมีมากกว่าที่อื่นๆในเขตป่า คุณภาพดินในบริเวณดังกล่าวก็จะมีคุณสมบัติสมบูรณ์มากกว่าสอง พื้นที่ส่วนบนมากพอสมควร สืบเนื่องจากความหลากหลายของพันธุ์ไม้ และสิ่งมีชีวิตอื่นๆชอบมาอาศัยอยู่อย่างมากมาย ข้อแตกต่างที่พบได้อีกอย่างหนึ่งในที่ดินบริเวณนี้คือจะมี พันธุ์ไม้ที่มีในป่าดงดิบทั่วไปเกิดในบริเวณป่าส่วนอยู่หลายชนิดที่เดียว ต้นหมากแงว หรือต้นหนองไก่ ต้นลูกยาง ต้นลำดวน ต้นข่าลิง อ้อท้อ ขิงกระชาย เป็นต้น พื้นที่ลักษณะแบบนี้มีในป่าอยู่ทางด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันออกเฉียงเหนือของป่ามีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 200 ไร่

2) แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำที่มีอยู่ในบริเวณพื้นที่ป่าชุมชนป่าละหอกกระสังนั้นไม่มี แต่จะมีแหล่งน้ำที่รองรับน้ำจากป่าชุมชนป่าละหอกกระสัง อยู่โดยรอบป่า ทั้งหมด 5 แห่ง คือ

2.1) ห้วยแสงพัน หรือ ห้วยไผ่ ตามที่คนในชุมชนเรียกกัน ซึ่งในปัจจุบันห้วยแห่งนี้ได้รับการการพัฒนาขุดลอกแล้วเมื่อปี พ.ศ. 2545 โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมชลประทาน ห้วยแสงพันตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของป่าชุมชนป่าละหอกกระสัง เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่รองรับน้ำที่ไหลมาจากภูเขา(เขาคอก)รวมทั้งน้ำที่ไหลมาจากพื้นที่บริเวณป่าชุมชนป่าละหอกกระสัง ด้านทิศตะวันตก ห้วยแสงพันแห่งนี้เป็นต้นน้ำของลำห้วยเสว และลำชี

2.2) ชลประทานเขาคอก เดิมเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ แต่ปัจจุบันได้รับการขุดลอกเป็นชลประทานเมื่อ พ.ศ. 2515 อยู่ทางทิศเหนือของป่าชุมชนป่าละหอกกระสัง เป็นแหล่งน้ำที่รองรับน้ำจากเขาคอก ทางด้านทิศตะวันออก และรองรับน้ำที่ไหลมาจากป่าชุมชนป่าละหอกกระสังทางทิศเหนือ แหล่งน้ำแห่งนี้มีเนื้อที่ประมาณ 100 ไร่

2.3) ห้วยตาเม็ง อยู่ทางด้านทิศใต้ของป่าชุมชน เป็นลำห้วยสาขาของห้วยแสงพัน ปัจจุบันนี้ตื้นเขิน ยังไม่ได้รับการพัฒนาขุดลอก

2.4) ห้วยตาปริม อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของป่าชุมชนป่าละหอกกระสัง เป็นลำห้วยที่รองรับน้ำที่ไหลมาจากห้วยตาเม็งและจากลำห้วยสุบ (ลำห้วยสุบเป็นลำห้วยมาจากเทือกเขาบรรทัด)

2.5) ห้วยโสน เป็นลำห้วยที่รองรับน้ำจากป่าชุมชนป่าละหอกกระสังลำห้วยนี้ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของชุมชนบ้านละหอกกระสัง ปัจจุบันต้นเขินตามกาลเวลายังไม่ได้รับการพัฒนาขุดลอก

การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำเหล่านี้ บางแห่งก็สามารถใช้ได้ทั้งเพื่อการเกษตร เป็นแหล่งหาอาหาร และเป็นแหล่งน้ำที่ใช้สำหรับการอุปโภคบริโภคของคนและสัตว์เลี้ยงในชุมชน เช่น ห้วยแสงพัน ซึ่งมีปริมาณน้ำมากตลอดปีจึงเป็นแหล่งหาอาหารที่สำคัญของคนในชุมชน และชุมชนก็ได้ใช้แหล่งน้ำนี้เพื่อการเกษตรสำหรับพื้นที่นาที่อยู่ใกล้ลำห้วยนี้ และยังเป็นแหล่งน้ำสำหรับสัตว์ได้บริโภคในฤดูแล้งชลประทานเขาคอก ก็เป็นแหล่งน้ำอีกแห่งหนึ่งที่มีปริมาณน้ำมาก และเพียงพอต่อการประกอบอาชีพการเกษตรสำหรับพื้นที่ที่อยู่ใต้ชลประทานลงไป ปัจจุบันมีการใช้น้ำจากแหล่งน้ำแห่งนี้สำหรับผลิตน้ำประปาเพื่อใช้ในชุมชนบ้านเขาคอกหมู่ 1 และหมู่ 15 และในปีพ.ศ.2548 องค์การบริหารส่วนตำบลเขาคอกได้จัดสรรงบประมาณเพื่อวางท่อประปาต่อไปยังบ้านโคกกระนัง หมู่ 6 และบ้านโคกเศรษฐี หมู่ 11

3) สภาพป่า

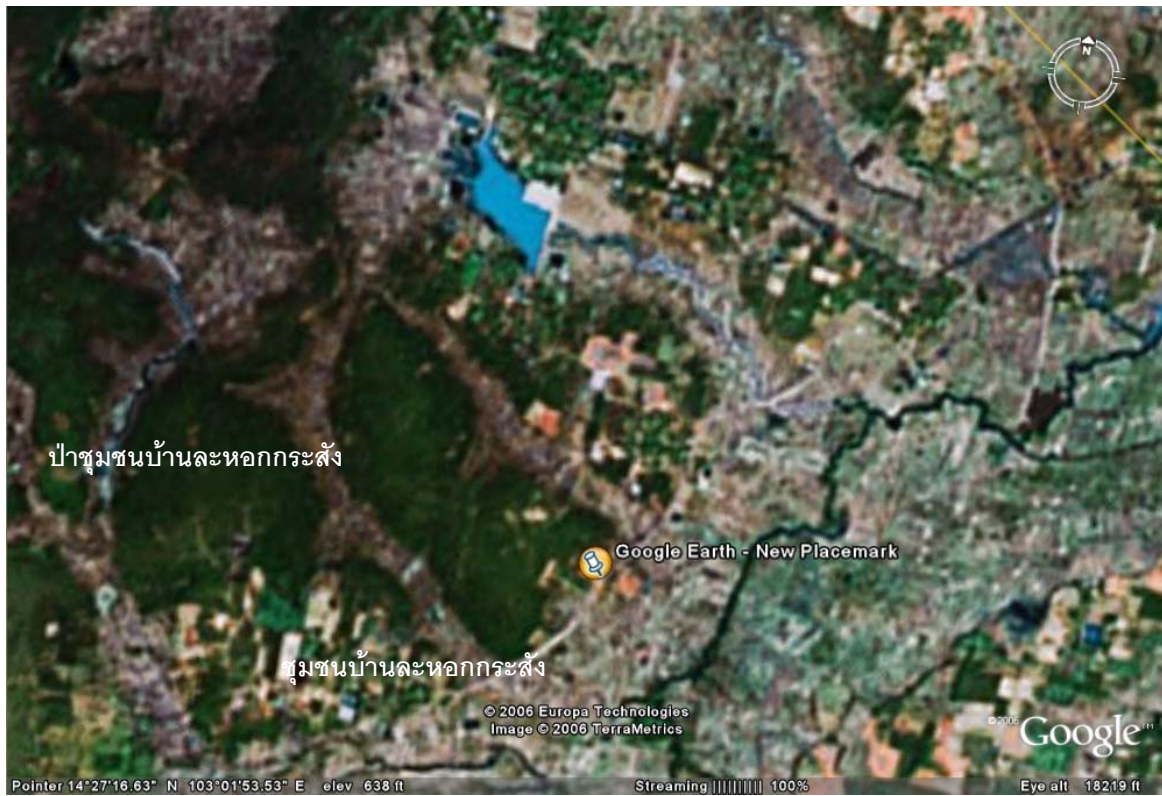
ป่าชุมชนป่าละหอกกระสัง มีเนื้อที่ 2,700 ไร่ สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของป่าเป็นพื้นราบที่มีความอุดมสมบูรณ์พอสมควร แต่ไม่ค่อยมีต้นไม้ขนาดใหญ่ให้เห็นมากนักต้นไม้ขนาดใหญ่ที่พบได้คือ “ต้นรัก” จำนวน 17 ต้น นอกจากนั้นก็จะพบต้นไม้ขนาดกลาง (เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5-6 นิ้ว) ซึ่งพบจำนวนมากโดยเฉพาะในเขตพื้นที่ระหว่างช่วงกลางๆ ของป่าซึ่งพบว่ามีความหนาแน่นมาก พบว่ามีพันธุ์ไม้ยืนต้น จำนวน 78 ชนิด พืชสมุนไพร 70 ชนิด พืชผักต่างๆ และผลไม้ที่กินเป็นอาหารได้ มี 62 ชนิด เห็ดต่างๆ มี 37 ชนิด สัตว์และแมลง 84 ชนิด พืชสมุนไพรที่หายากในเขตป่าชุมชนอยู่ 7 ชนิด คือ นมฤาษี หยกบ่อทอง ช้างน้ำ ส้มกุ้ง หวายนึ่ง ค้อนกระแต และพญามือเหล็ก

พันธุ์ไม้ยืนต้นที่หายาก มีจำนวน 10 ชนิด คือ มะค่า ตะขบป่า พะยูง พะยอม กระสัง ยาง มะกอก มะตูม บาก จั้วป่า

สัตว์ที่หายาก ได้แก่ หมาป่า กระต่าย ชะมด กระรอก บ่าง เต่า กระปอมปีก(กิ่งกามีปีก) กระเลน งูขา ตะกวด ตัวนึ่ง ตัวตุ่น งูเหลือม และไก่อ่า

พืชผักที่หายาก ได้แก่ ผักหวาน ผักอีหนู ผักอบอบ หวาย ลำดวน โป่งเลน เห็ดเผาะ เห็ดบด พันธุ์ไม้อื่นๆ ที่หายาก ได้แก่ กัลวี่ไม้ป่า ต้นหงอนไก่ หมากยาง ต้นน้ำโจก

หมายเหตุ : ชื่อเรียกข้างต้นเป็นชื่อที่คนในท้องถิ่นใช้เรียกกันเท่านั้น บางชนิดไม่ใช่ชื่อที่เป็นสากล (ประมวล เจริญยิ่งและคณะ, สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.48 ภาพถ่ายทางอากาศป่าชุมชนละลอกกระสัง
ที่มา (ป่าชุมชนละลอกกระสัง, 2549)

(ภาพจาก auto cad)

ภาพที่ 4.49 ผังกายภาพป่าชุมชนละลอกกระสัง

4.4.3.3 จินตภาพของเมือง

ป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง และชุมชนบ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีสภาพจินตภาพของพื้นที่ดังรายละเอียดตามองค์ประกอบ ดังนี้

1) **เส้นทาง (Paths)** ได้แก่ ถนนภายในชุมชน สายหลักเป็นถนนลาดยางที่เชื่อมโยงกับถนนลาดยางซึ่งเป็นเส้นทางเข้าถึงชุมชน หรือทางเชื่อมระหว่างชุมชน โดยสภาพพื้นที่ทางปัจจุบันสามารถใช้งานได้ดีแต่บางช่วงมีสภาพชำรุดบ้าง เส้นทางในป่าชุมชนเป็นถนนดินลูกรัง สภาพแน่นไม่เหลว แม้ในฤดูฝนก็ยังสามารถใช้สัญจรได้ แต่ขาดป้ายนำทางที่ชัดเจน

2) **เส้นขอบ (Edges)** ได้แก่ ริมฝั่งของแหล่งน้ำ คลองชลประทานระบายน้ำ แนวชายป่าของป่าชุมชนสภาพปัจจุบันเป็นไปตามธรรมชาติยังไม่ได้รับการดูแลรักษาเท่าที่ควรเพื่อการท่องเที่ยว

3) **ย่าน (Districts)** ได้แก่

3.1) **ย่านการท่องเที่ยว** ในที่นี้จะหมายถึงป่าชุมชน แต่ในชุมชนยังไม่มีศูนย์บริการการท่องเที่ยว ผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานจะไปยังที่ทำการของกลุ่มเพื่อติดต่อ

3.2) **ย่านพักอาศัยและสถานที่ราชการ** ได้แก่ โรงเรียน องค์การบริหารส่วนตำบลสภาพปัจจุบันได้รับการดูแลรักษาดีตามสภาพในชนบท

4) **ชุมทาง (Node)** ในชุมชนไม่มีชุมทางที่ชัดเจน

5) **ภูมิสัญลักษณ์ (Landmarks)** ในชุมชนไม่มีภูมิสัญลักษณ์เมื่อเข้าสู่ชุมชนที่สามารถมองเห็นได้ในระยะไกล

4.4.3.4 Urban Mass

สำหรับรายละเอียดของ Urban Mass ได้แก่ ลวดลาย(Pattern) ความละเอียดและความหยาบ(Grain) โครงร่าง(Texture) ของชุมชนบ้านละลอกกระสัง ดังนี้

ลวดลายชุมชนเมือง จะมีทางสัญจร ที่ว่างโล่ง กลุ่มอาคารเป็นตัวกำหนด พบว่า มีลักษณะลวดลายที่มีระบบทางสัญจรเป็นตาราง ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตามริมถนน โดยมีที่ว่างโล่งบริเวณกลางบ้าน สำหรับความละเอียดและความหยาบของชุมชนเมืองจะมีลักษณะบ้านเรือนที่มีขนาดชั้นเดียวหรือสองชั้นบนพื้นที่ดินผืนน้อยๆ ปลูกสร้างบ้านติดๆ กันมีรูปร่าง ขนาดระยะห่างเท่าๆ กันและคล้ายๆ กันเกือบทั้งหมด จึงเป็นชนิดละเอียด (Fine Grain) ไม่เป็น Coarse Grain และมี โครงร่าง (Texture) รายละเอียดโดยส่วนรวมของพื้นผิวและการตกแต่งลวดลาย หน้าตาที่ปรากฏในก้อนสม่ำเสมอ ซึ่งจัดเป็น Uniform Texture

4.4.3.5 Urban space

ชุมชนบ้านละลอกกระสังมีที่ว่างช่วงทางสัญจร (Corridor space) ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตั้งอยู่สองฝั่งของถนนที่มีความรู้สึกว่ามีที่ว่างที่น้อย วัสดุผิวพื้นของถนนภายในชุมชนเป็นถนนลาดยางสองข้างทางมีสภาพตามธรรมชาติ หน้าบ้านเรือนมีการตกแต่งปลูกไม้ดอกไม้ประดับ แต่ยังไม่ได้รับการตกแต่งสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สำหรับผู้ใช้ที่ว่าง นอกจากนี้ชุมชนยังมีที่ว่างโล่งตามธรรมชาติ (Open space) ภายนอกชุมชนที่เป็นพื้นที่นาข้าว และผืนป่าชุมชนรวมทั้งแหล่งน้ำตามธรรมชาติ จึงมีสภาพแวดล้อมที่ดีที่ควรส่งเสริมและรักษา

4.4.3.6 ระบบการสัญจร

ทางสัญจรในพื้นที่นอกเขตชุมชน เป็นถนนลาดยางสภาพดีมุ่งหน้าเข้าสู่ชุมชน รายล้อมด้วยสภาพแวดล้อมที่สวยงามของนาข้าว ในช่วงนี้รูปแบบและทิศทางยังไม่มีลักษณะทำให้ผู้สัญจรทราบชัดเจนว่าจะเริ่มเข้าสู่ชุมชน อาศัยป้ายนำทางที่ตั้งเป็นระยะๆ นำทาง ส่วนทางสัญจรภายในชุมชนเนื่องจากเป็นชุมชนในชนบทจึงยังคงอาศัยรถจักรยาน จักรยานยนต์เป็นพาหนะสัญจรภายในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ การสัญจรจึงคล่องตัวดี สำหรับคนเดินเท้ายังต้องอาศัยการเดินบนถนนไม่มีทางเดินเท้าโดยเฉพาะ หรือการตกแต่งด้วยพืชพันธุ์ไม้และอุปกรณ์ประกอบทางสัญจรใด ๆ

4.4.3.7 ทิวทัศน์และเส้นขอบฟ้า

ทิวทัศน์ (Vistas) และเส้นขอบฟ้า (Skyline) เป็นภาพส่วนต่างๆ ของเมืองที่สามารถมองเห็นได้จากจุดต่างในมุมที่กว้างทั้งจากภายในและภายนอกเมืองก่อให้เกิดความประทับใจในองค์ประกอบที่ดีได้แก่ จุดบริเวณชลประทานมองมายังผืนป่า หรือจุดที่มองจากภายในป่าซึ่งมองเห็นความหลากหลายของสภาพป่าแต่ละพื้นที่

ภาพที่ 4.50 ทิวทัศน์ (Vistas) และเส้นขอบฟ้าของพื้นที่ป่าชุมชนและแหล่งน้ำ

4.4.3.8 ป้ายและสัญลักษณ์ อุปกรณ์อำนวยความสะดวกและประดับถนน

จากกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ที่เป็นกิจกรรมของกลุ่มได้มีการติดตั้งป้ายคำขวัญ ป้ายนิเทศป้ายโครงการต่างๆ ในพื้นที่ป่าซึ่งกลุ่มจัดทำขึ้นเองโดยจัดซื้อแผ่นไม้ที่เหลือจากการก่อสร้างบ้านเรือนมาทำเป็นป้ายจึงยังไม่มียุทธูปแบบที่สวยงามและในพื้นที่ป่ายังไม่มีอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างใดๆ

ภาพที่ 4.51 ป้ายนานาประเภทที่ติดตั้งในป่าชุมชน

4.4.3.9 ลักษณะที่ไม่เป็นรูปแบบทางกายภาพ

ชาวบ้านนับถือเจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่าเจ้าเขาโดยเชื่อว่าเป็นผู้ที่ปกป้องรักษาตามคติความเชื่อ โดยเวลาเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่า เช่น เก็บพืช เก็บเห็ด หรืออื่นๆ จะเอ่ยคำขอจากเจ้าป่า แต่ในชุมชนไม่ได้มีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าอย่างทางภาคเหนือที่มีพิธีบวงสรวง

4.4.3.10 บริเวณพื้นที่ที่เป็นปัญหา

บริเวณที่ 1 จากประวัติของป่าจะพบพื้นที่ที่โล่งเตียนเนื่องจากการสัมปทานขุดดินลูกรังทำให้พื้นที่มีลักษณะเป็นบ่อ มีระดับสูงๆ ต่ำๆ และไม่มีไม้ยืนต้นขึ้น มีการพบก้อนศิลาแลง กลุ่มมีแนวคิดพัฒนาเป็นพื้นที่สร้างอาคารอนุสรณ์สำหรับผู้มาเยือน และขุดสระรองรับน้ำ

บริเวณที่ 2 บริเวณภายในป่าที่เคยถูกบุกรุกปลูกมันสำปะหลัง มีสภาพโล่งเตียน

ภาพที่ 4.52 บริเวณที่เคยถูกขุดดินลูกรังในป่าชุมชน

4.4.3.11 บริเวณพื้นที่ที่มีคุณค่าเพื่อการอนุรักษ์และรักษา

บริเวณพื้นที่ที่มีคุณค่าเพื่อการอนุรักษ์และรักษา ได้แก่ พื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมดที่มีคุณค่าด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งป่าไม้ พืชพันธุ์ สมุนไพร เป็นแหล่งภูมิปัญญาด้านสมุนไพร อาหาร อีกทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตที่อาศัยพึ่งพาป่า ทั้งยังมีคุณค่าด้านการเป็นสมบัติที่คนรุ่นหนึ่งได้ต่อสู้รักษาเพื่อลูกหลาน

ภาพที่ 4.53 สภาพภายในป่าชุมชน

4.4.3 สภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

ป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง บ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีสภาพภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ได้แก่

4.4.3.1 ย่านและที่รวมกิจกรรม ในชุมชนเป็นย่านพักอาศัย มีที่รวมกิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่ โรงเรียนบ้านละลอกกระสัง วัด เป็นที่รวมกิจกรรมด้านสังคมวัฒนธรรม ที่ทำการกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนป่าละลอกกระสังเป็นที่รวมกิจกรรมด้านกลุ่มองค์กร และป่าชุมชนเป็นที่รวมกิจกรรมด้านทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีสภาพตามธรรมชาติในสังคมชนบทเหมาะแก่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4.4.3.2 ที่ว่างโล่ง ได้แก่ บริเวณคลองชลประทานระบายน้ำ สภาพเป็นทางระบายน้ำคอนกรีตเสริมเหล็ก และลำห้วยที่รับน้ำจากป่าชุมชน มีสภาพเป็นลำห้วยตามธรรมชาติ

4.4.3.3 เส้นทางสัญจรและที่จอดรถ สภาพปัจจุบันเส้นทางสัญจรเข้าสู่ชุมชนและภายในชุมชนเป็นถนนลาดยางมีขนาดกว้าง 2 เลน สามารถใช้งานได้แต่บางช่วงสภาพพื้นผิวชำรุด ในชุมชนยังไม่ได้เตรียมที่จอดรถสำหรับผู้มาเยือนโดยเฉพาะ และควรปรับปรุงและเพิ่มป้ายนำทาง

4.4.3.4 ทิวทัศน์และที่หมายตา ในชุมชนมีทิวทัศน์ของป่าชุมชนและแหล่งน้ำที่มีสภาพตามธรรมชาติ ประกอบกับในช่วงฤดูทำนาสองข้างทางหรือรอบนอกของชุมชนจะเต็มไปด้วยท้องทุ่งข้าวเกิดเป็นทิวทัศน์ที่งดงาม แต่ยังคงขาดการกำหนดจุดชมวิวที่เหมาะสมแก่ผู้มาเยือน

4.4.3.5 อาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ ในชุมชนหรือในพื้นที่ป่าชุมชนยังไม่ได้สร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณใดๆ มีเพียงป้ายคำขวัญด้านการอนุรักษ์ป่าที่ติดตามต้นไม้ป่าเขตอภัยทาน

4.4.3.6 พืชพันธุ์ ในพื้นที่ป่าชุมชนมีความหลากหลายทางชีวภาพเนื่องจากมีสภาพเป็นป่าหลายประเภทในพื้นที่ ทั้งป่าเบญจพรรณ ป่าที่ดอน ป่าที่ลุ่ม ป่าดงดิบ จากการทำวิจัยที่บ้านของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนป่าละลอกกระสังได้มีการสำรวจพบว่ามีพันธุ์ไม้ยืนต้น จำนวน 78 ชนิด พืชสมุนไพร 70 ชนิด พืชผักต่างๆ และผลไม้ที่กินเป็นอาหารได้ จำนวน 62 ชนิด เห็ดต่างๆ จำนวน 37 ชนิด สมุนไพรที่หายาก จำนวน 7 ชนิด ได้แก่ นมถั่วฝัก พริกบ่อทอง ช้างน้ำว ส้มกุ้ง หวายนั่ง ค้อนกระแต พญามือเหล็ก

สำหรับการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของกรณีศึกษาที่ 3 เป็นการจัดการโดยกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนป่าละลอกกระสัง โดยมีการประชุมวางแผนดำเนินโครงการด้านการอนุรักษ์ จัดการป่าชุมชน โดยมุ่งรักษาสภาพของป่าตามธรรมชาติ อยู่ระหว่างเริ่มคิดเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ต้องมีการพัฒนาภูมิสถาปัตยกรรม

4.4.4 ความคิดเห็นของเจ้าบ้านและผู้มาเยือนที่มีต่อสภาพและการจัดการ ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

4.4.4.1 บริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว

เจ้าบ้านต้องการให้สภาพภายในชุมชนคงสภาพปัจจุบัน ไม่ต้องการให้เปลี่ยนแปลง แต่เน้นความสะอาดเป็นระเบียบ ส่วนบริเวณที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในป่าชุมชน เห็นว่าบริเวณลานดินลูกรังมีความเหมาะสมในการพัฒนาเป็นพื้นที่ตั้งของอาคารอเนกประสงค์ รองรับกิจกรรมต้อนรับ ประชุม บรรยายสรุป จัดเวทีแลกเปลี่ยน โดยมีการขุดสระน้ำ ไว้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่

ผู้มาเยือนไม่แสดงความเห็นในรายละเอียด แต่เห็นว่าการพัฒนาด้านภูมิสถาปัตยกรรมต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

4.4.4.2 ที่ว่างโล่ง

เจ้าบ้านเห็นว่าที่ว่างโล่งที่สำคัญที่ควรส่งเสริม คือ บริเวณชายป่าที่ติดกับคลองชลประทาน เนื่องจากมีทิวทัศน์ที่งดงามตามธรรมชาติ ได้บรรยากาศของความชุ่มชื้น สามารถมองเห็นผืนป่าเป็นภาพมุมกว้าง ควรควบคุมการปลูกสร้างที่จะบดบังทัศนียภาพดังกล่าว และพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ป้ายบอกทาง บริเวณที่นั่งพักผ่อน เป็นต้น

ผู้มาเยือนเห็นว่าบริเวณที่ว่างโล่งบริเวณปอหลูกรัง ควรกำหนดขอบเขตพัฒนาเป็นที่ทางเดินที่พักผ่อนได้ โดยจัดหาห้องน้ำห้องส้วมไว้บริการ

4.4.4.3 เส้นทางสัญจร

เจ้าบ้านเห็นว่าเส้นทางสัญจรจากภายนอกเข้าสู่ชุมชน มีสภาพพื้นผิวที่ใช้งานได้ดี ปลอดภัยทุกฤดูกาล และเห็นควรให้มีป้ายนำทางที่มีการใช้รูปแบบที่แสดงเอกลักษณ์ ติดตั้งตลอดเส้นทาง ส่วนเส้นทางสัญจรภายในชุมชนมีสภาพเป็นถนนคอนกรีต หรือบางช่วงเป็นลาดยางที่มีพื้นผิวที่แข็งแรงดีแล้ว ส่วนเส้นทางสัญจรภายในป่าชุมชน แม้ว่าจะเป็นดินลูกรัง แต่ก็มีความแน่น ไม่เป็นดินเลน สามารถใช้สัญจรได้ทุกฤดูกาล และบริเวณลานลูกรังมีพื้นที่ขนาดใหญ่เพียงพอต่อการปรับปรุงเป็นที่จอดรถของผู้มาเยือน

ผู้มาเยือนเห็นว่าควรมีการกำหนดเส้นทางสัญจรภายในป่าที่ชัดเจน กั้นการหลงทาง โดยให้ข้อมูลข่าวสารในเส้นทาง เช่น ชื่อพันธุ์ไม้ สภาพป่า

4.4.4.4 อาคารสิ่งก่อสร้าง

เจ้าบ้านเห็นว่าบริเวณที่มีความงามที่สำคัญเป็นจุดเด่นในชุมชน ได้แก่ ป่าชุมชน ส่วนอาคารสิ่งก่อสร้างที่สำคัญเป็นจุดเด่นในชุมชนนั้นไม่มี และเห็นว่าการก่อสร้างอาคารในพื้นที่ป่าต้องมีรูปแบบกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ทำลายพื้นที่ป่าน้อยที่สุด ไม่เห็นด้วยกับการสร้างที่พักแรมค้างคืนในป่า

ผู้มาเยือนเห็นว่าควรสร้างอาคารห้องส้วมในเขตส่วนกลางของพื้นที่ป่า

4.4.4.5 สิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ

เจ้าบ้านเห็นว่าป้ายบอกทาง และป้ายอื่นๆ เป็นการจัดหาอย่างง่าย ยังไม่ได้รับการออกแบบให้มีเอกลักษณ์ แต่ก็มีแนวความคิดไม่ใช่ไม้จากป่า แต่อาศัยไม้ที่เหลือจากการก่อสร้างบ้านเรือนภายในชุมชนมาใช้ จึงเห็นว่าควรมีการออกแบบป้าย และสิ่งประกอบบริเวณที่เป็นเอกลักษณ์ โดยมีรูปแบบกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ใช้วัสดุธรรมชาติ

ผู้มาเยือนเห็นว่าในบริเวณป้ายยังคงขาดป้ายที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับป่า เกี่ยวกับพันธุ์ไม้ โดยควรควบคุมรูปแบบของป้าย

4.4.4.6 พืชพันธุ์

เจ้าบ้านเห็นว่าพืชพันธุ์ทั้งไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้คลุมดิน ในบริเวณป้ายยังคงเป็นพืชพันธุ์ที่ขึ้นตามธรรมชาติ ควรควบคุมสภาพให้ผู้มาเยือนจะได้รับรู้ถึงลักษณะตามธรรมชาติจริงๆ แต่บางพื้นที่ที่อดีตมีการบุกรุกทำลายควรปลูกเสริมทดแทน

ผู้มาเยือนเห็นว่าต้องการให้เจ้าบ้านอนุรักษ์สภาพตามธรรมชาติ บางพื้นที่ที่ในอดีตมีการบุกรุกควรส่งเสริมกิจกรรมปลูกทดแทนโดยให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมประกอบกิจกรรม

4.4.5 แนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

4.4.5.1 บริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงบริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) เนื่องจากกลุ่มและชุมชนได้มีการกำหนดขอบเขตของบริเวณที่ชัดเจนและมีข้อตกลงในการกำหนดการใช้งานป่าชุมชนของชุมชนแล้ว แต่เมื่อมีกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรมีการกำหนดการใช้งานเพิ่มเติม

2) ควบคุมเขต รูปแบบและความสูงและระยะถอยร่นของอาคารจากแนวถนนของอาคารและสิ่งก่อสร้างรอบป่าชุมชน และในป่าเพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน เส้นขอบฟ้า และให้มีรูปแบบ วัสดุ สีสีนที่กลมกลืนกัน เช่น ควบคุมวัสดุผนังหลังคาด้วยกระเบื้องหลังคาสีน้ำตาล ส้ม เป็นต้น อาจกำหนดเป็นข้อตกลงร่วมกันในชุมชนเพื่อให้อาคารและสิ่งก่อสร้างในชุมชนมีเอกลักษณ์พื้นถิ่น มีลักษณะร่วมเพื่อให้เกิดความรู้สึกสำนึกในถิ่นฐานแก่ชุมชนเจ้าบ้านและความรู้สึกประทับใจแก่ผู้มาเยือน

3) ควบคุมสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ การควบคุมป้าย ให้มีรูปแบบความกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อม

บำรุง

4) จัดระบบการจอดรถของผู้มาเยือนในบริเวณจุดเดียว โดยการท่องเที่ยวภายในชุมชนใช้การเดินเท้า จักรยาน หรือรถบริการของชุมชน

4.4.5.2 ที่ว่างโล่ง

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงที่ว่างโล่งทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) ควรกำหนดการใช้งานบริเวณที่ว่างโล่งที่คำนึงถึงกิจกรรมของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน ที่สามารถใช้งานที่ว่างโล่งได้ตลอดทั้งปี
- 2) ควบคุมสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ การควบคุมป้าย ให้มีรูปแบบความกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง
- 3) จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณที่ว่างโล่ง เช่น ม้านั่งพักผ่อน ป้ายข้อมูล

4.4.5.3 เส้นทางสัญจร

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงเส้นทางสัญจรภายในป่าให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) ควรให้ข้อมูลข่าวสารในเส้นทางที่ชัดเจน ไม่ซับซ้อนเพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึง คำนึงถึงตำแหน่งการติดตั้งและมุมมองจากการสัญจรตามเส้นทาง
- 2) ควบคุมรูปแบบของป้ายนำทาง ป้ายประชาสัมพันธ์ ป้ายแผนที่ ชู่มทางเข้า หรือสิ่งประดับถนนที่แสดงเอกลักษณ์ ให้มีรูปแบบความกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง
- 3) ส่งเสริมการดูแลรักษาพืชพันธุ์ตามเส้นทาง เพื่อส่งเสริมบรรยากาศ และเพิ่มจุดขายทางการท่องเที่ยว
- 4) ออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว ที่คำนึงถึงประโยชน์ด้านการเรียนรู้ของผู้มาเยือนและระยะทาง ที่เหมาะสมกับระยะเวลาเข้าชม โดยมีจุดแวะพักเป็นระยะๆ ตามเส้นทาง

4.4.5.4 อาคารสิ่งก่อสร้าง

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงอาคารสิ่งก่อสร้างทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) ควบคุมรูปแบบและความสูงของอาคารและสิ่งก่อสร้างรอบป่าชุมชน เพื่อ

ควบคุมเส้นขอบฟ้า และควบคุมรูปแบบและความสูงของอาคาร สิ่งก่อสร้างในชุมชนให้มีรูปแบบ วัสดุ สี สันที่กลมกลืนกัน เช่น ควบคุมวัสดุผนังหลังคาด้วยกระเบื้องหลังคาสีน้ำตาล ส้ม แดง และควบคุมสีของผนังอาคาร เป็นต้น อาจอาศัยการกำหนดเป็นข้อตกลงร่วมกันในชุมชนเพื่อให้อาคารและสิ่งก่อสร้างในชุมชนมีเอกลักษณ์พื้นถิ่น มีลักษณะร่วมเพื่อให้เกิดความรู้สึกสำนึกในถิ่นฐานแก่ชุมชนเจ้าบ้านและความรู้สึกประทับใจแก่ผู้มาเยือน

4.4.5.5 สิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงอาคารสิ่งก่อสร้างทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) ควบคุมสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ การควบคุมป้าย ให้มีรูปแบบกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง
- 2) จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณที่ว่างโล่ง เช่น ม้านั่งพักผ่อน ที่มีรูปแบบกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง

4.4.5.6 พืชพันธุ์

เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงพืชพันธุ์ให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) รักษาพืชพันธุ์เดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ ปลูกเสริมในตำแหน่งที่เหมาะสมโดยเลือกชนิดของพืชพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมเดิม และเป็นพืชพันธุ์ที่ต้องการการดูแลรักษาน้อย
- 2) บริเวณลานลูกรังให้ปลูกตกแต่งพืชพันธุ์ ไม้ยืนต้นให้ร่มเงา ไม้ดอกไม้ประดับ เสริมบรรยากาศ

4.4.6 แนวความคิดในการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

แนวความคิดในการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีแนวความคิดหลัก ดังนี้

4.4.6.1 ค้นหาเรื่องราว ความเป็นมาของป่าและชุมชนเพื่อสะท้อนเรื่องราว

จากผืนป่าสงวนแห่งชาติที่โดยบุกรุกทำลาย จึงเกิดการรวมกลุ่มเพื่ออนุรักษ์ รักษา บริหารจัดการ และใช้ประโยชน์จากป่าทั้งทางดำรงชีพ และทางการศึกษา ให้ป่าเป็นเครื่องมือที่คนในชุมชนได้เชื่อมร้อยความรักความสามัคคี ประกอบกับความหลากหลายทางชีวภาพของป่า ซึ่งหากเจ้าบ้านสามารถนำเสนอสาระนี้แก่ผู้มาเยือนน่าจะเพิ่มเรื่องราว (Story) และเส้นทางการท่องเที่ยวได้ ประกอบกับเอกลักษณ์ที่ไม่เป็นทางกายภาพที่เป็นวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มคนในชุมชนที่มีหลายกลุ่ม

ชาติพันธุ์แต่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขล้วนเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจใคร่รู้ แต่ชุมชนเจ้าบ้านต้องนำเสนอแต่ไม่ใช่การแสดง ต้องมิให้วิถีชีวิต ความรู้สึกของเจ้าบ้านเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากจนกลายเป็นการแสดง ต้องอยู่ในความพอดีที่ผู้มาเยือนไม่รู้สึกถูกบังคับขัดเหยียดให้เรียนรู้

4.4.6.2 สมองต่อความคาดหวังของผู้มาเยือน ผู้มาเยือนส่วนใหญ่มีความคาดหวังที่มีต่อการท่องเที่ยวป่าชุมชน นอกเหนือจากการเข้าถึงที่ปลอดภัย สะดวกพอสมควร ทรัพยากรป่าได้รับการดูแลรักษา มีมัคคุเทศก์แนะนำ หรือมีป้ายแสดงเรื่องราว ได้รับความสะดวกจากสิ่งบริการขั้นพื้นฐาน เช่น ห้องน้ำ รถมอเตอร์ไซด์ บริการอาหาร เหล่านี้เป็นพื้นฐานแล้วเนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางนิเวศ ผู้มาเยือนจึงเป็นผู้มาเยือนเฉพาะกลุ่มที่มีความคาดหวังที่จะเรียนรู้ในเรื่องการบริหารจัดการป่าชุมชน หรือผู้สนใจความหลากหลายทางชีวภาพของป่า ซึ่งผู้มาเยือนกลุ่มดังกล่าวโดยธรรมชาติแล้วไม่ได้คาดหวังหรือชื่นชอบความสะดวกสบายที่พร้อมพร้อม แต่คาดหวังการสัมผัสกับธรรมชาติของป่า และธรรมชาติ วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นมากกว่า

4.4.6.3 สร้างอัตลักษณ์ขององค์กร นำเสนอและสื่อสารกับผู้มาเยือนอย่างชัดเจน มีเอกภาพ โดยเน้นย้ำตราสัญลักษณ์ซึ่งมีผลทางการตลาด และประยุกต์สู่การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรม หรืองานออกแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน บรรจุภัณฑ์

แนวความคิดในการออกแบบจากแนวคิดของเจ้าบ้านที่ต้องการอนุรักษ์ป่า มีแนวคิดเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นทุนเดิม การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมจึงมีแนวคิดการใช้วัสดุเหลือใช้ในพื้นที่หรือวัสดุในท้องถิ่น เช่น เศษไม้ ผนังไม้จากบ้านเรือนเก่าที่รื้อถอน ไม้หมอนรถไฟเก่า ไม้ยูคาสิปตัส ซึ่งเป็นไม้ที่ปลูกง่ายโตเร็ว ศิลาแลง(ดินลูกรัง) มาใช้เป็นวัสดุก่อสร้าง ตราสัญลักษณ์นั้นใช้รูปคนหลายคนยืนกางแขนเหมือนต้นไม้ อันหมายถึงคนในชุมชนร่วมกันอนุรักษ์รักษาบริหารจัดการป่าจึงอยู่ได้

4.4.6.4 ผลจากการสำรวจป่าชุมชนละหอกกระสัง

ป่าชุมชนบ้านละหอกกระสัง มีขนาดพื้นที่ 2,700 ไร่ ทิศเหนือติดต่อกับเขาดอก ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดที่ไหลลงตามลำห้วยไพร ตลอดแนวของป่าทางทิศตะวันตก มีชุมชนบ้านละหอกกระสัง ตั้งอยู่ทางตอนล่างของป่า และมีพื้นที่เกษตรกรรมนาข้าวของชาวบ้านอยู่รายล้อมป่า จากการสำรวจป่าชุมชนบ้านละหอกกระสังในวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2549 ของคณะนักวิจัยร่วมกับกรรมการกลุ่มจำนวน 18 คน ได้ร่วมประชุมและวางแผนว่า เป้าหมายของการสำรวจเพื่อค้นหาสิ่งดึงดูดใจของป่า เพื่อจัดเส้นทางเดินป่าและฐานการเรียนรู้ที่เหมาะสม โดยชุมชนเห็นว่าควรแบ่งออกเป็น 3 เขตพื้นที่ ได้ผลการสำรวจโดยสามารถแบ่งสภาพของป่าออกเป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

1. ป่าละเมาะ ทางตอนบนของป่าที่เชื่อมต่อกับเทือก มีพื้นที่ประมาณ 400 ไร่ มีพันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ต้นงู หนามแดง ปะ ฯลฯ
2. ป่าที่ลุ่ม ทางรอบนอกเขตป่า ทางทิศเหนือและทิศตะวันตกมีสภาพเป็นป่าที่ลุ่ม ป่าจะอุดมสมบูรณ์ มีพันธุ์ไม้ขึ้นหนาแน่น พันธุ์ไม้ที่สำคัญได้แก่ ต้นพลวง ตะแบง มะค่าแต้ เต็ง ประดู่ มะเหลื่อม จิก รัง สมอ ฯลฯ และยังเป็นแหล่งอาหารและสมุนไพร
3. ป่าที่ราบ บริเวณพื้นที่ถัดเข้ามาข้างในจากป่าที่ลุ่มมีสภาพเป็นป่าที่ราบ ซึ่งชุมชนประมาณพื้นที่ว่า เมื่อรวมกับป่าที่ลุ่มจะมีพื้นที่ประมาณ 1,550 ไร่ เป็นแหล่งอาหาร และสมุนไพร
4. ป่าที่ดอน บริเวณพื้นที่ด้านในของป่าเชื่อมมายังพื้นที่ชุมชน มีสภาพเป็นป่าที่ดอน มีพื้นที่ประมาณ 500 ไร่ มีพันธุ์ไม้ที่สำคัญคือ ไม้แดง
5. ป่าดงดิบ บริเวณพื้นที่ทางตอนใต้ของป่าพื้นที่ประมาณ 50 ไร่ และบริเวณใกล้กับบ่อลูกวัง (พื้นที่ที่ในอดีตมีผู้บุกรุกป่า) ประมาณ 200 ไร่ มีสภาพเป็นป่าดงดิบ มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมาก

จากการเดินสำรวจโดยแบ่งพื้นที่ในการสำรวจเป็น 3 เขตพื้นที่ 3 เส้นทาง ผลการสำรวจสิ่งดึงดูดใจของป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง โดยสรุปตามเส้นทาง ดังนี้

เส้นทางที่ 1 จากบริเวณบ่อลูกวัง (จุด A) ไปตามเส้นทางตอนล่างของป่า ไปตามเขตป่าตามแนวของลำห้วยไพร ตามเส้นทางจากจุด A จะผ่านบ่อน้ำที่รับน้ำของป่าโดยชุมชนมีแนวคิดให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ และขยายพันธุ์ของกบ อีงอ่าง สัตว์น้ำ เดินเข้าสู่บริเวณป่าที่ลุ่ม ซึ่งมีความหลากหลายของพันธุ์ไม้ ทั้งต้นพลวง กระโดน ประดู่ สมอ มะค่าแต้ หนามรัก จิก รัง เห็ดและสมุนไพร เข้าสู่ฐานที่ 1 บุกรุก ซึ่งเป็นบริเวณที่ในอดีตมีผู้บุกรุกทำลายป่า ทำให้บริเวณดังกล่าวไม่มีพันธุ์ไม้ขึ้น เดินทางเส้นทางซึ่งมีลักษณะของทางน้ำ เข้าสู่ฐานที่ 2 ลำห้วย ซึ่งเป็นบริเวณสะท้อนให้เห็นแหล่งน้ำของชุมชน เมื่อมีป่าก็มีน้ำ สามารถชมทิวทัศน์ของป่า ลำห้วยและพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้าน กลับเข้าสู่เส้นทางจะเป็นพื้นที่แหล่งอาหารและสมุนไพร ต้นสองฟ้า เข้าสู่ฐานที่ 3 แหล่งอาหาร โดยมีต้นหนามรักขนาดใหญ่เป็นที่หมายตา ซึ่งต้นหนามรักนี้เป็นต้นไม้มีพิษชนิดหนึ่งของป่า จากนั้นจะพบพื้นที่ป่าที่มีเยาวนอาสาสมัครมาร่วมปลูกพันธุ์ไม้ในบริเวณนี้

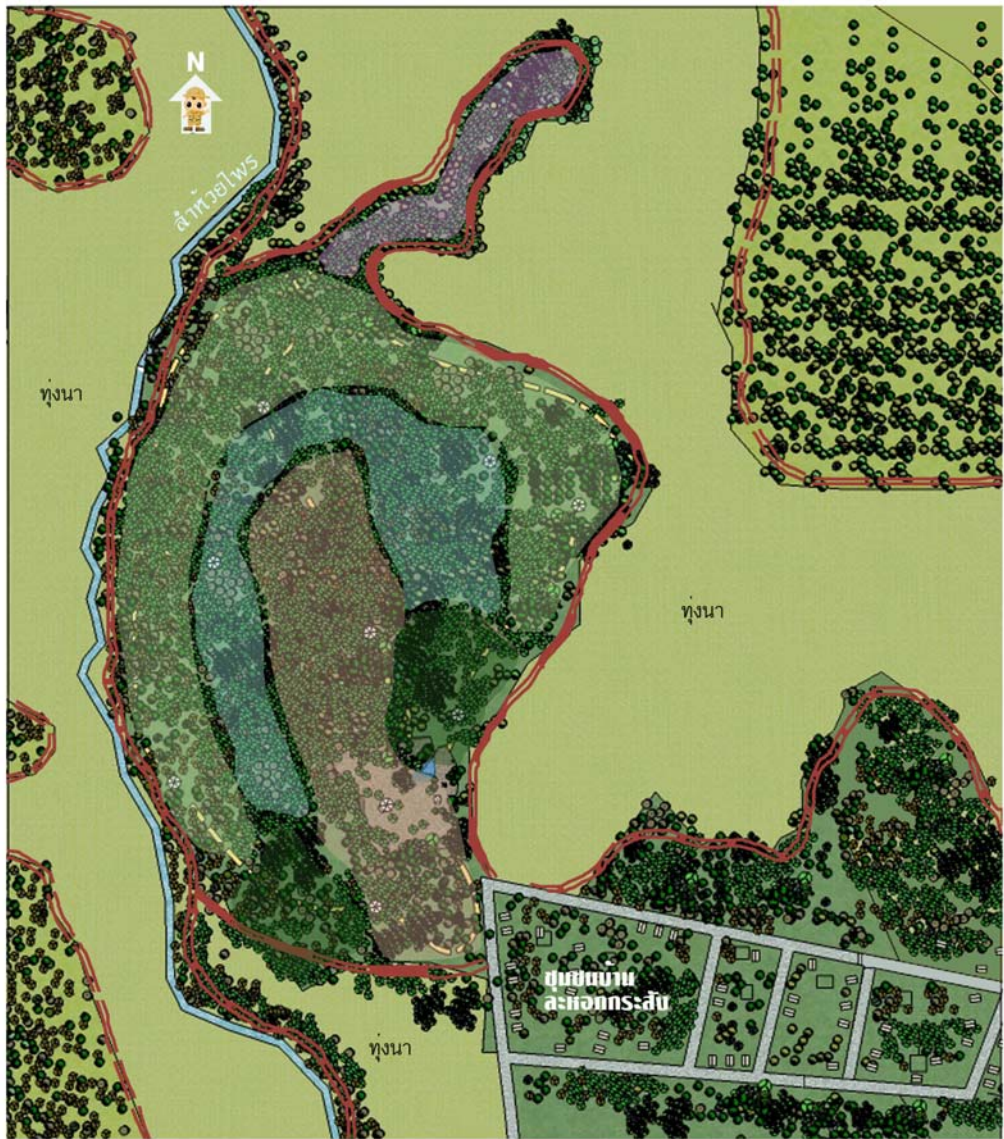
เดินตามเส้นทางเข้าเขตป่าที่ดอน จะพบความแตกต่างของสภาพป่า เนื่องจากในป่าที่ดอนจะมีแต่ไม้แดงที่ขึ้น ไม่มีต้นไม้อื่น ๆ ขึ้นปะปนเลย ต่างจากป่าที่ลุ่ม ในช่วงฤดูฝนป่าจะเขียวขจี แต่ในฤดูแล้งจะพบทัศนียภาพที่งามแปลกตา เมื่อยามเช้าจะพบหมอกบาง ๆ ลอย ผ่านไม้แดงที่ผลัดใบเหลือแต่ลำต้นและกิ่งก้าน จากนั้นกลับเข้าสู่จุดเริ่มต้น เส้นทางที่ 1 ใช้เวลาในการศึกษาประมาณ 3 ชั่วโมง

เส้นทางที่ 2 จากบริเวณบ่อลูกวัง (จุด A) เดินเข้าสู่บริเวณป่าที่ดอน ฐานที่ 4 ป่าที่ดอน ซึ่งสภาพป่าจะมีแต่ไม้แดงขึ้น ไม่มีต้นไม้อื่น ๆ ขึ้นปะปน ไปตามเส้นทางกว้างประมาณ 2.5 เมตร (ทางเดินเกวียนเดิม) เข้าสู่บริเวณป่าที่ลุ่ม ซึ่งเป็นฐานที่ 5 แหล่งอาหาร เห็นนานาชนิด เช่น เห็นระงอก เห็ดไค ผักหวาน ดอกกระเจียว ไข่มดแดง ผลไม้ป่า เลียบตามแนวชายป่าที่อุดมสมบูรณ์ทางทิศตะวันตก ซึ่งติดต่อกับพื้นที่เกษตรกรรมทำนาของชาวบ้าน ตามเส้นทางเดินจะใช้เป็นแนวเขตกันไฟที่ชุมชนจะต้องช่วยกันทำแนวกันไฟ และจัดเวรลาดตระเวนเพื่อป้องกันไฟป่าในช่วงฤดูแล้ง เดินตามเส้นทางเข้าสู่ฐานที่ 6 ป่าที่ราบ ซึ่งในจุด B จะมีต้นไม้ใหญ่ ซึ่งในอดีตก่อนชุมชนจะอนุรักษ์ มีผู้บุกรุกตัดไม้ และจุด C ในอดีตมีการบุกรุกตัดไม้แล้วปลูกมันสำปะหลัง ชุมชนเรียกบริเวณว่าป่ามัน

เดินทางเส้นทางกลับมายังฐานที่ 4 และกลับมายังจุดเริ่มต้น (จุด A) เส้นทางที่ 2 ใช้เวลาในการศึกษาประมาณ 3 ชั่วโมง

เส้นทางที่ 3 จากบริเวณบ่อลูกวัง (จุด A) ไปยังพื้นที่ป่าดงดิบ เข้าสู่ฐานที่ 7 ป่าพุดได้ ซึ่งบริเวณนี้จะพบความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น ทั้งลำดวน ประดู่ มะค่า มีน้ำที่พบมากเช่น นกกระปูด นกขุนแผน เดินตามเส้นทางเข้าสู่ฐานที่ 8 ป่าที่ราบ ซึ่งจะพบความแตกต่างของพันธุ์ไม้ เดินเลาะแนวชายป่าด้านทิศตะวันออก ตามแนวกันไฟ เข้าสู่ฐานที่ 9 สมุนไพรหายาก พื้นที่บริเวณกว้างขึ้นต้นนมฤๅษี ซึ่งถือเป็นสมุนไพรหายาก มีสรรพคุณในการขับน้ำนมสำหรับแม่ที่ต้องการให้นมแก่บุตร จากนั้นเดินเข้าสู่บริเวณป่ามันเทียน ผักหวาน สมุนไพรที่ขึ้นในเขตป่าที่ลุ่ม เดินทางเส้นทางเข้าสู่ป่าที่ดอน แล้วกลับมายังจุดเริ่มต้น (จุด A) โดยใช้เวลาศึกษาเส้นทางที่ 3 ประมาณ 3 ชั่วโมง

และพบเส้นทางเชื่อมระหว่างเส้นทางที่ 1 กับ 2 และเส้นทางที่ 2 กับ 3 และไปยังเขตป่าละเมาะ ทางตอนบนของป่าซึ่งหากผู้มาเยือนมีเวลามาก ก็สามารถใช้เวลาในการศึกษาแต่ละเส้นทางและสามารถใช้ทางเชื่อมดังกล่าวได้

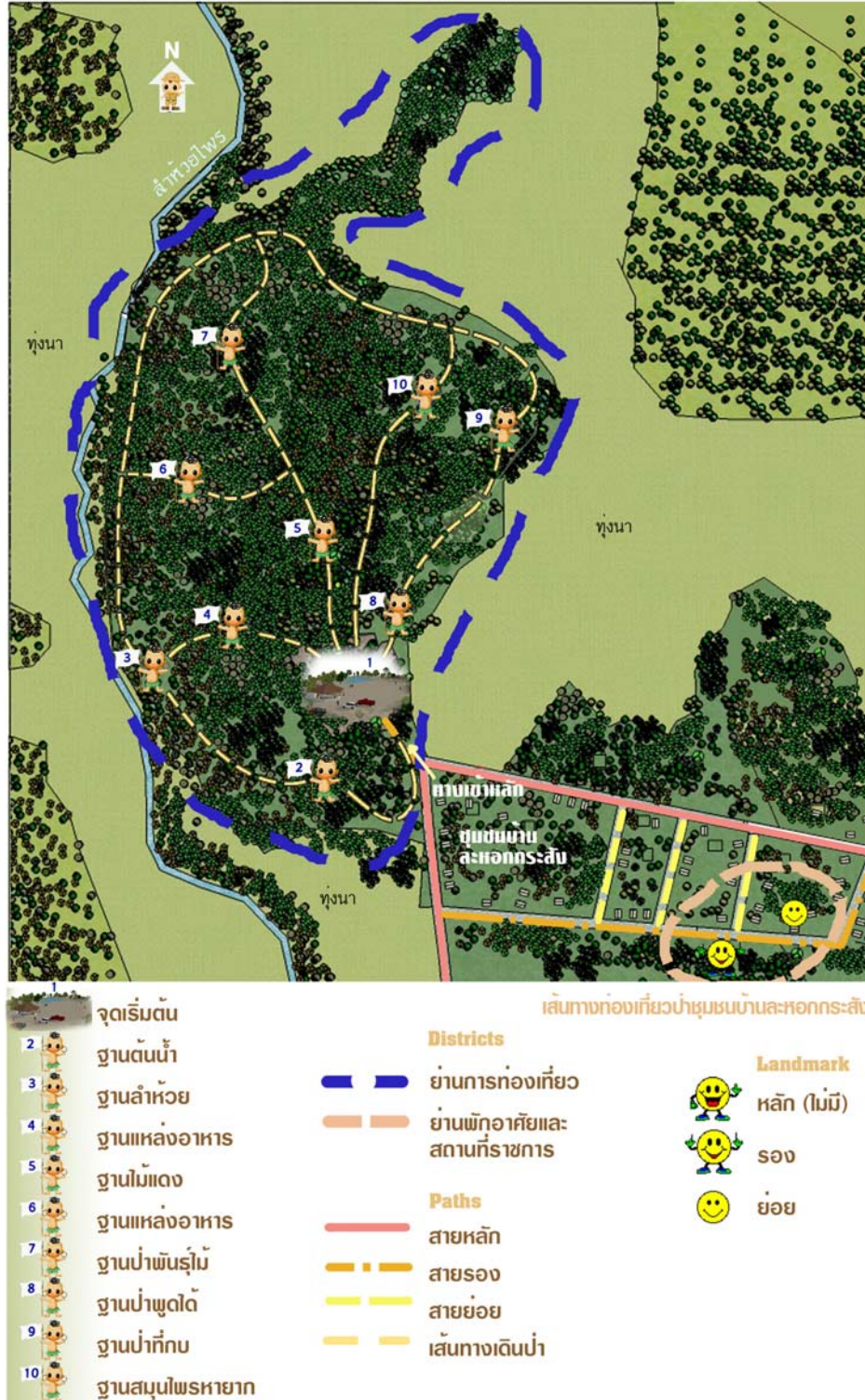

ขอบเขตบ้านชุมชนบ้านละลอกกระสัง

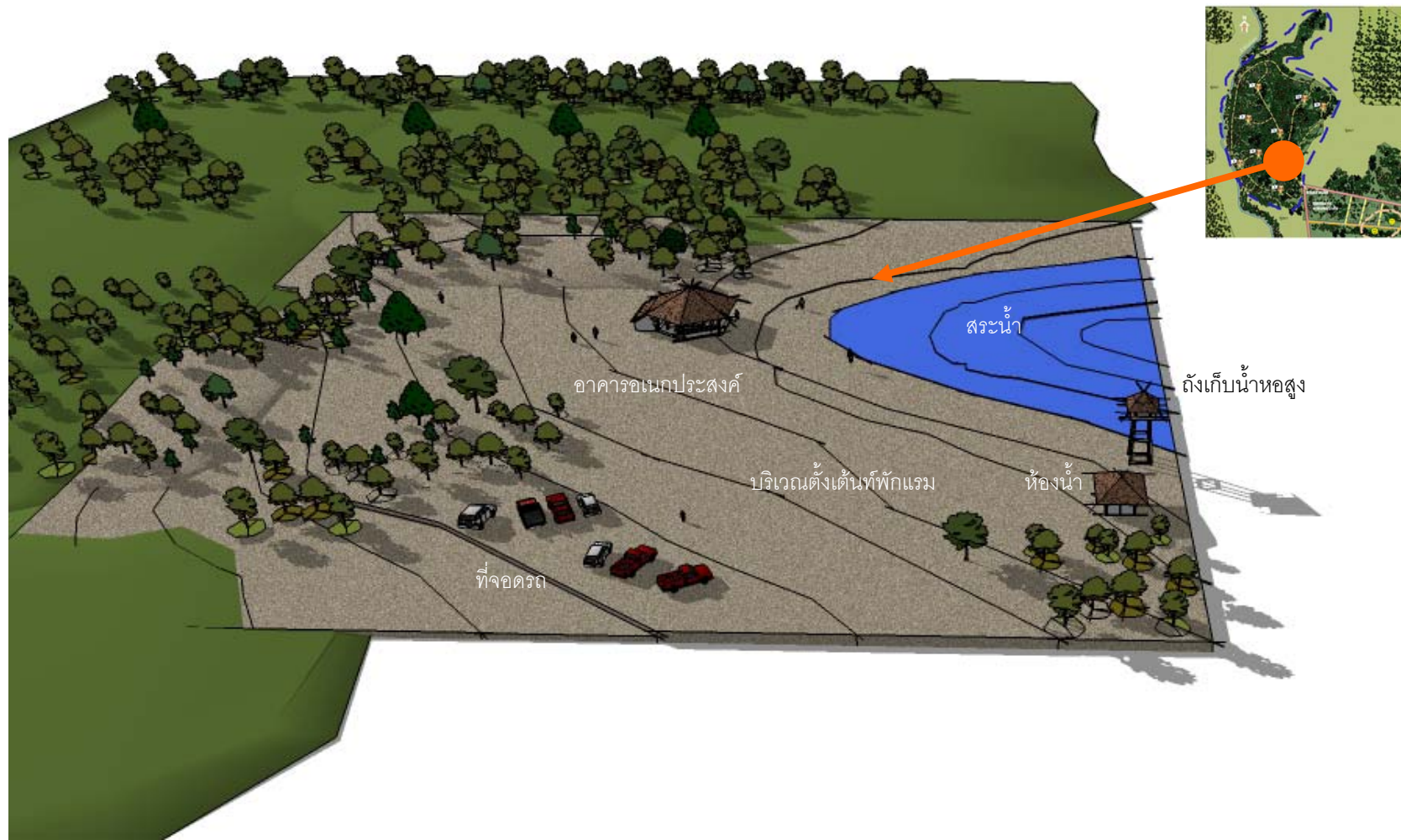
	เขตป่าละเมาะ	Edges
	เขตป่าที่ลุ่ม	ขอบเขตชัดเจน
	เขตป่าที่ราบ	ปานกลาง
	เขตป่าที่ดอน	น้อย
	เขตป่าดงดิบ	

ภาพที่ 4.54 ผังกายภาพของป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง

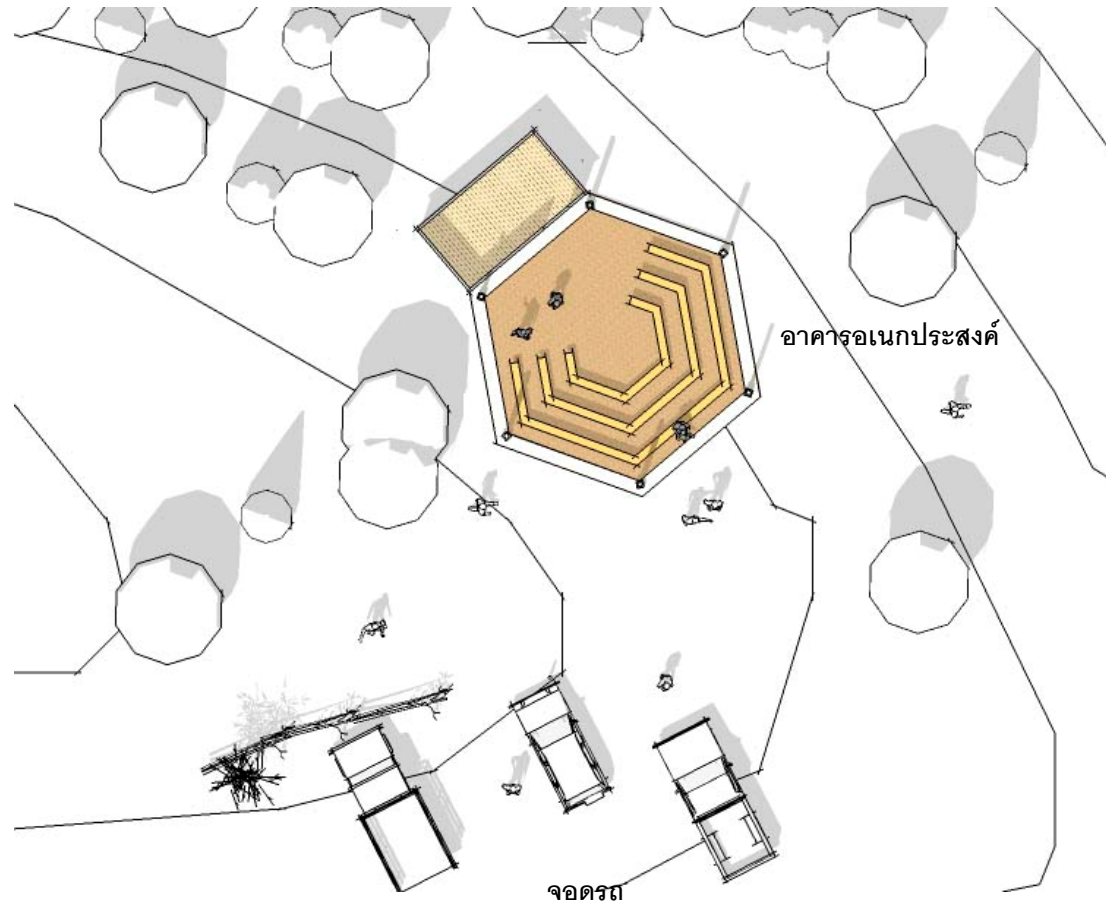
4.4.7 ตัวอย่างการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

ภาพที่ 4.55 ผังเส้นทางเดินป่าของป่าชุมชนละลอกกระสัง

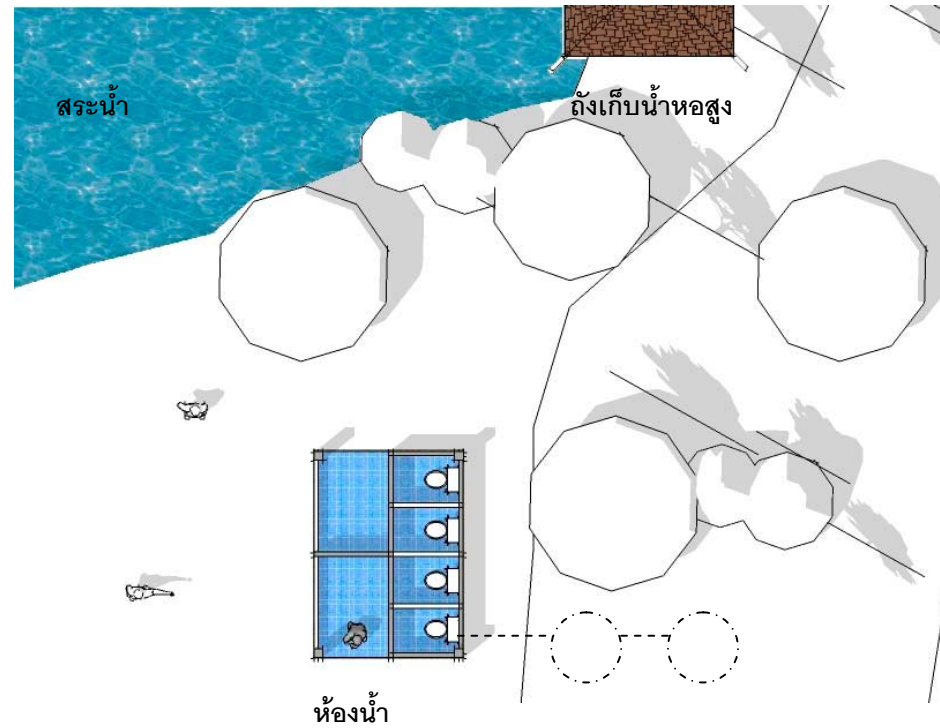
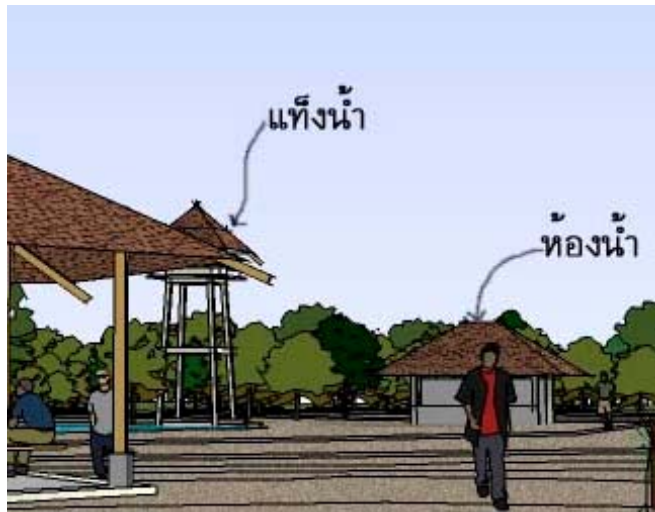

ภาพที่ 4.56 ผังบริเวณบริเวณลานดินลูกรังของป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง

แนวความคิดในการออกแบบ : อาคารอเนกประสงค์เพื่อใช้เป็นจุดบริการนักท่องเที่ยว และใช้จัดเวทีแลกเปลี่ยน ประชุม ออกแบบแปลนเป็นรูปหกเหลี่ยม ใช้ระดับสูงต่ำของพื้นที่ที่เป็นดินลูกรังในการวางที่นั่งซึ่งใช้ไม้หมอนเก่าของการรถไฟ โครงสร้างอาคารเสาคานไม้ หลังคามุงด้วยวัสดุหญ้าแฝก เปิดโล่งเพื่อรับลมธรรมชาติ

ภาพที่ 4.57 แปลนอาคารอเนกประสงค์

แนวความคิดในการออกแบบ : อาคารห้องน้ำออกแบบแยกห้องน้ำชายหญิง โดยโครงสร้างอาคารเสาคานไม้ หลังคามุงด้วยวัสดุหญ้าแฝก อาศัยน้ำใช้จากสระน้ำที่ขุดขึ้นเพื่อรองรับน้ำในพื้นที่และสูบขึ้นเก็บไว้ในถังเก็บน้ำหอสสูง สร้างบ่อเกรอะบ่อซึมไม่ปล่อยน้ำเสียลงสระ

ภาพที่ 4.58 แปลนอาคารห้องน้ำ

ภาพที่ 4.59 ทศนียภาพบริเวณลานดินลูกรังของป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง

แนวความคิดในการออกแบบ : บริเวณลานดินลูกรังส่วนหนึ่งจัดให้เป็นพื้นที่ตั้งเต็นท์พักแรมสำหรับผู้มาเยือนที่ต้องการศึกษาธรรมชาติ แต่ต้องวางระบบบริหารจัดการโดยเฉพาะเรื่องขยะ ที่ต้องมีการจัดเก็บขนย้ายออกจากพื้นที่ป่า

ภาพที่ 4.60 ทศนียภาพบริเวณตั้งเต็นท์พักแรม

แนวความคิดในการออกแบบ : ชุมทางเข้า และป้ายต่างๆ ที่จำเป็นในพื้นที่ ออกแบบโดยการนำวัสดุไม้เหลือใช้จากชุมชน เช่น ฝาไม้จากบ้านเก่า ไม้ที่เป็นเศษจากการก่อสร้าง นำมาเป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง และตามเส้นทางใช้ไม้หมอนรถไฟ(เก่า) หรือศิลาแลงวางเป็นระยะๆ ตามเส้นทางเพื่อป้องกันการพลัดหลงออกนอกเส้นทาง

ภาพที่ 4.61 ชุมทางเข้า

ภาพที่ 4.62 ป้ายแสดงเส้นทางเดินป่า

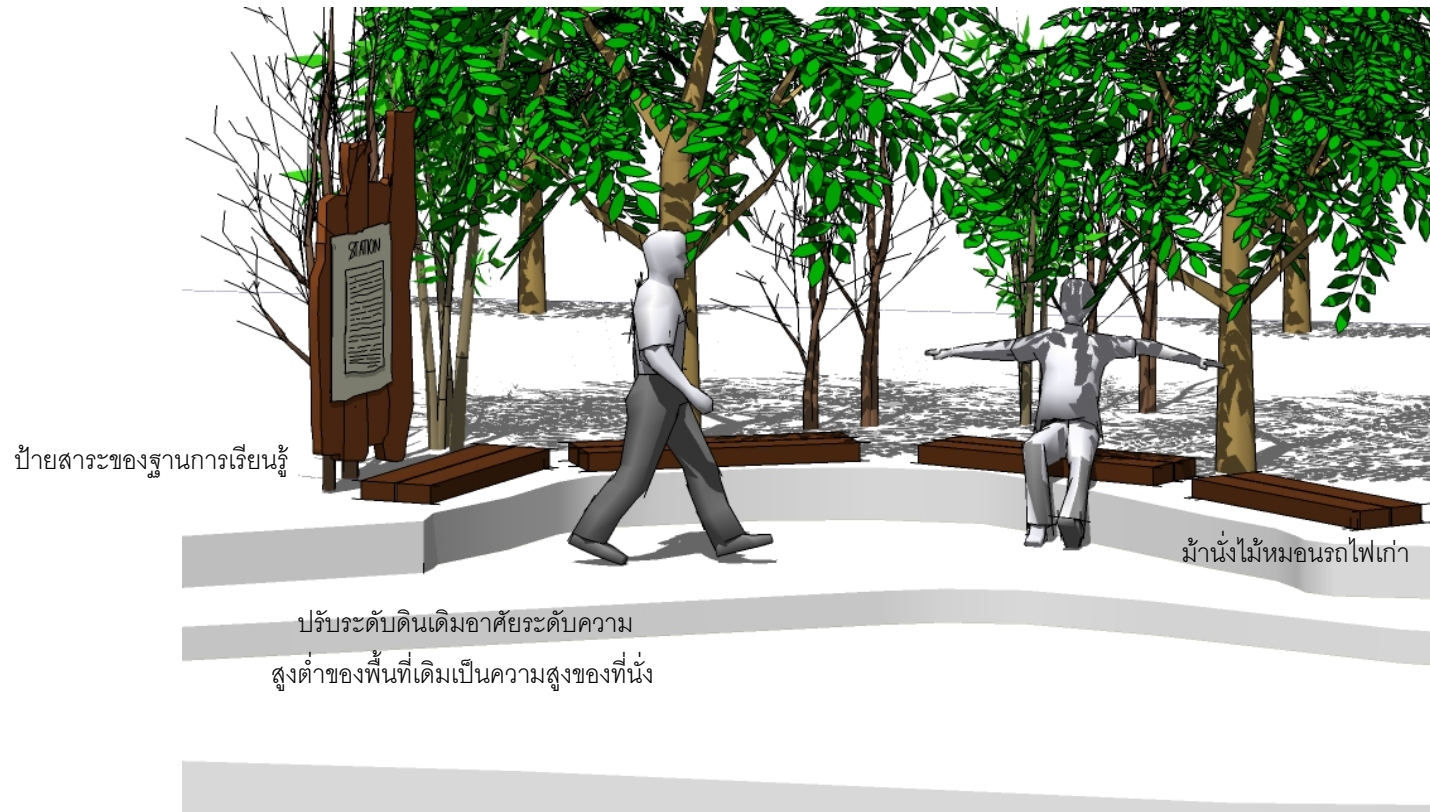

ประยุทธ์รูปแบบป้ายตราสัญลักษณ์ของกลุ่มเป็น
ป้ายต้อนรับติดตั้งโดยการแขวนกับต้นไม้เดิม

ภาพที่ 4.63 ป้ายต้อนรับ ป้ายแสดงชื่อพันธุ์ไม้

ไม้ฝาที่เหลือจากการสร้างบ้านนำมาประกอบเป็นแผ่น
โดยเสริมโครงคร่าวด้านหลัง เลื่อยตัดเป็นรูปวงรี สลักเป็น
ชื่อต้นไม้ แล้วทาสีตามรอยสลัก

แนวความคิดในการออกแบบ : บริเวณฐานการเรียนรู้เป็นจุดแวะพักตามเส้นทางเดินป่า ออกแบบให้ใช้ระดับสูงต่ำพื้นที่ตามธรรมชาติ วางไม้หอมรถไฟฟ้าเป็นที่นั่ง พร้อมป้ายแสดงเรื่องราว สาระของแต่ละฐานการเรียนรู้ โดยการนำวัสดุไม้เหลือใช้จากชุมชน เช่น ฝาไม้จากบ้านเก่า ไม้ที่เป็นเศษจากการก่อสร้างในชุมชนเป็นหลัก

ภาพที่ 4.64 ฐานการเรียนรู้

แนวความคิดในการออกแบบ : ศาลาพักผ่อน ในบริเวณลานดินลูกรัง ออกแบบให้ใช้โครงสร้างเสาคานไม้ หลังคามุงหญ้าแฝก พร้อมที่นั่งพักผ่อน ส่วนม้านั่งที่ต้องการวางเป็นจุด ใช้การวางไม้หมอนรถไฟเก่าเป็นที่นั่งบนพื้นที่ที่สูงต่ำตามธรรมชาติ หรือออกแบบสวนขาเพื่อเพิ่มความสูง หรือใช้ไม้อื่นประกอบเป็นม้านั่ง และโต๊ะสนาม

ภาพที่ 4.65 ศาลาพักผ่อนและม้านั่ง

แนวความคิดในการออกแบบ : ตราสัญลักษณ์ออกแบบโดยใช้รูปทรงวงรีล้อมรอบรูปคนหลายๆ คนยืนกางแขนเสมือนลำต้นของต้นไม้ ส่วนบนเป็นทรงพุ่มของต้นไม้ อันมีนัยยะหมายถึงคนในชุมชนร่วมแรง ร่วมใจกันอนุรักษ์ รักษา บริหารจัดการป่าด้วยความสามัคคีจึงมีป่าอยู่ได้ ตอนบนของตรามีชื่อกลุ่ม หรือชื่อป่า ตอนล่างของตราเป็นชื่อสถานที่ตั้ง การใช้สีของตราสัญลักษณ์ใช้น้ำตาลอ่อน และเขียว อักษรสีดำ

ภาพที่ 4.66 ตราสัญลักษณ์ของป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง

4.5 อภิปรายผล

ผลการศึกษาศาสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

บริบทของชุมชนที่มีผลต่อการท่องเที่ยว พิจารณาสรุปตามองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 5 องค์ประกอบ ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ ที่ตั้งและการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน บริการเกื้อหนุน และทัศนคติของเจ้าบ้าน สามารถสรุปได้ว่า

สิ่งดึงดูดใจ ในแต่ละแหล่งมักพบทรัพยากรท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งดึงดูดใจทั้งที่เป็นสถานที่และกิจกรรมในแต่ละแหล่งจะมีทรัพยากรท่องเที่ยวที่หลากหลายแต่ด้วยข้อจำกัดของชุมชนที่ยังไม่อาจพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งด้วยชุมชนเอง ยังคงต้องอาศัยหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้องดำเนินการพัฒนา บริหารจัดการ เช่น กรมศิลปากรในกรณีโบราณสถานปราสาทเมืองต่ำ บาราย กุฎิภาษา กรมป่าไม้ ในกรณีวนอุทยานเขาพนมสวาย ซึ่งทำให้ภายในชุมชนยังคงมีแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาจำนวนมาก เช่น อาคารพื้นที่ที่มีคุณค่า พื้นที่ที่มีความงามตามธรรมชาติ เป็นต้น และยังคงขยายถึงข้อจำกัดในการพัฒนาจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว นอกจากนี้สิ่งดึงดูดใจที่เป็นกิจกรรมทั้งกิจกรรมในวิถีชีวิตเกษตรกรรมและอาชีพ กิจกรรมตามประเพณีและศาสนา กิจกรรมทางสังคม กิจกรรมเกี่ยวกับการหาอยู่หากิน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตประจำวันที่บางกิจกรรมอาจเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมสัมผัสทำให้รายการท่องเที่ยวในชุมชนจึงขาดเรื่องราวการนำเสนอที่มีชีวิต ส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวที่ใช้เวลาจำกัดภายในวันเดียว ประกอบด้วยรายการท่องเที่ยวในทุกๆ แหล่งท่องเที่ยวที่มีในชุมชน ใช้เวลาแหล่งละไม่กี่นาที ทำให้ผู้มาเยือนกลับไม่รู้สึกระทึกใจเท่าที่ควรเนื่องจากยังไม่มีความรู้สึกร่วมซึมซับหรือมีส่วนร่วมประกอบกิจกรรมกับเจ้าบ้าน และทุกแหล่งท่องเที่ยวยังไม่ได้รับการพัฒนาทางภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว การที่ผู้มาเยือนได้โอกาสท่องเที่ยวทุกแหล่งในชุมชนทั้งหมดแล้วก็อาจจะไม่กลับมาท่องเที่ยวซ้ำในชุมชนต่อไป จึงเสนอแนะให้มีการจัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาปัจจัยที่มีผลต่อระดับความน่าสนใจต่อทรัพยากรท่องเที่ยว หรือกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ ความมีเอกลักษณ์ สภาพความสมบูรณ์ การมีคุณค่า ทั้งคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ คุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม คุณค่าทางวิทยาการ ฯลฯ รวมถึงภาพลักษณ์ที่ดีของแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย สร้างเรื่องราว จัดกิจกรรมการท่องเที่ยว จัดรายการท่องเที่ยวหลายเส้นทาง พัฒนางานภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว โดยทำเป็นตัวอย่างนำร่องเส้นทางเดียวก่อนแล้วขยายผลไปสู่เส้นทางอื่นๆต่อไป สอดคล้องกับบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548 : 18, 20) ได้เสนอแนวทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนด้วยการจัดกิจกรรมที่สื่อความหมายธรรมชาติ หรือวัฒนธรรมเพื่อให้ความรู้ ความ

เข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมซึ่งเน้นการเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์เสริมเพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวมากที่สุด อันจะเป็นการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวมากขึ้น และทำให้มีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย แต่อย่าหลงทางทำแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ที่ขาดคุณค่า ขาดความหมาย ดังที่ ชาตรี ประภิตนนทการ (2549: 94,96) กล่าวถึงระดับความรุนแรงของการจัดการการท่องเที่ยวภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในแบบทุนนิยมว่า สถานที่ท่องเที่ยววัฒนธรรมถูกแปลงให้เป็นสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) เช่นเดียวกันกับประเพณีที่กำลังถูกขูดขึ้นมาเป็นสินค้าทำให้มิติในด้านความขลังและศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมเหล่านั้นสูญหายไป ประเพณีทุกอย่างจะเหลือกลายเป็นเพียงมหรสพเพื่อความสำราญ ไปวัน ๆ

ที่ตั้งและการเข้าถึง จากกรณีศึกษา พบว่าที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวอยู่ภายในหมู่บ้านในชนบทที่ต้องอาศัยการเดินทางโดยถนนที่มีการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมจากอำเภอ จึงทำให้การเข้าถึงด้วยรถยนต์ส่วนบุคคลเป็นไปได้ด้วยความสะดวก แต่การเข้าถึงด้วยรถประจำทางหรือรถนำเที่ยวยังไม่สะดวกนัก นอกจากนี้ตามเส้นทางมีป้ายนำทางที่จัดทำโดยเขตการทาง กรณีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ แต่ยังมีป้ายประชาสัมพันธ์เชิญชวนที่ส่งเสริมภาพลักษณ์ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศในเขตอีสานใต้เป็นที่ราบ หรือที่ราบสูง ภูมิอากาศร้อนอบอ้าวทำให้บรรยากาศระหว่างเส้นทางเข้าถึงที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งหากไม่ใช่ฤดูเพาะปลูกทำนาก็จะพบบรรยากาศแห้งแล้ง แต่ในช่วงฤดูทำนาจะพบบรรยากาศที่สดชื่น ควรลดจุดด้อยดังกล่าวด้วยการปรับปรุงเส้นทางให้เข้าถึงที่ตั้งโดยสะดวก ปลอดภัย ประหยัดเวลา หรือปรับปรุงยานพาหนะหรือคุณภาพของผู้ประกอบการขนส่งเป็นการชดเชย และคำนึงถึงการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจใกล้เคียงตามเส้นทาง นอกจากนี้ควรออกแบบให้การเข้าถึงมีลักษณะการเชื่อมโยงส่งเสริมการรับรู้ (Perception) และการสร้างความประทับใจให้แก่ผู้มาเยือนที่เดินทางตามเส้นทางคมนาคมขนส่ง เข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวด้วยอาศัยมุมมองที่ดี

สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ในชุมชนกรณีศึกษามีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานต่อการดำรงชีวิต เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา สัญญาณเครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่ แต่มักพบปัญหาหรือแนวโน้มของปัญหาเรื่องการจัดการขยะในชุมชน สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานทางการท่องเที่ยว เช่น ป้าย ห้องน้ำ ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ที่พัก ที่จอดรถในกรณีศึกษายังพบปัญหาความไม่พร้อมอยู่ทุกทั้งปริมาณและคุณภาพ ซึ่งหากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีหน่วยงานหลักรับผิดชอบ เช่น กรมศิลปากร มักได้รับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานแต่การบริหารจัดการมักขาดการมีส่วนร่วมกับชุมชน นอกจากนี้พบว่าจากนโยบายของรัฐบาลที่หวังให้โครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจระดับชุมชนชนบทที่สามารถรองรับสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน(OTOP)แต่เมื่อมีการปฏิรูปการ

ปกครองเมื่อ 19 กันยายน พ.ศ.2549 และเปลี่ยนรัฐบาล โครงการดังกล่าวเกิดการชะงัก เช่น หมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ชุมชนบ้านโคกเมืองขาดทิศทางการดำเนินการต่อ ขาดความเชื่อมั่นในการลงทุนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เช่น ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ที่พัก หรือกรณีเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการโอนย้ายการปฏิบัติราชการออกจากพื้นที่ ทำให้โครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลสวายไม่ได้ดำเนินการต่อเนื่อง ทั้งๆ ที่มีการสร้างอาคารบริการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของตำบลสวาย อาคารฝึกอบรมเกษตรทฤษฎีใหม่แล้วเสร็จแต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ซึ่งหากมีการดำเนินการต่อเนื่องอย่างเป็นรูปธรรมการพัฒนาด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานเหล่านี้สามารถสร้างอาชีพที่หลากหลายให้เกิดขึ้นในชุมชน จึงเสนอแนะให้หน่วยงานในพื้นที่จัดทำแผนและโครงการพัฒนาแบบบูรณาการ กำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนร่วมกันโดยมีเป้าหมายสำคัญในการรักษาคุณค่า ความหมายของทรัพยากรและวัฒนธรรมอันดีของชุมชนเป็นหลัก ให้เป้าหมายด้านการท่องเที่ยวเป็นรอง

บริการเก็หนุ่น ในแหล่งท่องเที่ยวกรณีศึกษา มักพบความไม่พร้อมของการบริการเก็หนุ่น ทั้งการบริการข้อมูลสารสนเทศ บริการมัคคุเทศก์นำชม หรือบริการเก็หนุ่นอื่นๆ แต่หากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ภาครัฐดูแลมักพบปัญหาการขาดแคลนงบประมาณในการปรับปรุง ขาดบุคลากรสนับสนุนที่เพียงพอ ซึ่งชุมชนจำเป็นต้องหนุนเสริม เช่น โครงการยุวมัคคุเทศก์ ของโรงเรียนบ้านโคกเมืองสามารถอบรมเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาเป็นยุวมัคคุเทศก์ นำชมปราสาทเมืองต่ำ หรือโครงการอบรมและฝึกสอนเด็กและเยาวชนของศูนย์อนุรักษ์วัฒนธรรม ดนตรี นาฏศิลป์พื้นบ้าน บ้านบุญ สามารถผลิตนักดนตรีนักแสดงที่มีความสามารถเปิดการแสดงดนตรี นาฏศิลป์พื้นบ้าน บริการสร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือน ซึ่งหากมีการดำเนินการต่อเนื่องอย่างเป็นรูปธรรมการพัฒนาบริการเก็หนุ่นเหล่านี้สามารถสร้างอาชีพที่หลากหลายให้เกิดขึ้นในชุมชน

ทัศนคติของเจ้าบ้าน ด้วยสังคมวัฒนธรรมโดยรวมของชาวอีสานมีพื้นฐานจิตใจที่เป็นมิตรกับผู้มาเยือน เคารพนับถือผู้อาวุโส เคารพในธรรมชาติเป็นทุนเดิม ส่งผลต่อทัศนคติเชิงบวกที่มีต่อการท่องเที่ยว ทั้งกับผู้มาเยือนและทรัพยากรท่องเที่ยว ดังเช่นกลุ่มเจ้าบ้านป่าชุมชนบ้านละลอกกระสังที่กระตือรือร้น สนุกกับการทำงาน ไม่เบียดเบียนกับการต้อนรับผู้มาเยือนเพราะมีความภาคภูมิใจในผลงานการอนุรักษ์ป่าที่ถูกเผยแพร่ผ่านสื่อ ได้รับการยอมรับจากชุมชนอื่น ๆ และสถาบัน องค์การด้านการอนุรักษ์ จนเกิดอาการ “ชินกับการออกทีวี”

แต่การปรับตัวให้เคยชินไม่รู้สึกละเลยแปลกแยก วางตัวไม่ถูกเมื่อมีผู้มาเยือนซึ่งเป็นบุคคลแปลกหน้ามาพักค้างในบ้าน ในชุมชนย่อมมีในช่วงแรก และจะผ่อนคลายลง แต่ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับท่าทีและการแสดงออก พฤติกรรมของผู้มาเยือนที่จะส่งผลต่อทัศนคติของเจ้าบ้านในระยะต่อไป

สภาพกายภาพของชุมชน ชุมชนกรณีศึกษาแต่ละแหล่งท่องเที่ยวมีองค์ประกอบของจินตภาพของเมืองทั้งเส้นทาง เส้นขอบ ย่าน ชุมทางและภูมิสัญลักษณ์ในระดับความชัดเจนที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น สภาพภูมิประเทศ การตั้งถิ่นฐานของประชากร ขนาดพื้นที่หมู่บ้านจำนวนครัวเรือน แต่มีลักษณะร่วมของการตั้งถิ่นฐานบนที่เนิน อาศัยที่ราบลุ่มสำหรับทำนา มีแหล่งน้ำและผืนป่าเป็นหลักประกันความอุดมสมบูรณ์ของทำเลที่ตั้ง การตั้งบ้านเรือนมีลักษณะเป็นกลุ่มเครือญาติ แม้ว่าเบื้องต้นจะเป็นการอพยพจากประชากรหลายถิ่น แต่ต่อมาเมื่อมีการขยายครัวเรือนของแต่ละครอบครัวก็ยังพบการตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มเครือญาติ โครงสร้างหมู่บ้านมีระบบถนนเป็นตารางกริด จัดสรรการใช้ประโยชน์ที่ดินในหมู่บ้านเป็นเขตพักอาศัย รอบนอกเป็นเขตเกษตรกรรม สอดคล้องกับ สุนทร ตุลยะสุข (2530: 29-31) กล่าวถึงโครงสร้างของชุมชนชนบทภาคอีสาน พบว่าประกอบด้วย เขตกสิกรรม เขตที่อยู่อาศัย เขตวัด เขตสาธารณะเป็นป่าที่อยู่ติดหมู่บ้านและวัด ศาลตาปู่หรือดอนตาปู่ ศาลากลางบ้านหลักบ้าน เขตราชการ ร้านค้า เขตอุตสาหกรรม เขตโรงเรียน สถานีนอนามัย

เส้นทางได้รับการปรับปรุงสภาพพื้นผิวทางและการเชื่อมโยงเส้นทางทั้งจากภายนอกและภายในชุมชน มีเส้นขอบที่สำคัญตามแนวของริมฝั่งแหล่งน้ำ ชายป่า หรือเส้นขอบที่เกิดจากกฎหมาย เช่น เขตโบราณสถาน เขตวนอุทยาน เป็นต้น ในชุมชนชนบทยังไม่มีข้อกำหนดทางกฎหมายที่ว่าด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดิน จึงพบที่ตั้งของสถานที่ราชการ เช่น โรงเรียน สถานีนอนามัย ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล ร้านค้า ตลาด อยู่ภายในย่านพักอาศัย และบางครั้งอาจซ้อนทับย่านการท่องเที่ยวซึ่งอยู่ที่ตั้งของทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีระดับการดึงดูดความสนใจสูงหรือเป็นบริเวณที่รวมกิจกรรมของชุมชน เช่น ลานกลางบ้าน ศาลากลางบ้าน ที่ตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ที่ตั้งกลุ่มองค์กรชุมชน และในขณะเดียวกันก็เป็นชุมทางที่จะเข้าถึงของในชุมชนและโดยมากภูมิสัญลักษณ์ที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยวในชนบทมักเป็นที่หมายตามธรรมชาติ เช่น กรณีศึกษาที่ 1 เป็นภูเขาพนมรุ้ง บาราย กรณีศึกษาที่ 2 เป็นเขาพนมสวาย เป็นต้น ส่วนที่หมายตาที่เป็นสิ่งก่อสร้างโดยมนุษย์นั้นในชนบทมักไม่ปรากฏเด่นชัดได้จากเส้นทาง

ลวดลาย(Pattern) ชุมชนเมือง จะมีทางสัญจร ที่ว่างโล่ง กลุ่มอาคารเป็นตัวกำหนด พบว่า มีลักษณะลวดลายที่มีระบบทางสัญจรเป็นตาราง ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตามริมถนน โดยมีที่ว่างโล่งบริเวณกลางบ้าน สำหรับความละเอียดและความหยาบของชุมชนเมืองจะมีลักษณะบ้านเรือนที่มีขนาดชั้นเดียวหรือสองชั้นบนพื้นที่ดินผืนน้อยๆ ปลูกสร้างบ้านติดๆ กันมีรูปร่าง ขนาดระยะห่างเท่าๆ กันและคล้ายๆ กันเกือบทั้งหมด จึงเป็นชนิดละเอียด (Fine Grain) ไม่เป็น Coarse Grain และมี โครงร่าง(Texture) รายละเอียดโดยส่วนรวมของพื้นผิวและการตกแต่งลวดลาย หน้าตาที่ปรากฏในก้อนสม่าเสมอ

ซึ่งจัดเป็น Uniform Texture และในชุมชนจะมีที่ว่างโล่งในชุมชนเมือง (Urban space) ได้แก่ บริเวณลานกลางบ้านซึ่งตามหลักภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยอีสานถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ และมีที่ว่างระหว่างทางสัญจร (Corridor space) ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตั้งอยู่สองฝั่งของถนน ที่มีความรู้สึกว่าการห้อมล้อมน้อย ปัจจุบันยังไม่ได้รับการตกแต่งด้วยพืชพันธุ์ไม้เท่าที่ควรรวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สำหรับผู้ใช้ที่ว่าง นอกจากนี้ชุมชนยังมีที่ว่างโล่งตามธรรมชาติ (Open space) ภายนอกชุมชนที่เป็นพื้นที่นาข้าว อยุ่รายล้อมเขตพื้นที่พักอาศัย การสร้างบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัยไม่ประณีตบรรจงมากนัก นั่นคือ ผู้มีฐานะปานกลางจะสร้างบ้านเรือนที่มีขนาด 2 ห้องนอน และมีส่วนที่เป็นห้องโถง มีชานโล่ง ติดกับครัว บ้านได้ถูกสูงเพื่อทำกิจกรรม เช่น ทอผ้า เก็บเครื่องมือทำนา และเป็นคอกวัวควาย สอดคล้องกับธาดา สุทธิธรรม (2544: 21) นอกจากนี้ในพื้นที่ไม่พบเรือนที่แสดงเอกลักษณ์อีสานพื้นถิ่น อันเป็นผลมาจากการอพยพถิ่นฐานของกลุ่มคนหลายๆ พื้นที่หลายๆ จังหวัดมาตั้งถิ่นฐานติดเขตชายแดนไทย-กัมพูชา มีแนวโน้มการสร้างเรือนหลังคาทรงจั่วต่ำ สอดคล้องกับศรีศักร วัลลิโภดม (2537 : 51,53) กล่าวถึง สิ่งหนึ่งที่ทำให้รูปแบบของบ้านเรือนในภาคอีสานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากมาย ก็คือ การพัฒนาท้องถิ่นตามแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของชุมชน การจัดให้มีถนนภายในหมู่บ้านลักษณะตาราง โดยสนับสนุนให้มีการสร้างรั้วบ้านเรือนมากขึ้น และการสร้างบ้านเรือนให้มีขนาดใหญ่เพื่อให้คนในครอบครัวอยู่รวมกันได้หลายคน โดยไม่คำนึงถึงรูปแบบเรือนว่าจะสวยงามเป็นระเบียบมากน้อยเพียงใด มักหันมาสร้างเรือนที่มีหลังคาหน้าจั่วทรงต่ำ รูปแบบบ้านเรือนที่เหมาะสมกับสภาพสังคมเศรษฐกิจของคนในอีสานที่ไม่ต้องการรูปแบบที่มีระเบียบแบบแผนจนเกินไปแต่ต้องการสิ่งที่ยืดหยุ่นและอยู่ร่วมกันแบบง่ายๆ ปลูกบ้านง่ายๆ

สภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชน

เนื่องจากในเขตอีสานใต้เป็นแหล่งที่ตั้งชุมชนโบราณ จากการศึกษานี้ของ ทิวา ศุภจรรยาและคณะพบว่าร่องรอยที่ตั้งชุมชนลักษณะคูน้ำคันดินแบบสี่เหลี่ยมที่และได้รับอิทธิพลจากอินเดียผ่านขอม และแบบวงกลมที่คาดว่าคิดหรือพัฒนาขึ้นเองเป็นครั้งแรกในแถบลุ่มน้ำมูล-ชีหรือในแถบแอ่งสกลนครและแอ่งโคราช (สรเชต วรรคามวิชัย, 2532: 54) ทั้งแบบชั้นเดียว สองชั้น สามชั้น หรือห้าชั้น จะกระจัดกระจายรายรอบอยู่บริเวณจังหวัดนครราชสีมา (พบ 192 แห่ง) บุรีรัมย์ (พบ 143 แห่ง) สุรินทร์ (พบ 88 แห่ง) ศรีสะเกษ(พบ 79 แห่ง) อุบลราชธานี(พบ 24 แห่ง) ยโสธร(พบ 13 แห่ง) (ทิวา ศุภจรรยาและคณะ อ้างถึงใน สุทัศน์ กองทรัพย์, 2541: 42) ทำให้การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนในปัจจุบันมีโอกาสซ้อนทับกับพื้นที่ชุมชนโบราณเดิม เช่น บ้านโคกเมืองที่รายล้อมปราสาทเมืองต่ำ มีกลุ่มคนชาติพันธุ์ไทยลาวอพยพมาตั้งถิ่นฐานทับซ้อนในเมืองอารยธรรมขอม เมื่อประมาณ 70 ปี บ้านโคกเมือง ตำบลสวาย มีกลุ่มคนชาติพันธุ์

ไทยเขมรอพยพมาตั้งถิ่นฐานชอนทับเมืองโบราณเมื่อประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา เป็นต้น ซึ่งการทับซ้อนนี้อาจมีบางส่วนที่ทำลายสภาพทางกายภาพของชุมชนโบราณด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขาดความรู้ความเข้าใจถึงคุณค่าความหมายที่ถูกต้องทำหายไป หรือด้วยข้อจำกัดอื่นๆ ทำให้ขาดการจัดการสภาพทางกายภาพหรือภูมิสถาปัตยกรรม เพื่อประโยชน์เชิงอนุรักษ์คุณค่าแก่ชุมชนเจ้าบ้าน และประโยชน์เชิงพัฒนาการท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น ปราสาทเขาปลายบัด ภูฏาญี ในพื้นที่บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ หรือคูน้ำคันดินเมืองโบราณ บ้านโคกเมือง ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น ด้วยข้อจำกัดใดๆ ก็ตามทำให้สภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชนยังไม่ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรมหรือมีความเหมาะสมเท่าที่ควร จากกรณีศึกษาพบว่า

บริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ในกรณีศึกษาที่ 1 แม้ว่าจะมีการกำหนดขอบเขตของย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่ชัดเจน มีขนาดพอเหมาะกับกิจกรรม มีหน่วยงานภาครัฐรับผิดชอบดูแลแต่พบปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน พัฒนา ดำเนินการจึงทำให้พื้นที่ดังกล่าวขาดชีวิตชีวา หรือบางแห่งหน่วยงานรับผิดชอบอาจดูแลไม่ทั่วถึงทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ เช่น กรณีป่าสงวนบ้านละลอกกระสังในอดีต หรือการที่ชุมชนจะขอใช้ประโยชน์แต่ยังขาดการเตรียมป้องกันปัญหาผลกระทบ เช่น การสร้างแพบริการแก่นักท่องเที่ยวในบริเวณบาราย ทะเลเมืองต่ำของกลุ่มผู้นำชุมชนบ้านโคกเมือง ทั้งนี้บริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมยังคงขาดการควบคุมรูปแบบ ความสูงของอาคาร ควบคุมความหนาแน่น ควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน ควบคุมป้าย ควบคุมรูปแบบสิ่งก่อสร้าง ประกอบบริเวณ ควบคุมพืชพันธุ์ ควบคุมการสัญจร

ที่ว่างโล่ง จากกรณีศึกษามีที่ว่างโล่งเป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ทุ่งนาผืนกว้างใหญ่ หรือที่รกร้างว่างเปล่าซึ่งมากอยู่รายรอบนอกของย่านพักอาศัย และที่ว่างโล่งที่เป็นทางสัญจรภายในชุมชน หรือเป็นที่ว่างโล่งที่มีการประกอบกิจกรรม เช่น ลานกลางบ้าน ลานตลาด ซึ่งโดยมากยังไม่ได้มีการจัดการกำหนดขอบเขตที่ชัดเจน กำหนดการใช้งาน การจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก ควบคุมการใช้วัสดุก่อสร้างและควบคุมการใช้พืชพันธุ์ เพื่อส่งเสริมบรรยากาศ

เส้นทางสัญจรและที่จอดรถ จากกรณีศึกษาพบสภาพเส้นทางสัญจรที่มีความสะดวก ปลอดภัยพอสมควร มีความต่อเนื่องของเส้นทาง อาศัยป้ายนำทางของเขตทางหลวงตลอดเส้นทางเพื่อเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวสำคัญระดับจังหวัด และแสดงชื่อหมู่บ้าน ซึ่งขาดป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวที่ส่งเสริมภาพลักษณ์ ส่วนที่จอดรถโดยมากชุมชนยังไม่ได้ที่จอดรถเฉพาะสำหรับการท่องเที่ยว ยกเว้นบริเวณที่จอดรถของกรมศิลปากรในกรณีศึกษาที่ 1 นอกจากนี้ยังขาดการจัดการในเรื่องการใช้รูปแบบและควบคุมการ

ใช้วัสดุก่อสร้าง ควบคุมการใช้พืชพันธุ์ที่แสดงเอกลักษณ์ เน้นการเข้าถึง การให้ข้อมูลข่าวสารในเส้นทางที่ส่งเสริมภาพลักษณ์ รวมถึงการออกแบบให้เกิดความงาม

ทิวทัศน์และที่หมายตา ตลอดสองข้างเส้นทางจากกรณีศึกษามีสภาพเป็นทุ่งนาข้าวที่โอบล้อมด้วยภูเขาจึงเป็นทิวทัศน์ที่งดงามตามธรรมชาติ แต่ยังคงขาดการกำหนดจุดชมวิวที่เหมาะสมแก่ผู้มาเยือน การให้ข่าวสารอธิบายคุณค่าความหมายของสภาพภูมิประเทศที่งดงามให้เข้าใจ ซึ่งภายในชุมชนมักจะมีอาคารหรือสถานที่สำคัญเป็นที่หมายตา เช่น วัด โรงเรียน โบราณสถาน ตลาด แต่ยังคงขาดการที่หมายตาที่มีผลโดยตรงต่อการท่องเที่ยว

อาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ จากกรณีศึกษามักพบปัญหาการขาดการดูแลรักษาอาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณกรณีมีหน่วยงานภาครัฐ เป็นผู้ดำเนินการออกแบบก่อสร้างให้ หรือปัญหาควบคุมรูปแบบ ความสูง การใช้วัสดุที่แสดงเอกลักษณ์พื้นถิ่นและการออกแบบให้มีความงามรักษาบรรยากาศท้องถิ่น กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม กำหนดตำแหน่งเพื่อให้เกิดมุมมองที่ดีโดยการควบคุมสิ่งก่อสร้างอื่นมิให้บดบังโบราณสถานหรือการเสริมให้เด่นชัด ในกรณีที่หน่วยงานในชุมชนดำเนินการเอง อันเป็นผลจากการขาดบุคลากรด้านออกแบบสถาปัตยกรรมประจำหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล

พืชพันธุ์ จากกรณีศึกษาโดยมากเป็นพืชพันธุ์ที่ขึ้นตามธรรมชาติ ทั้งไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้คลุมดิน พื้นที่ในชุมชนเจ้าบ้านส่วนใหญ่ยังขาดการออกแบบจัดการด้านพืชพันธุ์ ทั้งการเลือกชนิดของพืชพันธุ์ที่มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม การกำหนดตำแหน่งเพื่อให้เกิดมุมมองที่ดี การปลูกเสริมเป็นฉากหลังเพื่อให้โบราณสถาน อาคารหรือแหล่งท่องเที่ยวเด่นชัด หรือการปลูกเพื่อให้ร่มเงา โดยคำนึงถึงระยะห่างจากอาคาร รวมทั้งการบำรุงรักษา

ทั้งนี้ จากกรณีศึกษายังคงมีสภาพการจัดการด้านภูมิสถาปัตยกรรมที่ไม่เป็นรูปธรรม แยกส่วนขาดการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนเจ้าบ้าน หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยว หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ ซึ่งในอนาคตอันใกล้นี้ สำนักโยธาธิการและผังเมืองจะถ่ายโอนภาระหน้าที่การวางผังเมืองให้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลทุกพื้นที่มีผลให้แต่ละหน่วยงานจำเป็นต้องมีตำแหน่งนักวางผังเมือง นักออกแบบชุมชนเมือง ซึ่งจะมีทักษะด้านการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรม น่าจะช่วยแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่งแต่หลักใหญ่อยู่ที่ชุมชนเจ้าบ้านจะมีความเข้าใจต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและความสามารถในการบริหารจัดการร่วมกับหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยวได้หรือไม่

ความคิดเห็นของเจ้าบ้านและผู้มาเยือนที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

เนื่องจากระดับความเป็นเมืองของชนบทในแต่ละกรณีศึกษาแตกต่างกัน เช่น ชุมชนสวยกับบ้านโคกเมืองมีความเป็นเมืองมากกว่าบ้านละหอกกระสัง สังเกตได้จากระบบโครงสร้างพื้นฐานและรูปแบบบ้านเรือนที่ปัจจุบันเริ่มมีการรื้อถอนเรือนพื้นถิ่น แล้วก่อสร้างบ้านด้วยรูปแบบบ้านจัดสรรเกิดขึ้นเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ เหล่านี้อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่สะท้อนทัศนคติของชุมชนเจ้าบ้านที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ซึ่งเจ้าบ้านส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความสำคัญของความเป็นเมืองของชนบทว่าส่งผลต่อการท่องเที่ยวอย่างไรเนื่องจากกรณีศึกษาไม่ใช่ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวโดยตรง และเป็นชุมชนที่ไม่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยวมาก่อน หรือชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว จึงทำให้คนส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความสำคัญต่อการอนุรักษ์คุณค่าความหมายอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และการพัฒนาคุณค่าความหมายใหม่ที่ส่งเสริมอัตลักษณ์และกลมกลืนกับเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชน มองเห็นของการก้าวไปเป็นเมืองที่มีโครงสร้างพื้นฐานที่สะดวกสบาย อาคารบ้านเรือนทันสมัย อาคารสำคัญในชุมชนมีขนาดใหญ่โตทัดเทียมกับเมืองใหญ่เป็นสิ่งที่ควรเป็น ซึ่งล้วนแต่ทำให้ทัศนคติของเจ้าบ้านส่วนใหญ่มีแนวโน้มเห็นดีกับการเปลี่ยนแปลงภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวที่ขาดการรักษาเอกลักษณ์พื้นถิ่น สอดคล้องกับ วิโรฒ ศรีสุโร (2547: 14-15) กล่าวว่าลักษณะเขื่อนอีสาน ทั้งเขื่อนเกยก เขื่อนแฝด และเขื่อนโป่ง ในปัจจุบันถูกรื้อถอนและเปลี่ยนแปลงใหม่ จนเกือบหาดูไม่ได้แล้ว เนื่องจากค่านิยมของชาวบ้านได้เปลี่ยนไปตามสังคมใหม่ วิถีชีวิตแบบใหม่ จึงใคร่พัฒนาตนเอง ให้มีรสนิยมเป็นชาวเมือง จะได้ไม่รู้สึกว่าเขา นิยมการลอกเลียนเขื่อนสมัยใหม่ เป็นรูปทรงบังกะโลหรือแบบบ้านจัดสรร แล้วทาสีฉูดฉาด ตามตัวอย่างที่เห็นในหนังสือพิมพ์ และโทรทัศน์ แต่อย่างไรก็ตามยังมีส่วนหนึ่งที่เข้าใจ ดังเช่น เลขาธิการมูลนิธิศึกษาเอเชีย ในพื้นที่ตำบลสวย ผู้มีส่วนในการประสานงานการเดินทางให้ผู้สนับสนุนมูลนิธิซึ่งโดยมากเป็นชาวญี่ปุ่นมาพักค้างที่บ้านครอบครัวเด็กในอุปการะ กล่าวว่า ตลอดเวลา 20 ปี ตนจะแนะนำชาวบ้านอยู่เสมอว่า ผู้มาเยือนต้องการที่จะมาสัมผัสกับชีวิตชนบทที่หาได้ยากจากชีวิตประจำวันของเขา เขาต้องการมานอนกางมุ้งในบ้านเรือนพื้นถิ่นรับประทานอาหารเช้าที่บ้าน มาดูการปลูกข้าวดำนา ทอผ้า ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตน (ธีรพล สุลินทาบุรณ์, สัมภาษณ์) หรือ เด็กในอุปการะของมูลนิธิซึ่งเป็นผู้ให้ที่พักแก่ผู้มาเยือนชาวญี่ปุ่น กล่าวว่า เมื่อมีผู้มาเยือนมาพักที่บ้านของตน ตนก็ให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น ทำอาหารเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย ครอบครัวของเราทำกิจกรรมอะไร ก็ให้เขาทำอย่างนั้นไม่ต้องเตรียมกิจกรรมอะไรเป็นพิเศษ แต่เจ้าบ้านต้องต้อนรับด้วยอัธยาศัยและความจริงใจ(มงคล ศิลาราย, สัมภาษณ์) ทัศนคติของเจ้า

บ้านที่มีต่อการทำงานที่เกี่ยวข้องในชุมชนก็เป็นเรื่องสำคัญเหมือนเป็นหลักในการกำหนดทิศทางการพัฒนาทุกเรื่องรวมทั้งด้านภูมิสถาปัตยกรรมด้วย ดังเช่นแนวคิดของกลุ่มป่าชุมชนบ้านละลอกกระสังที่ต้องการให้ป่าเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านความหลากหลายทางชีวภาพและการจัดการป่าชุมชน ที่มีความมุ่งหวังได้เกิดประโยชน์ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เผยแพร่ โดยมีเป้าหมายให้เด็กรุ่นหลังได้มาเรียนรู้ สร้างป่าที่มีชีวิต โดยไม่คาดหวังประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว ไม่หวังกับรายได้จากนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังเห็นว่าการที่กลุ่มของตนได้รับความสนใจกับสื่อสารมวลชน สังคมภายนอกนั้นเป็นการกระตุ้นเตือนให้คนภายนอกจะรู้ว่าป่ามีความสำคัญ และคนภายนอกที่สำคัญส่วนหนึ่งเป็นลูกหลานคนในหมู่บ้านที่ไปทำงานกรุงเทพฯ จะติดต่อมายังญาติที่บ้านแสดงความภูมิใจที่ป่าชุมชนที่บ้านเกิดมีคนให้ความสำคัญได้ออกสื่อโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ทำให้กลุ่มมีกำลังใจดำเนินงานต่อ (สุบิน หงษ์คณาวงศ์และคณะ, สัมภาษณ์) ซึ่งจะเห็นได้ว่าแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับสมศักดิ์ สุขวงศ์ (สัมภาษณ์, 2546: 86) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ได้ทำเงินให้ชาวบ้านสักเท่าไร และไม่ควรมีหวังว่ามันจะทำเงินด้วย เราต้องการให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปสร้างความยั่งยืนในกระบวนการจัดการทรัพยากรในชุมชนที่ดี มีการรวมตัวจัดการสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ จากแนวคิดหลักข้างต้นทำให้กลุ่มอนุรักษ์และจัดการป่าชุมชนบ้านละลอกกระสังไม่ต้องการแสวงหารายได้จากการท่องเที่ยว ไม่มีความคิดที่จะสร้างที่พักกลางป่าเพราะเกรงปัญหาผลกระทบกับป่า มุ่งทำงานวิจัยที่บ้านเพื่อให้กลุ่มเข้าใจป่า เข้าใจต้นไม้ เข้าใจคุณค่าความหมายของป่าที่มีต่อชุมชนเป็นเบื้องต้น ซึ่งคณะผู้วิจัยชื่นชมและเห็นว่าเป็นแบบอย่างที่ดีต่อชุมชนอื่น การที่ชุมชนได้ร่วมกันค้นหาคุณค่าความหมายของทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่จนมีความเข้าใจองค์แท้อย่างเป็นประโยชน์โดยตรงต่อความภาคภูมิใจของคนในชุมชน และอนุชนรุ่นหลัง มีประโยชน์ต่อการบริหารจัดการ ซึ่งเมื่อจะนำมาใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวในระยะต่อไปย่อมทำให้สามารถนำมาใช้ได้เหมาะสม เข้าใจและไม่ทำลายคุณค่า ความหมาย เมื่อแหล่งท่องเที่ยวได้ถูกนำเสนอจึงเต็มไปด้วยเรื่องราว มีชีวิตชีวา เป็นเรื่องเล่าที่มีพลัง ทำให้ผู้มาเยือนยอมรับชมทราบบประทับใจกับเจ้าบ้าน และทรัพยากรท่องเที่ยวที่นั่นมากกว่าชุมชนที่ต้องการประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงรายได้ จนลืมคุณค่าความหมายของทรัพยากรท่องเที่ยวของตนไปสอดคล้องกับ Owen and Others (อ้างถึงในรุ่งรัตน์ หัตถกรรม, 2545: 16) การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ได้จริง แก่คนในชุมชนรวมถึงนักท่องเที่ยว แต่การท่องเที่ยวก็ไม่ใช่ทางออกสำหรับการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจเสมอไป ดังจะเห็นได้ว่าทัศนคติดังกล่าวมีผลถึงการจัดการด้านภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวที่ผู้ออกแบบเสนอแนวทางที่เคารพต่อป่า ใช้พื้นที่ที่ทำลายผลกระทบต่อป่าน้อยที่สุดโดยใช้พื้นที่ว่างที่เป็นบริเวณที่เคยมีการบุกรุกตัดไม้เป็นพื้นที่รวมกิจกรรม ชุมชนมีแนวคิดให้ใช้ไม้ที่เหลือจากการก่อสร้างบ้านในชุมชนมาใช้สร้าง

ป้าย ไม่ใช่ไม้จากป่าเป็นต้น แต่ทั้งนี้ผลของความคิดเห็นของเจ้าบ้านที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว 3 กรณีศึกษานั้น ย่อมมีความแตกต่างในรายละเอียดแต่สรุปผลในภาพรวมพบว่า เจ้าบ้านยังคงแสดงความคิดเห็นที่มีต่อบริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ที่ว่างโล่ง เส้นทางสัญจรอาคารสิ่งก่อสร้าง สิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ พืชพันธุ์ อย่างกว้างๆ ในระดับนามธรรมเชิงนโยบาย ยังไม่สามารถลงสู่แนวปฏิบัติ มาตรการควบคุม มาตรการส่งเสริมได้และเห็นว่า มีสภาพขาดแคลน ควรเพิ่มจำนวนหรือขนาด ต้องปรับปรุงด้านความงาม ความเป็นระเบียบ ความสะอาด สามารถแสดงความคิดเห็นที่เป็นปัญหาปัจจุบันที่เกิดจากการใช้สอย หรือบางครั้งจะแสดงความคิดเห็นในลักษณะความต้องการก่อสร้างโครงการ เช่น โครงการสร้างแพเพื่อบริการนักท่องเที่ยว โครงการสร้างอาคารศูนย์สถิติการตลาดสินค้าชุมชน โครงการปรับปรุงเกาะ พื้นที่ริมน้ำ เป็นต้น

นอกจากนี้ผลของความคิดเห็นของผู้มาเยือนที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว 3 กรณีศึกษานั้น เนื่องจากผู้มาเยือนกลุ่มเป้าหมายในกรณีศึกษาเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ซึ่งบางครั้งอาจมีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลา เนื่องจากผู้มาเยือนส่วนใหญ่ใช้เวลาอย่างจำกัดในการท่องเที่ยวในแต่ละแหล่ง ยังไม่สามารถรับรู้สภาพทางกายภาพอย่างละเอียด ทำให้ผลการสัมภาษณ์ได้ความคิดเห็นกว้างๆ ระดับนามธรรม เช่น เห็นว่าชำรุด ควรเพิ่มจำนวนหรือขนาด ต้องปรับปรุงด้านความงาม ความเป็นระเบียบ ความสะอาด แสดงความต้องการ เช่น การเข้าถึงที่ปลอดภัย สะดวก พอสวย ทรัพยากรท่องเที่ยวได้รับการดูแลรักษา มีมัคคุเทศก์แนะนำ หรือมีป้ายแสดงเรื่องราว การได้รับความสะดวกจากสิ่งบริการขั้นพื้นฐาน เช่น ห้องน้ำ ที่จอดรถ ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก เหล่านี้เป็นพื้นฐานสอดคล้องกับภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2531: 3-1) กล่าวถึง ความคาดหวังของผู้มาเยือนว่า ผู้มาเยือนคาดหวังที่จะได้เห็นภูมิทัศน์ในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย ในลักษณะแปลกจากที่เคยเห็น (Exotic) มีเอกลักษณ์พื้นถิ่น มีภูมิทัศน์และบรรยากาศเมืองร้อน ความสะอาด ความเป็นระเบียบ เรียบร้อย และความร่มรื่นของสิ่งแวดล้อม ตลอดจนบรรยากาศที่ผ่อนคลายแบบตะวันออก เห็นวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของคนพื้นถิ่น และการมีส่วนร่วมสัมผัสกับเจ้าบ้าน การสัญจรทางเท้าที่เป็นระบบพอสวย มีความสะดวก ปลอดภัย และง่ายในการเทียบเคียงกับแผนที่ และมีระบบป้ายข้อมูล และผู้มาเยือนกรณีศึกษาเห็นว่าควรควบคุมรูปแบบของอาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบให้มีรูปแบบท้องถิ่น ใช้วัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนกับธรรมชาติ สอดคล้องกับอิทธิพล และกุล และกรุณา รัชชวิน (2549) ที่ศึกษาถึงความชื่นชอบต่อลักษณะทางกายภาพของนักท่องเที่ยวต่างชาติ พบว่า นักท่องเที่ยวชื่นชอบบรรยากาศพื้นถิ่นของอาคารและบริเวณโดยรอบ โดยเฉพาะรูปแบบของหลังคาอาคารและการใช้วัสดุพื้นถิ่น เช่น ไม้ ชื่นชอบลักษณะทางเดินที่คดโค้ง

ทำให้เกิดมุมมองที่หลากหลาย และขึ้นชอบต้นไม้และพืชพันธุ์ธรรมชาติทั้งไม้ใหญ่ ในบริเวณและต้นไม้ที่ใช้ประดับตกแต่ง นอกจากนี้ผู้มาเยือนสามารถแสดงความคิดเห็นที่เป็นปัญหาปัจจุบันที่เกิดจากการใช้สอยในบางพื้นที่ที่ได้รับรู้แต่ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้ครอบคลุมทั้งหมดของแหล่งท่องเที่ยว

แนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

บริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงบริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) กำหนดขอบเขตของบริเวณที่ชัดเจนและกำหนดการใช้งานที่คำนึงถึงกิจกรรมของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน ที่สามารถใช้งานร่วมกันได้ตลอดทั้งปี
- 2) ควบคุมรูปแบบและความสูงของอาคารและสิ่งก่อสร้างบริเวณแหล่งท่องเที่ยว เพื่อควบคุมเส้นขอบฟ้า และให้มีรูปแบบของอาคาร วัสดุก่อสร้าง สีสีนที่กลมกลืนกัน เช่น ควบคุมวัสดุผนังหลังคาด้วยกระเบื้องหลังคาสีน้ำตาล ส้ม เป็นต้น อาจอาศัยการกำหนดเป็นข้อตกลงร่วมกันในชุมชน เพื่อให้อาคารและสิ่งก่อสร้างในชุมชนมีเอกลักษณ์พื้นถิ่น มีลักษณะร่วมเพื่อให้เกิดความรู้สึกสำนึกในถิ่นฐานแก่ชุมชนเจ้าบ้านและความรู้สึกประทับใจแก่ผู้มาเยือน
- 3) ควบคุมสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ การควบคุมป้าย ให้มีรูปแบบความกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง
- 4) วางแผนควบคุมการสัญจรเนื่องจากข้อจำกัดการขยายตัวของเขตทาง และกำหนดตำแหน่งของป้าย หรือสิ่งประดับถนนให้มีปริมาณเท่าที่จำเป็น คำนึงถึงมุมมอง
- 5) จัดระบบการจอดรถของผู้มาเยือนในบริเวณจุดเดียว โดยการท่องเที่ยวภายในชุมชนใช้การเดินเท้า จักรยาน หรือรถบริการของชุมชน

ที่ว่างโล่ง เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงที่ว่างโล่งทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) ควรกำหนดขอบเขตของบริเวณที่ชัดเจนและกำหนดการใช้งานที่คำนึงถึงกิจกรรมของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน ที่สามารถใช้งานที่ว่างโล่งได้ตลอดทั้งปี
- 2) ควบคุมสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ การควบคุมป้าย ให้มีรูปแบบความกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง
- 3) วางแผนควบคุมการสัญจรเนื่องจากข้อจำกัดการขยายตัวของเขตทาง

4) จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณที่ว่างโล่ง เช่น ม้านั่ง ถังขยะ ระบบไฟฟ้า แสงสว่าง เป็นต้น

เส้นทางสัญจร เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงเส้นทางสัญจรให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ควรให้ข้อมูลข่าวสารในเส้นทางที่ชัดเจน ไม่ซับซ้อนเพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึง คำนึงถึงตำแหน่งการติดตั้งและมุมมองจากการสัญจรตามเส้นทาง

2) ควบคุมรูปแบบของป้ายนำทาง ป้ายประชาสัมพันธ์ ป้ายแผนที่ ชุมทางเข้า หรือสิ่งประดับถนนที่แสดงเอกลักษณ์ ให้มีรูปแบบความกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง

3) ส่งเสริมการปลูกพืชพันธุ์ เอกลักษณ์ท้องถิ่นตามเส้นทางเพื่อส่งเสริมบรรยากาศ และเพิ่มจุดขายทางการท่องเที่ยว

4) ควรออกแบบให้การเข้าถึงมีลักษณะการเชื่อเชิญส่งเสริมการรับรู้ (Perception) และการสร้างความประทับใจให้แก่ผู้มาเยือนที่เดินทางตามเส้นทางคมนาคมขนส่ง เข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวด้วยอาศัยมุมมองที่ดี

อาคารสิ่งก่อสร้าง เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงอาคารสิ่งก่อสร้างทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ควบคุมรูปแบบและความสูงของอาคารและสิ่งก่อสร้างของอาคารใหม่ เพื่อควบคุมเส้นขอบฟ้า ควบคุมรูปแบบ ควบคุมความสูง และระยะถอยร่นของอาคารจากแนวถนนของอาคารและสิ่งก่อสร้างในชุมชน ควบคุมให้มีรูปแบบอาคารที่เลือกใช้องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงลักษณะของท้องถิ่น เพื่อรักษาภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี และลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นอีสาน โดยการควบคุมรูปแบบอาคาร วัสดุก่อสร้าง สีฉันทึกลมกลืนกัน เช่น วัสดุผนังหลังคาด้วยกระเบื้องหลังคาสีน้ำตาล ส้ม แดง และควบคุมสีของผนังอาคาร เป็นต้น อาจอาศัยการกำหนดเป็นข้อตกลงร่วมกันในชุมชนเพื่อให้อาคารและสิ่งก่อสร้างในชุมชนมีเอกลักษณ์พื้นถิ่นมีลักษณะร่วมเพื่อให้เกิดความรู้สึกสำนึกในถิ่นฐานแก่ชุมชน เจ้าบ้านและความรู้สึกประทับใจแก่ผู้มาเยือน สอดคล้องกับแนวคิดของคมกฤษ วงศ์อนิษฐ (2546:53) ที่ได้สรุปว่าการออกแบบอาคารที่ยั่งยืน ต้องมีลักษณะการออกแบบเพื่อให้เกิดการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ การคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และวัฒนธรรมในท้องถิ่น การใช้วัสดุก่อสร้างที่ไม่ทำลายหรือรบกวนสภาพแวดล้อมน้อยที่สุดและกระบวนการออกแบบและก่อสร้างที่เกิดจากการมีส่วนร่วมทำให้งานออกแบบนั้นตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง และสอดคล้องกับแนวคิดของ Henry Sanoff

(อ้างถึงในโอฟาร์ เจริญชัย. 2546 : 190) กล่าวถึง การรักษาเอกลักษณ์ของเมือง โดยการกำหนดรูปแบบอาคารที่เหมาะสมให้กับเมืองว่า การออกแบบอาคารที่จะเกิดขึ้นในเมืองต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของสถาปัตยกรรม คือ ความสูงอาคาร สัดส่วนอาคาร สัดส่วนช่องเปิดด้านหน้า จังหวะของรูปด้านหน้า จังหวะของที่ว่างระหว่างอาคาร รูปแบบหลังคา วัสดุก่อสร้าง พื้นผิว สี รายละเอียดทิศทางของรูปด้าน มาตราส่วนระหว่างอาคารกับตัวคน ความต่อเนื่องของอาคารเมื่อมองจากถนน และระยะถอยร่นของอาคารจากแนวถนน

2) ส่งเสริมการอนุรักษ์อาคารพื้นถิ่นที่มีคุณค่า เช่น เรือนพักอาศัย เรือนแถวเพื่อการค้า อุโบสถ หรือแหล่งโบราณสถาน สิ่งแวดล้อม และศิลปกรรมในพื้นที่เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของเมือง สร้างความภาคภูมิใจแก่ชุมชนเจ้าบ้านและส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ทางการท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวคิดของมหาวิทยาลัยศิลปากร (ม.ป.ป. : 5-1 – 5-4) เสนอแนวคิดด้านการออกแบบให้รักษาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น คำนึงถึงประวัติความเป็นมา รูปแบบแนวคิดทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมดั้งเดิม ในคุณค่าการใช้สอย รูปแบบลักษณะการวิวัฒนาการฝีมือช่างในแต่ละท้องถิ่น ในแต่ละยุคสมัยจนถึงปัจจุบัน จะต้องกำหนดรูปแบบความเป็นเอกลักษณ์ให้ปรากฏเป็นบริเวณกว้าง ลักษณะที่สอดคล้องกลมกลืน แสดงออกของความเป็นพื้นที่หรือบริเวณ หรือย่านของชุมชนแต่ละกลุ่มอย่างชัดเจน ส่วนบริเวณที่ตั้งหรือแหล่งของอาคารสิ่งก่อสร้างเก่าที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมหรือศิลปกรรมจะยังคงอนุรักษ์ตามรูปแบบที่มีอยู่เดิม ไม่ควรสร้างรูปแบบขึ้นมาใหม่ อันเป็นการทำลายคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในบางบริเวณ ก็จำเป็นต้องใช้มาตรการทางกฎหมาย เพื่อใช้บังคับปฏิบัติให้เป็นไปตามรูปแบบที่กำหนด

สิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงอาคารสิ่งก่อสร้างทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ควบคุมสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ การควบคุมป้าย ให้มีรูปแบบกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง

2) จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณที่ว่างโล่ง เช่น ม้านั่ง ถังขยะ เสาไฟฟ้า แสงสว่าง เป็นต้น ที่มีรูปแบบกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง

พืชพันธุ์ เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงพืชพันธุ์ให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) รักษาพืชพันธุ์เดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ ปลูกเสริมในตำแหน่งที่เหมาะสมโดยเลือกชนิดของพืชพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และต้องการการดูแลรักษาน้อย
- 2) บริเวณที่รวมกิจกรรม ที่ว่างโล่ง ตามเส้นทางสัญจร ให้ปลูกไม้ยืนต้นให้ร่มเงา ไม้พุ่ม ไม้ดอกไม้ประดับ และไม้คลุมดินเสริมบรรยากาศโดยคำนึงถึงระยะห่างระหว่างอาคาร การเสริมเป็นฉากหลัง

4.6 ข้อเสนอแนะ

ความคาดหวังของเจ้าบ้านและผู้มาเยือนที่มีต่อการท่องเที่ยวและส่งผลต่อภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวที่มีความแตกต่างกัน อันเป็นผลมาจากการสะสมค่านิยมผ่านกระบวนการทางสังคม การเมืองการปกครองแบบรวมศูนย์ในแนวคิดของไทย ที่ผ่านมามีได้ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาแต่ละชาติพันธุ์ เคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรม หวงแหนวัฒนธรรมของชุมชน แต่ให้ความสนใจแต่วัฒนธรรมส่วนกลาง หรือวัฒนธรรมหลวง จึงเป็นการทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความหลากหลายเป็นฐานล่างของสังคม ทำให้เจ้าบ้านในชุมชนไม่เห็นคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาการสร้างบ้านแปลงเมืองของบรรพบุรุษเป็นทุนเดิม เมื่อวิถีชีวิตเริ่มเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมสมัยใหม่ ความเป็นเมืองเริ่มรุกไล่ชนบท ยังผลให้ความเข้าใจต่อการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวคลาดเคลื่อนไปได้ โดยแท้จริงต้องเห็นว่ามีมรดกวัฒนธรรมหรือทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนของตนนั้นมีคุณค่าอยู่ในตัวเอง ไม่ใช่มีค่าเพราะเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวคิดของชุมชนบ้านโคกเมือง ที่ร่วมกันดำเนินการปรับปรุงภูมิสถาปัตยกรรมในชุมชนต่อไป แม้ว่าจะไม่มีโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวของรัฐบาลด้วยเหตุผลที่ว่า เป็นบ้านของเรา (พินดา เขียวรัมย์, สัมภาษณ์) แต่ต้องให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติที่มุ่งประโยชน์ในเชิงการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ ระหว่างเจ้าบ้าน และผู้มาเยือน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ ชีบทราบและไม่ทำลายคุณค่า ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมหรือทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนการท่องเที่ยวนั้นเป็นเพียงผลพลอยได้ที่ตามมาเท่านั้นเองสอดคล้องกับการศึกษาของ ชัยรัตน์ ลายทองและคณะ (2547: 80) ที่พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยว คือ ความไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์ของการเปิดพื้นที่อนุรักษ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนที่ต้องการเปิดเพื่อสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างจิตสำนึกให้คนดูแลหวงแหนทรัพยากรมากกว่ารายได้ที่จะเกิดจากการท่องเที่ยวโดยตรง ซึ่งจะสวนทางกับแนวคิดการทำธุรกิจ ดังนั้น ชุมชนต้องอาศัยกระบวนการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมจึง

จะยังผลให้สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน นอกจากนี้อัตลักษณ์ของชุมชนดังกล่าวส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากสภาพกายภาพหรือสภาพแวดล้อมเมือง จึงต้องอาศัยสถาปนิก นักออกแบบชุมชนเมือง นักวางผังเมืองดำเนินการร่วมกับชุมชนเพื่อให้สภาพภูมิสถาปัตยกรรมของเมืองมีลักษณะดังกล่าวได้ สอดคล้องกับแนวคิดของวิลลิสทรี หรยางกูร (2547 : 9) ได้เสนอให้สถาปนิก นักออกแบบชุมชนเมือง นักผังเมือง ตลอดจนนักวิชาชีพที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เป็นผู้สร้างสรรค์สถาปัตยกรรมบ้านเมืองว่าจะต้องตอบสนองความต้องการทางพฤติกรรม ตามกระบวนการเกี่ยวกับการเรียนรู้ การรู้และการรู้สึกทางอารมณ์ รวมถึงการเกิดพฤติกรรมในสภาพแวดล้อม

ดังนั้น ในเบื้องต้นต้องมีการปรับฐานความคิดของเจ้าบ้านในกรณีที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าผู้มาเยือนชนบทต้องการสัมผัสความเจริญแบบเมือง และหามาตรการส่งเสริมให้เจ้าบ้านในชุมชนที่มีฐานความคิดที่เหมาะสมที่ต้องการรักษาบรรยากาศท้องถิ่นสามารถรักษาความคิด ดำเนินการได้เป็นรูปธรรม จึงทำให้ความคาดหวังระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือนสมดุลกัน ซึ่งความความหวังหรือความต้องการดังกล่าวจะมีผลต่อการออกแบบ พัฒนา ปรับปรุงภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมเป็นอย่างดี เพราะหากนักออกแบบเพียงสำรวจความต้องการที่ยังคลาดเคลื่อน ทำตามความต้องการนั้น โดยนำหลักวิชาการออกแบบที่ยั่งยืนมาใช้ แต่สวนทางกับความต้องการของผู้มาเยือนหรือไม่ตรงกับประโยชน์ใช้สอยตามวิถีชีวิตของชุมชนเจ้าบ้าน งานออกแบบนั้นอาจมีอายุไม่ยืนยาว ไม่ได้ใช้ประโยชน์หรือเป็นงานออกแบบที่ไม่ได้อาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง สอดคล้องกับแนวคิดของคัมภฤช วงศ์กนิษฐ (2546:53) ที่กล่าวว่า การออกแบบอาคารที่ยั่งยืนควรมีกระบวนการออกแบบและก่อสร้างที่เกิดจากการมีส่วนร่วมทำให้งานออกแบบนั้นตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง เพราะได้ข้อมูลความต้องการ ตอบสนองความ เป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นจริง ตั้งแต่ขั้นต้นแรกในการออกแบบ ทำให้อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างนั้นได้รับการใช้งานตามวัตถุประสงค์ อีกทั้งยังปลูกสร้างด้วยคนในท้องถิ่น เมื่อต้องการปรับปรุงหรือซ่อมแซม ก็สามารถทำได้โดยคนในท้องถิ่น โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างท้องถิ่น กับภาครัฐ ทั้งการวางผังหรือการออกแบบก่อสร้าง กล่าวคือ ภาครัฐเป็นฝ่ายสนับสนุน ส่วนท้องถิ่นเป็นฝ่ายปฏิบัติ ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้ชุมชนสามารถกระทำได้ในหลายขั้นตอนสอดคล้องกับสิกรินทร์ แซ่ภู (2548: 89 -106) ได้เสนอกระบวนการที่สถาปนิกและชุมชนมีส่วนร่วมโดย มีขั้นตอนดังนี้ เริ่มจากกระบวนการออกแบบโดยปราศจากสถาปนิก ให้สถาปนิกทำหน้าที่เป็นผู้จัดการให้เกิดกระบวนการทางออกแบบทั้งการจัดวางพื้นที่ จัดผังชุมชนและจัดพื้นที่ของการอยู่อาศัย การบริหารจัดการการก่อสร้างโดยชุมชน การจัดการกระบวนการช่างก่อสร้างในอัตราที่ไม่สูงมากนักหรือต่ำกว่าค่าจ้างแรงงานในท้องถิ่น และการบริหารกลไกทางการเงินในการก่อสร้าง เพื่อลดความเสี่ยงในการทุจริต โดยมีภรณ์กรอง

ตรวจสอบการใช้งบประมาณ มีการควบคุมงานตรวจรับงานก่อสร้างโดยชุมชน โดยมหาวิทยาลัยศิลปากร (ม.ป.ป. : 5-1 – 5-4) เสนอการบริหารจัดการที่พิจารณาถึงบทบาทของรัฐและภาคเอกชน ในการเข้ามามีส่วนร่วม โดยมีกรอบแนวคิดการบริหารจัดการโดยการจัดตั้งองค์กรชุมชน เพื่อเป็นองค์กรกลางบริหารจัดการพิจารณาประโยชน์จากการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว

โดยเสนอแนวคิดด้านการออกแบบให้รักษาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น คำนึงถึงประวัติความเป็นมา รูปแบบแนวคิดทางสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมดั้งเดิม ในคุณค่าการใช้สอย รูปแบบลักษณะการวิวัฒนาการฝีมือช่างในแต่ละท้องถิ่น ในแต่ละยุคสมัย จนถึงปัจจุบัน จะต้องกำหนดรูปแบบความเป็นเอกลักษณ์ให้ปรากฏเป็นบริเวณกว้าง ลักษณะที่สอดคล้องกลมกลืน แสดงออกของความเป็นพื้นที่หรือบริเวณ หรือย่านของชุมชนแต่ละกลุ่มอย่างชัดเจน ส่วนบริเวณที่ตั้งหรือแหล่งของอาคารสิ่งก่อสร้างเก่าที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมหรือศิลปกรรมจะยังคงอนุรักษ์ตามรูปแบบที่มีอยู่เดิม ไม่ควรสร้างรูปแบบขึ้นมาใหม่ อันเป็นการทำลายคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในบางบริเวณก็จำเป็นต้องใช้มาตรการทางกฎหมาย เพื่อใช้บังคับปฏิบัติให้เป็นไปตามรูปแบบที่กำหนด

เนื่องจากการดำเนินการด้านการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมเป็นงานที่ต้องอาศัยงบประมาณและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างมากจึงประสบผลสำเร็จ จึงเสนอแนะให้มีการศึกษาคุณค่า ความหมาย ของทรัพยากรและเอกลักษณ์ของเมือง จัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาปัจจัยที่มีผลต่อระดับความน่าสนใจต่อทรัพยากรท่องเที่ยว หรือกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ ความมีเอกลักษณ์ สภาพความสมบูรณ์ การมีคุณค่า ทั้งคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ คุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม คุณค่าทางวิชาการ และปัจจัยอื่นที่มีผลต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงภาพลักษณ์ที่ดีของแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย สร้างเรื่องราว จัดกิจกรรมการท่องเที่ยว จัดรายการท่องเที่ยว หลายเส้นทาง พัฒนางานภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว โดยทำเป็นตัวอย่างนำร่องเส้นทางเดียวก่อนแล้วขยายผลไปสู่เส้นทางอื่นๆ ต่อไป และหากแม้เมื่อศึกษาแล้วพบว่าศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมีความเป็นไปได้น้อย ก็อย่าลืมนำเป้าหมายของการพัฒนาที่ว่า ต้องการรักษามรดกของชุมชน ไว้สืบต่อแก่อนุชนรุ่นหลังเป็นหลัก การท่องเที่ยวเป็นเพียงผลพลอยได้

สำหรับข้อเสนอแนะยุทธศาสตร์พึงพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านนั้น เสนอให้มียุทธศาสตร์ที่ครอบคลุมทั้งการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวและการพัฒนาการตลาดที่มีความสมดุลทั้งเจ้าบ้านและผู้มาเยือน โดยการเชื่อมโยงทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ ซึ่งความเริ่มต้นจากการค้นหาคุณค่า

ความหมายทำความเข้าใจในเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของแต่ละประเทศ อาศัยงานวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการเชื่อมโยงต่อไป

4.7 สรุป

จากการศึกษาพบว่า แต่ละกรณีศึกษามีบริบทของชุมชนที่มีผลต่อการท่องเที่ยวตามองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ในพื้นที่มีสิ่งดึงดูดใจที่หลากหลาย มีปัญหาเรื่องการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวสำคัญและการเข้าถึงที่ไม่สะดวกนัก แต่มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่สามารถพัฒนาได้ และควรส่งเสริมกิจกรรมบริการเกื้อหนุน เพื่อให้เกิดอาชีพที่หลากหลายในชุมชนและเจ้าบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยว แต่มีความลักษณะร่วมกันของความไม่พร้อม ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและด้านภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีศึกษาแต่ละแหล่งท่องเที่ยวมีองค์ประกอบของ จินตภาพของเมืองทั้งเส้นทาง เส้นขอบ ย่าน ชุมทางและภูมิสัญลักษณ์ในระดับความชัดเจนที่แตกต่างกันพบการตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มเครือญาติ โครงสร้างหมู่บ้านมีระบบถนนเป็นตาราง จัดสรรการใช้ประโยชน์ที่ดินในหมู่บ้านเป็นเขตพักอาศัย รอบนอกเป็นเขตเกษตรกรรม เส้นทางได้รับการปรับปรุงสภาพพื้นผิวทางและการเชื่อมโยงเส้นทางทั้งจากภายนอกและภายในชุมชน มีเส้นขอบที่สำคัญตามแนวของริมฝั่งแหล่งน้ำ ชายป่า หรือเส้นขอบที่เกิดจากกฎหมาย เช่น เขตโบราณสถาน เขตวนอุทยาน เป็นต้น มีลักษณะลวดลายที่มีระบบทางสัญจรเป็นตาราง ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตามริมถนน โดยมีที่ว่างโล่งบริเวณกลางบ้าน สำหรับความละเอียดและความหยابของชุมชนเมืองเป็นชนิดละเอียด (Fine Grain) และมี โครงร่าง (Texture) รายละเอียดโดยส่วนรวมของพื้นผิวและการตกแต่งลวดลายหน้าต่างที่ปรากฏในก้อนสม่าเสมอ ซึ่งจัดเป็น Uniform Texture และในชุมชนจะมีที่ว่างโล่งในชุมชนเมือง (Urban space) ได้แก่ บริเวณลานกลางบ้าน และมีที่ว่างระหว่างทางสัญจร (Corridor space) ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตั้งอยู่สองฝั่งของถนน ที่มีความรู้สึกว่ามีกรห้อมล้อมน้อย การสร้างบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัยไม่ประณีตบรรจงมากนัก ไม่พบเรือนที่แสดงเอกลักษณ์อีสานพื้นถิ่น สภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชนยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรมหรือมีความเหมาะสมเท่าที่ควร ทั้งบริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการ ที่ว่างโล่ง เส้นทางสัญจรและที่จอดรถ ทิวทัศน์และที่หมายตา อาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ และพืชพันธุ์ โดยส่วนใหญ่ยังขาดการออกแบบและการกำหนดมาตรการควบคุม และส่งเสริมเพื่อรักษาคุณค่าและความหมายของทรัพยากรท่องเที่ยว และพบสภาพการจัดการด้านภูมิสถาปัตยกรรมที่ไม่เป็นรูปธรรม แยกส่วน ขาดการมีส่วนร่วม

ระหว่างชุมชนชาวบ้าน หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยว และหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่

ความคิดเห็นของเจ้าบ้านที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว กรณีศึกษานั้น ย่อมมีความแตกต่างในรายละเอียดแต่สรุปผลในภาพรวมพบว่า เจ้าบ้านยังคงแสดงความคิดเห็นที่มีต่อบริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ที่ว่างโล่ง เส้นทางสัญจรอาคารสิ่งก่อสร้าง สิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ พืชพันธุ์ อย่างกว้างๆ ในระดับนามธรรมเชิงนโยบาย ยังไม่สามารถลงสู่แนวปฏิบัติ เป็นมาตรการควบคุม มาตรการส่งเสริมได้ และเห็นว่า มีสภาพขาดแคลน ควรเพิ่มจำนวนหรือขนาด ต้องปรับปรุงด้านความงาม ความเป็นระเบียบ ความสะอาด สามารถแสดงความคิดเห็นที่เป็นปัญหาปัจจุบันที่เกิดจากการใช้สอย หรือบางครั้งจะแสดงความคิดเห็นในลักษณะความต้องการก่อสร้างโครงการ เช่นเดียวกับความคิดเห็นของผู้มาเยือนได้ความคิดเห็นกว้างๆ ระดับนามธรรม เช่น เห็นว่า ขำรุค ควรเพิ่มจำนวนหรือขนาด ต้องปรับปรุงด้านความงาม ความเป็นระเบียบ ความสะอาด แสดงความต้องการ เช่น การเข้าถึงที่ปลอดภัย สะดวกพอสมควร ทรัพยากรท่องเที่ยวได้รับการดูแลรักษา มีมัคคุเทศก์แนะนำ หรือมีป้ายแสดงเรื่องราว การได้รับความสะดวกจากสิ่งบริการขั้นพื้นฐาน เช่น ห้องน้ำ ที่จอดรถ ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก และเห็นว่าควรควบคุมรูปแบบของอาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบให้มีรูปแบบท้องถิ่น ใช้วัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนกับธรรมชาติ นอกจากนี้ผู้มาเยือนสามารถแสดงความคิดเห็นที่เป็นปัญหาปัจจุบันที่เกิดจากการใช้สอยในบางพื้นที่ที่รับรู้แต่ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้ครอบคลุมทั้งหมดของแหล่งท่องเที่ยว

แนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว สามารถแยกเป็นมาตรการควบคุม และมาตรการส่งเสริม เช่น การกำหนดขอบเขต กิจกรรม ความสูง ระยะห่าง มุมมอง รูปแบบเอกลักษณ์ พื้นดิน การใช้วัสดุก่อสร้าง สีสันทัน พืชพันธุ์ที่ส่งเสริมบรรยากาศ ซึ่งควรเป็นกระบวนการกำหนดร่วมกันของผู้บริหาร ผู้นำชุมชน ชุมชนชาวบ้าน นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่หน่วยงานกำกับดูแลแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ เพื่อสามารถนำมาสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปควรเน้นการวิจัยแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ตามแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยว

ทั้งนี้ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังบทที่ 5 ต่อไป

บทที่ 5 บทสรุป

5.1 ความนำ

การศึกษาแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ครั้งนี้ได้บทสรุปประกอบด้วย หลักการและเหตุผล ระเบียบวิธีวิจัย ผลการศึกษา อภิปรายผลและข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

5.2 หลักการและเหตุผล

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวของโลกและของประเทศไทยได้พัฒนาขยายตัวอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นธุรกิจให้บริการที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าธุรกิจการ และจากกรอบแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สร้างกระแสความต้องการที่สำคัญต่อการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ใน 3 เรื่อง ได้แก่ การอนุรักษ์และใช้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมอย่างเพียงพอ การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเรียนรู้ความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นโดยมีการกระจายประโยชน์และตอบสนองความต้องการของผู้อยู่ในพื้นที่หรือเจ้าบ้าน อันนำสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ทั้งนี้ ในเขตอีสานใต้ของประเทศไทย มีศักยภาพของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่สำคัญที่อาจนำสู่การพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตร อันได้แก่ แหล่งโบราณสถานปราสาทขอม แหล่งผลิตผ้าไหม และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ในสถานการณ์การท่องเที่ยวที่ผ่านมาพบว่า การท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เหตุหนึ่งอาจเป็นผลมาจากการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมที่ต้องอาศัยการออกแบบที่เหมาะสมมีความสมดุลกันระหว่างเจ้าบ้าน (Host) และผู้มาเยือน (Guest) ตามแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ดังนั้น การศึกษาเพื่อหาแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสมจึงเป็นงานสำคัญงานหนึ่งที่ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในชุมชนให้คงรักษาคุณค่าของวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมให้อยู่รอดในระยะยาวเพื่อเป็นแหล่งรองรับการท่องเที่ยวตลอดไปและส่งผลกระทบต่อรายได้อันเกิดจากการท่องเที่ยวในชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือกันระหว่างองค์กรท้องถิ่น ภาคธุรกิจท่องเที่ยวและชุมชนดำเนินการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวอันเป็นการสร้างฐานความยั่งยืนของการพัฒนาในพื้นที่ต่อไป ซึ่งการวิจัยครั้งนี้มีคำถามการวิจัย ได้แก่ 1) บริบท

ของชุมชน สภาพทางกายภาพ และสภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตรในเขตอีสานใต้เป็นอย่างไร 2) ความคิดเห็นที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตรในเขตอีสานใต้ของเจ้าบ้าน (Host) และผู้มาเยือน (Guest)เป็นอย่างไร 3) การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตในชนบท และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตรมีแนวทางอย่างไร และ 4) ยุทธศาสตร์พึงพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านเป็นอย่างไร

5.3 ระเบียบวิธีวิจัย

จากการกำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัย และระเบียบวิธีวิจัยเพื่อให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยวิธีทางการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการออกแบบสร้างสรรค์ทางภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งอาศัยการสำรวจ การสัมภาษณ์เชิงลึก การเสนอแนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว รวมทั้งการสังเกต การร่วมประชุม โดยศึกษาจากกรณีศึกษา 3 กรณี ได้แก่ ปราสาทเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ชุมชนบ้านสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง บ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ทั้งนี้ ตามกระบวนการดำเนินการวิจัยในพื้นที่ คณะผู้วิจัยจำเป็นต้องปรับแผนการวิจัยให้ยืดหยุ่นเหมาะสมกับบริบทของแต่ละกรณีศึกษา ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพในบริบทของแต่ละกรณีศึกษาที่แตกต่างกัน จึงทำให้ระหว่างแผนการวิจัยและการปฏิบัติจริงในแต่ละกรณีศึกษามีความแตกต่างกัน เนื่องจากต้องให้วิธีดำเนินการวิจัยให้เจ้าบ้านมีส่วนร่วมมากที่สุด ให้กระบวนการสอดคล้องยืดหยุ่นกับบริบทและความต้องการของเจ้าบ้านในแต่ละกรณีศึกษา โดยมีหลักการที่ชุมชนเจ้าบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยและคณะผู้วิจัยสามารถดำเนินการวิจัยให้ได้ผลตามแผน

5.4 ผลการศึกษา

การศึกษาแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์

ของการวิจัย 4 ประการ ได้แก่ เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน สภาพทางกายภาพ และสภาพการจัดการ ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว เพื่อศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของเจ้าบ้าน (Host) และผู้มาเยือน (Guest) เพื่อนำเสนอแนวทางการออกแบบ ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงชมวิถีชีวิตใน ชนบทและแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-เชิงเกษตร และเพื่อทราบยุทธศาสตร์ที่พึงพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน โดยอาศัยวิถีทางการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการออกแบบสร้างสรรค์ทางภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งอาศัยการ สัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก การเสนอแนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว โดย ทำการศึกษาจากกรณีศึกษา 3 กรณี ได้แก่ ปราสาทเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคน ชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ชุมชนบ้านสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และป่าชุมชนบ้านละลอก กระสัง บ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ รวมทั้งการสังเกต การ ร่วมประชุมชุดโครงการธนาคารข้อมูลเพื่อการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน กลุ่ม จังหวัดอีสานใต้ ผลการศึกษาพบว่า

บริบทของชุมชนที่มีผลต่อการท่องเที่ยว พิจารณาสรุปตามองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 5 องค์ประกอบ ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ ที่ตั้งและการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน บริการเก็ทหนุณ และทัศนคติของเจ้าบ้าน สามารถสรุปได้ว่า

สิ่งดึงดูดใจ ในแต่ละแหล่งมักพบทรัพยากรท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งดึงดูดใจทั้งที่เป็นสถานที่และ กิจกรรมในแต่ละแหล่งจะมีทรัพยากรท่องเที่ยวที่หลากหลายแต่ด้วยข้อจำกัดของชุมชนที่ยังไม่อาจพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งด้วยชุมชนเอง ยังคงต้องอาศัยหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้องดำเนินการ พัฒนา บริหารจัดการ เช่น กรมศิลปากรในกรณีโบราณสถานปราสาทเมืองต่ำ บาราย กุฎิธาตุ กรมป่าไม้ ในกรณีวนอุทยานเขาพนมสวาย ซึ่งทำให้ภายในชุมชนยังคงมีแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา จำนวนมาก เช่น อาคารพื้นถิ่นที่มีคุณค่า พื้นที่ที่มีความงามตามธรรมชาติ เป็นต้น และยังขยายถึง ข้อจำกัดในการพัฒนาจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว นอกจากนี้สิ่งดึงดูดใจที่เป็นกิจกรรมทั้ง กิจกรรมในวิถีชีวิตเกษตรกรรมและอาชีพ กิจกรรมตามประเพณีและศาสนา กิจกรรมทางสังคม กิจกรรม เกี่ยวกับการหาอยู่หากินบางกิจกรรมซึ่งเป็นวิถีชีวิตประจำวันที่ยังไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยว ที่บางกิจกรรมอาจเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมสัมผัส ทำให้รายการท่องเที่ยวในชุมชนจึงขาดเรื่องราว การนำเสนอที่มีชีวิต ส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวที่ใช้เวลาจำกัดภายในวันเดียว ประกอบด้วยรายการ ท่องเที่ยวในทุกๆ แหล่งท่องเที่ยวที่มีในชุมชน ใช้เวลาแหล่งละไม่กี่นาที ทำให้ผู้มาเยือนกลับไม่รู้ลึก

ประทับใจเท่าที่ควรเนื่องจากยังไม่มีความรู้สึกร่วมชิมทราบริบู้คุณค่าหรือมีส่วนร่วมประกอบกิจกรรมกับ
 เจ้าบ้าน และทุกแหล่งท่องเที่ยวยังไม่ได้รับการพัฒนาทางภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว การที่ผู้มา
 เยือนได้โอกาสท่องเที่ยวทุกแหล่งในชุมชนทั้งหมดแล้วก็อาจจะไม่กลับมาท่องเที่ยวซ้ำในชุมชนต่อไป แต่
 ทั้งนี้ไม่ควรหลงทางทำแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ที่ขาดคุณค่า ขาด
 ความหมาย

ที่ตั้งและการเข้าถึง จากกรณีศึกษา พบว่าที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวอยู่ภายในหมู่บ้านในชนบทที่
 ต้องอาศัยการเดินทางโดยถนนที่มีการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมจากอำเภอ จึงทำให้การเข้าถึงด้วยรถยนต์
 ส่วนบุคคลเป็นไปได้ด้วยความสะดวก แต่การเข้าถึงด้วยรถประจำทางหรือรถนำเที่ยวยังไม่สะดวกนัก
 นอกจากนี้ตามเส้นทางมีป้ายนำทางที่จัดทำโดยเขตการทาง กรณีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ แต่ยังคงขาดป้าย
 ประชาสัมพันธ์เชิญชวนที่ส่งเสริมภาพลักษณ์

สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ในชุมชนกรณีศึกษามีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานต่อ
 การดำรงชีวิต เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา สัญญาณเครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่ แต่มักพบปัญหาหรือแนวโน้ม
 ของปัญหาเรื่องการจัดการขยะในชุมชน สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานทางการท่องเที่ยว เช่น
 ป้าย ห้องน้ำ ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ที่พัก ที่จอดรถในกรณีศึกษายังพบปัญหาความไม่
 พร้อมอยู่ทุกทั้งปริมาณและคุณภาพ ซึ่งหากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีหน่วยงานหลักรับผิดชอบ เช่น กรม
 ศิลปากร มักได้รับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานแต่การบริหารจัดการมักขาดการมีส่วนร่วม
 กับชุมชน นอกจากนี้พบว่าจากนโยบายของรัฐบาลที่หวังให้โครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้น
 เศรษฐกิจระดับชุมชนชนบทที่สามารถรองรับสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน(OTOP) แต่เมื่อมีการปฏิรูปการ
 ปกครองเมื่อ 19 กันยายน พ.ศ.2549 และเปลี่ยนรัฐบาล โครงการดังกล่าวเกิดการชะงัก เช่น โครงการ
 หมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ชุมชนบ้านโคกเมืองขาดทิศทางการดำเนินการต่อ ขาดความเชื่อมั่นใน
 การลงทุนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เช่น ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ที่พัก หรือ
 กรณีเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการโอนย้ายการปฏิบัติราชการออกจากพื้นที่ทำให้โครงการหมู่บ้าน
 ท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลสวายไม่ได้ดำเนินการต่อเนื่อง ทั้งนี้ที่มีการสร้างอาคารบริการการท่องเที่ยวเชิง
 เกษตรของตำบลสวาย อาคารฝึกอบรมเกษตรทฤษฎีใหม่แต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ซึ่งหากมีการดำเนินการ
 ต่อเนื่องอย่างเป็นรูปธรรมการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานเหล่านี้สามารถสร้างอาชีพที่
 หลากหลายให้เกิดขึ้นในชุมชน

บริการเกี่ยวหนุน ในแหล่งท่องเที่ยวกรณีศึกษา มักพบความไม่พร้อมของการบริการเกี่ยวหนุน ทั้ง
 การบริการข้อมูลสารสนเทศ บริการมัคคุเทศก์นำชม หรือบริการเกี่ยวหนุนอื่นๆ แต่หากเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ที่ภาครัฐดูแลมักพบปัญหาการขาดแคลนงบประมาณในการปรับปรุง ขาดบุคลากรสนับสนุนที่เพียงพอ ซึ่งชุมชนจำเป็นต้องหนุนเสริม เช่น โครงการยุวมัคคุเทศก์ ของโรงเรียนบ้านโคกเมืองสามารถอบรมเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาเป็นยุวมัคคุเทศก์ นำชมปราสาทเมืองต่ำ หรือโครงการอบรมและฝึกสอนเด็กและเยาวชนของศูนย์อนุรักษ์วัฒนธรรม ดนตรี นาฏศิลป์พื้นบ้าน บ้านบุญ สามารถผลิตนักดนตรีนักแสดงที่มีความสามารถเปิดการแสดงดนตรี นาฏศิลป์พื้นบ้าน บริการสร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือนซึ่งหากมีการดำเนินการต่อเนื่องอย่างเป็นรูปธรรมการพัฒนาด้านบริการเกื้อหนุนเหล่านี้สามารถสร้างอาชีพที่หลากหลายให้เกิดขึ้นในชุมชน

ทัศนคติของเจ้าบ้าน ด้วยสังคมวัฒนธรรมโดยรวมของชาวอีสานมีพื้นฐานจิตใจที่เป็นมิตรกับผู้มาเยือน เคารพนับถือผู้อาวุโส เคารพในธรรมชาติเป็นทุนเดิม ส่งผลต่อทัศนคติเชิงบวกที่มีต่อการท่องเที่ยว ทั้งกับผู้มาเยือนและทรัพยากรท่องเที่ยว แต่การปรับตัวให้เคยชินไม่รู้สึกละแวก วางตัวไม่ถูก เมื่อมีผู้มาเยือนซึ่งเป็นบุคคลแปลกหน้ามาพักค้างในบ้าน ในชุมชนย่อมมีในช่วงแรก และจะผ่อนคลายลง แต่ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับท่าทีและการแสดงออก พฤติกรรมของผู้มาเยือนที่จะส่งผลต่อทัศนคติของเจ้าบ้านในระยะต่อไป

สภาพกายภาพของชุมชน ชุมชนกรณีศึกษาแต่ละแหล่งท่องเที่ยวมีองค์ประกอบของจินตภาพของเมืองทั้งเส้นทาง เส้นขอบ ย่าน ชุมทางและภูมิสัญลักษณ์ในระดับความชัดเจนที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น สภาพภูมิประเทศ การตั้งถิ่นฐานของประชากร ขนาดพื้นที่หมู่บ้านจำนวนครัวเรือน แต่มีลักษณะร่วมของการตั้งถิ่นฐานบนที่เนิน อาศัยที่ราบลุ่มสำหรับทำนา มีแหล่งน้ำและผืนป่าเป็นหลักประกันความอุดมสมบูรณ์ของทำเลที่ตั้ง การตั้งบ้านเรือนมีลักษณะเป็นกลุ่มเครือญาติ แม้ว่าเบื้องต้นจะเป็นการอพยพจากประชากรหลายถิ่น แต่ต่อมาเมื่อมีการขยายครัวเรือนของแต่ละครอบครัวก็ยังคงพบการตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มเครือญาติ โครงสร้างหมู่บ้านมีระบบถนนเป็นตารางกริด จัดสรรการใช้ประโยชน์ที่ดินในหมู่บ้านเป็นเขตพักอาศัย รอบนอกเป็นเขตเกษตรกรรม เส้นทางได้รับการปรับปรุงสภาพพื้นผิวทางและการเชื่อมโยงเส้นทางทั้งจากภายนอกและภายในชุมชน มีเส้นขอบที่สำคัญตามแนวของริมฝั่งแหล่งน้ำ ชายป่า หรือเส้นขอบที่เกิดจากกฎหมาย เช่น เขตโบราณสถาน เขตวนอุทยาน เป็นต้น ในชุมชนชนบทยังไม่มีกำหนดทางกฎหมายที่ว่าด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดิน จึงพบที่ตั้งของสถานที่ราชการ เช่น โรงเรียน สถานีนามัย ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล ร้านค้า ตลาด อยู่ภายในย่านพักอาศัย และบางครั้งอาจซ้อนทับย่านการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับที่ตั้งของทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีระดับการดึงดูดความสนใจสูงหรือเป็นบริเวณที่รวมกิจกรรมของชุมชน เช่น ลานกลางบ้าน ศาลากลางบ้าน ที่ตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ที่ตั้งกลุ่มองค์กรชุมชน และในขณะเดียวกันก็เป็นชุมทางที่จะเข้าถึงของในชุมชนและ

โดยมากภูมิสัญลักษณ์ที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยวในชนบทมักเป็นที่หมายตาตามธรรมชาติ เช่น กรณีศึกษาที่ 1 เป็นภูเขาพนมรุ้ง บาราย กรณีศึกษาที่ 2 เป็นเขาพนมสวาย เป็นต้น ส่วนที่หมายตาที่เป็นสิ่งก่อสร้างโดยมนุษย์นั้นในชนบทมักไม่ปรากฏเด่นชัดได้จากเส้นทาง

ลวดลาย(Pattern) ชุมชนเมือง จะมีทางสัญจร ที่ว่างโล่ง กลุ่มอาคารเป็นตัวกำหนด พบว่า มีลักษณะลวดลายที่มีระบบทางสัญจรเป็นตาราง ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตามริมถนน โดยมีที่ว่างโล่งบริเวณกลางบ้าน สำหรับความละเอียดและความหยาบของชุมชนเมืองจะมีลักษณะบ้านเรือนที่มีขนาดชั้นเดียวหรือสองชั้นบนพื้นที่ดินผืนน้อยๆ ปลูกสร้างบ้านติดๆ กันมีรูปร่าง ขนาดระยะห่างเท่าๆ กันและคล้ายๆ กันเกือบทั้งหมด จึงเป็นชนิดละเอียด (Fine Grain) ไม่เป็น Coarse Grain และมี โครงร่าง (Texture) รายละเอียดโดยส่วนรวมของพื้นผิวและการตกแต่งลวดลาย หน้าตาที่ปรากฏในก้อนสม่าเสมอ ซึ่งจัดเป็น Uniform Texture และในชุมชนจะมีที่ว่างโล่งในชุมชนเมือง (Urban space) ได้แก่ บริเวณลานกลางบ้านซึ่งตามหลักภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยอีสานถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ และมีที่ว่างระหว่างทางสัญจร (Corridor space) ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตั้งอยู่สองฝั่งของถนน ที่มีความรู้สึกว่าการห้อมล้อมน้อย ปัจจุบันยังไม่ได้รับการตกแต่งด้วยพืชพันธุ์ไม้เท่าที่ควรรวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สำหรับผู้ใช้ที่ว่าง นอกจากนี้ชุมชนยังมีที่ว่างโล่งตามธรรมชาติ (Open space) ภายนอกชุมชนที่เป็นพื้นที่นาข้าว อยูรายล้อมเขตพื้นที่พักอาศัย การสร้างบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัยไม่ประณีตบรรจงมากนัก นั่นคือ ผู้มีฐานะปานกลางจะสร้างบ้านเรือนที่มีขนาด 2 ห้องนอน และมีส่วนที่เป็นห้องโถง มีชานโล่ง ติดกับครัว บ้านได้สูงเพื่อทำกิจกรรม เช่น ทอผ้า เก็บเครื่องมือทำนา และเป็นคอกวัวควาย นอกจากนี้ในพื้นที่ไม่พบเรือนที่แสดงเอกลักษณ์อีสานพื้นถิ่น อันเป็นผลมาจากการอพยพถิ่นฐานของกลุ่มคนหลายๆ พื้นที่หลายๆ จังหวัดมาตั้งถิ่นฐานติดเขตชายแดนไทย-กัมพูชา มีแนวโน้มการสร้างเรือนหลังคาทรงจั่วต่ำ โดยรูปแบบบ้านเรือนที่เหมาะสมกับสภาพสังคมเศรษฐกิจของคนในอีสานที่ไม่ต้องการรูปแบบที่มีระเบียบแบบแผนจนเกินไปแต่ต้องการสิ่งทีเรียบง่ายและอยู่ร่วมกันแบบง่ายๆ ปลูกบ้านง่าย

สภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชน

เนื่องจากในเขตอีสานใต้เป็นแหล่งที่ตั้งชุมชนโบราณ ทำให้การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนในปัจจุบันมีโอกาสร่วมทับกับพื้นที่ชุมชนโบราณเดิม เช่น บ้านโคกเมืองที่รายล้อมปราสาทเมืองต่ำ มีกลุ่มคนชาติพันธุ์ไทยลาวอพยพมาตั้งถิ่นฐานทับซ้อนในเมืองอารยธรรมขอม เมื่อประมาณ 70 ปี บ้านโคกเมือง ตำบลสวาย มีกลุ่มคนชาติพันธุ์ไทยเขมรอพยพมาตั้งถิ่นฐานซ้อนทับเมืองโบราณเมื่อประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา เป็นต้น ซึ่งการทับซ้อนนี้อาจมีบางส่วนที่ทำลายสภาพทางกายภาพของชุมชนโบราณด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขาดความรู้ความเข้าใจถึงคุณค่าความหมายที่ถูกทำลายไป หรือด้วยข้อจำกัดอื่นๆ ทำให้

ขาดการจัดการสภาพทางกายภาพหรือภูมิสถาปัตยกรรม เพื่อประโยชน์เชิงอนุรักษ์คุณค่าแก่ชุมชนเจ้าบ้าน และประโยชน์เชิงพัฒนาการท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น ปราสาทเขาปลายบัด ภูฏิญา ในพื้นที่บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ หรือคุน้ำคันดินเมืองโบราณ บ้านโคกเมือง ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น ด้วยข้อจำกัดใดๆ ก็ตามทำให้สภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรม ทางการท่องเที่ยวของชุมชนยังไม่ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรมหรือมีความเหมาะสมเท่าที่ควร จากกรณีศึกษา พบว่า

บริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ในกรณีศึกษาที่ 1 แม้ว่าจะมีการกำหนดขอบเขตของย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่ชัดเจน มีขนาดพอเหมาะกับกิจกรรม มีหน่วยงานภาครัฐรับผิดชอบดูแลแต่พบปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน พัฒนา ดำเนินการจึงทำให้พื้นที่ดังกล่าวขาดชีวิตชีวา หรือบางแห่งหน่วยงานรับผิดชอบอาจดูแลไม่ทั่วถึงทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ เช่น กรณีป่าสงวนบ้านละลอกกระสังในอดีต หรือการที่ชุมชนจะขอใช้ประโยชน์แต่ยังขาดการเตรียมป้องกันปัญหาผลกระทบ เช่น การสร้างแปบริกรแก่นักท่องเที่ยวในบริเวณบาราย ทะเลเมืองต่ำของกลุ่มผู้นำชุมชนบ้านโคกเมือง ทั้งนี้บริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมยังคงขาดการควบคุมรูปแบบ ความสูงของอาคาร ควบคุมความหนาแน่น ควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน ควบคุมป้าย ควบคุมรูปแบบสิ่งก่อสร้าง ประกอบบริเวณ ควบคุมพืชพันธุ์ ควบคุมการสัญจร

ที่ว่างโล่ง จากกรณีศึกษามีที่ว่างโล่งเป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ทุ่งนาผืนกว้างใหญ่ หรือที่รกร้างว่างเปล่าซึ่งมากอยู่รายรอบนอกของย่านพักอาศัย และที่ว่างโล่งที่เป็นทางสัญจรภายในชุมชน หรือเป็นที่ว่างโล่งที่มีการประกอบกิจกรรม เช่น ลานกลางบ้าน ลานตลาด ซึ่งโดยมากยังไม่ได้มีการจัดการกำหนดขอบเขตที่ชัดเจน กำหนดการใช้งาน การจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก ควบคุมการใช้วัสดุก่อสร้างและควบคุมการใช้พืชพันธุ์ เพื่อส่งเสริมบรรยากาศ

เส้นทางสัญจรและที่จอดรถ จากกรณีศึกษาพบสภาพเส้นทางสัญจรที่มีความสะดวก ปลอดภัยพอสมควร มีความต่อเนื่องของเส้นทาง อาศัยป้ายนำทางของเขตทางหลวงตลอดเส้นทางเพื่อเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวสำคัญระดับจังหวัด และแสดงชื่อหมู่บ้าน ซึ่งขาดป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวที่ส่งเสริมภาพลักษณ์ ส่วนที่จอดรถโดยมากชุมชนยังไม่ได้ที่จอดรถเฉพาะสำหรับการท่องเที่ยว ยกเว้นบริเวณที่จอดรถของกรมศิลปากรในกรณีศึกษาที่ 1 นอกจากนี้ยังขาดการจัดการในเรื่องการใช้รูปแบบและควบคุมการใช้วัสดุก่อสร้าง ควบคุมการใช้พืชพันธุ์ที่แสดงเอกลักษณ์ เน้นการเข้าถึง การให้ข้อมูลข่าวสารในเส้นทางที่ส่งเสริมภาพลักษณ์ รวมถึงการออกแบบให้เกิดความงาม

ทิวทัศน์และที่หมายตา ตลอดสองข้างเส้นทางจากกรณีศึกษามีสภาพเป็นทุ่งนาข้าวที่โอบล้อมด้วยภูเขาจึงเป็นทิวทัศน์ที่งดงามตามธรรมชาติ แต่ยังคงขาดการกำหนดจุดชมวิวที่เหมาะสมแก่ผู้มาเยือน การให้ข่าวสารอธิบายคุณค่าความหมายของสภาพภูมิประเทศที่งดงามให้เข้าใจ ซึ่งภายในชุมชนมักจะมีอาคารหรือสถานที่สำคัญเป็นที่หมายตา เช่น วัด โรงเรียน โบราณสถาน ตลาด แต่ยังคงขาดการที่หมายตาที่มีผลโดยตรงต่อการท่องเที่ยว

อาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ จากกรณีศึกษามักพบปัญหาการขาดการดูแลรักษาอาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณกรณีมีหน่วยงานภาครัฐ เป็นผู้ดำเนินการออกแบบก่อสร้างให้ หรือปัญหาควบคุมรูปแบบ ความสูง การใช้วัสดุที่แสดงเอกลักษณ์พื้นถิ่นและการออกแบบให้มีความงามรักษาบรรยากาศท้องถิ่น กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม กำหนดตำแหน่งเพื่อให้เกิดมุมมองที่ดีโดยการควบคุมสิ่งก่อสร้างอื่นมิให้บังบังโบราณสถานหรือการเสริมให้เด่นชัด ในกรณีที่มีหน่วยงานในชุมชนดำเนินการเอง อันเป็นผลจากการขาดบุคลากรด้านออกแบบสถาปัตยกรรมประจำหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล

พืชพันธุ์ จากกรณีศึกษาโดยมากเป็นพืชพันธุ์ที่ขึ้นตามธรรมชาติ ทั้งไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้คลุมดิน พื้นที่ในชุมชนเจ้าบ้านส่วนใหญ่ยังขาดการออกแบบจัดการด้านพืชพันธุ์ ทั้งการเลือกชนิดของพืชพันธุ์ที่มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม การกำหนดตำแหน่งเพื่อให้เกิดมุมมองที่ดี การปลูกเสริมเป็นฉากหลังเพื่อให้โบราณสถาน อาคารหรือแหล่งท่องเที่ยวเด่นชัด หรือการปลูกเพื่อให้ร่มเงา โดยคำนึงถึงระยะห่างจากอาคาร รวมทั้งการบำรุงรักษา

ทั้งนี้ จากกรณีศึกษายังคงมีสภาพการจัดการด้านภูมิสถาปัตยกรรมที่ไม่เป็นรูปธรรม แยกส่วนขาดการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนเจ้าบ้าน หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยว หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ ซึ่งในอนาคตอันใกล้สำนักโยธาธิการและผังเมืองจะถ่ายโอนภาระหน้าที่การวางผังเมืองให้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลทุกพื้นที่ มีผลให้แต่ละหน่วยงานจำเป็นต้องมีตำแหน่งนักวางผังเมือง นักออกแบบชุมชนเมือง ซึ่งจะมีทักษะด้านการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรม น่าจะช่วยแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่งแต่หลักใหญ่อยู่ที่ชุมชนเจ้าบ้านจะมีความเข้าใจต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและความสามารถในการบริหารจัดการร่วมกับหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยวได้หรือไม่

ความคิดเห็นของเจ้าบ้านและผู้มาเยือนที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

เนื่องจากระดับความเป็นเมืองของชนบทในแต่ละกรณีศึกษาแตกต่างกัน เช่น ชุมชนสวยกับบ้านโคกเมืองมีความเป็นเมืองมากกว่าบ้านละลอกกระสัง สังเกตได้จากระบบโครงสร้างพื้นฐานและรูปแบบ

บ้านเรือนที่ปัจจุบันเริ่มมีการรื้อถอนเรือนพื้นดิน แล้วก่อสร้างบ้านด้วยรูปแบบบ้านจัดสรรเกิดขึ้นเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ เหล่านี้อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่สะท้อนทัศนคติของชุมชนเจ้าบ้านที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ซึ่งเจ้าบ้านส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความสำคัญของความเป็นเมืองของชนบทว่าส่งผลต่อการท่องเที่ยวอย่างไรเนื่องจากกรณีศึกษาไม่ใช่ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวโดยตรง และเป็นชุมชนที่ไม่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยวมาก่อนหรือชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว จึงทำให้คนส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความสำคัญต่อการอนุรักษ์คุณค่าความหมายอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และการพัฒนาคุณค่าความหมายใหม่ที่ส่งเสริมอัตลักษณ์และกลมกลืนกับเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชน มองเห็นของการก้าวไปเป็นเมืองที่มีโครงสร้างพื้นฐานที่สะดวกสบาย อาคารบ้านเรือนทันสมัย อาคารสำคัญในชุมชนมีขนาดใหญ่โตทัดเทียมกับเมืองใหญ่เป็นสิ่งที่ควรเป็น ซึ่งล้วนแต่ทำให้ทัศนคติของเจ้าบ้านส่วนใหญ่มีแนวโน้มเห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวที่ขาดการรักษาเอกลักษณ์พื้นถิ่น แต่อย่างไรก็ตามยังมีส่วนหนึ่งที่เข้าใจ ดังเช่น เลขาธิการมูลนิธิศึกษาเอเชีย ในพื้นที่ตำบลสวาย ผู้มีส่วนในการประสานงานการเดินทางให้ผู้สนับสนุนมูลนิธิซึ่งโดยมากเป็นชาวญี่ปุ่นมาพักค้างที่บ้านครอบครัวเด็กในอุปการะ กล่าวว่า ตลอดเวลา 20 ปี ตนจะแนะนำชาวบ้านอยู่เสมอว่า ผู้มาเยือนต้องการที่จะมาสัมผัสกับชีวิตชนบทที่หาได้ยากจากชีวิตประจำวันของเขา เขาต้องการมานอนกางมุ้งในบ้านเรือนพื้นดิน รับประทานอาหารชาวบ้าน มาดูการปลูกข้าวดำนา ทอผ้า ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตน (ธีรพล สุลินทาบุรณ์, สัมภาษณ์) หรือ เด็กในอุปการะของมูลนิธิ ซึ่งเป็นผู้ให้ที่พักแก่ผู้มาเยือนชาวญี่ปุ่น กล่าวว่า เมื่อมีผู้มาเยือนมาพักที่บ้านของตน ตนก็ให้เข้ามีส่วนร่วมกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น ทำอาหาร เลี้ยงวัวเลี้ยงควาย ครอบครัวยุโรปทำอะไรก็ให้เขาทำอย่างนั้นไม่ต้องเตรียมกิจกรรมอะไรเป็นพิเศษ แต่เจ้าบ้านต้องต้อนรับด้วยอัธยาศัยและความจริงใจ(มงคล ศิลาราย, สัมภาษณ์) ทัศนคติของเจ้าบ้านที่มีต่อการท่องเที่ยวในชุมชนก็เป็นเรื่องสำคัญเหมือนเป็นหลักในการกำหนดทิศทางการพัฒนาทุกเรื่อง รวมทั้งด้านภูมิสถาปัตยกรรมด้วย ดังเช่นแนวคิดของกลุ่มป่าชุมชนบ้านละลอกกระสังที่ต้องการให้ป่าเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ และการจัดการป่าชุมชน ที่มีความมุ่งหวังได้เกิดประโยชน์ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เผยแพร่ โดยมีเป้าหมายให้เด็กรุ่นหลังได้มาเรียนรู้ สร้างป่าที่มีชีวิต โดยไม่คาดหวังประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว ไม่หวังกับรายได้จากนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังเห็นว่าการศึกษาที่กลุ่มของตนได้รับความสนใจกับสื่อสารมวลชน สังคมภายนอกนั้นเป็นการกระตุ้นเตือนให้คนภายนอกจะรู้ว่าป่ามีความสำคัญ และคนภายนอกที่สำคัญส่วนหนึ่งเป็นลูกหลานคนในหมู่บ้านที่ไปทำงานกรุงเทพฯ จะติดต่อมายังญาติที่บ้าน แสดงความภูมิใจที่ป่าชุมชนที่บ้านเกิดมีคนให้ความสำคัญได้ออกสื่อโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ทำให้กลุ่มมี

กำลังใจดำเนินงานต่อ (สุบิน หงษ์คณาวงศ์และคณะ, สัมภาษณ์) จากแนวคิดหลักข้างต้นทำให้กลุ่มอนุรักษ์และจัดการป่าชุมชนบ้านละลอกกระสังไม่ต้องการแสวงหารายได้จากการท่องเที่ยว ไม่มีความคิดที่จะสร้างที่พักกลางป่าเพราะเกรงปัญหาผลกระทบกับป่า มุ่งทำงานวิจัยที่บ้านเพื่อให้กลุ่มและชุมชนเข้าใจป่า เข้าใจต้นไม้ เข้าใจคุณค่าความหมายของป่าที่มีต่อชุมชนเป็นเบื้องต้น ซึ่งคณะผู้วิจัยชื่นชมและเห็นว่าเป็นแบบอย่างที่ดีต่อชุมชนอื่น การที่ชุมชนได้ร่วมกันค้นหาคุณค่า ความหมายของทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่จนมีความเข้าใจต้องแยกแยะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อความภาคภูมิใจของคนในชุมชน และอนุชนรุ่นหลัง มีประโยชน์ต่อการบริหารจัดการ ซึ่งเมื่อจะนำมาใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวในระยะต่อไปย่อมทำให้สามารถนำมาใช้ได้เหมาะสม เข้าใจและไม่ทำลายคุณค่า ความหมาย เมื่อแหล่งท่องเที่ยวได้ถูกนำเสนอจึงเต็มไปด้วยเรื่องราว มีชีวิตชีวา เป็นเรื่องเล่าที่มีพลัง ทำให้ผู้มาเยือนยอมรับชมเชย ทราบประทับใจกับเจ้าบ้านและทรัพยากรท่องเที่ยวที่นั่นมากกว่าชุมชนที่ต้องการประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงรายได้ จนลืมนคุณค่า ความหมายของทรัพยากรท่องเที่ยวของตนไป ดังจะเห็นได้ว่าทัศนคติดังกล่าวมีผลถึงการจัดการด้านภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวที่ผู้ออกแบบเสนอแนวทางที่เคารพต่อป่า ใช้พื้นที่ที่ทำลายผลกระทบต่อป่าน้อยที่สุดโดยใช้พื้นที่ว่างที่เป็นบริเวณที่เคยมีการบุกรุกตัดไม้เป็นพื้นที่รวมกิจกรรม ชุมชนมีแนวคิดให้ใช้ไม้ที่เหลือจากการก่อสร้างบ้านในชุมชนมาใช้สร้างป้าย หรือใช้ไม้ที่ตายแล้วจากป่า เป็นต้น แต่ทั้งนี้ผลของความคิดเห็นของเจ้าบ้านที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว 3 กรณีศึกษานั้น ย่อมมีความแตกต่างในรายละเอียดแต่สรุปผลในภาพรวมพบว่า เจ้าบ้านยังคงแสดงความคิดเห็นที่มีต่อบริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ที่ว่างโล่ง เส้นทางสัญจรอาคารสิ่งก่อสร้าง สิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ พืชพันธุ์ อย่างกว้างๆ ในระดับนามธรรมเชิงนโยบาย ยังไม่สามารถลงสู่แนวปฏิบัติ เป็นมาตรการควบคุม มาตรการส่งเสริมได้ และเห็นว่า มีสภาพขาดแคลนควรเพิ่มจำนวนหรือขนาด ต้องปรับปรุงด้านความงาม ความเป็นระเบียบ ความสะอาด สามารถแสดงความคิดเห็นที่เป็นปัญหาปัจจุบันที่เกิดจากการใช้สอย หรือบางครั้งจะแสดงความคิดเห็นในลักษณะความต้องการก่อสร้างโครงการ เช่น โครงการสร้างแพเพื่อบริการนักท่องเที่ยว โครงการสร้างอาคารศูนย์สาธิตการตลาดสินค้าชุมชน โครงการปรับปรุงเกาะและพื้นที่ริมน้ำ เป็นต้น

นอกจากนี้ผลของความคิดเห็นของผู้มาเยือนที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว 3 กรณีศึกษานั้น เนื่องจากผู้มาเยือนกลุ่มเป้าหมายในกรณีศึกษาเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ซึ่งบางครั้งอาจมีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลา เนื่องจากผู้มาเยือนส่วนใหญ่ใช้เวลาอย่างจำกัดในการท่องเที่ยวในแต่ละแหล่ง ยังไม่สามารถรับรู้สภาพทางกายภาพอย่างละเอียด ทำให้ผลการสัมภาษณ์ได้ความคิดเห็นกว้างๆ ระดับนามธรรม เช่น เห็นว่าชำรุด ควรเพิ่มจำนวนหรือขนาด ต้องปรับปรุงด้าน

ความงาม ความเป็นระเบียบ ความสะอาด แสดงความต้องการ เช่น การเข้าถึงที่ปลอดภัย สะดวก พอสสมควร ทรัพยากรท่องเที่ยวได้รับการดูแลรักษา มีมัคคุเทศก์แนะนำ หรือมีป้ายแสดงเรื่องราว การได้รับความสะดวกจากสิ่งบริการขั้นพื้นฐาน เช่น ห้องน้ำ ที่จอดรถ ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก เหล่านี้เป็นพื้นฐาน และผู้มาเยือนกรณีศึกษาเห็นว่าควรควบคุมรูปแบบของอาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบ ให้มีรูปแบบท้องถิ่น ใช้วัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนกับธรรมชาติ นอกจากนี้ผู้มาเยือนสามารถแสดงความคิดเห็นที่เป็นปัญหาปัจจุบันที่เกิดจากการใช้สอยในบางพื้นที่ที่ได้รับรู้แต่ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้ ครอบคลุมทั้งหมดของแหล่งท่องเที่ยว

แนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

บริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุง บริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) กำหนดขอบเขตของบริเวณที่ชัดเจนและกำหนดการใช้งานที่คำนึงถึงกิจกรรมของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน ที่สามารถใช้งานร่วมกันได้ตลอดทั้งปี
- 2) ควบคุมรูปแบบและความสูงของอาคารและสิ่งก่อสร้างรอบบริเวณแหล่งท่องเที่ยว เพื่อควบคุมเส้นขอบฟ้า และให้มีรูปแบบของอาคาร วัสดุก่อสร้าง สีสีนที่กลมกลืนกัน เช่น ควบคุมวัสดุ มุงหลังคาด้วยกระเบื้องหลังคาสีน้ำตาล ส้ม เป็นต้น อาจอาศัยการกำหนดเป็นข้อตกลงร่วมกันในชุมชน เพื่อให้อาคารและสิ่งก่อสร้างในชุมชนมีเอกลักษณ์พื้นถิ่น มีลักษณะร่วมเพื่อให้เกิดความรู้สึกสำนึกในถิ่นฐานแก่ชุมชนเจ้าบ้านและความรู้สึกประทับใจแก่ผู้มาเยือน
- 3) ควบคุมสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ การควบคุมป้าย ให้มีรูปแบบความกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง
- 4) วางแผนควบคุมการสัญจรเนื่องจากข้อจำกัดการขยายตัวของเขตทาง และกำหนดตำแหน่งของป้าย หรือสิ่งประดับถนนให้มีปริมาณเท่าที่จำเป็น คำนึงถึงมุมมอง
- 5) จัดระบบการจอดรถของผู้มาเยือนในบริเวณจุดเดียว โดยการท่องเที่ยวภายในชุมชนใช้การเดินเท้า จักรยาน หรือรถบริการของชุมชน

ที่ว่างโล่ง เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงที่ว่างโล่งทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) ควรกำหนดขอบเขตของบริเวณที่ชัดเจนและกำหนดการใช้งานที่คำนึงถึงกิจกรรมของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน ที่สามารถใช้งานที่ว่างโล่งได้ตลอดทั้งปี

2) ควบคุมสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ การควบคุมป้าย ให้มีรูปแบบความกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง

3) วางแผนควบคุมการสัญจรเนื่องจากข้อจำกัดการขยายตัวของเขตทาง

4) จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณที่ว่างโล่ง เช่น ม้านั่ง ถังขยะ ระบบไฟฟ้า แสงสว่าง เป็นต้น

เส้นทางสัญจร เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงเส้นทางสัญจรให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ควรให้ข้อมูลข่าวสารในเส้นทางที่ชัดเจน ไม่ซับซ้อนเพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึง คำนึงถึงตำแหน่งการติดตั้งและมุมมองจากการสัญจรตามเส้นทาง

2) ควบคุมรูปแบบของป้ายนำทาง ป้ายประชาสัมพันธ์ ป้ายแผนที่ ชู่มทางเข้า หรือสิ่งประดับถนนที่แสดงเอกลักษณ์ ให้มีรูปแบบความกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง

3) ส่งเสริมการปลูกพืชพันธุ์ เอกลักษณ์ท้องถิ่นตามเส้นทาง เพื่อส่งเสริมบรรยากาศและเพิ่มจุดขายทางการท่องเที่ยว

4) ควรออกแบบให้การเข้าถึงมีลักษณะการเชื่อเชิญส่งเสริมการรับรู้ (Perception) และการสร้างความประทับใจให้แก่ผู้มาเยือนที่เดินทางตามเส้นทางคมนาคมขนส่ง เข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวด้วยอาศัยมุมมองที่ดี

อาคารสิ่งก่อสร้าง เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงอาคารสิ่งก่อสร้างทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ควบคุมรูปแบบและความสูงของอาคารและสิ่งก่อสร้างของอาคารใหม่ เพื่อควบคุมเส้นขอบฟ้า ควบคุมรูปแบบ ควบคุมความสูง และระยะถอยร่นของอาคารจากแนวถนนของอาคารและสิ่งก่อสร้างในชุมชน ควบคุมให้มีรูปแบบอาคารที่เลือกใช้องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงลักษณะของท้องถิ่น เพื่อรักษาภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี และลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นอีสาน โดยการควบคุมรูปแบบอาคาร วัสดุก่อสร้าง สีสีนที่กลมกลืนกัน เช่น วัสดุผนังหลังคาด้วยกระเบื้องหลังคา สีน้ำตาล ส้ม แดง และควบคุมสีของผนังอาคาร เป็นต้น อาจอาศัยการกำหนดเป็นข้อตกลงร่วมกันในชุมชนเพื่อให้อาคารและสิ่งก่อสร้างในชุมชนมีเอกลักษณ์พื้นถิ่นมีลักษณะร่วมเพื่อให้เกิดความรู้สึกสำนึกในถิ่นฐานแก่ชุมชนเจ้าบ้านและความรู้สึกประทับใจแก่ผู้มาเยือน

2) ส่งเสริมการอนุรักษ์อาคารพื้นถิ่นที่มีคุณค่า เช่น เรือนพักอาศัย เรือนแถวเพื่อการค้า อุโบสถ หรือแหล่งโบราณสถาน สิ่งแวดล้อม และศิลปกรรมในพื้นที่เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของเมือง สร้างความภาคภูมิใจแก่ชุมชนเจ้าบ้านและส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ทางการท่องเที่ยว

สิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงอาคารสิ่งก่อสร้างทางการท่องเที่ยวให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ควบคุมสิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ การควบคุมป้าย ให้มีรูปแบบกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง

2) จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณที่ว่างโล่ง เช่น ม้านั่ง ถังขยะ เสาไฟฟ้า แสงสว่าง เป็นต้น ที่มีรูปแบบกลมกลืนกัน โดยใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นที่หาง่าย ราคาประหยัด สามารถใช้แรงงานท้องถิ่นในการก่อสร้างหรือซ่อมบำรุง

พืชพันธุ์ เสนอแนะแนวทางการออกแบบปรับปรุงพืชพันธุ์ให้มีสภาพที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) รักษาพืชพันธุ์เดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ ปลูกเสริมในตำแหน่งที่เหมาะสมโดยเลือกชนิดของพืชพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และต้องการการดูแลรักษาน้อย

2) บริเวณที่รวมกิจกรรม ที่ว่างโล่ง ตามเส้นทางสัญจร ให้ปลูกไม้ยืนต้นให้ร่มเงา ไม้พุ่ม ไม้ดอกไม้ประดับ และไม้คลุมดินเสริมบรรยากาศโดยคำนึงถึงระยะห่างระหว่างอาคาร การเสริมเป็นฉากหลัง

5.5 อภิปรายผล

ผลการศึกษาสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

บริบทของชุมชนที่มีผลต่อการท่องเที่ยว พิจารณาสรุปตามองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 5 องค์ประกอบ ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ ที่ตั้งและการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน บริการเกื้อหนุน และทัศนคติของเจ้าบ้าน สามารถสรุปได้ว่า

สิ่งดึงดูดใจ ในแต่ละแหล่งมักพบทรัพยากรท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งดึงดูดใจทั้งที่เป็นสถานที่และกิจกรรมในแต่ละแหล่งจะมีทรัพยากรท่องเที่ยวที่หลากหลายแต่ด้วยข้อจำกัดของชุมชนที่ยังไม่อาจพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งด้วยชุมชนเอง ยังคงต้องอาศัยหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้องดำเนินการพัฒนา บริหารจัดการ นอกจากนี้สิ่งดึงดูดใจที่เป็นกิจกรรมทั้งกิจกรรมในวิถีชีวิตเกษตรกรรมและอาชีพ

กิจกรรมตามประเพณีและศาสนา กิจกรรมทางสังคม กิจกรรมเกี่ยวกับการหาอยู่หากิน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตประจำวันที่บางกิจกรรมอาจเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมสัมผัส ทำให้รายการท่องเที่ยวในชุมชนจึงขาดเรื่องราวการนำเสนอที่มีชีวิต ส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวที่ใช้เวลาจำกัดภายในวันเดียว จึงเสนอแนะให้มีการจัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาปัจจัยที่มีผลต่อระดับความน่าสนใจต่อทรัพยากรท่องเที่ยว หรือกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ ความมีเอกลักษณ์ สภาพความสมบูรณ์ การมีคุณค่า ทั้งคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ คุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม คุณค่าทางวิชาการ ฯลฯ รวมถึงภาพลักษณ์ที่ดีของแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย สร้างเรื่องราว จัดกิจกรรมการท่องเที่ยว จัดรายการท่องเที่ยวหลายเส้นทาง พัฒนางานภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว โดยทำเป็นตัวอย่างนำร่องเส้นทางเดียวก่อนแล้วขยายผลไปสู่เส้นทางอื่นๆต่อไป สอดคล้องกับบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548 : 18, 20) ได้เสนอแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนด้วยการจัดกิจกรรมที่สื่อความหมายธรรมชาติ หรือวัฒนธรรมเพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมซึ่งเน้นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์เสริมเพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวมากที่สุด อันจะเป็นการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวมากขึ้น และทำให้มีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย แต่อย่าหลงทางทำแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ที่ขาดคุณค่า ขาดความหมาย ดังที่ ชาตรี ประทีตนนทการ (2549: 94,96) กล่าวถึงระดับความรุนแรงของการจัดการการท่องเที่ยวภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในแบบทุนนิยมว่า สถานที่ท่องเที่ยววัฒนธรรมถูกแปลงให้เป็นสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) เช่นเดียวกันกับประเพณีที่กำลังถูกขูดขึ้นมาเป็นสินค้าทำให้มิติในด้านความขลังและศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมเหล่านั้นสูญหายไป ประเพณีทุกอย่างจะเหลือกลายเป็นเพียงมรดกเพื่อความสำคัญ ไปวัน ๆ

ที่ตั้งและการเข้าถึง จากกรณีศึกษา พบว่าที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวอยู่ภายในหมู่บ้านในชนบทที่ต้องอาศัยการเดินทางโดยถนนที่มีการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมจากอำเภอ จึงทำให้การเข้าถึงด้วยรถยนต์ส่วนบุคคลเป็นไปด้วยความสะดวก แต่การเข้าถึงด้วยรถประจำทางหรือรถนำเที่ยวยังไม่สะดวกนัก นอกจากนี้ตามเส้นทางมีป้ายนำทางที่จัดทำโดยเขตการทาง กรณีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ แต่ยังมีขาดป้ายประชาสัมพันธ์เชิญชวนที่ส่งเสริมภาพลักษณ์ ควรปรับปรุงเส้นทางให้เข้าถึงที่ตั้งโดยสะดวก ปลอดภัย ประหยัดเวลา หรือปรับปรุงยานพาหนะหรือคุณภาพของผู้ประกอบการขนส่งเป็นการชดเชย และคำนึงถึงการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจใกล้เคียงตามเส้นทาง นอกจากนี้ควรออกแบบให้การเข้าถึงมีลักษณะการเชื้อเชิญส่งเสริมการรับรู้ (Perception) และการสร้างความประทับใจให้แก่ผู้มาเยือนที่เดินทางตามเส้นทางคมนาคมขนส่ง เข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวด้วยอาศัยมุมมองที่ดี

สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ในชุมชนกรณีศึกษามีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานต่อการดำรงชีวิต แต่มักพบปัญหาหรือแนวโน้มของปัญหาเรื่องการจัดการขยะในชุมชน สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานทางการท่องเที่ยว เช่น ป้าย ห้องน้ำ ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ที่พัก ที่จอดรถในกรณีศึกษายังพบปัญหาความไม่พร้อมอยู่มากทั้งปริมาณและคุณภาพ ซึ่งหากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีหน่วยงานหลักรับผิดชอบ มักได้รับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานแต่การบริหารจัดการมักขาดการมีส่วนร่วมกับชุมชน นอกจากนี้พบว่าจากนโยบายของรัฐบาลที่หวังให้โครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจระดับชุมชนชนบทที่สามารถรองรับสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน(OTOP)แต่เมื่อมีการปฏิรูปการปกครองเมื่อ 19 กันยายน พ.ศ.2549 และเปลี่ยนรัฐบาล โครงการดังกล่าวเกิดการชะงัก เช่น หมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ชุมชนบ้านโคกเมืองชาติศึกษาในการดำเนินการต่อ ขาดความเชื่อมั่นในการลงทุนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เช่น ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ที่พัก หรือกรณีเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการโอนย้ายการปฏิบัติราชการออกจากพื้นที่ ทำให้โครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลสวายไม่ได้ดำเนินการต่อเนื่อง ทั้งนี้ที่มีการสร้างอาคารบริการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของตำบลสวาย อาคารฝึกอบรมเกษตรทฤษฎีใหม่แล้วเสร็จแต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ซึ่งหากมีการดำเนินการต่อเนื่องอย่างเป็นรูปธรรมการพัฒนาด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานเหล่านี้สามารถสร้างอาชีพที่หลากหลายให้เกิดขึ้นในชุมชน

บริการเกื้อหนุน ในแหล่งท่องเที่ยวกรณีศึกษา มักพบความไม่พร้อมของการบริการเกื้อหนุน ซึ่งชุมชนจำเป็นต้องหนุนเสริม ซึ่งหากมีการดำเนินการต่อเนื่องอย่างเป็นรูปธรรมการพัฒนาบริการเกื้อหนุนเหล่านี้สามารถสร้างอาชีพที่หลากหลายให้เกิดขึ้นในชุมชน

ทัศนคติของเจ้าบ้าน ด้วยสังคมวัฒนธรรมโดยรวมของชาวอีสานมีพื้นฐานจิตใจที่เป็นมิตรกับผู้มาเยือน เคารพนับถือผู้อาวุโส เคารพในธรรมชาติเป็นทุนเดิม ส่งผลต่อทัศนคติเชิงบวกที่มีต่อการท่องเที่ยว ทั้งกับผู้มาเยือนและทรัพยากรท่องเที่ยว

สภาพกายภาพของชุมชน ชุมชนกรณีศึกษาแต่ละแหล่งท่องเที่ยวมีองค์ประกอบของจินตภาพของเมืองทั้งเส้นทาง เส้นขอบ ย่าน ชุมทางและภูมิสัญลักษณ์ในระดับความชัดเจนที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น สภาพภูมิประเทศ การตั้งถิ่นฐานของประชากร ขนาดพื้นที่หมู่บ้านจำนวนครัวเรือน แต่มีลักษณะร่วมของการตั้งถิ่นฐานบนที่เนิน อาศัยที่ราบลุ่มสำหรับทำนา มีแหล่งน้ำและผืนป่าเป็นหลักประกันความอุดมสมบูรณ์ของทำเลที่ตั้ง การตั้งบ้านเรือนมีลักษณะเป็นกลุ่มเครือญาติ แม้ว่าเบื้องต้นจะเป็นการอพยพจากประชากรหลายถิ่น แต่ต่อมาเมื่อมีการขยายครัวเรือนของแต่ละครอบครัวก็ยังพบการตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มเครือญาติ โครงสร้างหมู่บ้านมีระบบถนนเป็นตารางกริด จัดสรรการใช้

ประโยชน์ที่ดินในหมู่บ้านเป็นเขตพักอาศัย รอบนอกเป็นเขตเกษตรกรรม สอดคล้องกับ สุนทร ตูลยะสุข (2530: 29-31) กล่าวถึงโครงสร้างของชุมชนชนบทภาคอีสาน พบว่าประกอบด้วย เขตกิจกรรม เขตที่อยู่อาศัย เขตวัด เขตสาธารณะเป็นป่าที่อยู่ติดหมู่บ้านและวัด ศาลตาปู่หรือดอนตาปู่ ศาลากลางบ้าน หลักบ้าน เขตราชการ ร้านค้า เขตอุตสาหกรรม เขตโรงเรียน สถานีอนามัย

เส้นทางได้รับการปรับปรุงสภาพพื้นผิวทางและการเชื่อมโยงเส้นทางทั้งจากภายนอกและภายใน ชุมชน มีเส้นขอบที่สำคัญตามแนวของริมฝั่งแหล่งน้ำ ชายป่า หรือเส้นขอบที่เกิดจากกฎหมาย เช่น เขตโบราณสถาน เขตวนอุทยาน เป็นต้น ในชุมชนชนบทยังไม่มีกำหนดทางกฎหมายที่ว่าด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดิน จึงพบที่ตั้งของสถานที่ราชการ เช่น โรงเรียน สถานีอนามัย ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล ร้านค้า ตลาด อยู่ภายในย่านพักอาศัย และบางครั้งอาจซ้อนทับย่านการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับที่ตั้งของทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีระดับการดึงดูดความสนใจสูงหรือเป็นบริเวณที่รวมกิจกรรมของชุมชน เช่น ลานกลางบ้าน ศาลากลางบ้าน ที่ตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ที่ตั้งกลุ่มองค์กรชุมชน และในขณะเดียวกันก็เป็นชุมทางที่จะเข้าถึงของในชุมชนและโดยมากภูมิสัญลักษณ์ที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยวในชนบทมักเป็นที่หมายตามธรรมชาติ เช่น กรณีศึกษาที่ 1 เป็นภูเขาพนมรุ้ง บาราย กรณีศึกษาที่ 2 เป็นเขาพนมสวาย เป็นต้น ส่วนที่หมายตาที่เป็นสิ่งก่อสร้างโดยมนุษย์นั้นในชนบทมักไม่ปรากฏเด่นชัดได้จากเส้นทาง

ลวดลาย(Pattern) ชุมชนเมือง จะมีทางสัญจร ที่ว่างโล่ง กลุ่มอาคารเป็นตัวกำหนด พบว่า มีลักษณะลวดลายที่มีระบบทางสัญจรเป็นตาราง ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตามริมถนน โดยมีที่ว่างโล่งบริเวณกลางบ้าน สำหรับความละเอียดและความหยาบของชุมชนเมืองจะมีลักษณะบ้านเรือนที่มีขนาดชั้นเดียวหรือสองชั้นบนพื้นที่ดินผืนน้อยๆ ปลูกสร้างบ้านติดๆ กันมีรูปร่าง ขนาดระยะห่างเท่าๆ กันและคล้ายๆ กันเกือบทั้งหมด จึงเป็นชนิดละเอียด (Fine Grain) ไม่เป็น Coarse Grain และมี โครงร่าง(Texture) รายละเอียดโดยส่วนรวมของพื้นผิวและการตกแต่งลวดลาย หน้าตาที่ปรากฏในก้อนสม่ำเสมอซึ่งจัดเป็น Uniform Texture และในชุมชนจะมีที่ว่างโล่งในชุมชนเมือง (Urban space) ได้แก่ บริเวณลานกลางบ้านซึ่งตามหลักภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยอีสานถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ และมีที่ว่างระหว่างทางสัญจร (Corridor space) ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตั้งอยู่สองฝั่งของถนน ที่มีความรู้สึกว่าการห้อมล้อมน้อย ปัจจุบันยังไม่ได้รับการตกแต่งด้วยพืชพันธุ์ไม้เท่าที่ควรรวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สำหรับผู้ใช้ที่ว่าง นอกจากนี้ชุมชนยังมีที่ว่างโล่งตามธรรมชาติ (Open space) ภายนอกชุมชนที่เป็นพื้นที่นาข้าว อยู่รายล้อมเขตพื้นที่พักอาศัย การสร้างบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัยไม่ประณีตบรรจงมากนัก นั่นคือ ผู้มีฐานะปานกลางจะสร้างบ้านเรือนที่มีขนาด 2 ห้องนอน และมีส่วนที่เป็นห้องโถง มีชานโล่ง ติด

กับครัว บ้านใต้ถุนสูงเพื่อทำกิจกรรม เช่น ทอผ้า เก็บเครื่องมือทำนา และเป็นคอกวัวควาย สอดคล้องกับ ธาดา สุทธิธรรม (2544: 21) นอกจากนี้ในพื้นที่ไม่พบเรือนที่แสดงเอกลักษณ์อีสานพื้นถิ่น อันเป็นผลมาจากการอพยพถิ่นฐานของกลุ่มคนหลายๆ พื้นที่หลายๆ จังหวัดมาตั้งถิ่นฐานติดเขตชายแดนไทย-กัมพูชา มีแนวโน้มการสร้างเรือนหลังคาทรงจั่วต่ำ สอดคล้องกับศรีศักร วัลลิโภดม (2537 : 51,53) กล่าวถึง สิ่งหนึ่งที่ทำให้รูปแบบของบ้านเรือนในภาคอีสานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากมาย ก็คือ การพัฒนาท้องถิ่นตามแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของชุมชน การจัดให้มีถนนภายในหมู่บ้านลักษณะตาราง โดยสนับสนุนให้มีการสร้างรั้วบ้านเรือนมากขึ้น และการสร้างบ้านเรือนให้มีขนาดใหญ่เพื่อให้คนในครอบครัวอยู่รวมกันได้หลายคน โดยไม่คำนึงถึงรูปแบบเรือนว่าจะสวยงามเป็นระเบียบมากน้อยเพียงใด มักหันมาสร้างเรือนที่มีหลังคาหน้าจั่วทรงต่ำ รูปแบบบ้านเรือนที่เหมาะสมกับสภาพสังคมเศรษฐกิจของคนในอีสานที่ไม่ต้องการรูปแบบที่มีระเบียบแบบแผนจนเกินไปแต่ต้องการสิ่งที่เรียบง่ายและอยู่ร่วมกันแบบง่ายๆ ปลูกบ้านง่ายๆ

สภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชน

เนื่องจากในเขตอีสานใต้เป็นแหล่งที่ตั้งชุมชนโบราณ จากการศึกษารายชื่อของ ทิวา ศุภจรรยาและคณะพบว่าร่องรอยที่ตั้งชุมชนลักษณะคูน้ำคันดินแบบสี่เหลี่ยมที่และได้รับอิทธิพลจากอินเดียผ่านขอม และแบบวงกลมที่คาดว่าคิดหรือพัฒนาขึ้นเองเป็นครั้งแรกในแถบลุ่มน้ำมูล-ชีหรือในแถบแอ่งสกลนครและแอ่งโคราช (สรเชต วรคามวิชัย, 2532: 54) ทั้งแบบชั้นเดียว สองชั้น สามชั้น หรือห้าชั้น จะกระจัดกระจายรายรอบอยู่บริเวณจังหวัดนครราชสีมา (พบ 192 แห่ง) บุรีรัมย์ (พบ 143 แห่ง) สุรินทร์ (พบ 88 แห่ง) ศรีสะเกษ(พบ 79 แห่ง) อุบลราชธานี(พบ 24 แห่ง) ยโสธร(พบ 13 แห่ง) (ทิวา ศุภจรรยาและคณะ อ้างถึงใน สุทัศน์ กองทรัพย์, 2541: 42) ทำให้การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนในปัจจุบันมีโอกาสซ้อนทับกับพื้นที่ชุมชนโบราณเดิม เช่น บ้านโคกเมืองที่รายล้อมปราสาทเมืองต่ำ มีกลุ่มคนชาติพันธุ์ไทยลาวอพยพมาตั้งถิ่นฐานทับซ้อนในเมืองอารยธรรมขอม เมื่อประมาณ 70 ปี บ้านโคกเมือง ตำบลสวาย มีกลุ่มคนชาติพันธุ์ไทยเขมรอพยพมาตั้งถิ่นฐานซ้อนทับเมืองโบราณเมื่อประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา เป็นต้น ซึ่งการทับซ้อนนี้อาจมีบางส่วนที่ทำให้ลายสภาพทางกายภาพของชุมชนโบราณด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขาดความรู้ความเข้าใจถึงคุณค่าความหมายที่ถูกทำลายไป หรือด้วยข้อจำกัดอื่นๆ ทำให้ขาดการจัดการสภาพทางกายภาพหรือภูมิสถาปัตยกรรม เพื่อประโยชน์เชิงอนุรักษ์คุณค่าแก่ชุมชนเจ้าบ้าน และประโยชน์เชิงพัฒนาการท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น ปราสาทเขาปลายบัด ภูฏิญาณี ในพื้นที่บ้านโคกเมือง ตำบลจระเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ หรือคูน้ำคันดินเมืองโบราณ บ้านโคกเมือง ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัด

สุรินทร์ เป็นต้น ด้วยข้อจำกัดใดๆ ก็ตามทำให้สภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชนยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรมหรือมีความเหมาะสมเท่าที่ควร

ทั้งนี้ จากกรณีศึกษายังคงมีสภาพการจัดการด้านภูมิสถาปัตยกรรมที่ไม่เป็นรูปธรรม แยกส่วนขาดการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนชาวบ้าน หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยว หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ ซึ่งในอนาคตอันใกล้นี้ สำนักโยธาธิการและผังเมืองจะถ่ายโอนภาระหน้าที่การวางผังเมืองให้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลทุกพื้นที่ที่มีผลให้แต่ละหน่วยงานจำเป็นต้องมีตำแหน่งนักวางผังเมือง นักออกแบบชุมชนเมือง ซึ่งจะมีทักษะด้านการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรม น่าจะช่วยแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่งแต่หลักใหญ่อยู่ที่ชุมชนชาวบ้านจะมีความเข้าใจต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและความสามารถในการบริหารจัดการร่วมกับหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยวได้หรือไม่

ความคิดเห็นของชาวบ้านและผู้มาเยือนที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว

เนื่องจากระดับความเป็นเมืองของชนบทในแต่ละกรณีศึกษาแตกต่างกัน เช่น ชุมชนสวายกับบ้านโคกเมืองมีความเป็นเมืองมากกว่าบ้านละลอกกระสัง สังเกตได้จากระบบโครงสร้างพื้นฐานและรูปแบบบ้านเรือนที่ปัจจุบันเริ่มมีการรื้อถอนเรือนพื้นถิ่น แล้วก่อสร้างบ้านด้วยรูปแบบบ้านจัดสรรเกิดขึ้นเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ เหล่านี้อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่สะท้อนทัศนคติของชุมชนชาวบ้านที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความสำคัญของความเป็นเมืองของชนบทว่าส่งผลต่อการท่องเที่ยวอย่างไรเนื่องจากกรณีศึกษาไม่ใช่ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวโดยตรง และเป็นชุมชนที่ไม่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยวมาก่อน หรือชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว จึงทำให้คนส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความสำคัญต่อการอนุรักษ์คุณค่าความหมายอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และการพัฒนาคุณค่าความหมายใหม่ที่ส่งเสริมอัตลักษณ์และกลมกลืนกับเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชน มองเห็นของการก้าวไปเป็นเมืองที่มีโครงสร้างพื้นฐานที่สะดวกสบาย อาคารบ้านเรือนทันสมัย อาคารสำคัญในชุมชนมีขนาดใหญ่โตทัดเทียมกับเมืองใหญ่เป็นสิ่งที่ควรเป็น ซึ่งล้วนแต่ทำให้ทัศนคติของชาวบ้านส่วนใหญ่มีแนวโน้มเห็นดีกับการเปลี่ยนแปลงภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวที่ขาดการรักษาเอกลักษณ์พื้นถิ่น สอดคล้องกับ วิโรฒ ศรีสุโร (2547: 14-15) กล่าวว่าลักษณะเฮือนอีสาน ทั้งเฮือนเกย เฮือนแฝด และเฮือนโป่ง ในปัจจุบันถูกรื้อถอนและเปลี่ยนแปลงใหม่ จนเกือบหาดูไม่ได้แล้ว เนื่องจากค่านิยมของชาวบ้านได้เปลี่ยนไปตามสังคมใหม่ วิถีชีวิตแบบใหม่ จึงใคร่พัฒนาตนเอง ให้มีรสนิยมเป็นชาวเมือง จะได้ไม่รู้สึกอ้าเขย นิยมการลอกเลียนเฮือนสมัยใหม่ เป็นรูปทรง

บังกะโลหรือแบบบ้านจัดสรร แล้วทาสีดูสะอาด ตามตัวอย่างที่เห็นในหนังสือพิมพ์ และโทรทัศน์ แต่อย่างไรก็ตามยังมีส่วนหนึ่งที่เข้าใจ ดังเช่น เลขาธิการมูลนิธิศึกษาเอเชีย ในพื้นที่ตำบลสวาย ผู้มีส่วนในการประสานงานการเดินทางให้ผู้สนับสนุนมูลนิธิซึ่งโดยมากเป็นชาวญี่ปุ่นมาพักค้างที่บ้านครอบครัวเด็กในอุปการะ กล่าวว่า ตลอดเวลา 20 ปี ตนจะแนะนำชาวบ้านอยู่เสมอว่า ผู้มาเยือนต้องการที่จะมาสัมผัสกับชีวิตชนบทที่หาได้ยากจากชีวิตประจำวันของเขา เขาต้องการมานอนกางมุ้งในบ้านเรือนพื้นถิ่นรับประทานอาหารเช้าที่บ้าน มาดูการปลูกข้าวดำนา ทอผ้า ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตน (ธีรพล สุลินทาบุรณ์, สัมภาษณ์) หรือ เด็กในอุปการะของมูลนิธิซึ่งเป็นผู้ให้ที่พักแก่ผู้มาเยือนชาวญี่ปุ่น กล่าวว่า เมื่อมีผู้มาเยือนมาพักที่บ้านของตน ตนก็ให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น ทำอาหารเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย ครอบครัวของเราทำกิจกรรมอะไร ก็ให้เขาทำอย่างนั้นไม่ต้องเตรียมกิจกรรมอะไรเป็นพิเศษ แต่เจ้าบ้านต้องต้อนรับด้วยอัธยาศัยและความจริงใจ(มงคล ศิลาราย, สัมภาษณ์) ทศนคติของเจ้าบ้านที่มีต่อการท่องเที่ยวในชุมชนก็เป็นเรื่องสำคัญเหมือนเป็นหลักในการกำหนดทิศทางการพัฒนาทุกเรื่องรวมทั้งด้านภูมิสถาปัตยกรรมด้วย ดังเช่นแนวคิดของกลุ่มป่าชุมชนบ้านละลอกกระสังที่ต้องการให้ป่าเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านความหลากหลายทางชีวภาพและการจัดการป่าชุมชน ที่มีความมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เผยแพร่ โดยมีเป้าหมายให้เด็กรุ่นหลังได้มาเรียนรู้ สร้างป่าที่มีชีวิต โดยไม่คาดหวังประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว ไม่หวังกับรายได้จากนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังเห็นว่าการที่กลุ่มของตนได้รับความสนใจกับสื่อสารมวลชน สังคมภายนอกนั้นเป็นการกระตุ้นเตือนให้คนภายนอกจะรู้ว่าป่ามีความสำคัญ และคนภายนอกที่สำคัญส่วนหนึ่งเป็นลูกหลานคนในหมู่บ้านที่ไปทำงานกรุงเทพฯ จะติดต่อมายังญาติที่บ้านแสดงความภูมิใจที่ป่าชุมชนที่บ้านเกิดมีคนให้ความสำคัญได้ออกสื่อโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ทำให้กลุ่มมีกำลังใจดำเนินงานต่อ (สุบิน หงษ์คณาวงศ์และคณะ, สัมภาษณ์) ซึ่งจะเห็นได้ว่าแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับสมศักดิ์ สุขวงศ์ (สัมภาษณ์, 2546: 86) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ได้ทำเงินให้ชาวบ้านสักเท่าไร และไม่ควรรไปหวังว่ามันจะทำเงินด้วย เราต้องการให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปสร้างความยั่งยืนในกระบวนการจัดการทรัพยากรในชุมชนที่ดี มีการรวมตัวจัดการสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ จากแนวคิดหลักข้างต้นทำให้กลุ่มอนุรักษ์และจัดการป่าชุมชนบ้านละลอกกระสังไม่ต้องการแสวงหารายได้จากการท่องเที่ยว ไม่มีความคิดที่จะสร้างที่พักกลางป่าเพราะเกรงปัญหาผลกระทบกับป่า มุ่งทำงานวิจัยที่บ้านเพื่อให้กลุ่มเข้าใจป่า เข้าใจต้นไม้ เข้าใจคุณค่าความหมายของป่าที่มีต่อชุมชนเป็นเบื้องต้น ซึ่งคณะผู้วิจัยชื่นชมและเห็นว่าเป็นแบบอย่างที่ดีต่อชุมชนอื่น การที่ชุมชนได้ร่วมกันค้นหาคุณค่าความหมายของทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่จนมีความเข้าใจถ่องแท้ย่อมเป็นประโยชน์โดยตรงต่อความภาคภูมิใจของคนในชุมชน และอนุชนรุ่นหลัง มีประโยชน์

ต่อการบริหารจัดการ ซึ่งเมื่อจะนำมาใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวในระยะต่อไปย่อมทำให้สามารถนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสม เข้าใจและไม่ทำลายคุณค่า ความหมาย เมื่อแหล่งท่องเที่ยวได้ถูกนำเสนอจึงเต็มไปด้วยเรื่องราว มีชีวิตชีวา เป็นเรื่องเล่าที่มีพลัง ทำให้ผู้มาเยือนยอมซึ่มทราบประทับใจกับเจ้าบ้าน และทรัพยากรท่องเที่ยวที่นั่นมากกว่าชุมชนที่ต้องการประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงรายได้ จนลืมคุณค่า ความหมายของทรัพยากรท่องเที่ยวของตนไปสอดคล้องกับ Owen and Others (อ้างถึงในรุ่งรัตน์ หัตถกรรม, 2545: 16) การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ได้จริง แก่คนในชุมชนรวมถึงนักท่องเที่ยว แต่การท่องเที่ยวก็ไม่ใช่ทางออกสำหรับการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจเสมอไป ดังจะเห็นได้ว่าทัศนคติดังกล่าวมีผลถึงการจัดการด้านภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวที่ผู้ออกแบบเสนอแนวทางที่ไครพตอป้า ใช้พื้นที่ที่ทำลายผลกระทบต่อน้ำน้อยที่สุดโดยใช้พื้นที่ว่างที่เป็นบริเวณที่เคยมีการบุกุกตัดไม้เป็นพื้นที่รวมกิจกรรม ชุมชนมีแนวคิดให้ใช้ไม้ที่เหลือจากการก่อสร้างบ้านในชุมชนมาใช้สร้างป้าย ไม่ใช้ไม้จากป่าเป็นต้น แต่ทั้งนี้ผลของความคิดเห็นของเจ้าบ้านที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว 3 กรณีศึกษานั้น ย่อมมีความแตกต่างในรายละเอียดแต่สรุปผลในภาพรวมพบว่า เจ้าบ้านยังคงแสดงความคิดเห็นที่มีต่อบริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ที่ว่างโล่ง เส้นทางสัญจรอาคารสิ่งก่อสร้าง สิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ พืชพันธุ์ อย่างกว้างๆ ในระดับนามธรรมเชิงนโยบาย ยังไม่สามารถลงสู่แนวปฏิบัติ มาตรการควบคุม มาตรการส่งเสริมได้และเห็นว่า มีสภาพขาดแคลน ควรเพิ่มจำนวนหรือขนาด ต้องปรับปรุงด้านความงาม ความเป็นระเบียบ ความสะอาด สามารถแสดงความคิดเห็นที่เป็นปัญหาปัจจุบันที่เกิดจากการใช้สอย หรือบางครั้งจะแสดงความคิดเห็นในลักษณะความต้องการก่อสร้างโครงการ เช่น โครงการสร้างแพเพื่อบริการนักท่องเที่ยว โครงการสร้างอาคารศูนย์สถิติการตลาดสินค้าชุมชน โครงการปรับปรุงเกาะ พื้นที่ริมน้ำ เป็นต้น

นอกจากนี้ผลของความคิดเห็นของผู้มาเยือนที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว 3 กรณีศึกษานั้น เนื่องจากผู้มาเยือนกลุ่มเป้าหมายในกรณีศึกษาเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ซึ่งบางครั้งอาจมีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลา เนื่องจากผู้มาเยือนส่วนใหญ่ใช้เวลาอย่างจำกัดในการท่องเที่ยวในแต่ละแหล่ง ยังไม่สามารถรับรู้สภาพทางกายภาพอย่างละเอียด ทำให้ผลการสัมภาษณ์ได้ความคิดเห็นกว้างๆ ระดับนามธรรม เช่น เห็นว่าชำรุด ควรเพิ่มจำนวนหรือขนาด ต้องปรับปรุงด้านความงาม ความเป็นระเบียบ ความสะอาด แสดงความต้องการ เช่น การเข้าถึงที่ปลอดภัย สะดวกพอสมควร ทรัพยากรท่องเที่ยวได้รับการดูแลรักษา มีมัคคุเทศก์แนะนำ หรือมีป้ายแสดงเรื่องราว การได้รับความสะดวกจากสิ่งบริการขั้นพื้นฐาน เช่น ห้องน้ำ ที่จอดรถ ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก เหล่านี้เป็นพื้นฐานสอดคล้องกับภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย (2531: 3-1) กล่าวถึง ความคาดหวังของผู้มาเยือนว่า ผู้มาเยือนคาดหวังที่จะได้เห็นภูมิทัศน์ในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย ในลักษณะแปลกจากที่เคยเห็น (Exotic) มีเอกลักษณ์พื้นถิ่น มีภูมิทัศน์และบรรยากาศเมืองร้อน ความสะอาด ความเป็นระเบียบ เรียบร้อย และความร่มรื่นของสิ่งแวดล้อม ตลอดจนบรรยากาศที่ผ่อนคลายแบบตะวันออก เห็นวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของคนพื้นถิ่น และการได้มีส่วนสัมผัสกับเจ้าบ้าน การสัญจรทางเท้าที่เป็นระบบพอสมควร มีความสะดวก ปลอดภัย และง่ายในการเทียบเคียงกับแผนที่ และมีระบบป้ายข้อมูล และผู้มาเยือนกรณีศึกษาเห็นว่าควรควบคุมรูปแบบของอาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบให้มีรูปแบบท้องถิ่น ใช้วัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนกับธรรมชาติ สอดคล้องกับอิทธิพล และกุล และกรุณา รัชชวิณ (2549) ที่ศึกษาถึงความชื่นชอบต่อลักษณะทางกายภาพของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ พบว่า นักท่องเที่ยวชื่นชอบบรรยากาศพื้นถิ่นของอาคารและบริเวณโดยรอบ โดยเฉพาะรูปแบบของหลังคาอาคารและการใช้วัสดุพื้นถิ่น เช่น ไม้ ชื่นชอบลักษณะทางเดินที่คดโค้ง ทำให้เกิดมุมมองที่หลากหลาย และชื่นชอบต้นไม้และพืชพันธุ์ธรรมชาติทั้งไม้ใหญ่ ในบริเวณและต้นไม้ที่ใช้ประดับตกแต่ง นอกจากนี้ผู้มาเยือนสามารถแสดงความคิดเห็นที่เป็นปัญหาปัจจุบันที่เกิดจากการใช้สอยในบางพื้นที่ที่ได้รับรู้แต่ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้ครอบคลุมทั้งหมดของแหล่งท่องเที่ยว

5.6 ข้อเสนอแนะ

5.6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) วางแผนบูรณาการการพัฒนาชุมชน และการท่องเที่ยว โดยอาศัยภารกิจหลักของหน่วยงานในพื้นที่ นักวิชาการ และชุมชนเจ้าบ้าน
- 2) ให้ความรู้ ความเข้าใจ โดยสนับสนุนให้เกิดโอกาสในการอบรม แลกเปลี่ยน เรียนรู้ สร้างความตระหนักถึงเอกลักษณ์ชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน สภาพกายภาพชุมชนแก่เจ้าบ้าน
- 3) สนับสนุนการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชนในวงกว้าง

5.6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน

ด้วยการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาจากกรณีศึกษา ตัวอย่างการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมกรณีศึกษานั้น เป็นเพียงแนวทางหนึ่งที่เหมาะสมกับบริบทของกรณีศึกษาแต่ละกรณี ซึ่งพื้นที่อื่น อาจมีบริบทที่แตกต่างกันต้องออกแบบเฉพาะให้เหมาะสมกับแต่ละกรณี แต่แนวความคิดด้านการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวที่เป็นหลักการนั้นสามารถนำไปเป็นแนวทางให้ผู้นำและชุมชนอื่นพิจารณาเป็นแนวทางและปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชนได้ โดยเริ่มต้นจากการค้นหา

เอกลักษณ์ของชุมชน ให้ชุมชนเข้าใจตนเอง เข้าใจแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเป็นอันดับแรก

5.6.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปควรเน้นการวิจัยแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพื่อตอบคำถามในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1) ค้นหาคุณค่า ความหมายของทรัพยากร และประเมินคุณค่าความหมายในมิติที่เกี่ยวข้องกับเจ้าบ้านและผู้มาเยือน อาจใช้กระบวนการการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือ

2) พัฒนาแผนการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อประโยชน์แก่เจ้าบ้าน และผลพลอยได้ต่อผู้มาเยือน

3) แนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วม ซึ่งต้องมีผู้เกี่ยวข้องร่วมโครงการ เช่น ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ ซึ่งจำเป็นต้องมีกิจกรรมที่เป็นแผนปฏิบัติการ ไม่ใช่แนวทางเชิงนโยบาย

5.6.4 ข้อเสนอแนะสำหรับยุทธศาสตร์พึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

สำหรับข้อเสนอแนะยุทธศาสตร์พึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านนั้น เสนอให้มี

ยุทธศาสตร์ที่ครอบคลุมทั้งการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวและการพัฒนาการตลาดที่มีความสมดุลทั้งเจ้าบ้านและผู้มาเยือน โดยการเชื่อมโยงทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ ซึ่งความเริ่มต้นจากการค้นหาคุณค่าความหมายทำความเข้าใจในเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของแต่ละประเทศ อาศัยงานวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการเชื่อมโยงต่อไป

5.7 สรุป

แนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว สามารถแยกเป็นมาตรการควบคุม และมาตรการส่งเสริม เช่น การกำหนดขอบเขต กิจกรรม ความสูง ระยะห่าง มุมมอง รูปแบบเอกลักษณ์พื้นถิ่น การใช้วัสดุก่อสร้าง สี สัน พืชพันธุ์ที่ส่งเสริมบรรยากาศ ซึ่งควรเป็นกระบวนการกำหนดร่วมกันของผู้บริหาร ผู้นำชุมชน ชุมชนเจ้าบ้าน นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่หน่วยงานกำกับดูแลแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ เพื่อสามารถนำมาสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ควรวางแผนบูรณาการการพัฒนาชุมชน และการท่องเที่ยว โดยอาศัยภารกิจหลักของหน่วยงานในพื้นที่ นักวิชาการ และชุมชนเจ้าบ้าน โดยให้ความรู้ ความเข้าใจ โดยสนับสนุนให้เกิดโอกาสในการอบรม แลกเปลี่ยน เรียนรู้ สร้างความตระหนักถึงเอกลักษณ์ชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน สภาพกายภาพชุมชนแก่ชุมชนเจ้าบ้าน รวมถึงให้สนับสนุนการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชนในวงกว้าง

ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน ด้วยการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาจากกรณีศึกษา ตัวอย่างการออกแบบ ภูมิสถาปัตยกรรมกรณีสถานนั้น เป็นเพียงแนวทางหนึ่งที่เหมาะสมกับบริบทของกรณีสถานแต่ละกรณีสถาน ซึ่งพื้นที่อื่น อาจมีบริบทที่แตกต่างกันต้องออกแบบเฉพาะให้เหมาะสมกับแต่ละกรณีสถาน แต่แนวความคิดด้านการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวที่เป็นหลักการนั้นสามารถนำไปเป็นแนวทางให้ผู้นำและชุมชนอื่นพิจารณาเป็นแนวทางและปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชนได้ โดยเริ่มต้นจากการค้นหาเอกลักษณ์ของชุมชน ให้ชุมชนเข้าใจตนเอง เข้าใจแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปควรเน้นการวิจัยแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ตามแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพื่อตอบคำถามในประเด็นต่างๆ ได้แก่ การค้นหาคุณค่า ความหมายของทรัพยากร และประเมินคุณค่าความหมายในมิติที่เกี่ยวข้องกับเจ้าบ้านและผู้มาเยือน การพัฒนาแผนการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อประโยชน์แก่เจ้าบ้าน และผลพลอยได้ต่อผู้มาเยือน และแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วม ซึ่งต้องมีผู้เกี่ยวข้องร่วมโครงการ เช่น ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ ซึ่งจำเป็นต้องมีกิจกรรมที่เป็นแผนปฏิบัติการ ไม่ใช่แนวทางเชิงนโยบาย

สำหรับข้อเสนอแนะยุทธศาสตร์พึงพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านนั้น เสนอให้มียุทธศาสตร์ที่ครอบคลุมทั้งการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวและการพัฒนาการตลาดที่มีความสมดุลทั้งเจ้าบ้านและผู้มาเยือน โดยการเชื่อมโยงทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ ซึ่งความเริ่มต้นจากการค้นหาคุณค่าความหมายทำความเข้าใจในเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของแต่ละประเทศ อาศัยงานวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการเชื่อมโยงต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมการสถาปนิกอีสาน. (2530). **สถาปัตยกรรมอีสาน**. เอกสารประกอบการสัมมนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมอีสาน. ขอนแก่น: สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- กาญจนา ท่องเที่ยว. (2549). **การพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์บ้านวังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี**. (ม.ป.ท.).
- กฤษณา วงษาสันต์. (2547). **รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนามาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์ระดับชุมชนของผ้าทอพื้นบ้าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ กรณีศึกษา บ้านสวาย หมู่ที่ 1 ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์**. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- กัทร กุลชล. (แปลจาก Spreiregen. 2519). **The Architecture of towns and cities**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- คมกฤษ วงศ์อกนิษฐ์. (2546). **Sustainable Architectures :A New Design Parading. การออกแบบอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์. (52 - 57)
- ฉลองศรี พิมลสมพงศ์.(2548). **การวางแผนพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว**. (พิมพ์ครั้งที่5). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ.(2542). **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชาติรี ประภิตนทการ. (2549). **ทุนนิยมสามานย์ผสานชาตินิยมเจ้าของแนวคิดอนุรักษ์ของเอลิเซ่เมืองไทย**. วารสารอาษา. (04: 49 -05 : 49). กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. (88-97)
- ชัยรัตน์ ลายทองและคณะ. (2547). **รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ของบ้านวังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี**. รายงานสัมมนาปัญหาการพัฒนาชุมชน. บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- ณัฐฉิน ศรีวงศ์ตระกูล และคณะ. (2547). **การพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีสึกษาหมู่บ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ตำบลวังหมี่ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา**. เอกสารประชุมทางวิชาการเพื่อนำเสนอผลงานวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏกับการวิจัยเพื่อท้องถิ่น. นครราชสีมา: ปีก- โอเดีย แอ็ดเวอร์ไทซ์.

- เดชา บุญค้ำ. (ม.ป.ป.). **การวางผังบริเวณ**. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทองใหญ่ (ม.ร.ว.) ทองใหญ่. (ม.ป.ป.). **เอกสารคำสอน การออกแบบสถาปัตยกรรม 7**. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธาดา สุทธิธรรม. (2544). **รูปแบบแผนผังชุมชนอีสานสายวัฒนธรรมไท**. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธาดา สุทธิธรรม. (2544). **ผังเมืองในประเทศไทย ผังชุมชนและการใช้ที่ดินสายอารยธรรมเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. ขอนแก่น: ขอนแก่นพิมพ์พัฒนา.
- นิติ ลิศนันท์. (2547). **แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนริมน้ำคลองอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม**. เอกสารประกอบการสัมมนา สถาปัตยกรรม ..บ้าน..เมือง ขอนแก่น: พระธรรมขันธ์.
- บ้านละลอกกระสัง**. [http/ www.earth-google.com](http://www.earth-google.com). 2549, ธันวาคม 28.
- บ้านสวาย**. [http/ www.earth-google.com](http://www.earth-google.com). 2549, ธันวาคม 28.
- ปัญญา พรหมชื่นและคณะ. (2549). **ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการวางแผนพัฒนากลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาเฉพาะกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านละลอกกระสัง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์**. บุรีรัมย์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: เพรส แอนด์ ดีไซน์.
- ประมินทร์ แสนประสิทธิ์. (2542). **พิมพ์เขียวของนายธวัช บุญพัทธ์ วิธีการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบภูมิปัญญาท้องถิ่นแม่กลอง**. สมุทรสงคราม: อบต.ปลายโพรงพาง.
- ประเวศ วะสี. (2547). **การปฏิบัติเจียบสู่โลกดุลยภาพ**. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน.
- ปราสาทเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง**. (2549, 28 ธันวาคม). [http/ www.earth-google.com](http://www.earth-google.com).
- พงษ์ศักดิ์ วัฒนสินธุ์. (2542). **การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ (ECOTOURISM) กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติเขาสก จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. วารสารศาสตร์: 30.42:02. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 45 – 61.
- ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2531). **คู่มือพัฒนาภูมิทัศน์เมืองเพื่อการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- มงกุฎ แก่นเดียว. (2546). **สุภาสิตเขมร**. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท.

- มณีวรรณ ผิวนิ่ม และปรารภนา จันทร์พันธุ์. (2549). **พัฒนาการและผลกระทบของการท่องเที่ยวกรณีศึกษา ชุมชนตลาดน้ำ**. [online]. <http://www.ttresearch.org>. (21 มิถุนายน 2549).
- รสิกา อังกูร.(2549). **การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น**. [online]. <http://www.ttresearch.org>. มิถุนายน, 2549 21.
- รุ่งรัตน์ หัตถกรรม. (2545). **แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวใหม่ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**. รายงานการค้นคว้าอิสระบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิมลสิทธิ์ หรายางกูร. (2541). **พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม มูลฐานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและวางแผน**. (พิมพ์ครั้งที่5). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิรุจ กิจนันท์วิวัฒน์. (2549). **จุดเริ่มต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศไทย**. [online]. <http://www.ttresearch.org>. (21 มิถุนายน 2549).
- วิโรฒ ศรีสุโรและคณะ. (2540). **หลากภูมิธรรม นฤมิตรกรรมอีสาน สถาปัตยกรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิโรฒ ศรีสุโร. (2547). **วิกฤตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในดินแดนอีสาน. วารสารอีสานศึกษา**. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน. 2 (5 ต.ค. – ๕.ค. 47). (9-15).
- วีรวรรณ ศีตีสาร. (2531). **Principle of town planning**. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2537). **เรือนไทย บ้านไทย**. กรุงเทพฯ: กองประชาสัมพันธ์ การเคหะแห่งชาติ.
- ศรันย์ สุนทรสุข. (2546). **ความเป็นมาของสนามบินสมุย. การออกแบบอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: ไอ เอส พรินติ้งเฮาส์. (175 - 177)
- ศิลปากร, กรม. (2536). **ทำเนียบโบราณสถานขอในประเทศไทย เล่ม 2 จังหวัดบุรีรัมย์**. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์.
- ศิลปากร,มหาวิทยาลัย. (ม.ป.ป.). **โครงการรักษาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว จังหวัดเพชรบุรี**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สักรินทร์ แซ่กุ. (2548). **การเรียนรู้ร่วมกันในกระบวนการทางสถาปัตยกรรมกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ กรณีศึกษา: ชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 4 (1) 2548. (89-107).

- สรเชต วรคามวิชัย. (2532). **ชุมชนโบราณในจังหวัดบุรีรัมย์**. บุรีรัมย์: เรว็ดการพิมพ์.
- สรเชต วรคามวิชัย. (2541). **ชุมชนโบราณในบุรีรัมย์**. บุรีรัมย์: หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม จังหวัดบุรีรัมย์.
- สมบัติ ประจัญสานต์และคณะ. (2547). **รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนามาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์ระดับชุมชนของผ้าทอพื้นบ้าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรณีศึกษา: ไหมมัดหมี่ เครือข่ายกลุ่มผู้ผลิตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- สมชาย เตียงกุล. (2549). **รายงานการวิจัยการท่องเที่ยวตามวิถีไทยเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต**. [online]. <http://www.ttresearch.org>. (21 มิถุนายน 2549).
- สมมาตร ผลิตและคณะ. (2547). **การวิจัยและพัฒนาเครือข่ายและส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจระเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์**. เสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. (2546). **สัมภาษณ์. การออกแบบอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์.
- สิริวัฒนา ใจมา. (2549). **ศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์**. [online]. <http://www.ttresearch.org>. (21 มิถุนายน 2549).
- สุจินต์ วงษ์เทศ. (2549). **พลังลาว ชาวอีสาน มาจากไหน?**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุทัศน์ กองทรัพย์. (2541). **รายงานการวิจัยวิถีชีวิตวิถีความคิดช่างไทย-เขมรอีสานใต้**. สุรินทร์: สถาบันราชภัฏสุรินทร์.
- สุนทร ตุลยะสุข. (2530). **สถาปัตยกรรมอีสาน**. ชุมชนชนบทและบ้านชนบทภาคอีสาน. ขอนแก่น: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. (2529). **น้ำ บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- อรศิริ ปาณินท์. (2543). **ปัญญาสร้างสรรค์ในเรือนพื้นถิ่นอุษาคเนย์ กรณีศึกษา ไทย ลาว อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ผ่านที่ว่าง มวล และชีวิต**. กรุงเทพฯ : เจ. พรีนธ์.
- อนุวิทย์ เจริญศุภกุล. (2541). **ปราสาทเมืองต่ำ การศึกษาทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อภิโชค ละกุล และกรุณา รัชชวิณ. (2549). **เส้นทางการท่องเที่ยวแบบจับจ่ายสินค้าศิลปหัตถกรรม**. รวมบทความการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ ปี พ.ศ. 2548. กรุงเทพฯ : สำนักงานการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- Cooper and others. (1994). *Tourism Principle and Practice*. London: Clays, st Ives plc.

Mill,R and Morrison,A.M. (1992). **The Tourism System: An Introductory Text**. 2nd ed.
New Jersey: Prince>Hall International Inc.

Swar brooke.J.(2000). **Substainble Tourism Management**. ed. London : Biddles, Gnild
ford and King Lynn.

บุคลากรกรม

จิราภรณ์ เปียนประโคน. (2549, 22 กรกฎาคม). บ้านโคกเมือง . **โครงการยุวมัคคุเทศก์**. สัมภาษณ์.

จำลอง สนสี. (2549, 17 ตุลาคม). บ้านสวาย . **บริบทของชุมชนสวายและการบริหารจัดการ**. สัมภาษณ์.

เฉลิมเกียรติ แผนกิจเจริญ. (2549, 22 กรกฎาคม). บ้านโคกเมือง. **บริบทของหมู่บ้านโคกเมืองและโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว OVC**. สัมภาษณ์.

ธีรพล สุลินทานุรณี. (2549, 17 ตุลาคม). บ้านสวาย. **บริบทของชุมชนสวาย**. สัมภาษณ์.

นภา เอี่ยมศิริ. (2549, 22 กรกฎาคม). บ้านโคกเมือง. **กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรี นาฏศิลป์พื้นบ้าน**. สัมภาษณ์.

น้อย หินกรอก. (2549, 22 กรกฎาคม). 7 บ้านโคกเมือง หมู่ 9. **เจ้าบ้าน Home stay**. สัมภาษณ์.

บุญจันทร์ ชมสา. (2549, 22 กรกฎาคม). บ้านโคกเมือง . **ประเพณีทำบุญเบิกบ้าน**. สัมภาษณ์.

บุญชีพ สุลินทานุรณี. (2549, 17 ตุลาคม). บ้านสวาย . **บริบทของชุมชนสวาย**. สัมภาษณ์.

บุญเรือน เพ็งหากิจ. (2549, 22 กรกฎาคม). บ้านโคกเมือง หมู่ 9. **โครงการ Home stay**. สัมภาษณ์.

ประมวล เจริญยิ่ง และคณะ. (2549, 23 สิงหาคม). บ้านละลอกกระสัง . **สภาพป่าชุมชนและบริบทของกลุ่ม**. สัมภาษณ์.

ประมวล เจริญยิ่ง และคณะ. (2549, 30 สิงหาคม). บ้านละลอกกระสัง . **เส้นทางเดินป่าและฐานการเรียนรู้**. สัมภาษณ์.

ปุ่น ชมสา. (2549, 22 กรกฎาคม). 170 บ้านโคกเมือง หมู่ 9. **เจ้าบ้าน Home stay**. สัมภาษณ์.

พนิดา เขียวรัมย์. (2549, 28 พฤศจิกายน). บ้านโคกเมือง. **ความคืบหน้าโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว OVC**. สัมภาษณ์.

พนัส ศรีฐาน. (2549, 17 ตุลาคม). บ้านสวาย . **บริบทของชุมชนสวายและชุมชนโบราณ**. สัมภาษณ์.

พิทักษ์ บุญอาจ. (2549, 22 กรกฎาคม). บ้านโคกเมือง. **โครงการครัวเกษตรปลอดสารพิษ**. สัมภาษณ์.

มงคล ศิลาราย. (2549, 17 ตุลาคม). บ้านสวาย . **ความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยว**. สัมภาษณ์.

เยื่อน ทนเหมาะ. (2549, 17 ตุลาคม). บ้านสวาย . **ความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวและการทอผ้า**. สัมภาษณ์.

สายพิรุณ น้อยศิริและคณะ. (2549, 23 มิถุนายน). มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. **โครงการ
หมู่บ้านท่องเที่ยว OVC. สัมภาษณ์.**

สุภาพ ศรีภา(2549, 23 สิงหาคม). บ้านละลอกกระสัง . **สภาพป่าชุมชนและบริบทของกลุ่ม.
สัมภาษณ์.**

สำเนียง บุญโสดากร และคณะ. (2549, 17 ตุลาคม). บ้านสวาย . **บริบทของชุมชนบ้านสวายและ
ของกลุ่มทอผ้า. สัมภาษณ์.**

อดิศร ถนอมเมือง. (2549, 22 กรกฎาคม). บ้านโคกเมือง. **กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรี นาฏศิลป์
พื้นบ้าน. สัมภาษณ์.**

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก บทควมสํหรับการเผยแพร่

แนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้

สมบัติ ประจัญสานต์

Sombat Prajonsant

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

Buriram Rajabhat University

บทคัดย่อ

การศึกษาแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 4 ประการ ได้แก่ เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน สภาพทางกายภาพและสภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน แล้วนำเสนอแนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว 3 แหล่ง ได้แก่ ปราสาทเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ชุมชนบ้านสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ และป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง บ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ และเพื่อทราบยุทธศาสตร์ที่พึงพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการออกแบบสร้างสรรค์ทางภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งอาศัยการสำรวจ การสัมภาษณ์เชิงลึก การเสนอแนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว รวมทั้งการสังเกต การร่วมประชุม จากการศึกษาพบว่า แต่ละกรณีศึกษามีบริบทของชุมชนที่มีผลต่อการท่องเที่ยวตามองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ในพื้นที่มีสิ่งดึงดูดใจที่หลากหลาย มีปัญหาเรื่องการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวสำคัญและการเข้าถึงที่ไม่สะดวกนัก แต่มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่สามารถพัฒนาได้ และควรส่งเสริมกิจกรรมบริการเกื้อหนุน เพื่อให้เกิดอาชีพที่หลากหลายในชุมชนและเจ้าบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยว แต่มีความลักษณะร่วมกันของความไม่พร้อม ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและด้านภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีศึกษาแต่ละแหล่งท่องเที่ยวมีองค์ประกอบของ จินตภาพของเมืองทั้งเส้นทาง เส้นขอบ ย่าน ชุมทางและภูมิสัญลักษณ์ในระดับความชัดเจนที่แตกต่างกัน พบการตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มเครือญาติ จัดสรรการใช้ประโยชน์ที่ดินในหมู่บ้านเป็นเขตพักอาศัย รอบนอกเป็นเขตเกษตรกรรม เส้นทางได้รับการปรับปรุงสภาพพื้นผิวทางและการเชื่อมโยงเส้นทางทั้งจากภายนอกและภายในชุมชน มีเส้นขอบที่สำคัญตามแนวของริมฝั่งแหล่งน้ำ ชายป่า หรือเส้นขอบที่เกิดจากกฎหมาย เช่น เขตโบราณสถาน เขตวน

อุทยาน เป็นต้น มีลักษณะลวดลายที่มีระบบทางสัญจรเป็นตาราง ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตามริมถนน โดยมีที่ว่างโล่งบริเวณกลางบ้าน สำหรับความละเอียดและความหยابของชุมชนเมืองเป็นชนิดละเอียด และมีโครงร่างรายละเอียดโดยส่วนรวมของพื้นผิวและการตกแต่งลวดลาย หน้าตาที่ปรากฏในก้อนสม่าเสมอ และในชุมชนจะมีที่ว่างโล่งในชุมชนเมือง ได้แก่ บริเวณลานกลางบ้าน และมีที่ว่างระหว่างทางสัญจร ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตั้งอยู่สองฝั่งของถนนที่มีความรู้สึกว่ามีอาการห่อหุ้มน้อย การสร้างบ้านเรือนไม่ประณีตบรรจงมากนัก ไม่พบเรือนที่แสดงเอกลักษณ์อีสานพื้นถิ่น สภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชนยังไม่ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรม หรือมีความเหมาะสมเท่าที่ควร โดยส่วนใหญ่ยังขาดการออกแบบและการกำหนดมาตรการควบคุมและส่งเสริมเพื่อรักษาคุณค่าและความหมายของทรัพยากรท่องเที่ยว และพบสภาพการจัดการด้านภูมิสถาปัตยกรรมที่ไม่เป็นรูปธรรม แยกส่วน ขาดการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนเจ้าบ้าน หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยว และหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่

ความคิดเห็นของเจ้าบ้านที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวกรณีศึกษานั้น ย่อมมีความแตกต่างในรายละเอียดแต่สรุปผลในภาพรวมพบว่า เจ้าบ้านยังคงแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างๆ ในระดับนามธรรมเชิงนโยบาย ยังไม่สามารถลงสู่แนวปฏิบัติ เป็นมาตรการควบคุม มาตรการส่งเสริมได้ และเห็นว่าสภาพขาดแคลน ควรเพิ่มจำนวนหรือขนาด ต้องปรับปรุงด้านความงาม ความเป็นระเบียบ ความสะอาด สามารถแสดงความคิดเห็นที่เป็นปัญหาปัจจุบันที่เกิดจากการใช้สอยหรือบางครั้งจะแสดงความคิดเห็นในลักษณะความต้องการก่อสร้างโครงการ เช่นเดียวกับความคิดเห็นของผู้มาเยือน นอกจากนี้ผู้มาเยือนสามารถแสดงความคิดเห็นที่เป็นปัญหาปัจจุบันที่เกิดจากการใช้สอยในบางพื้นที่ที่ได้รับรู้แต่ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้ครอบคลุมทั้งหมดของแหล่งท่องเที่ยว

แนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว สามารถแยกเป็นมาตรการควบคุมและมาตรการส่งเสริม เช่น การกำหนดขอบเขต กิจกรรม ความสูง ระยะห่าง มุมมอง รูปแบบเอกลักษณ์พื้นถิ่น การใช้วัสดุก่อสร้าง สี สัน พืชพันธุ์ที่ส่งเสริมบรรยากาศ สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปควรเน้นการวิจัยแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวยั่งยืน

ABSTRACT

The Study of Guideline for Landscape Tourism Management in The Lower Northeastern Part of Thailand. The objectives of the study are : (I) to study community context, physics condition and Landscape Tourism Management condition, (II) to study condition and Landscape Tourism Management condition comment by hosts and

guests, (III) to submit Guideline for Landscape Tourism Management of history tour source, Rural tourism source, Ecotourism or Agro- tourism source.(IV) to know energetic strategy to develop and tourism management in The Lower Northeastern Part of Thailand in contact with neighbor country group to Sustainable Tourism. The Research method are quality research by survey, observe, In-depth interview for Landscape design to 3 case studies: Prasat Mueng-tum Kok-mueng village prakoonchai District in Buriram Provice, Saway village community Mueng District in Surin Provice and Lahook-krasang village wilds prakoonchai District in Buriram Provice. This discover are 3 case studies have 5 tourism source elements, i.e. Have varied attraction but have contract tourism source and accessibility problems, have amenities able to develop, support to ancillary service as varied occupation in community and Hosts have good attitude for tourism but not completely about Tourism Management and Landscape Tourism Management. 3 case studies have image of city, i.e. path, edge, district, node and landmark in differ level. To set dwelling as relative, village structure roads are grid system, divide land use as dwelling zone inside village and agriculture zone outside village, to have overhaul path and contract inside and outside village, to have important edge in a line of water sources and a line of wilds or law edge such as; ancient source bounds and national park bounds, to have fine grain pattern and uniform texture ,in village have urban space, i.e. plaza and corridor space. To built a house are not labored and not Isan natives styles. to not design & develop Landscape Tourism Management as edge, district, node, open space, path & park, view & landmark, a building & environs structure and plant by control intentions and support intentions about valuation & meaning tourism source and not participation between host, tourism department and the administration of a country.

The host comments about Landscape Tourism Management condition are differ in detail but are not special comment , do not lead to control intentions and support intentions, as the same as guest comments. The Guideline for Landscape Tourism Management are divide control intentions and support intentions,i.e. to assign edge, activity, high, between distance, view, Isan natives styles, natives materiel, color and

plants to natives atmosphere. The next research submit are participation research follow Sustainable Tourism concept.

การศึกษาแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ครั้งนี้ได้เป็นการวิจัยเพื่อเสนอแนวทางการออกแบบสร้างสรรค์ทางภูมิสถาปัตยกรรม โดยอาศัยการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสามารถตอบคำถามการวิจัยแต่ละข้อ จึงกำหนดเครื่องมือและวิธีการศึกษา โดยเริ่มจากการศึกษาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา บางประเด็นของบริบทของชุมชนมีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพิ่มเติม แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำข้อมูลองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละกรณีศึกษา สำหรับสภาพทางกายภาพของชุมชนโดยอาศัยเจ้าบ้านเป็นผู้นำทาง ประกอบการบันทึกภาพ แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ ทำการเขียนภาพร่างของแต่ละกรณีศึกษา ทำสนทนากลุ่มกลุ่มเจ้าบ้านและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มาเยือน เพื่อทราบความคิดเห็นที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว โดยอาศัยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกหรือสนทนากลุ่ม เป็นผลจากการรวบรวมข้อมูล ตามคำถามการวิจัยข้อที่ 1 และ 2 เพื่อให้ได้ผลการวิจัยแนวทางการออกแบบและจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ทั้ง 3 แหล่ง รวมถึงการสังเกตและร่วมประชุมที่สำนักประสานงานการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ อย่างยั่งยืน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้การกำกับของสำนักนายกรัฐมนตรีจัดขึ้น ผลการศึกษา พบว่า

บริบทของชุมชนที่มีผลต่อการท่องเที่ยว พิจารณาสรุปตามองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 5 องค์ประกอบ ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ ที่ตั้งและการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน บริการเกื้อหนุน และทัศนคติของเจ้าบ้าน สามารถสรุปได้ว่าในแต่ละแหล่งมักพบทรัพยากรท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งดึงดูดใจทั้งที่เป็นสถานที่และกิจกรรมในแต่ละแหล่งจะมีทรัพยากรท่องเที่ยวที่หลากหลายแต่ด้วยข้อจำกัดของชุมชนที่ยังไม่อาจพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งด้วยชุมชนเอง ยังคงต้องอาศัยหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้องดำเนินการพัฒนา บริหารจัดการ ทำให้ภายในชุมชนยังคงมีแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาจำนวนมากรวมถึงสิ่งดึงดูดใจที่เป็นกิจกรรม ทำให้รายการท่องเที่ยวในชุมชนจึงขาดเรื่องราวการนำเสนอที่มีชีวิต ส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวที่ใช้เวลาจำกัดภายในวันเดียว และอาจจะไม่กลับมาท่องเที่ยวซ้ำในชุมชนต่อไป ด้วยที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในหมู่บ้านในชนบทที่ต้องอาศัยการเดินทางโดยถนนที่มีการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมจากอำเภอ จึงทำให้การเข้าถึงด้วยรถยนต์ส่วนบุคคลเป็นไปด้วยความสะดวก แต่การเข้าถึงด้วยรถประจำทางหรือรถนำเที่ยวยังไม่สะดวกนัก นอกจากนี้ตามเส้นทางมีป้ายนำทางที่จัดทำโดยเขตการทาง กรณีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ แต่ยังคงขาดป้ายประชาสัมพันธ์เชิญชวนที่ส่งเสริมภาพลักษณ์ ในชุมชนกรณีศึกษามีสิ่งอำนวยความสะดวก

ขั้นพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา สัญญาณเครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่ แต่มักพบปัญหาหรือแนวโน้มของปัญหาเรื่องการจัดการขยะในชุมชน สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานทางการท่องเที่ยว เช่น ป้าย ห้องน้ำ ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ที่พัก ที่จอดรถในกรณีศึกษายังพบปัญหาความไม่พร้อมอยู่มากทั้งปริมาณและคุณภาพ ซึ่งหากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีหน่วยงานหลักรับผิดชอบมักได้รับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานแต่การบริหารจัดการมักขาดการมีส่วนร่วมกับชุมชน และพบความไม่พร้อมของการบริการเกือบทุก การบริการข้อมูลสารสนเทศ บริการมัคคุเทศก์นำชม หรือบริการเกือบอื่น ๆ แต่หากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ภาครัฐดูแลมักพบปัญหาการขาดแคลนงบประมาณในการปรับปรุง ขาดบุคลากรสนับสนุนที่เพียงพอ ซึ่งชุมชนจำเป็นต้องหนุนเสริม เพื่อสร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือนซึ่งหากมีการดำเนินการต่อเนื่องอย่างเป็นรูปธรรมการพัฒนาด้านบริการเกือบเหล่านี้สามารถสร้างอาชีพที่หลากหลายให้เกิดขึ้นในชุมชน เนื่องด้วยสังคมวัฒนธรรมโดยรวมของชาวอีสานมีพื้นฐานจิตใจที่เป็นมิตรกับผู้มาเยือน เคารพนับถือผู้อาวุโส เคารพในธรรมชาติเป็นทุนเดิม ส่งผลต่อทัศนคติเชิงบวกที่มีต่อการท่องเที่ยว ทั้งกับผู้มาเยือนและทรัพยากรท่องเที่ยว แต่การปรับตัวให้เคยชินไม่รู้สึกรบกวน แยก วางตัวไม่ถูกเมื่อมีผู้มาเยือนซึ่งเป็นบุคคลแปลกหน้ามาพักค้างในบ้าน ในชุมชนย่อมมีในช่วงแรก และจะผ่อนคลาย แต่ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับท่าทีและการแสดงออกพฤติกรรมของผู้มาเยือนที่จะส่งผลต่อทัศนคติของเจ้าบ้านในระยะต่อไป

ชุมชนกรณีศึกษาแต่ละแหล่งท่องเที่ยวมีองค์ประกอบของจินตภาพของเมืองทั้งเส้นทาง เส้นขอบ ย่าน ชุมทางและภูมิสัญลักษณ์ในระดับความชัดเจนที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น สภาพภูมิประเทศ การตั้งถิ่นฐานของประชากร ขนาดพื้นที่หมู่บ้านจำนวนครัวเรือน แต่มีลักษณะร่วมของการตั้งถิ่นฐานบนที่เนิน อาศัยที่ราบลุ่มสำหรับทำนา มีแหล่งน้ำและผืนป่าเป็นหลักประกันความอุดมสมบูรณ์ของทำเลที่ตั้ง การตั้งบ้านเรือนมีลักษณะเป็นกลุ่มเครือญาติ โครงสร้างหมู่บ้านมีระบบถนนเป็นตารางกริด เส้นทางได้รับการปรับปรุงสภาพพื้นผิวทางและการเชื่อมโยงเส้นทางทั้งจากภายนอกและภายในชุมชน มีเส้นขอบที่สำคัญตามแนวของริมฝั่งแหล่งน้ำ ชายป่า หรือเส้นขอบที่เกิดจากกฎหมาย โดยมากภูมิสัญลักษณ์ที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยวในชนบทมักเป็นที่หมายตาตามธรรมชาติ ส่วนที่หมายตาที่เป็นสิ่งก่อสร้างโดยมนุษย์นั้นในชนบทมักไม่ปรากฏเด่นชัดได้จากเส้นทาง มีลักษณะลวดลายที่มีระบบทางสัญจรเป็นตารางที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตามริมถนน โดยมีที่ว่างโล่งบริเวณกลางบ้าน สำหรับความละเอียดและความหยาบของชุมชนเมืองจะมีลักษณะบ้านเรือนที่มีขนาดชั้นเดียวหรือสองชั้นบนพื้นที่ดินผืนน้อยๆ ปลูกสร้างบ้านติดๆ กันมีรูปร่าง ขนาดระยะห่างเท่าๆ กันและคล้ายๆ กันเกือบทั้งหมด จึงเป็นชนิดละเอียด (Fine Grain) และมี โครงร่าง (Texture) รายละเอียดโดยส่วนรวมของพื้นผิวและการตกแต่งลวดลาย หน้าตาที่ปรากฏในก่อนสม้าเสมอ ซึ่งจัดเป็น Uniform Texture และในชุมชนจะมีที่ว่างโล่งในชุมชนเมือง (Urban space)

ได้แก่ บริเวณลานกลางบ้าน และมีที่ว่างระหว่างทางสัญจร (Corridor space) ที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนตั้งอยู่สองฝั่งของถนน ที่มีความรู้สึกว่ามีพื้นที่ที่อึดอัดน้อย ปัจจุบันยังไม่ได้รับการตกแต่งด้วยพืชพันธุ์ไม้เท่าที่ควรรวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สำหรับผู้ใช้ที่ว่าง นอกจากนี้ชุมชนยังมีที่ว่างโล่งตามธรรมชาติ (Open space) ภายนอกชุมชนที่เป็นพื้นที่นาข้าว อยู่รายล้อมเขตพื้นที่พักอาศัย การสร้างบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัยไม่ประณีตบรรจง ขาดเอกลักษณ์พื้นถิ่น และเริ่มนิยมสร้างบ้านเรือนตามอย่างบ้านจัดสรร

เนื่องจากในเขตอีสานใต้เป็นแหล่งที่ตั้งชุมชนโบราณ ทำให้การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนในปัจจุบันมีโอกาสซ้อนทับกับพื้นที่ชุมชนโบราณเดิม ซึ่งการทับซ้อนนี้อาจมีบางส่วนที่ทำลายสภาพทางกายภาพของชุมชนโบราณด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขาดความรู้ความเข้าใจถึงคุณค่าความหมายที่ถูกทำลายไป หรือด้วยข้อจำกัดอื่นๆ ทำให้ขาดการจัดการสภาพทางกายภาพหรือภูมิสถาปัตยกรรมเพื่อประโยชน์เชิงอนุรักษ์คุณค่าแก่ชุมชนเจ้าบ้าน และประโยชน์เชิงพัฒนาการท่องเที่ยว ด้วยข้อจำกัดใดๆ ก็ตามทำให้สภาพการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชนยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรมหรือมีความเหมาะสมเท่าที่ควร ขาดการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนเจ้าบ้าน หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยว หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่

ส่วนความคิดเห็นของเจ้าบ้านและผู้มาเยือนที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวนั้น พบว่าเจ้าบ้านยังคงแสดงความคิดเห็นที่มีต่อบริเวณย่านและที่รวมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ที่ว่างโล่ง เส้นทางสัญจรอาคารสิ่งก่อสร้าง สิ่งก่อสร้างประกอบบริเวณ พืชพันธุ์อย่างกว้างๆ ในระดับนามธรรมเชิงนโยบาย ยังไม่สามารถลงสู่แนวปฏิบัติ เป็นมาตรการควบคุม มาตรการส่งเสริมได้ และเห็นว่า มีสภาพขาดแคลน ควรเพิ่มจำนวนหรือขนาด ต้องปรับปรุงด้านความงาม ความเป็นระเบียบ ความสะอาด สามารถแสดงความคิดเห็นที่เป็นปัญหาปัจจุบันที่เกิดจากการใช้สอย หรือบางครั้งจะแสดงความคิดเห็นในลักษณะความต้องการก่อสร้างโครงการ ส่วนความคิดเห็นของผู้มาเยือนที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว 3 กรณีศึกษานั้น เนื่องจากผู้มาเยือนกลุ่มเป้าหมายในกรณีศึกษาเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ซึ่งบางครั้งอาจมีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลา เนื่องจากผู้มาเยือนส่วนใหญ่ใช้เวลาอย่างจำกัดในการท่องเที่ยวในแต่ละแหล่ง ยังไม่สามารถรับรู้สภาพทางกายภาพอย่างละเอียด ทำให้ผลการสัมภาษณ์ได้ความคิดเห็นกว้างๆ ระดับนามธรรม เช่น เห็นว่าชำรุด ควรเพิ่มจำนวนหรือขนาด ต้องปรับปรุงด้านความงาม ความเป็นระเบียบ ความสะอาด แสดงความต้องการ เช่น การเข้าถึงที่ปลอดภัย สะดวกพอสมควร ทรัพยากรท่องเที่ยวได้รับการดูแลรักษา มีมัคคุเทศก์แนะนำ หรือมีป้ายแสดงเรื่องราว การได้รับความสะดวกจากสิ่งบริการขั้นพื้นฐาน เช่น ห้องน้ำ ที่จอดรถ ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก เหล่านี้เป็นพื้นฐาน และผู้มาเยือนกรณีศึกษาเห็นว่าควรควบคุมรูปแบบของอาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบให้มี

รูปแบบท้องถิ่น ใช้วัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนกับธรรมชาติ นอกจากนี้ผู้มาเยือนสามารถแสดงความคิดเห็นที่เป็นปัญหาปัจจุบันที่เกิดจากการใช้สอยในบางพื้นที่ที่ได้รับรู้แต่ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้ครอบคลุมทั้งหมดของแหล่งท่องเที่ยว

แนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว สามารถแยกเป็นมาตรการควบคุมและมาตรการส่งเสริม เช่น การกำหนดขอบเขต กิจกรรม ความสูง ระยะห่าง มุมมอง รูปแบบเอกลักษณ์พื้นถิ่น การใช้วัสดุก่อสร้าง สี สัน พืชพันธุ์ที่ส่งเสริมบรรยากาศ สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปควรเน้นการวิจัยแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวยั่งยืน

ผลการวิจัยสภาพกายภาพของชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของ สุนทร ตุลยะสุข (2530: 29-31) ที่พบว่าโครงสร้างของชุมชนชนบทภาคอีสาน ประกอบด้วย เขตกสิกรรม เขตที่อยู่อาศัย เขตวัด เขตสาธารณะ การสร้างบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัยไม่ประณีตบรรจงมากบ้านเรือนที่มีขนาด 2 ห้องนอน และมีส่วนที่เป็นห้องโถง มีชานโล่ง ติดกับครัว บ้านใต้ถุนสูงเพื่อทำกิจกรรม เช่น ทอผ้า เก็บเครื่องมือทำนา และเป็นคอกวัวควาย สอดคล้องกับธาดา สุทธิธรรม (2544: 21) นอกจากนี้ในพื้นที่ไม่พบเรือนที่แสดงเอกลักษณ์อีสานพื้นถิ่น มีแนวโน้มการสร้างเรือนหลังคาทรงจั่วต่ำ สอดคล้องกับศรีศักร วัลลิโภดม (2537 : 51,53) กล่าวถึง ตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของชุมชน มักหันมาสร้างเรือนที่มีหลังคาหน้าจั่วทรงต่ำ ไม่ต้องการรูปแบบที่มีระเบียบแบบแผนจนเกินไปแต่ต้องการสิ่งทีเรียบง่ายและอยู่ร่วมกันแบบง่าย ๆ ปลูกบ้านง่าย ๆ

ผลของความคิดเห็นของผู้มาเยือนที่มีต่อสภาพและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว 3 กรณีศึกษานั้น เนื่องจากผู้มาเยือนกลุ่มเป้าหมายในกรณีศึกษาเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ซึ่งบางครั้งอาจมีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลา เนื่องจากผู้มาเยือนส่วนใหญ่ใช้เวลาอย่างจำกัดในการท่องเที่ยวในแต่ละแหล่ง ยังไม่สามารถรับรู้สภาพทางกายภาพอย่างละเอียด ทำให้ผลการสัมภาษณ์ได้ความคิดเห็นกว้างๆ ระดับนามธรรม เช่น เห็นว่าชำรุด ควรเพิ่มจำนวนหรือขนาด ต้องปรับปรุงด้านความงาม ความเป็นระเบียบ ความสะอาด แสดงความต้องการ เช่น การเข้าถึงที่ปลอดภัย สะดวกพอสมควร ทรัพยากรท่องเที่ยวได้รับการดูแลรักษา มีมัคคุเทศก์แนะนำ หรือมีป้ายแสดงเรื่องราว การได้รับความสะดวกจากสิ่งบริการขั้นพื้นฐาน เช่น ห้องน้ำ ที่จอดรถ ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก เหล่านี้เป็นพื้นฐานสอดคล้องกับภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2531: 3-1) กล่าวถึง ความคาดหวังของผู้มาเยือนว่า ผู้มาเยือนคาดหวังที่จะได้เห็นภูมิทัศน์ในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย บรรยากาศเมืองร้อน ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความร่มรื่นของสิ่งแวดล้อม ตลอดจนบรรยากาศที่ผ่อนคลายแบบตะวันออก เห็นวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของคนพื้นถิ่น และการได้มีส่วนสัมผัสกับเจ้าบ้าน การสัญจรทางเท้า

ที่เป็นระบบพอสมควร มีความสะดวก ปลอดภัย และง่ายในการเทียบเคียงกับแผนที่ และมีระบบ บำรุงข้อมูล และผู้มาเยือนกรณีศึกษาเห็นว่าควรควบคุมรูปแบบของอาคารและสิ่งก่อสร้างประกอบให้ มีรูปแบบท้องถิ่น ใช้วัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนกับธรรมชาติ สอดคล้องกับการศึกษาของ อภิโชค เละกุล และกรุณา รักษวิณ (2549) ที่พบว่า นักท่องเที่ยวขึ้นชอบบรรยากาศพื้นถิ่นของอาคารและบริเวณ โดยรอบ นอกจากนี้ผู้มาเยือนสามารถแสดงความคิดเห็นที่เป็นปัญหาปัจจุบันที่เกิดจากการใช้สอยใน บางพื้นที่ที่ได้รับรู้แต่ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้ครอบคลุมทั้งหมดของแหล่งท่องเที่ยว

ความคาดหวังของเจ้าบ้านและผู้มาเยือนที่มีต่อการท่องเที่ยวและส่งผลต่อภูมิสถาปัตยกรรม ทางการท่องเที่ยวนั้นมีความแตกต่างกัน อันเป็นผลมาจากการสะสมค่านิยมผ่านกระบวนการทาง สังคม การเมืองการปกครองแบบรวมศูนย์ในแนวตั้งของไทย ที่ผ่านมามีได้ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ในเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาแต่ละชาติพันธุ์ เคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรม หวงแหวน วัฒนธรรมของชุมชน แต่ให้ความสนใจแต่วัฒนธรรมส่วนกลาง หรือวัฒนธรรมหลวง จึงเป็นการ ทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความหลากหลายเป็นฐานล่างของสังคม ทำให้เจ้าบ้านในชุมชนไม่เห็น คุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาการสร้างบ้านแปลงเมืองของบรรพบุรุษเป็นทุนเดิม เมื่อวิถีชีวิตเริ่มเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมสมัยใหม่ ความเป็นเมืองเริ่มรุกไล่ชนบท ยังผลให้ความเข้าใจ ต่อการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวคลาดเคลื่อนไปได้ โดยแท้จริงต้องเห็นว่ามรดกวัฒนธรรมหรือ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนของตนนั้นมีคุณค่าอยู่ในตัวเอง ไม่ใช่มีค่าเพราะเป็นจุดขายทางการ ท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวคิดของชุมชนบ้านโคกเมือง ที่ร่วมกันดำเนินการปรับปรุงภูมิสถาปัตยกรรม ในชุมชนต่อไป แม้ว่าจะไม่มีโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวของรัฐบาลด้วยเหตุผลที่ว่า เป็นบ้านของเรา (พินดา เขียวรัมย์, สัมภาษณ์) แต่ต้องให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติที่มุ่งประโยชน์ในเชิงการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ ระหว่างเจ้าบ้าน และผู้ มาเยือน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ ซึมซาบและไม่ทำลายคุณค่า ความหมายของมรดก ทางวัฒนธรรมหรือทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนการท่องเที่ยวเป็นเพียงผลพลอยได้ที่ตามมาเท่านั้นเอง สอดคล้องกับการศึกษาของชัยรัตน์ ลายทองและคณะ (2547: 80) ที่กล่าวว่าวัตถุประสงค์ของการ เปิดพื้นที่อนุรักษ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนนั้นต้องการเปิดเพื่อสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างจิตสำนึกให้คนดูแลหวงแหนทรัพยากรมากกว่ารายได้ที่จะเกิดจากการท่องเที่ยวโดยตรง ซึ่งจะ สวนทางกับแนวคิดการทำธุรกิจ

ดังนั้น ชุมชนต้องอาศัยกระบวนการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมจึงจะยังผลให้สามารถ ดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน นอกจากนี้อัตลักษณ์ของชุมชนดังกล่าวส่วนหนึ่งเป็น ผลมาจากสภาพกายภาพหรือสภาพแวดล้อมเมือง จึงต้องอาศัยสถาปนิก นักออกแบบชุมชนเมือง นัก วางผังเมืองดำเนินการร่วมกับชุมชนเพื่อให้สภาพภูมิสถาปัตยกรรมของเมืองมีลักษณะดังกล่าวได้

แนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว สามารถแยกเป็นมาตรการควบคุม และ มาตรการส่งเสริม เช่น การกำหนดขอบเขต กิจกรรม ความสูง ระยะห่าง มุมมอง รูปแบบเอกลักษณ์ พื้นดิน การใช้วัสดุก่อสร้าง สี สัน พืชพันธุ์ที่ส่งเสริมบรรยากาศ ซึ่งควรเป็นกระบวนการกำหนด ร่วมกันของผู้บริหาร ผู้นำชุมชน ชุมชนเจ้าบ้าน นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่หน่วยงานกำกับดูแลแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ เพื่อสามารถนำมาสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมสอดคล้องกับแนวคิดของคมกฤษ วงศ์อินทร์ (2546:53) ที่กล่าวว่า การออกแบบอาคารที่ยั่งยืนต้องตอบสนองความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นจริง ปลูกสร้างด้วยคนในท้องถิ่น เมื่อต้องการปรับปรุงหรือซ่อมแซม ก็สามารถทำได้โดยคนในท้องถิ่น โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นกับภาครัฐ ทั้งการวางผังหรือการออกแบบก่อสร้าง โดย มหาวิทยาลัยศิลปากร (ม.ป.ป. : 5-1 – 5-4) เสนอการบริหารจัดการที่พิจารณาถึงบทบาทของรัฐและภาคเอกชน ในการเข้ามามีส่วนร่วม โดยมีกรอบแนวคิดการบริหารจัดการโดยการจัดตั้งองค์กรชุมชน เพื่อเป็นองค์กรกลางบริหารจัดการพิจารณาประโยชน์จากการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว

เนื่องจากการดำเนินการด้านการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมเป็นงานที่ต้องอาศัยงบประมาณและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างมากจึงประสบผลสำเร็จ จึงเสนอแนะให้มีการศึกษาคุณค่า ความหมายของทรัพยากรและเอกลักษณ์ของเมือง จัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาปัจจัยที่มีผลต่อระดับความน่าสนใจต่อทรัพยากรท่องเที่ยว หรือกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ ความมีเอกลักษณ์ สภาพความสมบูรณ์ การมีคุณค่า ทั้งคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ คุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม คุณค่าทางวิชาการ และปัจจัยอื่นที่มีผลต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงภาพลักษณ์ที่ดีของแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย สร้างเรื่องราว จัดกิจกรรมการท่องเที่ยว จัดรายการท่องเที่ยวหลายเส้นทาง พัฒนางานภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว โดยทำเป็นตัวอย่างนำร่องเส้นทางเดียวก่อนแล้วขยายผลไปสู่เส้นทางอื่นๆ ต่อไป และหากแม้เมื่อศึกษาแล้วพบว่า ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมีความเป็นไปได้น้อย ก็อย่าลืมหาเป้าหมายของการพัฒนาที่ว่า ต้องการรักษามรดกของชุมชน ไว้สืบต่อแก่นุชนรุ่นหลังเป็นหลัก การท่องเที่ยวเป็นเพียงผลพลอยได้

แนวทางการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว สามารถแยกเป็นมาตรการควบคุม และมาตรการส่งเสริม เช่น การกำหนดขอบเขต กิจกรรม ความสูง ระยะห่าง มุมมอง รูปแบบเอกลักษณ์พื้นดิน การใช้วัสดุก่อสร้าง สี สัน พืชพันธุ์ที่ส่งเสริมบรรยากาศ ซึ่งควรเป็นกระบวนการกำหนดร่วมกันของผู้บริหาร ผู้นำชุมชน ชุมชนเจ้าบ้าน นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่หน่วยงานกำกับดูแลแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ เพื่อสามารถนำมาสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปควรเน้นการวิจัยแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวยั่งยืนเพื่อตอบคำถามในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ค้นหาคุณค่า ความหมายของทรัพยากร และประเมินคุณค่าความหมายในมิติที่เกี่ยวข้องกับเจ้าบ้านและผู้มาเยือน
2. พัฒนาแผนการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อประโยชน์แก่เจ้าบ้าน และผลประโยชน์ได้ต่อผู้มาเยือน
3. แนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมแบบมีส่วนร่วม ซึ่งต้องมีผู้เกี่ยวข้องร่วมโครงการ เช่น ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ ซึ่งจำเป็นต้องมีกิจกรรมที่เป็นแผนปฏิบัติการ ไม่ใช่แนวทางเชิงนโยบาย

บรรณานุกรม

- คมกฤษ วงศ์อกนิษฐ์. (2546). Sustainable Architectures :A New Design Parading. การออกแบบอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์.(52 - 57)
- ชัยรัตน์ ลายทองและคณะ. (2547). รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ของบ้านวังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี. รายงานสัมมนาปัญหาการพัฒนาชุมชน. บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- ธาดา สุทธิธรรม. (2544). รูปแบบแผนผังชุมชนอีสานสายวัฒนธรรมไท. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธาดา สุทธิธรรม. (2544). ผังเมืองในประเทศไทย ผังชุมชนและการใช้ที่ดินสายอารยธรรมเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ขอนแก่น: ขอนแก่นพิมพ์พัฒนา.
- พนิดา เขียวรัมย์. (2549, 28 พฤศจิกายน). บ้านโคกเมือง. ความคืบหน้าโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว OVC. สัมภาษณ์.
- ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2531). คู่มือพัฒนาภูมิทัศน์เมืองเพื่อการท่องเที่ยว .กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ศรีศักดิ์ วลลิโถม. (2537). เรือนไทย บ้านไทย. กรุงเทพฯ: กองประชาสัมพันธ์ การเคหะแห่งชาติ.
- ศิลปากร,มหาวิทยาลัย. (ม.ป.ป.). โครงการรักษาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว จังหวัดเพชรบุรี. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุนทร ตูลยะสุข. (2530). สถาปัตยกรรมอีสาน.ชุมชนชนบทและบ้านชนบทภาคอีสาน. ขอนแก่น: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.

อภิโชค เตะกุล และกรุณา รัชชวิณ. (2549). **เส้นทางการท่องเที่ยวแบบจับจ่ายสินค้า**

ศิลปหัตถกรรม.รวมบทความการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ ปี พ.ศ. 2548.กรุงเทพฯ :

สำนักงานการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน สำนักงานกองทุน

สนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์นั้นสามารถจำแนกตามกรณีศึกษา ดังนี้

กรณีศึกษาที่ 1

1) การนำแบบร่างในการออกแบบไปปรับปรุงสภาพกายภาพของบริเวณลานตลาดกลางหมู่บ้าน โดยองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มากได้มอบหมายให้ฝ่ายช่างโยธานำแบบร่างไปเขียนเป็นแบบก่อสร้างเพื่อดำเนินการก่อสร้างต่อไป ส่วนการออกแบบในบริเวณอื่นๆ ได้มีการจัดเวทีวิพากษ์แล้วเห็นว่าสามารถนำไปใช้ได้แต่ต้องปรับปรุงบางส่วนให้เหมาะสมกับงบประมาณที่ชุมชนมีอยู่ และจะทยอยดำเนินการตามลำดับความจำเป็นเร่งด่วน

2) การจัดผังเส้นทางท่องเที่ยว สามารถนำไปใช้ในการนำเสนอประกอบรายการท่องเที่ยวของชุมชน

3) การเสนอแนะแนวทางการออกแบบกายภาพของชุมชน ชุมชนสามารถนำไปใช้ในการจัดทำแบบก่อสร้างต่อไป รวมถึงสามารถขยายสู่การออกแบบสินค้าชุมชน บรรจุกัญธิ สื่อประชาสัมพันธ์ต่อไป

4) การเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนสามารถนำสู่การจัดเวทีเพื่อหาแนวทางร่วมกันทำให้เกิดเป็นรูปธรรมเป็นมาตรการส่งเสริม มาตรการควบคุมในลักษณะของข้อตกลงร่วมกันของชุมชน

กรณีศึกษาที่ 2

1) การจัดผังเส้นทางท่องเที่ยว สามารถนำไปใช้ในการนำเสนอประกอบรายการท่องเที่ยวของชุมชน

2) การเสนอแนะแนวทางการออกแบบกายภาพของชุมชน ชุมชนสามารถนำไปใช้ในการจัดทำแบบก่อสร้างต่อไป รวมถึงสามารถขยายสู่การออกแบบสินค้าชุมชน บรรจุกัญธิ สื่อประชาสัมพันธ์ต่อไป

3) การเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนสามารถนำสู่การจัดเวทีเพื่อหาแนวทางร่วมกันทำให้เกิดเป็นรูปธรรมเป็นมาตรการส่งเสริม มาตรการควบคุมในลักษณะของข้อตกลงร่วมกันของชุมชน

กรณีศึกษาที่ 3

1) การรวบรวมข้อมูลผังกายภาพของป่าชุมชน จากแผนที่ ภาพถ่ายดาวเทียม ทำให้ชุมชนได้ทราบขนาดพื้นที่และรูปร่างของป่าที่ถูกต้อง

2) การจัดผังเส้นทางท่องเที่ยว ที่ได้จากการสำรวจป่าสามารถนำไปใช้ในการนำเสนอ

ประกอบรายการท่องเที่ยวของชุมชน

3) การเสนอแนะแนวทางการออกแบบกายภาพของชุมชน ชุมชนสามารถนำไปใช้ในการจัดทำแบบก่อสร้างต่อไป รวมถึงสามารถขยายสู่การออกแบบสื่อประชาสัมพันธ์ต่อไป

4) การเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนสามารถนำสู่การจัดเวทีเพื่อหาแนวทางร่วมกันทำให้เกิดเป็นรูปธรรมเป็นมาตรการส่งเสริม มาตรการควบคุมในลักษณะของข้อตกลงร่วมกันของชุมชน

ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับตลอดโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ดำเนินการมา
และผลที่ได้รับตลอดโครงการ**

ตามแผนงาน		กิจกรรมที่ดำเนินการมา	ผลที่ได้รับตลอดโครงการ
วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้		
ศึกษาบริบทของชุมชน สภาพทางกายภาพและสภาพการจัดการ ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว 3 แห่ง	1. นำไปสัมภาษณ์/สัมภาษณ์กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน จำนวน 3 แห่งๆละ 10 ชุด รวม 30 ชุด 2. นำแบบสำรวจไปสำรวจสภาพทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว/ชุมชน 3 แห่ง	1.ศึกษาและวิเคราะห์จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2.สำรวจทางกายภาพประกอบภาพถ่าย 3.สัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ให้ได้ข้อมูลครบทุกประเด็น 4.วิเคราะห์ข้อมูล	ทราบบริบทของชุมชน สภาพทางกายภาพและสภาพการจัดการ ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว 3 แห่ง
ศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อสภาพและการจัดการ ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ของแหล่ง 3 แห่งในเขตอีสานใต้ ของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน	1.การสัมภาษณ์/การสัมภาษณ์กลุ่ม (แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เจ้าบ้าน 3แห่งๆละ 30 คน 2.การสัมภาษณ์/การสัมภาษณ์กลุ่ม (แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้มาเยือน 3แห่งๆละ 30 คน	1.กรณีศึกษาที่ 1 มีเจ้าบ้านที่ให้ข้อมูลจำนวน 18 คน กรณีศึกษาที่ 2 มีจำนวนเจ้าบ้านที่ให้ข้อมูลจำนวน 18 คน และกรณีศึกษาที่ 3 มีเจ้าบ้านที่ให้ข้อมูลจำนวน 8 คน 2.ดำเนินการตามแผนการวิจัย ยกเว้นกรณีศึกษาที่ 3	ทราบความคิดเห็นที่มีต่อสภาพและการจัดการ ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของแหล่ง 3 แห่งในเขตอีสานใต้ของเจ้าบ้านและผู้มาเยือน
นำเสนอแนวทางการออกแบบ ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ของแหล่งท่องเที่ยว 3 แห่ง	กระบวนการออกแบบเริ่มจากการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลออกแบบร่าง สรุบบนจัดทำแบบนำเสนอ	กระบวนการออกแบบเริ่มจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ออกแบบร่าง สรุบบนจัดทำแบบนำเสนอ	ได้แนวทางการออกแบบ ภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวของ 3 แห่ง

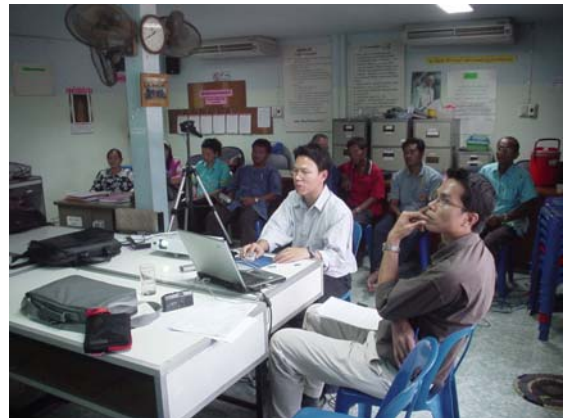
ตามแผนงาน		กิจกรรมที่ดำเนินการมา	ผลที่ได้รับตลอด โครงการ
วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่ วางแผนไว้		
<p>ทราบบุทธศาสตร์ พึงพาเพื่อเสริมสร้าง ความเข้มแข็งการ พัฒนาและจัดการ ท่องเที่ยว เชิงพื้นที่กลุ่มอีสาน ใต้สู่ความยั่งยืนโดย เชื่อมโยงกับกลุ่ม ประเทศเพื่อนบ้าน</p>	<p>การเข้าร่วมประชุม</p>	<p>การเข้าร่วมประชุม</p>	<p>ทราบบุทธศาสตร์พึงพา เพื่อเสริมสร้างความ เข้มแข็งการพัฒนาและ จัดการท่องเที่ยว เชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยง กับกลุ่มประเทศเพื่อน บ้าน</p>

ภาคผนวก ง ภาพกิจกรรมดำเนินงาน

ภาพกิจกรรมดำเนินงาน

ภาพที่ 1-2 กิจกรรมเวทีรับฟังความต้องการ แสดงความคิดเห็นที่มีต่อสภาพภูมิสถาปัตยกรรม
ทางการท่องเที่ยว บ้านโคกเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 3-4 กิจกรรมเวทีรับฟังความคิดเห็นที่มีต่อแบบร่างการออกแบบปรับปรุงภูมิสถาปัตยกรรม
ทางการท่องเที่ยว บ้านโคกเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 5-6 กิจกรรมเวทีรับฟังความต้องการ แสดงความคิดเห็นที่มีต่อสภาพภูมิสถาปัตยกรรม
ทางการท่องเที่ยว ป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 7-8 กิจกรรมวางแผนการสำรวจเส้นทางเดินป่า ป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 9- 10 กิจกรรมสำรวจเส้นทางเดินป่า ป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 11- 12 การจัดทำเส้นทางเดินป่า ป่าชุมชนบ้านละลอกกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์

ประวัติคณะผู้วิจัย

1. **ชื่อผู้วิจัย** นายสมบัติ ประจัญสานต์ **ตำแหน่ง** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 7
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ถ.จيزة ต.ในเมือง อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ 31000
ที่อยู่ สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์โทร 0-4461-121 ต่อ 226 E-mail address: sombat_pra@yahoo.com
ประวัติการศึกษาระดับอุดมศึกษา (เรียงจากคุณวุฒิต่ำไปสูงตามลำดับ)

1. ครุศาสตร์อุตสาหกรรมบัณฑิต (สถาปัตยกรรมเกียรติคุณอันดับ 1) ปีการศึกษา 2538
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

2. ครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต (สถาปัตยกรรม) ปีการศึกษา 2544
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ผลงานทางวิชาการ

บทความทางวิชาการ

1. **การรับรู้ทางสถาปัตยกรรม** จำนวน 11 หน้า วารสารสัปดาห์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ฉบับที่ 16 ปี พ.ศ.2544.

2. **แนวคิด ประเพณีนิยม หรือคติสัญลักษณ์ของอินดูที่มีอิทธิพลต่อการออกแบบปราสาทขอม** จำนวน 10 หน้า วารสารสัปดาห์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ฉบับที่ 17 ปี พ.ศ.2545.

3. **บทสรุปผลการวิจัย โครงการวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษา ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์** จำนวน 7 หน้า วารสารบัณฑิตวิทยาลัย ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 ปี พ.ศ.2545.

4. **มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์กับการวางผังแม่บททางกายภาพ** จำนวน 11 หน้า วารสารบัณฑิตศึกษา ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ปี พ.ศ.2546.

5. **สถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่มีแนวความคิดการออกแบบจากปราสาทขอม** จำนวน 11 หน้า วารสารบัณฑิตศึกษา ฉบับที่ 1 ปี พ.ศ.2547.

6. **การรับรู้ทางสถาปัตยกรรมและความคิดเห็นที่มีต่อสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่มีแนวความคิดการออกแบบจากปราสาทขอม** จำนวน 15 หน้า วารสารบัณฑิตศึกษา ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 ปี พ.ศ.2547

7. **ลักษณะร่วมของรูปแบบบ้านพักอาศัยชาวนาชาวไร่ในประเทศจีนย่านชานเมืองหางโจว เชียงไฮ้ ซูโจว** จำนวน 18 หน้า วารสารสัปดาห์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ฉบับที่ 1 ปี พ.ศ.2547

8. บทสรุปผลการวิจัย โครงการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนามาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน : กรณีศึกษา ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของเครือข่ายกลุ่มผู้ผลิตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 20 หน้า วารสารสัปดาห์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ฉบับที่ 1 ปี พ.ศ.2547

9. แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ จำนวน 18 หน้า วารสารสัปดาห์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ฉบับที่ 1 ปี พ.ศ.2548

10. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบการผลิตให้ได้คุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนในผ้าทอพื้นบ้าน จำนวน 15 หน้า วารสารวิชาการ ราชพฤกษ์ ฉบับปฐมฤกษ์ ปีการศึกษา 2548

11. ทศนิยาม: ภาพที่เขียนขึ้นดังตาเห็น จำนวน 5 หน้า วารสารสัปดาห์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ฉบับที่ 1 ปี พ.ศ.2549

12. เรือนเกาหลีพื้นถิ่น : สถาปัตยกรรม วัฒนธรรมและมูลค่าทางการท่องเที่ยว จำนวน 10 หน้า วารสารสัปดาห์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ฉบับที่ 2 ปี พ.ศ.2549

13. เสื้อดำ ตำแพร ชิ่นไหม : ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 14 หน้า วารสารสังคมกลุ่มน้ำโขง ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ปี พ.ศ.2549

14. อุโบสถวัดกลาง อำเภอนางรอง สร้างเมื่อปีวอก จัตวาศก พ.ศ.2475 จำนวน 9 หน้า วารสารสัปดาห์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ฉบับที่ 2 ปี พ.ศ.2550

15. สภาพการอนุรักษ์อุโบสถพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 8 หน้า วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ฉบับที่ 1 ปี พ.ศ.2550

ผลงานวิจัย

1. โครงการวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา:ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้รับงบประมาณจากสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติร่วมกับสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ แล้วเสร็จ ปี พ.ศ. 2545
ตำแหน่ง หัวหน้าโครงการ

2. โครงการจัดทำผังแม่บททางกายภาพมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ได้รับงบประมาณส่วนหนึ่งจากสถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ แล้วเสร็จ ปี พ.ศ.2545 ตำแหน่ง หัวหน้าโครงการ

3. โครงการจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา : ผ้าทอพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงจำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้รับงบประมาณจากสถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ แล้วเสร็จ ปี พ.ศ. 2546 ตำแหน่ง หัวหน้าโครงการ

4. โครงการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนามาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน กรณีศึกษา: ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของเครือข่ายกลุ่มผู้ผลิตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้รับ

งบประมาณจากสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม กระทรวงอุตสาหกรรม แล้วเสร็จ ปี พ.ศ.2547 ตำแหน่ง หัวหน้าโครงการ

5. โครงการวิจัยประเมินผลกลุ่มอาชีพสหกรณ์ โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ปี พ.ศ. 2544-2545 กรณีศึกษา: ผลิตภัณฑ์ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกาย ได้รับงบประมาณจากกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แล้วเสร็จ ปี พ.ศ.2547 ตำแหน่ง นักวิจัย

6. โครงการวิจัยประเมินผลโครงการพัฒนาพื้นที่พึ่งตนเองอย่างยั่งยืน จังหวัดบุรีรัมย์ (ADP) อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ได้รับงบประมาณจากมูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย แล้วเสร็จ ปี พ.ศ.2548 ตำแหน่ง นักวิจัย

7. โครงการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ OPC ปี 2547 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้ามัดหมี่ กลุ่มแม่บ้านประชาสามัคคี หมู่ที่ 5 ตำบลรอบเมือง กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหมบ้านวังใหม่ ตำบลกกโพธิ์ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าห่มทอมือกลุ่มแม่บ้านประชาสามัคคี หมู่ที่ 1 ตำบลรอบเมือง และกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลภูเขาทอง อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก : คณะอนุกรรมการมาตรฐานและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ในคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ แล้วเสร็จ ปี พ.ศ.2548 ตำแหน่ง ผู้ดำเนินการพัฒนา

8. โครงการวิจัยสภาพการอนุรักษ์อุบิสถพื้นถิ่น จังหวัดบุรีรัมย์.ได้รับงบประมาณจากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ แล้วเสร็จ ปี พ.ศ. 2549.

9. โครงการวิจัยประเมินผลโครงการพัฒนาพื้นที่พึ่งตนเองอย่างยั่งยืน จังหวัดสุรินทร์ (ADP) อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ได้รับงบประมาณจากมูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย แล้วเสร็จ ปี พ.ศ.2550 ตำแหน่ง นักวิจัย

ตำแหน่งอื่น ๆ

สถาปนิก ประเภท ภาควิชาสถาปนิก

2. ชื่อผู้วิจัย นายदनัย นิลสกุล **ตำแหน่ง** อาจารย์ ระดับ 6
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ถ.จิระ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ 31000
ที่อยู่ สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม
 มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์โทร 0-4461-121 ต่อ 226 E-mail address: danai29@yahoo.com
ประวัติการศึกษาระดับอุดมศึกษา (เรียงจากคุณวุฒิต่ำไปสูงตามลำดับ)

1. สถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต ปีการศึกษา 2537 มหาวิทยาลัยขอนแก่น
2. สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต ปีการศึกษา 2546 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลงานทางวิชาการ

บทความทางวิชาการ

1. **ข้อคิดจากกรณีการรื้อตึกดินในจังหวัดอุบลราชธานี** วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 /2549
2. **การจัดพื้นที่ใช้สอยภายในตึกดิน: กรณีศึกษาในเขตอีสานใต้** วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง ปีที่ 2 ฉบับที่ 2/2549
3. **การนำเสนองานสถาปัตยกรรม** วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปีที่ 21 ฉบับที่ 1/2548
4. **การวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับส่วนต่างๆ ของตึกดิน** วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปีที่ 22 ฉบับที่ 1/2549
5. **สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าในจังหวัดบุรีรัมย์** วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปีที่ 21 ฉบับที่ 2/2548
6. **การจัดพื้นที่ใช้สอยภายในตึกดิน : กรณีศึกษาในเขตอีสานใต้** วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ปี พ.ศ.2549
7. **การศึกษาเปรียบเทียบตึกดิน 2 ชั้น จังหวัดอุบลราชธานีกับบ้านดิน 2 ชั้นที่เสถียรธรรมสถาน** วารสารสถาปัตยกรรมศาสตร์และเทคโนโลยี ฉบับที่ 2 ปี พ.ศ.2550

ผลงานวิจัย

1. **การอนุรักษ์ตึกดินในอีสานใต้** ได้รับงบประมาณจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ แล้วเสร็จ ปี พ.ศ.2547 ตำแหน่ง หัวหน้าโครงการ
2. **การอนุรักษ์ห้องแถวไม้ 2 ชั้น ถนนสุนทรเทพ จังหวัดบุรีรัมย์** ได้รับงบประมาณจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ แล้วเสร็จ ปี พ.ศ.2549 ตำแหน่ง หัวหน้าโครงการ

ตำแหน่งอื่น ๆ

สถาปนิก ประเภท ภาควิชาสถาปนิก

3. ชื่อผู้วิจัย นายจักรกริช พรหมราชฎ์ **ตำแหน่ง** พนักงานราชการ ตำแหน่งสถาปนิก
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ถ.จิระ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ 31000
ที่อยู่ งานออกแบบและก่อสร้าง กองนโยบายและแผน สำนักงานอธิการบดี
 มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ โทร 0-4461-121 ต่อ 195
 E-mail address: meemo1008@gmail.com, meemothree@hotmail.com

ประวัติการศึกษาระดับอุดมศึกษา (เรียงจากคุณวุฒิต่ำไปสูงตามลำดับ)

1. สถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต ปีการศึกษา 2542 มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผลงานทางวิชาการ

บทความทางวิชาการ -

ผลงานวิจัย -

ตำแหน่งอื่น ๆ

อาจารย์ผู้สอนสาขาวิชา เทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม
 มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

สถาปนิก ประเภท ภาควิชาสถาปนิก